

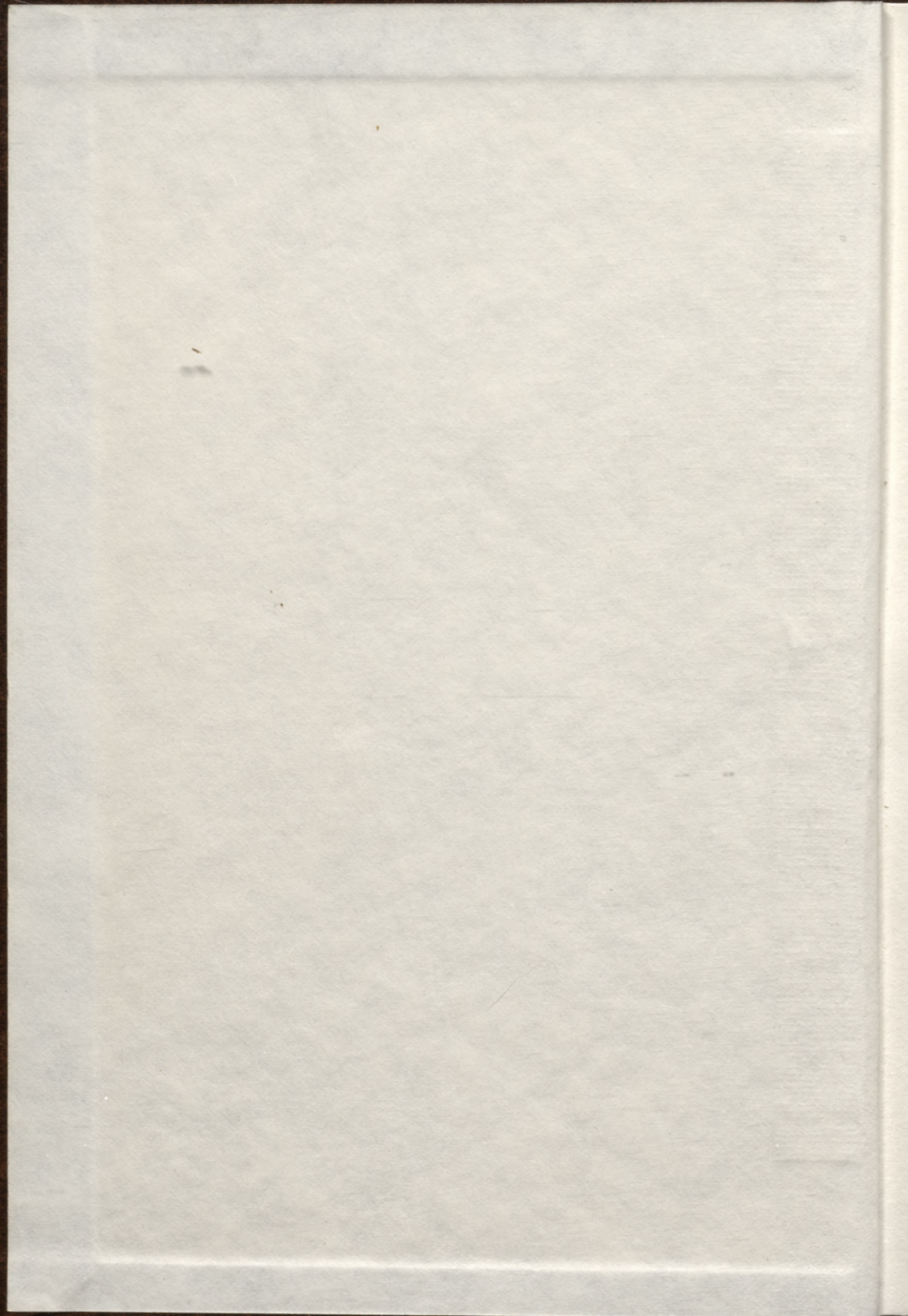
88-4

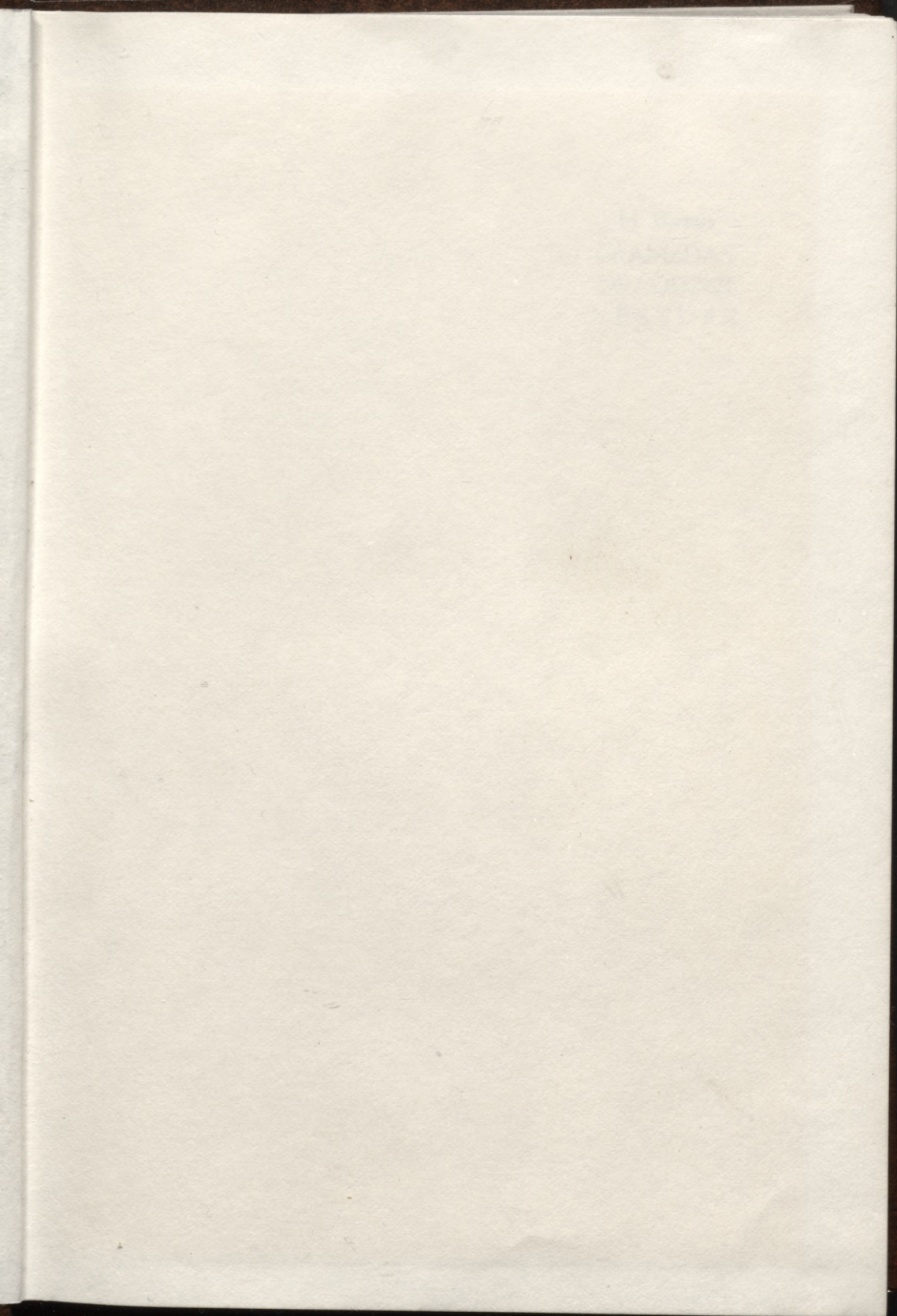
L 29



H. BIEZAIS

GRAMZDAS
DRAUDZES
VĒSTURE





H. Biezais
GRAMZDAS
DRAUDZES
VĒSTURE

B, L

L $\frac{88-4}{29}$

dubl. L
2

H. BIEZ AIS

GRAMZDAS DRAUDZES VĒSTURE

16. - 20. g. s.

AUSEKLIS
1987

55

H. Laķa vāka zīmējums
B. Treibergas teksta salikums

Latvijas Nacionālā
BIBLIOTĒKA

~~95- 3, 191~~
0303020802

"Laikmeta" spiestuve
1515 E. Franklin Ave.
Minneapolis, Minn.

P R I E K Š V Ā R D S

Šogad pagāja sešdesmit pieci gadi kopš pirmo reizi vēru Gramzdas baznīcas sakristejas durvis, lai teiktu savu svētrunu. Gramzdas draudze bija jau ilgāku laiku bez mācītāja, tādēļ varēju arī cerēt, ka pēc universitātes beigšanas es varētu šeit atrast arī paliekamu vietu. Vēl pēc kāda apmeklējuma draudzes padome bija izšķīrusies par mani un solīja gaidīt līdz es beigšu studijas, ja es savukārt apsolu pēc tam iet par mācītāju uz Gramzdu. Tā arī vienojāmies, kas patiesībā runāja pretī draudzes mācītāju vēlēšanu noteikumiem. Iecirkņa prāvests, saprotams, pret to protestēja. Taču mēs ar draudzi palikām pie savas vienošanās.

Mani sapņu spārni toreiz vēl nebija aplauzti, tādēļ man nevajadzēja domāt; ne par to, ka draudze bija ilgus gadus bez sava mācītāja, kam līdzī nāca visas negatīvās parādības, kas tādā situācijā ir nenovēršamas. Mani arī nebaidīja, ka tā bija tāla Leišmale ar grūtu satiksmi ar Rīgu. Ar to man dzīvi sakari bija nepieciešami, jo biju izšķīries par akadēmisku karjēru. It labi tomēr sapratu, ka tādi nodomi prasa at-sacīšanos no lielās dzīves un noiešanu klusumā. Varbūt tad bija labi nokļūt tālāk no visiem tās aicinājumiem.

Ne tikai tādēļ, ka pēc daudziem gadiem, skatoties atpakaļ, toreizējais laiks, cilvēki un norises liekas jaukākas nekā tās varbūt patiesībā bija, bet arī tādēļ darbi, padarīti un nepadarīti, atstāja dziļas pēdas. Tā tas ir arī ar manu darbu Gramzdas draudzē. Es šai draudzē sastapu dažādus cilvēkus viņu darba ikdienā,

priekos un arī bēdās. Man ar uzticības pilnu skatu bija iespēja ieskatīties viņos.

Neaizmirstami ir vīri un sievas, kas ar smagi sastrādātām rokām un nospiestiem pleciem dāvāja man uzticību. Viņu dzīvē pārbaudītā ticība bija akmens cietumā, uz kuŗas tie bija cēlušī savu dzīvi. Manai akadēmiskai relatīvisma irdinātajai ticībai bija grūti pastāvēt tās priekšā. Tā bija ticība, kas nāca no dziļumiem, ar kuŗu tēvi bija pārdzīvojuši visgrūtākos laikus. Mani bija uzaudzinājusi brīvā Latvija.

Tas bija laiks, kad blakus šai pārbaudītajai paaudzei auga jauna, pie kuŗas es pats piedēŗju. Man bija daudz vieglāk atrast kopīgas domas un ceļus ar to. Tā Leišmales draudze bija bez ārēja spoŗuma un iedomības. Viņu spirtajā, vienkāršajā valodā varēja just lauku izauklēto, saules siltuma apņemto elpu. Man nebija grūti identificēties ar viņiem, jo pats pirmajos draudzes mācītāja darba gados kopā ar vectēvu vēl joprojām vasarās plāvu rudzus Lestenes Silmaču laukos. Šai darbā ar jaunatni roku rokā gāja skola. Starp visu četru draudzes skolu skolotājiem bija daudzi entuziasti, kam dzīve patiesībā bija viņu skolotāja darbs. Mani pārsteidza, ka vēl trīsdesmitajos gados manā draudzē darbojās skolotāji, par kuŗiem biju lasījis daļdarbos savos pirmajos skolas gados. Man Gramzdā nebija jājūtas kā garīgam svešniekam arī tādēļ, ka tanī bija prāvs pulciņš garīgi rosīgu akadēmiski izglīto-to, kuŗi mācītāju bez aiztures uzņēma savā vidū.

Uz Gramzdu es aizbraucu ar Zemgales smagā māla aplipušām kājām. No šī smaguma nekad arī pilnīgi neatbrīvojos. ES paliku daudzā ziņā zemnieks zemnieku starpā. Un tomēr tas nevarēja notikt pilnīgi. Mani nodomi par akadēmisko darbu prasīja savu. Es divus mācības gadus braucu studēt ārzemēs. Tad draudzei bija jānes

lieli upuři. Tie bija tik lieli, ka es ilgi šaubījos par tiem: vai draudze tos grib nest, un vai es drīkstu pieņemt? Es nevarēju prasīt, lai draudze pilnīgi saprastu manus nodomus. Es biju kļuvis draudzei liels parādnieks. Lai klusinātu savu sirdsapziņu, es jau pirms draudzes atstāšanas 1941.g. beigās biju sācis krāt materiālus un rakstīt draudzes vēsturi. To pabeidzu 1943. g., kad baznīca jau bija vāciešu nodedzināta un viss Gramzdas draudzes arhīvs sadedzis. No toreiz uzrakstītā darba trīs kōpijām viena ir sasniegusi brīvo pasauli. Tā papildināta 1985.g. Šis darbs ir prasījis daudz enerģijas, pacietības un laika. Ar to esmu gribējis simboliski pateikties daudzajiem vārdā neminamiem savas bijušās draudzes locekļiem, kas man palīdzējuši manā augšupkāpienā.

Trimdas apstākļos grāmatas izdošana ir saistīta ne tikai ar lieliem materiāliem upuřiem. Šis grūtības pārvarēt ir palīdzējusi teoloģijas studentu brālība "Auseklis", to izdodama savā apgādā. Man ir bijusi laime tanī kopš studiju laikiem Latvijas universitātē atrast draugus un cīņu biedrus latviskās baznīcas veidošanas darbā. Sevišķu pateicību esmu parādā savam tiešajam studiju biedram vairākus gadus - mācītājam Eduardam Putniņam, kas uzņēmis visus tehniskos manuskripta sagatavošanas un grāmatas izdošanas darbus.

Trimdas 40. gada Ziemas svētkos
1985. gadā.

I E V A D S

VĒSTURISKA VĪZIJA

Vēsturiski pārbaudāmas ziņas par Gramzdas draudzi ir pieejamas tikai ar 16.g.s. Tas tomēr nenozīmē, ka priekš tam šai apvidū nebūtu dzīvojuši reliģiozi ļaudis. Iesaistot Gramzdas draudzi lielajā laikmetu notikumu ritumā un skatot tās ģeografisko novietojumu, ir iespējams iegūt daudz maz ticamu ainu arī par to laiku, no kura nav uzglabājušās nekādas rakstītas vēsturiskas ziņas.

Tikai vīzija, varbūt kļūdaina un miglas apēnota, var palīdzēt saskatīt vienu otru vaibstu to ļaužu sejās, kas dzīvojuši Gramzdas draudzē jau daudzus gadu simtus priekš mums, un atskārst toreizējās dzīves priekus un bēdas.

Gramzdas draudzes atrašanās senās Kursas dienviddaļā, netālu no jūras, noteic tās nozīmi citu senās Kursas novadu starpā.

Gramzdas draudzi no visām pusēm ieslēdz spēcīgs seno latviešu pilskalnu loks. Dienvidos Lietuvā, desmit kilometru attālumā, ir spēcīgais Apūles pilskalns, 10 km austrumos no Skodas. Pie tā jau 855.g. pr. Kr. saskaņā ar Rimberta hroniku notikušas niknas kaujas, pēc kurām zviedru ķēniņš Olofs (853-864) ieņēmis Apūli. Jādomā, ka šai pilī patvērumu atraduši arī Gramzdas novada iemītnieki tanīs reizēs, kad tuvojās svešo iebrucēju pulki. Rietumos Gramzdas draudzē, Kalētu pagasta robežās, Bārtas un Vārtājas upju satekā, atrodas nelielais Vārtājas pilskalns, kas sargāja satiksmi pa abām šīm upēm un noslēdza lielo mežu

un purvu masīvu, kurš sākas pie Liepājas un izplešas uz dienvidaustrumiem. Ziemeļos, 25 km attālu, atrodas plaši pazīstamais Durbes pilskalns, pie kuŗa 1260.g. izcīnīja vienu no ievērojamākām seno kuŗšu kaujām. Ziemeļaustrumos, 20 km no Gramzdas, ir viens no varenākajiem pilskalniem - Embūte, ko leģenda apvijusi ar teiku par Induli.

Tā redzam Gramzdas novadu no visām pusēm ieslēgtu starp spēcīgiem pilskalniem un seno latviešu nometnēm.

Bet arī pašas Gramzdas draudzes robežās atrodas vairāki mazāki pilskalni. Bez jau minētā Vārtājas pilskalna Kalētu pagastā ir vēl otrs pilskalns, ko tagad jau pārstaigā zemnieks ar sētuvi plecos un kas atrodas Pilskalnu māju robežās.

Gramzdas pagastā mazāks pilskalns ir Ruņas upes krastā pie Vecvagaru mājām. 1) Nelielais Kaltes pilskalns ir uz Gramzdas un Aizvīķu pagasta robežas, apaudzis lapu kokiem. Tālāk uz dienvidaustrumiem Aizvīķu pagastā blakus viens otram, netālu no pagastnama, ir divi uzkalniņi. Vienā no tiem Brastiņš saskata reliģisku kulta vietu, kas ir blakus otram, istajam pilskalnam. Protams, kamēr trūkst izrakumu, tā ir tikai paticamība.

Tāpat ceturtajā Gramzdas draudzes pagastā - Purmsātos ir krūmiem apaudzis pilskalns Pilenieku māju robežās. Pašā pēdējā laikā min vēl pilskalnu Buncu māju robežās, bet Pieminekļu valde vēl līdz šim nav spējusi to pārbaudīt.

Tātad visos četros Gramzdas draudzes pagastos atrodas pilskalni. Pagaidām tais nav izdarīti nekādi izrakumi, tādēļ arī nav zināms, kādas senmantas tie sevī slēpj. Līdz ar to nav tuvāk pazīstama kultūra, kāda bija šo pilskalnu iemītniekiem.

Tā, salīdzinot ar citiem Latvijas novadiem, varam sacīt: Gramzdas draudze ir ne tikai ieslēgta, bet arī pati pārklāta ar samērā biezu seno latviešu piļu tīklu. Tas atļauj secināt, ka šis

dienvidu Kursas novads ir bijis ne tikai nozīmīgs dažādās kara gaitās, bet arī apdzīvots. Uz to norāda arī kulta vietas un senkapi.

Gramzdas pagastā pie Dārznieku mājām Birsteles upes krastā ir atklāti seno kuršu ugunskapi, kas devuši diezgan prāvu senmantu atradumu. Izrakumus te 1931.g. vadījis E. Šturms. 2)

1940.g. rakts Aizvīķu pagasta Tiltiņos. Te māju īpašnieks, rokot aku, atradis vairākas senmantas. Pieminekļu valdes darbinieki (K. Ošs) ir atzinuši, ka te ir seno kuršu ugunskapu vieta no 11.-12. g.s.

Agrākos gados jau ir veikti izrakumi arī Purmsātu pagasta Kalniņu mājās (atrasts kapu lauks) un Rāvu mājās (8. g.s. trūdu un ugunskapi). 3)

Droši varam teikt, ka jau 8.-9. g.s. šai novadā ir dzīvojuši senie kurši. Tie bija varonīgi ļaudis, kas ne tikai prata celt savus pilskalnus un aizstāvēt savu zemi, bet kuŗu kara gājieni un sirojumi bija pazīstami tālu ārpus Kursas robežām, pāri jūrām svešās zemēs.

Daudz svarīgāk nekā zināt, ka Gramzdas novadā ir dzīvojuši mūsu senči, ir arī zināt, kā viņi ir dzīvojuši. Kādi bijuši viņu ticējumi un tikumi - ir jautājumi, uz ko katrs gaida atbildi. Protams, uz šiem jautājumiem nekādu tiešu atbildi atrast nevaram. Katru gadu zeme no sava klēpja izdod jaunus priekšmetus: tur ir šķēpa smaile blakus māla trauka lauskai, tur akmens cirvis blakus koka grebumam. Visi tie paši par sevi ir nenoziņīgi sīkumi. Un tomēr vienīgi no tiem ir iespējams daudz maz spriest par mūsu senču dzīvi. Gramzdas novadā senie kurši dzīvoja to pašu dzīvi - ieauga tanīs pašos tikumos un ticējumos kā pārējie ciltsbrāļi. Tādēļ to sīkāks apskats mūs novestu pārāk tālu sānis no mūsu uzdevuma. 4) Šādu dzīvi senie kurši dzīvoja līdz tam laikam, kad Kursu iekaroja vācieši. Tad zemi sadalīja ordenis un virsbīskaps savā starpā. Šai 1253. gada 4. aprīļa

dalīšanas aktā pirmo reizi minēts Gramzdas (Grunste) Trekņu (Trecner), kā arī Kalētu (Kallaten) vārds. 5) Trekņi pieminēti kā ordenim piekritīga zeme. Tas arī tā bija: Gramzdas draudze nenonāca vis virsbīskapa rokās, bet palika ordenim. Dalīšanas akts ir pirmais vēstures dokuments, kas min kādu Gramzdas draudzes novadu.

Pēc zemes iekarošanas un sadalīšanas sākās katolisma laikmets Livonijā. Katolu baznīcai spiežot, notika masveidīga seno latviešu pāriešana katolu ticībā. Taču visumā kristīšanās bija vairāk formāla parādība nekā patiesa tautas kristiānizēšana. Arī šeit mums trūkst dokumentu, trūkst pierādījumu, kas notika 13. g.s. beigās, 14., 15. un 16. g.s. sākumā. Mēs varam tikai minēt.

Liekas, ka tauta visā visumā turējās pie saviem senajiem ticējumiem un paražām. Tas ir arī saprotams, jo latīņu valodā turētie katolu dievkalpojumi un priesteru šejienes valodas neprāšana bija latviešiem nepārvarams šķērslis ieaut kristiānismā. Laikam gan būs tiesa vēlāko laiku vizitātoriem, kas reformācijas laikmeta sākumā pārbaudīja tautas ticības stāvokli un atrada to visai nožēlojamu. 6)

Tam visam vēl pievienojās ordeņa un virsbīskapa ilgstošās kildas varas un ienākumu dēļ. To uzdevums - veicināt un aizsargāt kristiānismu - bija atvirzīts aizmugurē, un nekas netika darīts tautas garīgās labklājības un mācīšanas labā. 7)

Ir jāsecina, ka tāds stāvoklis bija arī Gramzdas novadā. Mēs nezinām, vai Gramzdā bijusi katolu draudze. Vairāk ticams, ka ne. Katolu baznīcas parasti atradās lielo pilsu tuvumā, tādēļ tādas varēja būt Grobiņā vai Durbē. Gramzdas novads atrodas 25 km no Durbes. Tas pats jau bija ievērojams šķērslis, nemaz nerunājot par iepriekš minētajiem. Tādēļ ticības lietas palika novārtā. Ka tuvākā katolu baznīca atradusies Durbē, netieši apstiprina arī Gramzdas baznīcas dibināšanas aktā

minētais norādījums, ka Gramzdā ir jāceļ baznīca tādēļ, ka Durbe ir par tālu no Gramzdas.

Katoļu laikā laikam gan Gramzdā baznīcas nebūs bijis, un Gramzdas novada ļaudis būs gājuši uz Durbes dievnamu. Visi šie apstākļi atļāva gramzdeniekiem katoļu laikā dzīvot savu 13. g.s. senās kultūras dzīvi. Katoļu laikā latviešu ticējumi un tikumi palika gandrīz kristiānisma neiespaidoti. Laikam taisnība ir T. Kallmeijera (Kallmeyer) teiktajiem vārdiem: "Turpat četri gadu simti ir pagājuši, bet tās (tautas) uzvarētāji un dedzīgās atgriešanās aizstāvji neturēja par vajadzīgu vairāk ko mācīt no kristiānisma kā procesijas un latīņu mesas vai tiem zemes valodā dot līdzekļus, lai mācītos." 8)

Katoļu laikmets nebija latviešu tautas iesaistīšanai kristiānismā devis cerētos panākumus, un tā joprojām turējās pie saviem senajiem ticējumiem un paražām.

DRAUDZES STĀVOKLIS UN SASTĀVS

Gramzdas draudze atrodas Latvijas dienvidrietumu stūrī. Tā dienvidos robežojas ar Lietuvu apmēram 20 km garumā; austrumos tā saskaras ar Bātes (Vainodes), ziemeļos - ar Priekules un Virgas draudzi, bet rietumos - ar Krūtes un Bārtas draudzi. Tuvākās kaimiņu draudžu baznīcas ir Priekulē (10 km) un Krūtē (14 km).

Draudzes saimnieciskā dzīve ir cieši saistīta ar Priekules pilsētīņu, no kuŗas ved tālāk dzelzceļa satiksme uz Liepāju, Kursas galvaspilsētu, un Rīgu. Draudzi šķērso Liepājas - Berlīnes dzelzceļa līnija, un draudzes robežās ir divi stacijas: Kalēti (8 km) un Purmsāti (6 km) un viens pieturas punkts - Apūle (5 km).

Draudzē ietilpst četri pagasti - Aizvīķu, Gramzdas, Kalētu un Purmsātu, un tās platība ir 249,97 kv.km, no tās 55,59 kv.km mežu. Runāt par draudzes platību var tikai ar zināmiem ierobežojumiem, jo saskaņā ar 1928.g. Latvijas Ev.-lut. Baznīcas satversmi no teritoriālā principa pārgāja uz personālo principu vai, pareizāk, šo principu īpatnēju sajaukumu. Praktiski tas nozīmēja, ka katrs varēja izvēlēties, pie kādas draudzes viņš grib piederēt. Ar šādu principu draudzes teritoriālās robežas it kā zuda, bet, no otras puses, tika noteikts, ka nodeva par nekustamu īpašumu jāmaksā tai draudzei, kuŗas robežās dzīvo. Tas zināmā mērā teritoriāli piesaistīja. Tādēļ arī, runājot par Gramzdas draudzi, ir domāta tā platība, kas bija priekš jauktā principa ieviešanas.

Draudzē ietilpa 807 saimniecības, kas pa pagas-

tiem sadalās šādi: Aizvīķi - 166, Gramzda - 227, Kalēti - 259, Purmsāti - 155.

Draudzē ir 5081 dvēsele. Šai skaitā ir ietilpināti arī visi citticībnieki. Luterāņu vien ir 4325 vai 85,1%. Pēc tiem lielāko grupu veido baptisti, ar centru Aizvīķu pagastā - 336 vai 6,6% no draudzes robežās dzīvojošiem. Draudzē ir arī nedaudz katoļu, kas pārnākuši no Lietuvas, bet kas, pamazām pārlatvinādamies, tiek uzskirti un iekļauti evaņģēliskajā baznīcā. 9)

Draudzes locekļu skaitu noteikt priekš 1932.g. reģistrācijas ir ļoti grūti, pat neiespējami. Mēs nekā nezinām, cik Gramzdas draudzē ir bijis locekļu tās dibināšanas laikā, 1567.g. Arī no vēlākajiem gadu simteņiem nav uzglabājušies nekādi draudzes locekļu saraksti.

1710.g. mērī, kas tik nežēlīgi piemeklē Kurzemī, liekas, iet bojā Gramzdas draudzes mācītājs un lielākā daļa Gramzdas draudzes locekļu. Ja par Priekules novadu ir ziņas, ka tur pēc mēra ir palikuši tikai septiņi saimnieki, tad Gramzdā stāvoklis nevarēja būt daudz savādāks, un visā draudzē varēja būt palikuši desmit vai, labākā gadījumā, pāris desmit saimnieku. Bet arī šo lielo postu tautas dzīvības spēki ir pārvarējuši, un 18. g.s. beigās iedzīvotāju skaits ir jau krietni liels.

Baznīcas grāmatas ir gājušas zudumā jau 1905. gada revolūcijā, kad neapzinīgi ļaudis, ielauzdamies mācītāja mājā, sadedzinājuši gandrīz visas metrisku grāmatas.

1941. gada 5. martā, komunistu valdības laikā, atkal confiscēja visas baznīcas metriskās grāmatas, ko gan pēc to padziļšanas, pa daļai saplēstas un netīrumiem notrieptas, draudze saņēma atpakaļ. Viss archīva materiāls, ko komunisti savā nolaidībā un nemākulībā nebija aiznesuši, sadega 1941.g. 1. jūlijā, kad vācieši baznīcu nodedzināja. Taču pēc manā rīcībā esošajām baznīcas grā-

matām varēju sastādīt šādu pārskatu par piecgadu periodā dzimušajiem, laulātajiem un mirušajiem, sākot ar 1836. gadu.

<u>Gadi</u>	<u>dzimušie</u>	<u>laulātie</u>	<u>mirušie</u>
1765	105 (14)	28 (3)	69 (7)
1770	8 (2) ¹⁰⁾	-	-
1775	108 (8)	39 (2)	96 (2)
1780	141 (6)	38 (3)	132 (5)
1785	112 (3)	18	32
1790	122	40	133
1795	54 (1)	-	(3)
1800	142 (9)	33 (1)	132 (4)
1805	189 (1)	-	105
1810	184 (3)	55	161
1815	151 (4)	36	168
1820	172 (10)	63	156
1825	231 (13)	59 (3)	184 (10)
1830	206 (12)	60 (3)	300 (7)
1835	236 (71)	48 (2)	213 (9)
1840	256	59	159
1845	236	66	266
1850	290	59	204
1855	252	42	151
1860	250	48	212
1865	274	53	217
1870	228	47	93

1875	207	59	112
1880	172	59	122
1885	168	52	115
1890	162	40	115
1895	150	47	148
1900	155	26	101
1905	149	38	99
1910	114	37	93
1915	32	4	38
1920	65	28	86
1925	57	20	48
1930	61	29	36
1935	50	38	49
1940	64	28	37

Šai pārskatā atzīmētie dati ļauj daudz maz nojaust kā draudzes pieaugumu, tā samazināšanos. No tā redzams, ka laika periodā no 1840.-1870. gadam draudzē ir vislielākā dzimstība un arī mirstība. Jādomā, ka šai laikā Gramzdas draudzē ir bijis vislielākais iedzīvotāju skaits.

No 1870.-1910.g. dzimstības un mirstības skaits ievērojami samazinājies, kaut gan tanī pašā laika periodā laulību skaits nav samazinājies, bet ir tāds pats, kāds kopš 1840. gada. Tas nemainās līdz 1910. gadam. Dzimušo skaita samazināšanās izskaidrojama tāpat ar bērnu skaita samazināšanos ģimenē, bet mirušo skaita samazināšanās - ar sanitāro apstākļu uzlabošanos.

Pēc Pirmā pasaules kara periods 1920.-1940. g. ir pilnīgi pārkārtojis cilvēku dzīvi un uzskatus. Tas ietekmējis arī ģimenes dzīvi. Ar 1920. gadu dzimušo skaits svārstās starp 50 - 60. Te jāpie-

zīmē, ka kopš 1870. gada arī citi apstākļi ir ārdījuši Gramzdas draudzes vienību, ka 1870.g. draudzē ir bijis arī vislielākais dvēseļu skaits, kas izskaidrojams ar veselo ģimenes dzīvi un lielo dzimstību. Tanī laikā vēl sekta nebija iesākušas darbību, un visi draudzes robežās dzīvojošie piederēja pie luterāņu baznīcas.

Otrs periods iezīmējas ar 1875. gadu, kad dzimušo skaits sāka slīdēt uz leju un 1910. gadā noslīd uz pusi. Pasaules kara laikā un pirmajos pēc-kara gados viena daļa draudzes robežās dzīvojošo savus dzimušos pieteica gan sektās, gan jaundibinātajās dzimtsarakstu nodaļās. Še atzīmētais dzimušo skaits tādēļ neatbilst istajam dzimušo skaitam, un kritiens pēc 1910. gada nav tik straujš.

Daudzmaz noteiktas un drošas ziņas ir tikai par pēdējiem desmit gadiem. Kopš 1914.g. Gramzdas draudzē biežā mācītāju maiņa nav ļāvusi draudzes sastāvam kaut cik nostabilizēties. Katra mācītāja atnākšana un aiziešana ir radījusi zināmus uzplūdus un atplūdus vai arī otrādi.

Pirmo reizi Gramzdas draudzes locekļi reģistrēti tikai 1932.g. augustā. Tanī laikā Gramzdas draudzē ir 1847 pieaugušu iesvētītu draudzes locekļu. Šis skaits ir gadu no gada audzis, un 1941. gada janvārī Gramzdas draudzē ir 2471 pieaudzis draudzes loceklis. Kā jau minēts, Gramzdas draudzes robežās dzīvo arī dažādām sektām piederīgie. Ja visus tos pieskaita, tad tādu, kas paliek ārpus jebkādas reliģiskas kopības, ir pavisam maz. Tādu nav vairāk par 2 - 4 %. Lielākā daļa no tiem dzīvo Kalētu pagastā.

BAZNĪCA

1. 1560.g. 1. augustā ordeņa mestrs G. Kettlers (Kettler) atļauj savam padomniekam "Gert. Noldem" "nach dem von Alters her zu Gramsden in dem Gebiete Durben eine Kirche gewesen und noch daselbst vorhanden ist" 11) pieņemt mācītāju. Jādomā, ka toreiz tur esošā baznīca bija novecojusi, un tādēļ Gerhards Nolde uzcēla 1567.g. baznīcu, un 1597.g. 12. okt. testamentā arī nodibināja mācītājam piederīgās zemes. 1567.g. baznīca, pēc tautā uzglabātās tradīcijas, bijusi celta no koka un atradusies pie trim priedēm uzkalnīnā uz mācītājmājas un tagadējās Žvaguļu saimniecības robežām. Pēc otras versijas arī pirmā baznīca atradusies tagadējās baznīcas vietā. Pēdējo varētu apstiprināt arī apstākļi, ka 1941.g., nodegušo baznīcu atjaunojot un rokot starpsienas pamatus, atrasta Livonijas valsts Rīgas pilsētas nauda. Tāda nevārēja būt lietāta tagadējās baznīcas celšanas laikā 1744.g. Vai nu tā nokļuvusi tur nejauši, vai arī uzglabājusies no iepriekšējās baznīcas laikiem.

Trešā baznīca celta 1740.-1744.g. 12) Līdz 1935.g. virs tā sauktajiem "kungu krēsliem" pie sienas karājās šīs baznīcas cēlāja ģimēne ar uzrakstu: "Gerhard Nolde - Dižgramzdas muižas dzimtkungs, dzim. 1680.g. pēc Kristus dzimšanas, cēla Kunga Izraēla Dieva vārdā šo māju 1740. gadā, pabeidza to laimīgi un svētīgi 1744.g." (Skat. 1. att.).

Šī glezna tagad glabājas Vēstures mūzejā. Solu priekšā, baznīcas grīdā, ir iemūrēta liela formāta kaļķakmens plāksne, uz kuŗas redzama vīrieša figūra ar zobenu pie sāniem. Tai katrā pusē pa sievietes figūrai. Blakus rotājumā redzams Noldes

vapeņa sienāzis. Apakšējā malā ir kāds tagad vairs nesalasāms uzraksts. Nav nekādu šaubu, ka tas ir tas pats kapakmens, ko savā testamentā piemin pirmās baznīcas cēlājs Gerhards Nolde, miris 1597.g. Jauno baznīcu ceļot, saprotamā kārtā šī piemiņas plāksne no vecās baznīcas pārvietota jaunajā.

1941.g., baznīcai nodegot, ir bojāta arī šī piemiņas plāksne. Tā ir salūzusi vairākos gabalos.

Baznīca uzcelta samērā īsā laikā - četros gados. Jādomā, ka tā tika celta tādēļ, ka agrākā koka baznīca bija novecojusi.

Tai bija salmu jumts un mazi logi. Tikai pēc simts gadiem tai ir uzlikts skaidu jumts. 1874.g., baznīcu pamatīgi pārbūvējot, ir paplašināti logi un uzlikts kārniņu jumts. Tanī pašā laikā ir piebūvēts tornis. Tā līdz tam nebija. (Skat. 2. att.)

Baznīca bija celta ļoti vienkārši ar lokveidīgiem griestiem, kas apsisti ar dēļu segumu. No sākuma balkons bijis pavisam mazs - ērģeļu novietošanai.

Tikai 1927.g. tas ir paplašināts tik tālu, ka tanī var novietoties koris un arī lielāks skaits baznīcēnu.

Balkona barjēras visas baznīcas platumā bija apgleznotas ar saturā dažādām bībliskām ainām mākslinieciski mazvērtīgā izstrādājumā. To autors nav zināms.

Uzejas sienā uz balkona bija iebūvēti vairāki temperas gleznojumi, kas pārvietoti no kādas citas vietas, bet arī to autors nav zināms.

Altāris ir vērtīgs kokgriezums, kas atgādina Lestenes, Apriķu un Liepājas Annas Baznīcas kokgriezumu. Taču Gramzdas baznīcas altāris nesasniedz to krāšņumu, ko iepriekš minēto baznīcu altāri. Altāra gleznā, kas ieturēta mierīgos, pelēki brūnganos toņos, attēlots Kristus pie krusta, gan bez tā tradicionālā smaguma un traģisma, kas parasti piemīt šādām gleznām. Ne altāra kokgriezumu, ne gleznas autors nav zināms.

Kancele ir jaunāko laiku (1890.g.) darinājums. To ir pagatavojis galdnieks Tīlics (Tielitz) Liepājā, kam par to samaksāts 174 rubļi.

2. Gramzdas baznīcas ērģeles ir vairākkārt labotas un pārbūvētas.

Pirmo reizi kases grāmatā 1761.g. 28. februārī ierakstīts, ka ērģeļu cēlājam no Kuldīgas izmaksāti 218 fl. Tā bija diezgan ievērojama summa. Iespējams, ka tā norāda vai nu uz jaunu ērģeļu būvi, vai kādu lielāku pārbūvi. Ticamāka ir pirmā versija, jo tikko 1744.g. bija būvēta pati baznīca, un tādēļ pēc 17 gadiem varēja patiesi būvēt arī ērģeles, kamēr jau pēc 17 gadiem tik liela ērģeļu pārbūve ir mazāk ticama.

To pašu ērģeļu pilnīga izlabošana (ganzliche Reparatur) ir maksājusi 69 fl. (Nav atzīmēts, kad tas noticis.)

1832.g. ērģeles atkal ir labojis ērģeļu būvētājs Kārlis Hermans (Hermann) no Kandavas.

Taču ar šādu izlabojumu ir pieticis ilgākam laikam. Tikai 1862.g. ērģeļu būvētājs Hermans ceļ patroniem priekšā šādu ērģeļu jaunbūves līguma projektu:

Priekšlikums

jaunām baznīcas ērģelēm ar pedāli Gramzdas baznīcai par 900 rub. sudrabā.

Manuāls:

1. Principial 8 pēd. no cinka, lielākās stabules koka
2. Gambe 8 pēd. no cinka, lielākās stabules koka
3. Bordum 16 no koka, mazākās no cinka
4. Cedact 8 no koka, mazākās no cinka
5. Flauthorn 8 no koka, mazākās no cinka
6. Octave 4 - cinka
7. Hochflöte 4 no koka, mazās no cinka
8. Cedact 4 no cinka

9. Mixtur 3
10. Octave 2

Pedālis:

11. Subbass 16 pēdas no koka
12. Principial 8 pēdas no koka
 1. Vēja lādes no labākā priežu un ozola koka
 2. Divi jaunatrasti plēšu koki, kas izrādījušies ļoti labi
 3. Mamāla klaviatūra 4 1/2 oktāvas ar baltu klaviatūru
 4. Pedāļa klaviatūra no ozola
 5. Vienkārša, gaiši gleznota gotiskā stila balti krāsota un ar īstu zeltu zeltīta ārējā apbūve
 6. Ar jaunatrastu un pārbaudītu mehaniku, kas iztur mitrumu.

Blakus noteikumi ir:

Šķutniekus ērģeļu pārvešanai no Liepājas uz Gramzdas baznīcu un atpakaļ amata rīku un zeltu aizvešanai. Uzturu un dzīvokli pa ērģeļu uzstādīšanas laiku 3 nedēļas 3 personām.

Patroni šo projektu ir pieņēmuši. 1863.g. 17. jūnijā ērģeles bijušas gatavas, un to būvētājam Hermanim ir izmaksāts 900 rub. sudrabā.

Kāds dokuments ļauj ieskatīties, kā lielākā daļa no minētajiem izdevumiem segta. Nauda ir krājusies vairākus gadus no baznīcas kolektēm pie mācītāja Aušicka (Auschitzky). Ērģeļu būves uzsākšanas laikā ir bijis sakrāts jau 400 rub., ko devuši patroni, un 346 rub., ko kolektējušas latviešu un vācu draudzes, un 20 rub. - pēdējo gadu procenti. Iztrūkumu, jādūmā, būs seguši patroni no baznīcas kases.

1876.g. ērģeles ir atkal labojis kāds Veisenborns (Weissenborn), par ko tam samaksāts 125 rub., un ērģelniekam Krontālam, kas pēc tam ērģeles pārbaudījis - 5 rub.

1886.g. ērģeles labojis Martins (Martin) no Rīgas, par ko viņam, kopā ar ceļa izdevumiem, samaksāti 105 rub.

Pēdējo reizi ērģeles pamatīgi pārbūvēja 1937.g. ērģeļu būvētājs Andrejs Sūnaklis no Jēkabpils. Viņš pilnīgi noārdīja vecās mechaniskās traktūras ērģeles ar 17 skanošiem reģistriem un uzcēla jaunas ar 22 reģistriem, gan izlietojot visas vecās derīgās ērģeļu stabules, un pneumatisku traktūru, saskaņā ar sekojošo līgumu:

L ī g u m s

Tūkstots deviņi simti trīsdesmit sestajā (1936) gadā devītajā (9) februārī starp apakšā parakstījušos Gramzdas ev.-lut. draudzes baznīcas valdi no vienas puses un ērģeļu būvētāju Andreju Sūnakli no otras puses ir noslēgts sekošs līgums par Gramzdas draudzes baznīcas ērģeļu būvi.

1.

Ērģeļu būvētājs Andrejs Sūnaklis apņemas izbūvēt un uzstādīt Gramzdas ev.-lut. draudzes baznīcā, Gramzdā, ērģeles uz zemāk pievestajiem noteikumiem par # 9. minēto summu Ls. 6800 (seši tūkstoši astoņi simti latu).

2.

Ērģeļu būvētājs Andrejs Sūnaklis ērģeles būvē Jēkabpilī, pēc tam, kad tās ir gatavas, jāuzstāda un jānodod Gramzdas ev.-lut. draudzes baznīcas valdei Gramzdā.

3.

Ērģeles tiek pārbūvētas no līdzšinējām mechaniskās struktūras uz pneumatisko, izlietojot visu derīgo veco materiālu un iebūvējot piecus (5) jaunus reģistrus pēc sekošas dispozīcijas:

I manuāls

1. Bordun 1 6'
2. Principal 8'
3. Viola di Gamba 8'
4. Hohlflöte 8'
5. Octave 4'
6. Flöte 4'

7. Jula 8'
8. Octave 2'
9. Cornet 3 kārt.
10. Hohlflöte 4'
11. Doppelflöte 4'
- II manuāls
12. Liebgedackt 16'
13. Zartflöte 8'
14. Geige 8'
15. Aeoline 8'
16. Mixtur 3 kārt.
17. Flöte principal 8'
18. Salicional 8'
19. Gemhorn 4'

Pedālis

20. Violon 16'
21. Subbass 8'
22. Octavbass 8'

Palīga reģistru kopulas

1. Manual kopul. II-I
2. Suboctav kopul. II-I
3. Superoctav kopul. II-I
4. Superoctav kopul. I
5. Pedal kopul. I
6. Pedal kopul. II
7. I brīvā kombinācija
8. Crescendo reģistru švellers
9. Piano
10. Meccoforte
11. Forte
12. Tutti
13. Signāls

Jāizlabo Cymbelstern reģistrs.

Reģistri Cornet 3 kārt., Flöte principal 8', Salicional 8', Gemhorn 4' un Violon 16' pilnīgi jauni.

4.

Erģeļu intonācija izdarāma baznīcā, ievērojot vietējos akustiskos apstākļus pēc noteikti mā-

slinieciskiem principiem, katrai balsij piedodot viņas raksturu attiecībā uz viņas nosaukumu, kā arī konstrukciju. Ērģelēm kopīgi vajaga attīstīt tās spēks un plašums, kā to norāda dispozīcija. Koka daļas jākrāso krāsā, kuŗa atbilst baznīcas altāŗa krāsai. Tāpat izbūvējams pilnīgi jauns spēles galds un pedāļi. Plēšas savedamas pilnīgā kārtībā. Izbūvējot jaunu spēļu galdu, jāizbūvē arī abos manuālos jauna klaviatūra. Jāizbūvē jauna otrā manuāla un pedāļa vēja lādes ar attiecīgiem mehānismiem. Ērģeļu priekšas stabules jānobronzē sidraba krāsā.

5.

Ērģeļu būvētājs uzņemas ērģeles būvēt no laba materiāla un darbu izvest apzinīgi un rūpīgi. Par sava darba labumu būvētājs uzņemas garantiju piecu gadu laikā no ērģeļu pieņemšanas dienas. Šajā laikā aiz mazvērtīga materiāla pielietošanas būvē, vai nolaidības darba izvešanā, vai citādi ar būvi saistošos defektus un trūkumus ērģeļu būvētājs uz sava rēķina saved kārtībā divu nedēļu laikā no paziņošanas dienas.

6.

Ērģeļu būvētājs Andrejs Sūnaklis apņemas ērģeļu būvi nobeigt un gatavas ērģeles nodot lietošanā ne vēlāk kā 1937.g. 1. oktobrī. Gadījumā, ja ērģeles netiktu nodotas lietošanā līdz 1937.g. 1. oktobrim, tad ērģeļu būvētājs maksā soda naudu Ls. 500 (pieci simti latu).

7.

Pie ērģeļu pieņemšanas Gramzdas draudzes padome pieaicina divus lietpratējus, pret kuriem ērģeļu būvētājs nevar celt iebildumus. Ja minētie lietpratēji atzīst minētās pārbūvētās ērģeles par pareizām, tad Gramzdas ev.-lut. draudzes valde izmaksā šinī līgumā minēto summu ērģeļu būvētājam Andrejam Sūnaklim.

Ja minētie pieaicinātie lietpratēji atzīst būvētās ērģeles par nederīgām, vai par šī līguma noteikumiem neatbilstošām, tad visi trūkumi un defekti tiek uz ērģeļu būvētāja rēķina izlaboti.

8.

Ērģeles, kamēr atrodas darbā, ir jāapdrošina uz Gramzdas draudzes vārda. Apdrošināšanas prēmija jāmaksā Andrejam Sūnaklim vienam pašam. Polīse glabājas pie Gramzdas draudzes valdes. Uguns nelaimes gadījumā Gramzdas draudzes valde atvelk savu jau iemaksāto summu no apdrošināšanas izmaksas prēmijas un pārējo summu nodod ērģeļu būvētājam. Ērģeles nedrīkst zemāk apdrošināt par Gramzdas draudzes iemaksāto summu.

9.

Šinī līgumā minēto darbu ērģeļu būvētājs Andrejs Sūnaklis apņemas izpildīt par Ls. 6800 (seši tūkstoši astoņi simti latiem) bez kādām citām prasībām. Šī summa nomaksājama sekošā kārtībā: pie līguma noslēgšanas jāiemaksā Ls. 1500, pie ārzemju preču saņemšanas Ls. 1500, pie darba nodošanas draudzes valdei pārējo daļu.

10.

Par vienreizēju visu ērģeļu daļu transportu no Krustpils stacijas līdz Gramzdas baznīcai maksā Gramzdas draudzes valde.

11.

Pa ērģeļu uzstādīšanas laiku visiem pie šī darba nodarbinātiem brīvu dzīvokli dod draudzes valde.

12.

Draudzes valde gādā par importa atļauju no Vācijas, bet izdevumus, kas ar to saistīti, sedz ērģeļu būvētājs.

13.

Gramzdas draudzes valdes pilnvarotam ir

tiesība katrā laikā ērģeļu būvētāja darbnīcā
pārliecināties par ērģeļu būves gaitu.

14.

Visus izdevumus, kas saistīti ar šī līguma
noslēgšanu, sedz abas līguma slēdzējas puses
vienlīdzīgās daļās.

Tās bija vienas no labākajām Lejaskurzemes lau-
ku baznīcu ērģelēm.

Kad ērģeles bija uzbūvētas, tās pārbaudīja Lat-
vijas Tautas konservātorijas direktors Nikolajs Va-
nadziņš un atzina par labām. 1937.g. 27. novemb-
rī tās iesvētīja archibīskaps T. Grīnbergs. Diev-
kalpojumā svētrunu teica docents A. Freijs. Ērģe-
les spēlēja N. Vanadziņš, un ar dziesmām pieda-
lījās prof. P. Sakss.

3. Gramzdas baznīcu vācieši nodedzināja
1941.g. 1. jūlijā - Vācijas un Padomju Savienības
kaŗa laikā.

Pie Gramzdas baznīcas krustojas pieci ceļi. Te
iet arī ceļš, pa kuŗu vācu armija vispirms ienāca
Latvijā. Pēc frontes pārsviešanās uz priekšu vēl
arvien izkliedētie un no Lielājas izbēgušie sarkan-
armieši šai ceļu mezgla punktā uzbruka vācu aiz-
mugures transportam. Tāda bija arī cīņa, kas 29.
jūnija naktī notika pie Gramzdas baznīcas. 13) Lai
nodrošinātu šo apdraudēto ceļu, vācu vienības ar
liesmu metējiem nodedzināja visu Gramzdas centru.
Šo akciju sīki aprakstījuši abi minēto iznīcinātāju
komandu vadītāji. 14)

"Tā kā Lietuvas un Latvijas mežos vācu frontes
aizmugurē pulcējās sarkanās armijas izkaisītās da-
ļas, tad 1941.g. 25. jūnijā 291. divīzija izveidoja
virsleitnanta Šmita (Schmidt) vadībā kaujas grupu
(Jagdgruppe). Kaujas grupai bija uzdevums aizmuguri
tīrīt un nodrošināt galveno ceļu papildinā-
jumiem ...

1941.g. 29. jūnijā agri no rīta mēs sapēmām uzdevumu, no Skuodas braukt uz Liepāju un tur nodrošināt zemes šaurumu. Pa ceļam uz Skuodu idilliskajā Gramzdā mēs sastapām dažus vācu municijas auto, ko naktī krievi bija aizdedzinājuši. Kā iedzīvotāji teica, krievi neesot pārāk tālu. Pēc dažu kilometru brauciena mēs uzdūrāmies uz skaita ziņā pārāku ienaidnieku. No kāda mazāka mežiņa, ar skaliem urrā kliegzieniem uzbruka krievi, kas ar labi mērķētu ložmetēja uguni un ar smago un vieglo granātmētēja uguni tika pilnīgi iznīcināti. Tai pašā laikā kājnieku vads devās pretuzbrukumā tām daļām, kas kreisajā un labajā pusē bija labības laukā. Tās nonāca granātu mešanas attālumā pie ienaidnieka un nodarīja tam lielus zaudējumus. Priekšlaukā notika sīva cīņa. Kājnieku vada vadītājs ltn. K., kas savu vīru priekšgalā bija tālu iznācis uz priekšu, tika ievainots. Divi drosmīgi zaldāti uzticīgā pienākuma izpildīšanā atrada varoņa nāvi. Kādam strēlniekam izdevās krievu mesto rokas granātu grāvī īstā laikā satvert un atvest atpakaļ, ar ko viņš izglāba savu vada vadītāju, savu grupas vadītāju un paša dzīvību. Izmantojot apvidus priekšrocību un savu skaitlisko pārākumu, ienaidnieks mēģināja mūs apiet ar nolūku uzbrukt mūsu satiksmes līdzekļiem un tikko pienākušajam kara pastam. Tādēļ mēs bijām spiesti no ienaidnieka atrauties un kara pastu droši nogādājām Priekulē ...

1941.g. 1. jūlijā agrā rītā izziņoja trauksmi. Velna stūrī - Gramzdas ciemā - tika atkal apturēta kāda krievu braucēju kolonna. Mūsu smagie auto piebrauca klāt. Uz mūsu satiksmes līdzekļiem, kas vēl joprojām brauc, uzlēca kājnieki - tas gāja ātri. Sadarbojoties ar citu iznīcinātāju grupu (par to turpmāk), ienaidnieks tika padzīts. Mūsu ieguvums bija 1 prettanku lielgabals, 1 granātmētējs un šautenes. Pēc cīņas ciems tika pamatīgi pārmeklēts, jo pamatoti tika pieņemts, ka

krieviem te bija kāds mazs atbalsta punkts. Dažās ēkās atrada krievu municiju un citus priekšmetus. Ciemu iznīcināja nodedzinot." 11)

Pirms mēs pievienojam kādas piezīmes pie šī ziņojuma, jāiepazīstas ar šai ziņojumā minēto otro iznīcinātāju grupu, kas nosaukta virsleitnanta Butkevica (Buttkewitz) vārdā. Daudzo uzdevumu starpā tai bija jāgādā par papildinājumu kolonnu nodrošināšanu no Skuodas uz Priekuli. Šeit seko izvilkumi no ziņojuma, ciktāl tie attiecas uz Gramzdu.

1941.g. 29. jūnijā, plkst. 12.30 iznīcinātāju komanda izbrauc no Priekules. "Gramzdā noskaidrojās: 1 vieglajam un 4 smagajiem auto pie baznīcas noticis uzbrukums un tie ir pilnīgi izdeguši. 6 kolonnas vīri un 4 krievi ir beigti. Vietējās vecmātes kopšanā ir viens ievainots krievs. Vēl tās pašas kolonnas citus 4 smagos auto ar sagrieztām riepiem atrada kādus 8 km dienvidos no Gramzdas. Vieglā auto vadītājs bija paslēpies labības laukā un viņu mēs paņēmām līdz. I vads pārmeklēja lauku mājas abpus ceļam, taču bez panākumiem. Labajā pusē ceļam, 800 m attālumā tika novēroti krievu satiksmes līdzekļi un jātnieks, kurus prettanku lielgabals apšaudīja. Panākumi nav zināmi. Krievu pretgaisa lielgabals no ceļa tika iegāzts grāvī. 1 ķēžu piekabes ratus ar municiju un 1 smago auto ar municiju prettanku lielgabals aizdedzināja.... Atceļā no Skuodas mēs paņēmām līdz kādu latvieti (ugunsdzēsēju Vili Strunku no Liepājas). Viņš pastāsta, ka krievi viņu piespieduši ar ugunsdzēsēju auto braukt līdz. Viņš piederējis pie tiem, ko apšaudījis mūsu prettanku lielgabals. Krievi (ar ievainotajiem, žīdiem, sievietēm un bērniem), kādi 80 vīri gribējuši mēģināt izlauzties uz Lietuvu vai Rīgu.... Otrā rītā, plkst. 8 kopā ar Šmita iznīcinātāju komandu un vēl kādu komandu brauciens uz Gramzdu apbedīt vācu krišus, pārkraut municiju un aizvilkt 4 smagos au-

to. Kamēr Šmita iznīcinātāju komanda brauc uz Skuodu, lai tur pārņemtu kolonnu, mūsu iznīcinātāju komandas uzdevums bija apsargāt komandas darbu.

Gramzdas ciema iedzīvotāji teica, ka ciema vecmātei ir sakari ar krieviem (vācu izcelsmes ap-
tiekāra palīgs Blīmchens (Blümchen) man personīgi teica, ka viņš vāciešiem sniedzis šīs ziņas). Viņa tiek nošauta. Kā vēlāk tiek noskaidrots, viņa pagrabā, savā mājā glabāja municiju un pagrabā bija gultņas. Tāpat tika nošauts krievs, kas pie vecmātes bija pagrabā, jo tika nepārprotami noskaidrots, ka krievs nositis resp. nošāvis 2 ievainotus vācu kareivjus...."

Kamēr citi nodarbojās ar minēto kritušo apglabāšanu un municijas pārkraušanu, Butkevics ar daļu savas komandas dodas uz Kalētiem, kur sagūsta 40 krievus un četrus auto ar sievietēm un bērniem un autobusu ar 12 ievainotiem. Tur arī atrod Liepājas ugunsdzēsēju auto.

"Viens sagūstītais tiek nošauts un viens žīds ar dum-dum municiju. Vakarā atgriežas Priekulē. Motociklists ziņo par uzbrukumu smago auto kolonnai pie Gramzdas. Plkst. 5.15 iznīcinātāju komandai izziņo trauksmi un tā dodas uz Gramzdu. Tā tur kļūst apšaudīta. Pie smago auto kolonnas vairs ir tikai 16 vīri; apm. 64 pārējie vīri ir no kolonnas attālinājušies gar ceļu virzienā uz Priekuli. Virsleitnants Butkevics pavēl izkemmēt mežu austrumos no Gramzdas." - Neko neatrod. Iznākot no meža atpakaļ, tiek nošauti divi vācieši. "Mežs tiek izkemmēts. Pēc tam ar visiem ieročiem mēģina to aizdedzināt. Tas lielā slāpuma dēļ neizdodas. Viens prettanku lielgabals, 1 sm. ložmetējs, 1 sm. granātmetējs un lielgabala piekabe ir mūsu rokās.... Pa to laiku lielākā mājā daļa tiek aizdedzināta. Tad atklājas, ka gandrīz katrā mājā glabājas krievu municija. Diemžēl aizdegās arī baznīca kādas eksplodējošas granātas dēļ, un nodega." Šo darbu

padarījusi, iznīcinātāju komanda pavada divas auto kolonnas uz Skuodu un ir pa ceļam atpakaļ uz Priekuli. "Plkst. 17 iznīcinātāju komandai tiek pievienota liesmu metēju grupa. Tā brauc uz Gramzdu atpakaļ. Tur tiek arī atlikušās mājas aizdedzinātas. Tikai nabagmāja paliek neaizkarta. Arī liesmu metēju grupai neizdodas aizdedzināt mežu." Kā kuriōzs beigās ir atzīmēts, ka ugunsdzēsēju mašīna Liepājā ir iemainīta pret smago auto. "Arī tās vadītājs paliek Liepājā. Atmiņai saņem vācu kaŗa cepuri."

Šie divi ziņojumi par norisēm, kuŗu rezultātā aizgāja bojā Gramzdas centrs, prasa dažus papildu paskaidrojumus.

Līdz šim nebija zināms, ka vairāk kā nedēļu pēc kaŗa sākuma un Lielājas ieņemšanas Gramzdas draudzes robežās notika kaut mazos apmēros cīņas, kas vāciešiem sagādāja nepatīkamus zaudējumus un traucējumus. Konkrēti jāpiezīmē, ka Šmita iznīcinātāju grupas sakāve (un atkāpšanās) uz Gramzdas un Skuodas ceļa notika pie Kalētu pagasta Babju mājām. Taču šai komandai nebija tieša loma Gramzdas iznīcināšanā. To izdarīja Butkevica iznīcinātāju komanda.

Pieminētā vecmāte Liepiņa pēc mācītāja padzišanas no mācītāja mājas dzīvoja tanī. Viņa bija, krieviem ienākot, izlaista no Liepājas cietuma. Pagrabā, kur viņa glabāja ievainoto krievu, varēja nokāpt tikai no virtuves. Naktī, kad krievi uzbruka vācu kolonnai, īsi pirms uzbrukuma vairāki iedzīvotāji redzējuši vecmāti kopā ar minēto krievu grupu centra laukumā. Tā nevarēja būt nejaušība, jo mācītāja māja, viņas dzīves vieta, ir vairākus simts metrus no paša centra.

Nakts uzbrukumu krievi izdarīja, paslēpušies aiz baznīcas akmens vaļņa, gar kuŗu cieši gāja ceļš. Tas vāciešus skāra ļoti nepatīkami.

Taču Gramzdas centra nodedzināšana katrā ziņā ir nepārdomāts solis. Vāciešiem nebija uzbrukumi vietējie iedzīvotāji. Tie bija gadījuma krievi, kas, izbēguši no Liepājas, vasaras gaišajā naktī, dzirdēdami no meža aiz mācītāja mājas tuvojamies auto, izmantoja gadījumu. Viņi ieņēma labu pozīciju aiz baznīcas valņa un tos iznīcināja. Krievi bija, tāpat kā vācieši, caurbraucēji Gramzdai. Arī tehniski tā bija aplamība, jo baznīcas akmens valnis arī pēc ēku nodedzināšanas bija tikpat labi izmantojams krievu uzbrukumiem. Māju dedzināšana bija atriebe nevainīgiem Gramzdas iedzīvotājiem.

Butkevica ziņojumā daži momenti nav ticami. Baznīca nav aizdegusies no neparedzēta granātas sprādziena. Dedzināšanas dienā nekādas cīņas Gramzdā nenotika un granātas nejauši neeksplodēja. Visas Gramzdas ēkas, ieskaitot baznīcu, tika apzināti aizdedzinātas. Tas notika kara sākumā. Šāda taktika draudzīgos Latvijas cilvēkus pārsteidza, Bet kara beigās ģenerālis Bangerskis žēlojās vāciešiem, ka viņi dedzina un posta mierīgu un draudzīgu cilvēku mājas. Tāpat kā taisnošanās par baznīcas nodedzināšanu, ir bez pamata arī apgalvojums, ka centra mājās glabājusies krievu municija. Tādas iespējas tur nemaz nebija, jo visi cilvēki, kas tur dzīvoja, bija dziļi nacionāli noskaņoti - ārsti, aptiekārs, skolotājs, pagasta darbvedis u.c. Gramzdā tika nodedzinātas 17 ēkas, to starpā baznīca, mācītāja dzīvojamā māja, klēts, rātnīca un kūts. Netika nodedzināta pieminētā nespējnīku māja, mācītāja mājas rentnīku dzīvojamā māja un mācītāja rija mežmalā. 291. kājn. divīzijai bija piedalīts lielāks skaits padomdevēju (Sonderfuehrer), kas kopā ar tās pirmajām rindām pārgāja Latvijas robežas, to skaitā bija G. Celmiņš, E. Andersons u.d.c. Bet viņi ir klusējuši par Gramzdas iznīcināšanu.

Gramzdas bojā eja izskaidrojama ar kara vispārīgo barbarismu. To noteica virsleitnants Butkevics viens pats.

Liesmām par upuri krita arī viss Gramzdas draudzes archīvs un pārējais inventārs (skat. I piel.). Pāri palika tikai kaili mūri (skat. 3. un 4. att.).

Jau otrā nedēļā draudze ķērās pie baznīcas atjaunošanas. Ar Priekules vācu komandanta atļauju draudze vispirms saņēma daudz un dažādus būvmateriālus no krievu atstātajiem krājumiem Paplakās. Tāpat draudzei atļāva saņemt krievu nolīstos kokus Dāmas lidlaukā, Aizvīķu pagastā. Drīz pēc tam visu četru draudzes pagastu iedzīvotāji gan zirgiem, gan kājām nepārtrauktā straumē vasarā un rudenī, pašā karstākajā darba laikā, brauca un gāja darbos gan mežā, gan pie gateņa un baznīcas laukumā sagatavot būvmateriālus.

1941.g. 10. augustā draudzes valde ārējos un pa daļai baznīcas iekšējos atjaunošanas darbus nodeva mazākprasītājam būvuzņēmējam Žanim Pērkonam no Liepājas. Ar viņu nolīga sekojošo līgumu:

L ī g u m s

noslēgts 1941.g. 10. augustā starp Gramzdas draudzes baznīcas valdi no vienas puses un uzņēmēju Žani Pērkonu, dzīv. Liepājā, Torņa ielā Nr. 47, no otras puses par Gramzdas baznīcas atjaunošanas būves darbiem.

1. Žanis Pērkons uzņemas par divpadsmit tūkstoši (Rbl. 12.000.-) rubļiem ar Gramzdas draudzes būvmateriāliem un vajadzīgiem nekvalificētiem strādniekiem veikt līdz 1941.g. 15. novembrim galīgi visus būves darbus pie nodegušās baznīcas atjaunošanas zemāk uzskaitītos punktos.

2. Jāizved mūra nostiprināšanas darbi, iemūrējot ārpusē pēc plāna norādītos pīlārus, kā

arī logu velves un citas vajadzīgās izdrupušās un saplaisājušās vietas.

3. Pagatavot un uzstādīt baznīcas jumtu un torņa konstrukciju pēc dotā plāna resp. būvtehnika norādījumiem uz vietas.

4. Ielikt vajadzīgās koka sienas ģērbkambara nodalīšanai saskaņā ar plānu.

5. Ielikt baznīcas telpā kora nodalījumā paredzētos atbalstus un sijas, dzelzs materiālu, altāra galā 2 koka pīlārus, kuri augšas savienojumā ar griestiem veido velvi.

6. Visā baznīcas telpā piesist smilšu un apmetumu griestus, pēdējos no skaldītiem 1" dēļiem. Griestu piesišānai jāizgatavo attiecīgi veidņi.

7. Apsegt visu baznīcas jumtu un torni ar 1" dēļiem, iesegšanai ar šiferi.

8. Nosegt visu baznīcas jumtu un torni ar šiferi dubultā segumā.

9. Pagatavot, iestiklot un ielikt visā baznīcas ēkā 21 lielu un 3 mazus torņa logus, bez priekšlogiem, koka daļas iegrunvējot. Bez tam vēl arī pagatavot 3 papildu ārdurvis: 1 divpusīgas, 2 viēpusīgas.

10. Izveidot visai baznīcas ēkai un tornim paredzētās koka dzegas galīgā veidā grundvējot, bet nenokrāsojot.

11. Darbus jāuzsāk ar 24. augustu un tie jāveic apzinīgi un lietpratīgi, vadoties no plāna un būvspeciālista, kā arī baznīcas valdes norādījumiem. Ar darba spēku un materiāliem būvuzņēmējam Pērkonam jāriķojas prātīgi - taupīgi. Vajadzīgos materiālus draudzes valdei jāpieprasa 3 dienas iepriekš, strādniekus 1 nedēļu iepriekš.

12. Vajadzīgos pajūgus mašīnu pārvešanai, dēļu zeimerēšanai, kā arī materiāla aizvešanai un pārvešanai logu gatavošanai dos baznīcas valde.

13. Atlīdzību uzņēmējam Pērkonam par padarīto darbu baznīcas valde izmaksās 2 reizes mēnesī 75 % apmērā no padarītā darba.

14. Līgumā minētie darbi skaitīsies izpildīti, ja tos pieņems būvkomisija, pret kuras sastāvu uzņēmējs nevar celt ierunas. Darbi jāpieņem 2 nedēļu laikā pēc to nobeigšanas. Galīgā norēķināšanās par izvesto darbu notiek mēneša laikā no darbu pieņemšanas.

15. Kā drošību šī līguma pildīšanai uzņēmējs Pērkons iesniedz šodien, 1941.g. 10. augustā parāda zīmi ar savu parakstu par Rbl. 1000.-. Pie galīgās norēķināšanās parāda zīmes vērtību ietur naudā līdz 1942.g. 1. jūnijam.

16. Par darbu nenobeigšanu termiņā uzņēmējs Pērkons maksā sodu draudzes valdei Rbl. 50.- par katru dienu. Ārkārtēju, neparedzētu apstākļu dēļ darbu nodošanas termiņu valde pagarina.

Abas līguma slēdzējas puses atsakās šinī lietā no jebkādām ierunām un strīdus.

Gramzdas Ev.-lut. draudzes baznīcas
valdes priekšsēdētājs: (M. Grietēns)

Loceklis: (Leja)

Darba uzņēmējs: (Ž. Pērkons).

25. augustā arī uzsāk baznīcas atjaunošanas darbus un tos turpināja līdz iesākās sals. Tad darbi bija jāpārtrauc. Tādā kārtā tos gan nevarēja veikt līgumā paredzētajā laikā. 1942.g. pavasarī būvuzņēmējs Pērkons darbus atkal atjaunoja un maijā paveica tos tik tālu, kā tas līgumā bija paredzēts, atskaitot logu pagatavošanu, par ko draudzes vadība pati bija nākusi citādos ieskatos.

Būvuzņēmējam Pērkonam pienākas dziļa draudzes pateicība, ka viņš līgumā paredzēto veica pēc labākās apziņas, kaut arī viņam pēc valūtas maiņas (RM = Rbl. 10.-) bija jāstrādā gandrīz par velti. Viņš to nesūdžēdamies ir godam veicis.

Baznīcas atjaunošanas darbos piedalījās lieli talcinieku pulki gan kājām, gan ar zīgiem, jo visi četri draudzes pagasti bija apņēmušies darba spēku dot labprātīgi bez maksas, klausu kārtā.

Visu četru pagastu vecākie sapulcējās 1941. gada 10. septembrī un šo savu apņemšanos izteica sekojošā aktā:

P r o m e m o r i a

1941.g. 10. septembrī pie nodegušās Gramzdas baznīcas sanāca Gramzdas draudzes mācītāja Dr. Haralda Biezā aicināti Gramzdas draudzes priekšnieks Matīss Grietēns, saimnieks Kalētu pagasta Bitītēs, Gramzdas pagasta valdes loceklis Alberts Garoza, Gramzdas pagasta valdes pilnvarā, saimnieks Gramzdas pagasta Kapeniekos, Kalētu pagasta vecākais Alfrēds Piziks, saimnieks Kalētu pagasta Dinviešos un Purmsātu pagasta vecākais Klāvs Biģelis, saimnieks Purmsātu pagasta Biģelos un, pārrunādami 1941.g. 1. jūlijā nodedzinātās baznīcas atjaunošanu, vienojās par sekojošo:

I

Baznīcas atjaunošanas darbs ir liels un grūti veicams, jo tas ir jādara priekš vairākām paaudzēm. Tādēļ, apzinoties darba smagumu, visi četri Gramzdas draudzē ietilpstošie pagasti: Aizvīķi, Gramzda, Kalēti un Purmsāti centīsies pielikt visas pūles, lai to godam veiktu un atstātu novērtēšanai nākamām paaudzēm.

II

Darbus pie baznīcas atjaunošanas nolemj veikt proporcionāli pagastu saimniecību skaitam. Pēc 1934.g. datiem Aizvīķu pagastā ir 166, Gramzdas - 227, Kalētu - 259 un Purmsātu - 155 saimniecības, vai, saimniecību skaitu noapaļojot uz 160, 225, 250 un 155, attiecība veidojās 64:90:100:62. Visi klātesošie nolemj turpmāk

darbus veikt šādā attiecībā:

Kalēti - 100

Gramzda - 90

Aizvīķi - 60

Purmsāti - 60.

III

Ņemot vērā, ka Gramzdas pagastā nodegušas tanī pašā ugunsgrēkā visas ēkas, izņemot nespējnieku māju, visi klātesošie nolemj Gramzdas pagasta normu samazināt par 33 1/2 %.

Visi klātesošie ar saviem parakstiem un zīmogiem apliecina, ka tie vienprātīgi piekrīt visam iepriekš sacītam, un apspriedi slēdz 1941.g. 10. septembrī, plkst. 16-os.

Gramzdā, 1941.g. 10. sept.

Gramzdas draudzes mācītājs: (paraksts)

H. Biezais

Gramzdas draudzes priekšnieks " M. Grietēns

Kalētu pagasta vecākais (paraksts) A. Piziks

Gramzdas pagasta vecākā v. " A. Garoza

Purmsātu pagasta vecākais " K. Biģelis

Gramzdas draudzes valdes sēdē 1941.g.

14. sept. ieradās Aizvīķu pagasta vecākais Eduards Kempis, saimnieks Aizvīķu pagasta Pūpaines, un, izlasījis šeit iepriekš uzrakstīto Gramzdas draudzē ietilpstošo pag. vecāko vienošanos 1941.g. 10.sept., tiem pievienojās, ko apliecina ar savu parakstu.

Gramzdā, 1941.g. 14. sept.

Aizvīķu pagasta vecākais: (paraksts)

E. Kempis.

Katrs draudzes loceklis devis bagātīgus ziedojumus savas baznīcas atjaunošanai. Var teikt, ka nav neviena Gramzdas draudzē, kas nebūtu savu roku pielicis pie baznīcas atjaunošanas darba.

1941.g. septembrī, Gramzdas draudzes valdes uzdevumā un sazinā ar Baznīcas virsvaldi, draudzes mācītājs izsūtīja lūgumus visām Latvi-

jas ev.-lut. draudzēm kolektēt ziedojumus Gramzdas baznīcas atjaunošanai. Uz šā lūguma ir atsaukušās daudzas draudzes un nodevušas Gramzdas baznīcas atjaunošanai....

No privātām personām saņemti ziedojumi

RM

No valdības saņemts RM 200.- pabalsts.

Gramzdas baznīcas atjaunošanas projektu sastādījis un būves darbiem sekojis Liepājas aprinķa būvtechniķis Indriķis Bruzītis.

Baznīcas ārējais veidojums atstāts iepriekšējais, tikai tornis paaugstināts par 1,5 m un radīts citāds logu veidojums un jumts pārsegts ar šiferi (skat. 5. un 6. att.).

Baznīcas iekšienes izdaiļojuma un izbūves projektu uzņēmās sastādīt un darbus vadīt prof. P. Kundziņš. Bet vēl vienmēr iekšbūve nav uzsākta, tālab arī ir iespējami zināmi pārveidojumi. Baznīcu pilnīgi atjaunot draudze cer tuvākā nākotnē.

4. Cauri gadu simtiem Gramzdas baznīcā bija saglabājušās dažādas senmantas, kas 1935.g. tika nodotas viena daļa Kurzemes mūzejam Liepājā un otra - Pieminēkļu valdei, no kuŗas to vēlāk ir pārnēmis Vēstures mūzejs Rīgā. Šo senmantu saraksti ir pievienoti II pielikumā, un, kā tanī redzams, tad pēc vēsturnieku domām dažas ir pat no 17. g.s.

Viena grupa ir dažādi apgleznoti kokgriezumi: eņģeļu un apustuļu tēli (skat. 7. un 8. att.), kas visi ir no 17. g.s., bet otra grupa - dažādi baznīcas kulta piederumi (skat. 9. att.), kas ir no 18. g.s. Uz šiem pēdējiem ir redzami arī vēsturiski nozīmīgi uzraksti. Tā ir uzglabājies otras baznīcas cēlāja G. Noldes vāpēnis ar uzrakstu: "Gerhard Nolde Anno 1745", kas lieku reizi apstiprina, ka otro baznīcu ir cēlis Gerhards Nolde (Kurzemes mūzeja 2520. inv.

nr.). Tāpat ir uzglabājies kāds cits vāpēnis ar uzrakstu: "Sophia Hedwig von Wildemann Anno 1743". Tas nozīmē, ka Sofija Vildemane ir bijusi kādas muižas īpašniece, kas piedalījās jaunās baznīcas celšanā (K.m. 2521. inv. nr.). Tādā pašā sakarā ir jāsaprot arī trešais vāpēnis ar uzrakstu: "Wilhelm Heinrich Korff Anno 1743" (K.m. 2522. inv. nr.). Tanī pašā laikā Gramzdas baznīcai ir dāvināts kristību trauks ar uzrakstu "Sophia Hedwig Wildemann Wilhelm Heinrich Korff", bet uz trauka koka ietveres: "Thut busse und lasse sich ein Kindl (?) taufen auf den nahmen Jesu Chr zu verg, der Sünden. Lasset die Kindl zu mir kommen und wehret ihnen nicht den solcher ist das Reich Gottes Mal 10 o 14." Uz šīs koka ietveres ir redzama arī latviešu meistara zīme (skat. 10. attēlu; K.M. 2525.; 2533-34. inv. nr.).

Uz sudraba upurā trauka atrodams ieraksts "Anno 1725" un divi vāpēni (laikam dāvinātāju) ar iniciāļiem GIN un BG (K.m. 2527. inv. Nr.).

Nolde ir dāvinājis sv. vakarēdiena kausu, kurā vienā pusē ir viņa vāpēnis ar iniciāļiem LN un otrā uzraksts: "Diesen Kelch Hat Levien Nolde Erb Herr Auf Klein Gramsten machen lassen zu Gottes Ehren und Zu gebrauch seines Hauses EsBey zubehalten den 27 Juny Anno 1710" (K.m. 2527. inv. nr.).

Tās ir vecākās Gramzdas baznīcas senmantas, kulta piederumi, kas ir uzglabājušies līdz šai dienai.

Kurzemes mūzejā Gramzdas draudzes senmantu starpā ir arī kādas ozola koka ērgļu durtiņas (K.m. 2519. inv. nr.), uz kurām uzlīmēts papīrs ar šādu uzrakstu latīņu valodā: "In solius Dei gloriam per curam ac vigilantiam patroni huius ecclesiae nobilis ac generosis: domini Michaelis a Nolden renovabat Gabriel Brendicius organ mag Coslino Pomeran Anno

Salutis reparata 1674". Tas nozīmē, ka šīs durtiņas ir kādu vecāku ērģeļu daļa, jo 1674.g. tās ir labojis Gabriēls Brendiks. Jādomā, ka tās jau būs izlabošanas laikā bijušas kādus gadu desmitus lietotas un tām izdarīts kāds lielāks remonts, kad arī varēja ierakstīt pieminēto ierakstu.

Bez tam ir atrodams vēl kāds cits uzraksts uz ērģeļu apšuvuma sienas (K.m. 2509. inv. nr.): "Gerhard Nolde Erb Herr der Gütter Gross Gramsden Hat Zum preise und Lobe Gottes Dies Werck Wieder durch die hülfe desselben repariren Lassen Ao 1744 Mal. H. Erasmus". Ja ērģeles ir, kā šis raksts rāda, 1744.g. labotas, tad tās jaunajā baznīcā ir pārvestas no vecās; var būt pat, ka tās ir tās pašas, ko jau Brendiks bija labojis 1674.g. Ērģeļu mūžs parasti ir ļoti ilgs, tādēļ var būt, ka pirmā versija stāv patiesībai tuvāk. Ja tas patiesi tā ir, tad var secināt, ka otrā baznīca ir celta nevis tādēļ, ka iepriekšējā būtu kādā katastrofā gājusi bojā, bet gan tādēļ, ka tā patiesi bija novecojusi un to nebija vērts atjaunot.

M Ā C Ī T Ā J I

Kopš Gramzdas draudzes dibināšanas 1567.g.
tanī ir darbojušies šādi mācītāji:

1. Gerardus Trancaeus ... 1582 - 1592 ...
2. Nikolaus Magirus ... 1639 - 1647
3. Mag. Kaspar Martinus ... - 1659
4. Samuel Rhanāus 1660 - 1704 ...
Adjunkts Hartwig Voigt 1704 -
5. Hartwig Voigt - 1710
6. Johann Friedrich Rhanāus ... 1715 - 1732
7. Joachim Baumann 1733 - 1734
8. Gottfried Böckel 1735 - 1763
9. Andreas Stobbe 1765 - 1770
10. Karl Jakob Friedrich Bilterling
1771 - 1781
11. Konrad Gotthard Adolphi 1781 - 1810
Adj. Heinrich Ernest Johann Adolphi
1810 - 1834
12. Heinrich Ernest Johann Adolphi 15)
1810 - 1834
13. August Ludwig Friedrich Auschitzky
1836 - 1868
Adj. Friedrich Johann Eberhard Stegman
1864 - 1868
14. Friedrich Johann Eberhard Stegmann
1869 - 1914
15. Harry Wilhelm Gottlob Kügler
1918 -
16. Arturs Voitkus 1920 - 1922
17. Māc. palīgs Alfrēds Freibergs 1923 - 1925

(Garīgais kopējs Jānis Savickis

1928 - 1931)

18. Dr. Teodors Haralds Biezais

1932 - 1941

19. Oskars Ludvigs Kristaps Birkmanis

1941 - 1944

20. Māc. palīgs Jānis Deģis

- 1973

21. Aivars Beimanis

1982 -

Gerhards Tranceus 16) jeb Gerhards Trancejs ir dzimis Vidzemē, Limbažu draudzē, kur viņa tēvs Tīss (Thies) bija apmeties uz dzīvi, bēgdams no spāņu Holandes, kur tai laikā darbojās ķeceru tiesas, kas meklēja arī viņu. Livonijas karā ar krieviem viņa tēvs ar visiem pārējiem ģimenes locekļiem gāja bojā. Gerharda krusttēvs, virspadomnieks Gerhards Nolde no Kalētiem, krustdēlu pieņēma savā ģimenē un audzināja kā savu dēlu.

Nav zināms, kad īsti viņš uzsācis savu mācītāja darbu Gramzdas draudzē, bet 1582.g. 6. sept. viņš par liecinieku ir parakstījies uz kāda Kr. v. Butlera (Butler) Dziru pirkšanas līguma. Kā Gramzdas mācītājs viņš parakstījies 1592.g. 29. februārī uz kāda Jauģenieku (Jaugeneeken) dāvināšanas akta un atkal Kr. v. Butlera dēļ, tādēļ, ka "viņš nevar rakstīt". Vēlāk viņš ir pārgājis par mācītāju uz Skrundu. Pēc tam viņš ir Kurzemes hercogistes konsistorijas loceklis un pēc kāda laika visas Kurzemes ministrijas seniors. Viņš no 1575.- 1597.g. un 1604.-1618.g., kad superintendenta vieta bija brīva, ir bijis superintendeta aizstājējs. 1599.g. viņš dāvina Skrundas baznīcai misiņa kristībtrauku ar ierakstu: In honorem Dei unius et trini ad S.S. baptismatis administrationem pio Schrundensium coetui ego Gerhardus Transeus, ejusdem eccle-

siastes dedicavi Anno 1599. 17)

Pirmo reizi viņš apprecējies Otīliju Pīlu (Piehl), kādu Noldes radinieci. Šīs laulības dēls Joachims Zviedrijā 1641.g. ticis iecelts muižnieku kārtā. Šī ģimene izmirst 1688.g.

Otrs pirmās laulības dēls Heinrichs 1617.g. bija latviešu draudzes mācītājs Kuldīgā. Tas bijis rupjš, dzērājs, zirgu mainītājs un sitis arī cilvēkus. Konsistorija to 1630.g. atcēlusi no amata, bet viņš tai nav klausījis un joprojām pretoies veselu gadu, līdz 1631.g. pielaidies un lūdzis naudas pabalstu, lai varētu pārcelties uz Vidzemi.

Otrreiz viņš apprecējies ar Annu Sofiju Fīdleri (Fiedler), Kurlandenburgas padomnieka Valeriāna F. meitu. Šai laulībā dzimušais dēls Valerijs, kas 1628.g. bija Piltenes zemes notārs un 1663.g. Zviedrijā tika iecelts muižnieku kārtā, ir Vidzemes muižnieku Tranzeju - Rozenieku (Transche - Roseneck) ģimenes ciltstēvs.

Nikolajs Magirs ir jau 1639.g. mācītājs Gramzdā un paliek tur līdz 1647.g. No šejienes viņu aicina uz Džūksti, kur superintendents P. Einhorns viņu 1647.g. 15. janvārī ieved amatā un nodod viņam mācītāja māju. Viņš miris 1653. g. 22. jūlijā.

Mag. Kaspars Martens ir bijis mācītājs Gramzdā, bet kurā gadā viņš īsti ieradies - nav zināms. 1659.g., kad Kurzemē iebrūk poļu armija, viņš Gramzdu atstājis, jo šai laikā Gramzdas baznīca karā ir nopostīta un apvidus vispār kļuvis nedrošs. Viņš tādēļ ir pārgājis uz Rīgu un apmeties uz dzīvi tur. No Rīgas viņš uz Gramzdu nav atgriezies, kaut gan Gramzdas draudze to deviņus mēnešus gaidījusi, nepieņemdamā citu mācītāju. Tikai 1660.g. 14. martā viņa vietā ir aicināts J. Rančus. Ja ievēro vār-

du saskaņu un tāpat gadus, kad tas noticis, tad var domāt, ka tas ir tas pats Kaspars Martins jeb Martini, kas, sākot ar 1649.g., ir studējis Rostokā un 1652.g. turpat ir ieguvis mag. gradu.

1661.g. viņš ir mācītājs Koknesē un 1664.g. Kokneses apakškonsistorijas loceklis. 1670.g. viņš pārgājis uz Rūjienu un tur dzīvojis vēl līdz 1674.g. Kad un kur viņš miris, nav zināms. 18)

Samuēls Ranējs ir Valtaiķu mācītāja Samuēla Ranēja dēls. 1648.g. iestāties Karalauču universitātē. Pēc tam no 1652.g. gājis skolotāju seminārā Štetinā, un pēc tam bijis par mācītāju Virgā. 1660.g. 14. martā viņu aicina Gramzdas draudze. Vēl 1694.g. rakstos viņu min par Gramzdas draudzes mācītāju. Jādomā, ka pat 1704.g., kad par viņa palīgu pieņem Hartvigu Foigtu, viņš vēl ir bijis Gramzdā. Kad miris, nav zināms.

Viņa dēls Samuēls ir dzimis Gramzdā un 1679.g. studējis Karalaučos un Vitenbergā. 1683.g. tur ieguvis mag. phil. gradu. Tas ir vēlāk pazīstamais ziņu sniedzējs raganu pētniekam Kanoldam (Kanold). 19)

Hartvigs Foigts dzimis Liepājā un no 1697.g. studējis Karalaučos un Vitenbergā. Saskaņā ar hercoga Ferdinanda 1703.g. 12. februāra pavēli viņu vajadzēja pārbaudīt Jelgavā un pirmajā nākamajā brīvajā vietā saistīt darbā. Un tā jau arī 1704.g. viņš kļuva par Gramzdas mācītāja palīgu. Viņš ir ordinēts 1704.g. 17. jūnijā. 1706.g. 8. jūnijā viņš salaulājies ar savu māsiņu, Liepājas aldermaņa D. Foigta meitu. Viņš ir miris 1710.g., jādomā, lielajā Kurzemes mērī, jo tas Gramzdas un Priekules novadā ir prasījis sevišķi daudz upuru. Viņa atraighte 1712.gadā

apprecējās otrreiz ar Zālenieku draudzes mācītāju J. Ruprechtu (Ruprecht).

Johans Frīdrichs Ranējs 1690. gadā ir studējis Karalaučos, bijis varbūt 1708.g., bet noteikti 1710.g. latviešu draudzes mācītājs Durbē. No Durbes viņš 1715.g. pāriet uz Gramzdas draudzi. 1732.g. hercoga valdība pavēl Gramzdas draudzi pa sēru gadu, kad mācītājs bija miris, apkalpot vikāriem. Tas nozīmē, ka Ranējs miris 1731./32. gadā.

Joachims Baumanis ir dzimis 1712.g. Lietuvā, vācu draudzē Kretingā, kur toreiz dzīvojis viņa tēvs, kas vēlāk kļuvis par virsinspektoru Karalauču licejā. Baumanis vispirms ir mācījies pie privātskolotājiem un vēlāk Liepājas pilsētas skolā. Tur viņš dzīvojis sava svaigā Elsviga (Elswig) ģimenē. Pēc tam ir studējis Halle, un tulīn pēc atgriešanās no studijām viņš 1733.g. kļūst par Gramzdas mācītāju. Viņš aicināts 1733.g. 4. maijā un ordinēts tā paša gada 9. jūlijā.

1734.g. 9. augustā viņu no Gramzdas aicina uz Jaunpils Annasmuižas (Blīdenes) draudzi, jo šīs baznīcas bija toreiz saistītas, un tikai vēlāk, kad 1741.g. 27. martā Baumanis pārgāja uz Liepāju par latviešu draudzes mācītāju, tās atkal sadalīja un ieguva katra savu mācītāju.

1741.g. 1. sv. pēc Trīsvienības viņu superintendents Grēvens (Gräven) introducēja Liepājā. Bet jau 1745.g. viņš atstāj šo vietu un pāriet uz Durbi par vācu draudzes mācītāja Stefenhāgena adjunktu, kur viņu 3. oktobrī ieveda atkal superintendents Grēvens. Viņš jau 1746.g. tulīn tiek iecelts par Grobiņas iecirkņa prāvestu un vēl tanī pašā gadā viņš ieved K. Kummerānu par Bārtas un Nīcas draudzes mācītāju. Kad mirst superintendents Grēvens un atbrīvojas Jelgavā vācu draudzes rīta dievkal-

pojumu mācītāja vieta, viņu ievēl šai vietā. 1747.g. 9. febr. hercogs ieceļ to par superintendentu. 1747.g. 11. okt. viņš ierodas Jelgavā, un 22. okt. to Dobeles prāvests Pflūgrāts (Pflugradt) ieved mācītāja amatā vācu druzdzē, un tanī pašā laikā kanclers to ieved superintendenta amatā.

Būdams par superintendentu, viņš ir ordinējis un ievedis amatā 42 kandidātus un iesvētījis 9 baznīcas. Viņa pēdējā runa bija pateicības runa pēc 1758.g. lantāga slēgšanas, ko viņš saka 3. adventa svētdienā. Drīz pēc tam viņš saslimst un 1759.g. 1. janvārī mirst. Viņš ir precējies ar sava seniora Durbē meitu Šarloti Stefenhāgu (Stefenhagen). 20)

Gotfrīds Bekels no Prūsijas 1735.g. 9. aprīlī pārnāca, Gramzdas draudzes aicināts, par mācītāju uz Gramzdu. Viņš miris Gramzdā 1763.g. 22. janvārī.

Par viņa darbības laiku Gramzdā trūkst noteiktu un plašāku ziņu, kaut gan šai laikā iekrīt viens no svarīgākiem draudzes notikumiem - jaunas baznīcas celšana 1744. - 1747.g.

Viņš bija precējies ar Annu Grotu (Groth), kas vēl 1792.g. dzīvojusi Liepājā pie sava dēla.

Andrejs Stobe dzimis Liepājā 1735.g. 17. jūlijā un turpat līdz 1750.g. gājis skolā. Pēc tam pārgājis skolā Klaipēdā un vēlāk 1752.g. uz Karalauču universitāti. 1755.g. viņš atgriezies Liepājā un centīgi sprediķojis, kamēr 1761.g. to Krūtes un Virgas draudze ir aicinājusi par savu mācītāju. 1761.g. aprīlī viņu superintendents Hūns (Huhn) ir ordinējis un introducējis šais draudzēs. 1765.g. 1. martā viņš ir pārgājis par mācītāju uz Gramzdu un pēc tam 1770.g. uz Valtaiķu draudzi; viņš miris tur 1782.g. 21)

1782.g. 18. janvārī viņš apprecējies ar J.

Brandenburgu (Brandenburg), kas mirusi Jelgavā 1798.g. 29. maijā.

Kārlis Jēkabs Frīdrichs Bilterlings ir prāvesta Joh. Sigm. Bilterlinga dēls, dzimis 1738.g. 3. septembrī Sātos. Vispirms mācījies pie privātskolotāja turpat tēva mājās, pēc tam gājis Jelgavas pilsētas skolā un 1756. - 58.g. studējis Karalaučos teoloģiju. Kādu laiku pēc tam dzīvojis Liepājā. 1784.g. 16. okt. Krūtes un drīz pēc tam arī Virgas draudze viņu aicina par mācītāju. Tā paša gada 20. decembrī viņš ir Jelgavā ordinēts, un 1765.g. vasarā superintendents Hūns viņu ievedis šais draudzēs par mācītāju. Viņš apkalpojis arī Kristberģes baznīcu. 1771.g. viņš pāriet par mācītāju uz Gramzdu. 22) Šai laikā viņš ir arī Grobiņas iecirkņa mācītāju atraitņu kases direktors. 1789.g. viņš atkal maina draudzi un aiziet uz Ārlavu. Tur ar 1782.g. viņš veic arī Piltenes konsistorijas locekļa pienākumus. 1785.g. 5. augustā viņu aicina dzimtā Sātu draudze, kur ilgus gadus jau bija darbojies viņa tēvs. 1786.g. viņu draudzē ieved superintendents Okels (Ockel). Jau 1785.g. 8. okt. viņš kļūst par Kandavas iecirkņa prāvestu un konsistorijas locekli. 1797.g., kad Jelgavā iecēla komisiju, kam bija jāizstrādā Kurzemei un Piltenei jaunā baznīcas kārtība, arī Bilterlings ir tās loceklis. 1801.g. maijā viņam par palīgu Sātu draudzē nāk viņa paša dēls Fr. Heinrichs, bet drīz pēc tam tā paša gada 25. decembrī viņš mirst. Kopš 1765.g. bija precējies ar A. Laurencu (Laurentz), kas mirusi 1821.g. 18. nov. Bilterlings bijis arī citos administratīvos baznīcas amatos.

Konrāds Gothards Adolfijs dzimis Zemgalē, Graudupes muižā 1735.g. 15. aprīlī. Graudupe

toreiz piederējusi viņa tēvam. Jau 14 gadu vecumā viņš sāk savas skolas gaitas Karalaučos Collegium Friedericianum. 1735.g. rudenī viņš iestājas teoloģijas fakultātē Jēnas augstskolā, kur paliek četrus gadus. Pēc studijām dažus gadus darbojas par privātskolotāju un tikai 1771.g. top par Blīdenes draudzes mācītāju. Ordinē viņu 1771.g. 16. maijā. No tā paša laika viņš apkalpo arī Stūrūmuižas baznīcu. Pēc desmit gadiem, 1781.g., viņš pieņem Gramzdas draudzes aicinājumu, kur viņš apstiprināts 1781.g. 15. septembrī un 1782.g. ievests amatā. Kopš 1771.g. viņš bija precējies ar Luīzi E. Rikmani (Rückmann), Talsu draudzes mācītāja meitu. Miris Gramzdā 1810.g. 8. jūlijā. Bet jau ar 1798.g. viņam par palīgu strādājis dēls Heinrichs Ernsts Johans.

Heinrichs Ernsts Johans Adolfs ir iepriekšējā mācītāja dēls, dzimis Blīdenes mācītāja mājā 1773.g. 4. augustā. Mācījies pie Stendes draudzes mācītāja Hartmana (Hartmann). Studējis 1795. un 1796.g. Jēnā teoloģiju un 1788.g. tapis jau par sava tēva palīgu Gramzdā. Viņš vokāciju saņēmis 1798.g. 22. maijā.

Kā 1798.g. 14. jūlija kases grāmatās ierakstīts, tad par konsistorijas rezolūciju patroni samaksājuši tai 24 fl.

Tā paša gada 18. oktobrī viņš Jelgavā ordinēts par sava tēva palīgu. Bet tikai gandrīz pēc gada, 1799.g. 28. augustā, superintendents Okels to ievedis Gramzdas draudzē. Pirmo reizi viņš ir precējies ar J. Blumentāli (Blumenthal), mirusi 1807.g. 17. okt., Aizputes ārsta meitu, un otrreiz precējies 1813.g. ar J. Varsoni (Warsohn), mirusi 1865.g. Jelgavā. 1810.g. pēc tēva nāves viņš kļūst par tā sekotāju Gramzdas draudzē. Miris 1834.g. 25. decembrī. Viņa kaps ar akmens pārklāju vēl tagad redzams Gramzdas

baznīcas kreisajā pusē pie lielajiem vārtiem.

Adolfijs ir pēdējais tās mācītāju ģimenes loceklis, kas Kurzemē iecelojuši 1613.g. no Vācijas un vairāk nekā 200 gadus no paaudzes uz paaudzi devusi mācītājus. 23)

Augusts Ludvigs Frīdrichs Aušickis dzimis Aizputē 1799.g. 14. maijā, mācītāja ģimenē. Gājis Jelgavas ģimnazijā. Studējis Tērbatā 1819. - 22.g. teoloģiju. 1825.g. viņu ievēl Lipaikos par mācītāju. Ordinēts 1825.g. 12. aprīlī Jelgavā, un tā paša gada 26. jūlijā superintendents Richters (Richter) viņu ievēdis amatā.

Ar 1836.g. 4. marta rakstu Gramzdas draudzes priekšnieks aicina 7. martā uz sēdi Gramzdas muižā pārējos patronus, jo ar "bijušā Gramzdas draudzes mācītāja Adolfija vietnieka, Gramzdā ievēlētā Bārtas mācītāja Runclera (Runzler) miršanu draudze ir kļuvusi atkal vakanta".

Patroni sapulcējušies 7. martā uz sēdi. Vēlēšanās piedalījušies Grobiņas iec. prāvests Šēns (Schoen) no Durbes, Rops (Ropp) no Purmsātiem, Ferd. Nolde no Kalētiem, Z. Korfs (Korff) no Gramzdas un Trekņiem. No Mazgramzdas neviens nav ieradies. Ir tikai viens kandidāts - mācītājs Aušickis no Lipaikiem, ko arī vienbalsīgi ievēl.

Aušickis seko Gramzdas draudzes aicinājumam un 1836.g. pārnāk uz Gramzdu. Sākot ar 1864. g., viņam par palīgu darbojas Fr. Štēgmans.

1867.g. viņš iesniedz konsistorijai lūgumu atbrīvot viņu no Gramzdas draudzes mācītāja pienākumiem. Šis viņa lūgums ir ievērots, un 1867.g. 11. okt. ar 2918. nr. rakstu Kurzemes konsistorija ziņo draudzes priekšniekam:

"Aušickis, saskaņā ar viņa lūgumu, vecuma un slimīguma dēļ, paturot viņam tiesības, kas pienākas saskaņā ar baznīcas likumu 1857.g.

izdevuma 301. art. kā emeritus, ir atlaists no šī amata."

Drīz pēc tam, t.i., 1867.g. 19. decembrī, viņš ir miris. Apbedīts Gramzdas baznīcas kreisajā pusē netālu no Adolfiga kapa. Apprecējis 1826.g. Jelgavas tirgotāja Šaka (Schaack) meitu Karolīni, kas jau 1828.g. mirusi.

Frīdrichs Johans Eberhards Štēgmans dzimis 1834.g. 28. novembrī Grobiņā, kur viņa tēvs bijis aprūpnieks tiesas sekretārs. Viņš mācījies pie privātskolotājiem Matkules muižā, vēlāk Lestenes mācītāja mājā, kur viņš sagatavojies studijām universitātē mācītāja K. H. Kupfera (Kupfer) ģimenē kopā ar Kupfera dēlu, jo arī pēdējais iestājies augstskolā 1852.g.

1853. - 57.g. viņš studē Tērbatā teoloģiju un beidz to kā graduēts students. No 1857. - 61. g. viņš ir mājskolotājs Gaviezē un 1861. - 64. g. Izriedas muižā. Tanī laikā viņš Jelgavā iztur konsistorijas eksāmenus un prakses gadu nokalpo pie prāvesta Launica Grobiņā. 24) 1874. g. 6. sept. viņu Kuldīgā 25) ordinē par mācītāja Aušicka palīgu Gramzdā. Pēc seniora nāves 1867.g. 19. dec. viņš paliek šepat par vikāru. Še ap Štēgmani iedegas asas cīņas. 26) Vēlējot patronu balsis dalās, un Kurzemes konsistorija Štēgmani neapstiprina par Gramzdas mācītāju. Ar šādu lēmumu nav apmierināts toreizējais baznīcas priekšnieks Trekņu muižas īpašnieks barons Fr. Korfs un pārsūdz konsistorijas lēmumu ģenerālkonsistorijai, kas tad Kurzemes konsistorijas lēmumu groza un uzdod tai pārbaudīt mācītāja Štēgmana teoloģijas zināšanas un, ja tās būtu pietiekamas, tad to apstiprināt par Gramzdas draudzes mācītāju. Bet par to runāsim turpmāk.

1869.g. Štēgmans ierodas Jelgavā uz eksāmeņiem, kur viņa zināšanas superintendents atzi-

nis par nepietiekamām, kādēļ noliek pārbaudījumiem otru termiņu pēc sešiem mēnešiem. Šoreiz Štēgmanam veicas labāk, un viņš pārbaudījumu iztur, un ar 1869.g. 4. okt. lēmumu to apstiprina par Gramzdas mācītāju, lai gan Fr. Štēgmana vokācijas raksts ir datēts tikai ar 1870. g. 27. jūniju. 27)

1870.g. 5. jūlijā ģenerālruperintendents Lambergs viņu ieved amatā. Kopš 1878.g. viņš ir precējies ar Annu Melvili (Melvill), Grobiņas ārsta meitu.

Štēgmans miris 1914.g. 28. jūnijā un apglabāts Gramzdas baznīcas labajā pusē, kur patroni tam uzlikuši akmens krustu un draudze 1936. gadā cementa kapa vāku. (Skat. 11. att.)

Harijs Kīglers ir bijis Gramzdas draudzē vikārs kopš 1917.g. novembra.

Kurzemes konsistorijas ģenerālsuperintendents A. Bernevics (Bernewitz) raksta Gramzdas draudzes priekšniekam, Aizvīķu baronam E. Korfam 1917.g. 10. okt. privātā vēstulē:

"Es domāju, ka Tu jauneklīgo Kīgleru pareizi novērtē. Jauns, dedzīgs, pārsteidzīgs, arī ne brīvs no neapdomības, bet darbīgs un pilns ideālu un ideju. Vajadzēs nogludināties un piedzīvot. Tad es gribu viņu 4. nov. ordinēt par adjunktu Špēram (Spehr). Priekš Ziemsvētkiem viņš varētu doties par vikāru uz Gramzdu. Ja patronātam un draudzei viņš patīk, tad vēlāk viņu bez ierunām varētu ievēlēt."

Un tā arī notiek. 1917.g. 13. novembrī konsistorija ziņo, ka H. Kīglers ir ordinēts par adjunktu prāvestam Špēram Nīcā un paredzēts par Gramzdas draudzes vikāru, ar pilnām patstāvīga mācītāja tiesībām un pienākumiem.

1917.g. 16. nov. Kīglers paziņo, ka viņš pirmo dievkalpojumu turēs pirmajā adventā.

Tā arī patiesi ģenerālsuperintendenta minēta-

jā laikā viņš ir ieradies Gramzdā un uzsācis pastāvīga vikāra darbu. 1918.g. 14. martā draudzes priekšnieks ir parakstījis mācītāja H. Kīglera vokācijas rakstu, 28) uz kuŗa pamata arī viņš ir apstiprināts par Gramzdas draudzes mācītāju. Tā bija piepildījies ģenerālsuperintendenta Bernevisa paredzējums, ko viņš bija izteicis iepriekšējā rudenī, Kīgleram uz Gramzdu atnākot par vikāru.

1918.g. 18. jūlijā mācītājs Kīglers ievests Gramzdas draudzē, piedaloties ģenerālsuperintendentam A. Bernevicam, Grobiņas prāvestam G. Špēram un Krūtes mācītājam Bordeliusam, par ko pirmajam ir samaksātas 64, otram 32 un pēdējam - 16 marku.

Kīglers Gramzdā ir bijis vēl 1918.g. 8. dec., jo dzimušo sarakstā ir atrodams viņa ieraksts par kristīšanu. Bet tā ir pēdējā reize, kad viņš to ir darījis Gramzdas draudzē.

Boļševikiem iebrūkot Kurzemē un tuvojoties Gramzdai, viņš 1919.g. janvārī draudzi ir atstājis un aizbraucis uz Vāciju, par ko var spriest no Gramzdas draudzes padomes 1920.g. 21. maija protokola 4.#::

"Sakarā ar pirmo jautājumu (jauna mācītāja vēlēšanām) padome uzdod valdei iesniegt konsistorijai lūgumu. Ievērojot to, ka mācītājs Kīglers, lieliniekiem Kurzemē iebrūkot, 1919.g. janvāra mēnesī atstājis draudzi un līdz šim viņa uzturēšanās vieta nav zināma un viņš arī pats nav atgriezies - atzīt Gramzdas draudzi par tādu, kam mācītāja nav, un atvēlēt viņai ievēlē jaunu mācītāju." 29)

Arturs Voitkus dzimis Gramzdā 1878.g. 17. septembrī, ērgelnieka un skolotāja Kārļa Voitkus ģimenē. Mācījies Gramzdā pie tēva, pēc tam Liepājas ģimnazijā līdz 1900.g. Studējis Tērbatā teoloģiju no 1900. - 1905.g. un 1907.g. 29. dec.

ordinēts par mācītāju. Tā kā Latvijā vietu nevarēja atrast, viņš aiziet par mācītāju uz Krieviju, kur strādā Pievolgas vācu kolonijā no 1909. līdz 1914.g. un apkalpo arī Saratovas un Simbirskas guberņas latviešus.

1914.g. februārī atgriežas dzimtenē un ir ievests Lubānas draudzē, kur viņa priekšgājējs bija mācītājs V. Maldonis. Te Voitkus paliek Pirmā pasaules kara laikā.

Lieliniekiem 1919.g. ienākot Vidzemē, Voitkus pāriet uz dzīvi dzimtajā draudzē Gramzdā. Tā kā šeit mācītājs Kīglers, lieliniekiem tuvojoties, ir aizbēdzis uz Vāciju, tad Voitkus aizstāj Gramzdas draudzes mācītāja vietu.

1919.g. 18. februārī atzīmēts, ka viņš tad ir kristījis Gramzdā pirmo bērnu. Voitkus visu 1919. un 1920.g. ir dzīvojis Gramzdā un parakstījis par Gramzdas draudzes mācītāju, kaut arī viņš tādā amatā nebija.

Draudzes padome tikai 1920.g. 21. maija sēdē ir nolēmusi, lai konsistorija atzīst Gramzdas draudzi par vakantu. Un tikai 1920.g. 30. novembra sēdē, ko vada M. Pērle un piedalās Grobiņas iec. prāvests Špērs, atrodams ieraksts: "Balsojot mācītājs Voitkus top vienbalsīgi ievēlēts par Gramzdas draudzes mācītāju." Pēc tam Baznīcas virsvalde viņu apstiprinājusi. Šai amatā viņš ir palicis līdz 1922.g. maijam. Motīvi, kādēļ Voitkus no Gramzdas ir aizgājis, nav zināmi. Vieni min par aiziešanas iemeslu to, ka Voitkus pats bija cēlies no Gramzdas un tas radījis zināmas grūtības, otri - ka uz to spieduši ne visai labie materiālie apstākļi Gramzdā.

Draudzē par Voitku vēl tagad uzglabājušās labas atmiņas kā par noteiktu un darbīgu mācītāju.

Kamēr Voitkus dzīvojis Gramzdā, arī lubānieši viņu ir aicinājuši atpakaļ, bet viņš šiem aicinājumiem nav sekojis. Tādēļ Vidzemes konsis-

torija ar 1920.g. 25. martu viņu atbrīvojusi no Lubānas draudzes mācītāja pienākumiem.

Ne tikai Lubānas draudze lūgusi Voitku atpakaļ. Pa šo laiku arī Iecavas draudze 1920. gada 8. jūnijā aicina Voitku kandidēt uz šo draudzi. Tas arī notiek, un 7. jūlijā viņš ar 20 balsīm, 1 atturoties, tiek ievēlēts par Iecavas draudzes mācītāju. Jau 18. jūlijā Kurzemes konsistorija paziņo, ka viņš ir šai amatā apstiprināts, bet uz Iecavu viņš tomēr nav aizgājis, bet joprojām palicis Gramzdā.

No Gramzdas Voitkus pāriet 1922.g. maijā uz Straupes draudzi, kur bija ievēlēts 1922.g. 12. marta padomes sēdē.

Voitkus Straupes draudzē nepaliek ilgi, jo 1924.g. augustā viņš pāriet par mācītāju uz Cēsu pilsētas draudzi, kur viņš reizē bija arī skolotājs. Cēsīs viņš palika līdz 1933.g. 1. augustam, kad viņu Ev.-lut. Baznīcas virsvalde aicina par Baznīcas ģimnazijas inspektoru. 1935. g. viņš uzņemas šīs ģimnazijas direktora pienākumus un šai amatā paliek līdz 1940. gada augustam. Šai laikā viņš ir arī Izglītības ministrijas skolotāju cenza komisijas loceklis.

1941.g. martā viņš repatriējas uz Vāciju, no kurienes atgriežas 1941.g. decembrī un 1942. g. 1. jūlijā iecelts par Ev.-lut. Baznīcas virsvaldes ģenerālsekretāru. Miris Berchtesgādenā, Vācijā 1962.g. 23. febr. 30) (Skat. 12. att.)

Alfrēds Ernests Freibergs dzimis Liepājā 1890.g. 20. augustā, kur viņa vecākiem Niklāvam un Margrietai piederēja veikals. Savu vispārīgo izglītību viņš ieguvis Liepājā, kur 1904. g. nobeidza pamatskolu un 1909.g. pilsētas skolu. No 1910. - 1913.g. studējis Vācijā Teoloģijas institūtā Banavā pie Karalaučiem.

No 1913. - 1921.g. bijis Kurzemes brāļu draudzes sludinātājs un vadījis Liepājā kristīgo

atturības biedrību "Zilais krusts", rediģējis un izdevis kristīgu mēnešrakstu "Patiesības balss". 1922. gadā Freibergs pārgājis, mācītāju trūkuma dēļ, ev.-lut. baznīcas darbā, un 1923.g. 12. augustā bīskaps Irbe viņu ordinējis par mācītāja palīgu.

Jādomā, ka šī ordinācija notikusi uz Gramzdas draudzes aicinājuma pamata. To var spriest no 1923.g. 2. jūnija sēdes protokola, kur atzīmēts sekojošais: "Draudzes priekšnieks M. Pērle nolasīja mācītāja (vēl nebija ordinēts) Freiberga paziņojumu par to, ka viņš ir ar mieru nākt Gramzdas draudzē par mācītāju.

Uzklausījusies minēto paziņojumu, padome vienbalsīgi nolēma uzaicināt mācītāju Freibergu ierasties Gramzdā 17. jūnijā vēlreiz noturēt dievkalpojumu un pēc tam nokārtot vajadzīgās formālītātes, kas attiecas uz mācītāja vēlēšanām."

Kaut arī protokolā tiek runāts par mācītāju, tomēr ordinācija ir notikusi tikai 1923.g. 12. augustā. Tātad pēc šīs sēdes. Bet Latvijas valsts patstāvības pirmajos gados diezgan bieži bija jāsastopas ar šādu parādību, ka par mācītājiem ordinēja draudzes darbiniekus, kas jau kādu laiku bija strādājuši par sludinātājiem.

Konflikta dēļ, ar draudzi Freibergs to atstāj un 1925.g. 26. aprīlī atvadās no Gramzdas draudzes. Viņš pāriet uz Embūtes un Nīgrandas draudzi, kur darbojas vēl tagad.

Freiberga darbības laiks Gramzdas draudzē ir mazs, un tādēļ daudzi pasākumi, varbūt labi domāti, nepiepildījās.

Jānis Frīcis Savickis dzimis 1877.g. 18. jūnijā Saldus pagastā. Par viņu zināms, ka no 1924.g. 17. februāra viņš ir sācis veikt garīgā kopēja pienākumus Apriķu draudzē. 1928.g. pārnācis uz Gramzdu un te palicis līdz 1931.g.

aprīlim. Baznīcas virsvalde viņu pēc Gramzdas draudzes atstāšanas ir ordinējusi 1932.g. par mācītāja palīgu un norīkojusi 1932.g. 2. aprīlī Lipaiķu draudzē. Bet pēc pāris gadiem viņš šo vietu atstājis. 32)

Teodors Haralds Biezais dzimis Zemgalē, Les-
tenes pagastā 1909.g. 10. jūlijā, drēbnieka,
vēlāk jaunasaimnieka ģimenē. Pirmā pasaules
kara laikā, 1915.g., ģimene atstāj Zemgali un
apmetas uz dzīvi Apē, kur tad sākas pirmās
skolas gaitas turienes pamatskolā. Vācu okupā-
cijas laikā atgriežas dzimtajā pagastā un iet
Džūkstes un Pienavas I pakāpes un vēlāk II
pakāpes pamatskolā, ko beidz 1923.g. Tai pašā
rudenī iestājas Tukuma reālskolā un to beidz
1927.g. pavasarī. Grūtu materiālo apstākļu dēļ
pēc reālskolas beigšanas paliek vienu gadu tēva
mājās. 1928.g. pavasarī iet iesvētes mācībā pie
toreizējā Džūkstes mācītāja R. Slokenberga, kas
atstāj dziļu iespaidu un veicina izšķiršanos
studēt teoloģiju. 1928.g. rudenī iestājas Latvijas
universitātē Matēmatikas un dabzinātņu fakultā-
tes matēmatikas nodaļā. Šāds solis jāspēj latīņu
valodas neprāšanas dēļ, bet jau ar pirmo dienu
universitātē viņš klausās tikai teoloģijas lekcij-
as. 1929.g. 9. janvārī iztur Izglītības minis-
trijas pārbaudījumu latīņu valodā. Tas paver
brīvu ceļu uz Teoloģijas fakultāti, un tā arī
1929.g. rudenī formāli pāriet uz Teoloģijas fa-
kultāti, kaut gan jau pavasarī izturēti vairāki
pārbaudījumi teoloģiskajos priekšmetos. Pēc trīs
gadu studijām 1932.g. rudenī beidz Teoloģijas
fakultāti ar tiesībām sagatavoties zinātniskam
darbam. Pēc fakultātes beigšanas iztur pārbaud-
ījumus Baznīcas virsvaldē un 1932.g. 31. okt.
Rīgā, Doma baznīcā, tiek ordinēts par Gram-
zdas draudzes mācītāju. Patiesībā viņš ar
Gramzdas draudzi jau bija saistījies 1931.g. 19.

sept., kad draudzes padome bija nolēmusi gaidīt, kamēr viņš beidz augstskolu. Kopš tā laika viņš reizi pa reizei turēja Gramzdā dievkalpojumus.

Blakus mācītāja darbam Biezais nopietni gatavojās zinātniskam darbam universitātē. 1934.g. aprīlī viņš aizstāv kandidāta darbu par tematu "Kultūras un reliģijas problēmas R. Eukena filozofijā" un iegūst kandidāta, vēlāk licenciāta gradu.

1934.g. 17. okt. sēdē Teoloģijas fakultātes padome nolemj H. Biezo pēc paša lūguma atstāt sagatavoties zinātniskam darbam pie sistēmatis-kās reliģijas zinātņu katedras (pie prof. Maldoņa). 33)

Biezais pats ar saviem līdzekļiem dodas ārzemju studijās uz Šveici, kur studē Cīrichē 1934. - 38.g. pie profesora Brunnera u.c. Pēc tam otrreiz studē ar Šveices stipendiju Francijā 1936. - 37.g. Strasburgas universitātē filozofiju un teoloģiju un raksta teoloģijas doktora disertāciju par tematu "Biocentriskās kristīgās ētikas pamatprincipu raksturojums, salīdzinājums un novērtējums", ko iesniedz fakultātei 1937.g. septembrī, un 1938.g. 8. dec. ar virsrakstu "Dzīvības un mīlestības sinteze kristīgajā humanitātē" aizstāv un iegūst teoloģijas doktora gradu.

1940. gada janvārī iesniedz fakultātei habilitācijas rakstu: "Brunnera antropoloģiskie uzskati un baznīcas mācība par cilvēku", ko fakultāte pieņem. 1940. gada 10. maijā fakultātes padomes sēdē nolasa parauglekciju: "Vai kristietība iespējama bez dogmātiem?" un tiek ievēlēts par privātdocentu sistēmatis-kās reliģijas zinātņu katedrā. Bet jau 4. augustā, lieliniekiem likvidējot Teoloģijas fakultāti, tiek atlaists. Pēc Latvijas atbrīvošanas, no 1941.g. 1. jūlija, ir atkal privātdocents.

Kopš 1932.g. ir Gramzdas draudzes mācītājs un 1938. - 40.g. arī ticības mācības skolotājs Gramzdas pamatskolā. 1938.g. noorganizē Gramzdas papildskolu, ko vada divus gadus, tā mēģinādamas pacelt samērā nomalā novada attīstības līmeni.

1941. gada rudenī no Gramzdas pārnāk uz Rīgu un 1941.g. 31. decembrī ir atbrīvots no Gramzdas draudzes mācītāja pienākumiem, bet kopš 1942.g. 1. septembra ir apstiprināts par Rīgas pilsētas iec. vikāru un kopš 1942.g. jūlija par Ģimeņu lietu archīva direktoru.

1944.g. 13. oktobrī devies trimdā uz Zviedriju. Tur 1945. - 47.g. strādājis kā "inteliģentais bezdarbnieks" pie Upsalas univ. Sistēmatisks teoloģijas katedras asistenta stāvoklī. Turpat 1948.g. ieguvis Fil.kand. gradu, 1952.g. beidzis vēstures nodaļu un ieguvis Fil.mag. gradu, 1953.g. Fil.lic. gradu un 1955.g. Fil.dr. gradu. 1949. - 53.g. bijis skolotājs vidusskolā (adjunkts), īsākus periodus ģimnazijā (lektors). Kopš 1955.g. docents reliģiju vēsturē Upsalas univ. Filozofijas fakultātē, kopš 1959.g. ārkārtas profesors turpat. 1969.g. aicināts par profesoru katedras vadītāju Obu akadēmijā Somijā, Filozofijas un Teoloģijas fakultātē un par Donnera reliģiju un kultūrvēstures institūta direktoru, 1978.g. emeritūrā. Piedalījies un organizējis reliģiju vēsturnieku konferences. Vairāku zinātnisku biedrību loceklis, arī prezidents. 1972.g. aicināts par Ķēnišķīgās Gustava Adolfa akadēmijas ordināru locekli, 1983.g. tās goda loceklis. Biobibliografiskas ziņas daudzos izdevumos. 34) 1933.g. precējies ar zobārsti Valiju Vārāns. (Skat. 13. att.)

Oskars Ludvigs Kristaps Birkmanis, Kārļa un Marijas dēls, dzimis Ventpils apriņķī, Zūru pagastā 1906.g. 12. jūlijā, lauksaimnieka ģimenē.

Beidzis ģimnaziju Jelgavā 1932.g. un pēc tam studējis teoloģiju LU Teoloģijas fakultātē no 1933.g. Fakultāti beidzis 1940.g. 21. maijā. 2. jūlijā ordinēts par Cēsu iec. vikāru. Kandidāta laiku no 1939.g. novembra strādājis Raunas draudzē. Pēc ordinācijas turpat palicis par adjunktu.

Ar 1941.g. novembri pārskaitīts par Grobiņas iec. vikāru un līdz 1942.g. februārim aizstājis Nīcas draudzes mācītāja vietu. No 1942.g. 1. janvāra ir apstiprināts par Gramzdas draudzes mācītāju.

Kad 1944.g. rudenī krievi sagrāva otrreiz Gramzdas baznīcu un draudze bija frontes joslā, Birkmanis to atstāja. Pēc kara vikārējis īsāku laiku Nīcas, Rucavas, Bārtas un Krūtes draudzēs, pēc tam bijis mācītājs Kandavas draudzē, reizē apkalpojot arī Zemītes draudzi un vikārējot Pūrē un Strazdē. 1953. - 56.g. studējis Leningradas Garīgajā akadēmijā. Miris Ventspilī 1981.g. 16. maijā un turpat apglabāts. (Skat. 14. att.)

Jānis Degis dzimis 1896.g. 30. maijā. Trūkst drošu ziņu par izglītību. Liekas, ka viņš bijis liepājnieks. Nācis no sludinātāju un metodistu vidus, kas pēckara laikā ilgāk apkalpojis Gramzdas un arī Apriķu draudzi. Viņš ir bijis ordinēts par mācītāja palīgu un, jādoma, Gramzdas draudzē bijis vikārs. Miris 1973.g. 23. janvārī un apglabāts Liepājā.

Aivars Beimanis beidzis Teoloģijas kursu 1981.g. 15. jūlijā un tai pašā dienā ordinēts par mācītāju. Gadu vēlāk, 1982.g. 15. augustā ievests amatā Priekules baznīcā kā Vainodes, Priekules, Gramzdas, Nīgrandes un Krūtes mācītājs. Vēl gadu vēlāk, 1983.g. 26. sept., iecelts par Grobiņas iecirkņa prāvestu. Aktīvs komunistu partijas darbinieks.

Ē R Ģ E L N I E K I

1. Kurzenbaum	1762 -
2. Jacob Siehl	1768 - 1787
3. Heinrich Emanuel Knaut	1788 - 1787
4. Christian Friedrich Köln	1812 - 1826
5. J. C. Rühl	1827 - 18..
6. Friedrich Carl Grehling	1834 - 1844
7. Ernests Frīdrichs Šauenberģis	1845 - 1876
8. Carl Voitkus	1876 - 1908
9. B. Bosse	1909 - 1910
10. Fricis Jauģiets	1910 - 1914
	1921 - 1933
11. Kārlis Būmanis	1915 - 1920
12. Andrejs Stirna	1934 - 1937
13. Voldemārs Spēlmanis	1937 - 1939
14. Līna Inte	1939 - 1940
	1941 -
15. Miķelis Karelis	1940 - 1941

Kurcenbaums ir bijis ērģelnieks Gramzdā 1762. g., kad kases grāmatā ierakstīts, ka viņam izmaksāts 100 fl. algas. Viņa vārds nav zināms. Strādājis laikam līdz 1768.g. Jāņiem, kad pirmo reizi minēts, ka alga maksāta kādam citam ērģelniekam.

Jēkabs Zīls stājies darbā tūlīt pēc Kurcenbauma, un viņam alga pirmo reizi izmaksāta 1768.g. 11. jūlijā - 100 fl. Ar 1770.g. tā paugstināta uz 200 fl. gadā. Viņš savu darbu darījis līdz 1786.g., jo 1786.g. 24. jūnijā atraitne Marija Gotlība Zīla, dzimusi Šēninga (Schöningk), ir parakstījusies par sava vīra algas saņēmšanu.

Tā paša gada 14. augustā atraitne lūdz viņai un nepilngadīgajiem bērniem piešķirt kādu draudzes pabalstu.

Heinrichs Emanuels Knauts uzsācis savu darbu Gramzdas draudzē 1788.g. Šai amatā viņš palicis līdz 1812.g., kad viņam izmaksāta alga un piezīmēts, ka par nokavētajām svētdienām (13) no 1811.g. Jāņiem līdz 1812.g. Jāņiem atvilkti 40 fl. Šo savu pēdējo kvīti H. Knauts parakstījis sekojoši:

Tā kā es šai pēdējā pusgadā pusi no svētdienām, kad man bija jābūt, esmu nokavējis, neuzrādot pamatotus neierašanās iemeslus, tad es 40 fl. atvilkumu no savas šī gada algas uzskatu par lētu un apliecinu, ka es ar summu 200 fl. par šo pagājušo gadu no 1811. gada Jāņiem līdz 1812.g. Jāņiem esmu pilnīgi ticis apmierināts un ar šo kvitēju par pareizu šīs algas saņemšanu. Tā kā mans angažements tagad izbeidzas, tad es ar šo pateicīgi apliecinu Gramzdas draudzei, ka es visu esmu pareizi saņēmis, un tāpat man pret to nav nekādu prasību.

Augšbārtā
12./24. jūnijā 1812.

Heinrich Knaut.

Kā no parakstītās kvīts redzams, tad Knauts ir pārgājis uz Bārtu, jādomā, arī par ērģelnieku. Ar Bārtu viņš ir bijis saistījies jau agrāk, un tādēļ laikam arī nokavējis minētās svētdienas. To apstiprina arī mācītājs Adolfs rakstā baznīcas priekšniekam, kurā viņš atstāsta, ka ķesteris viņam sacījis, ka Knauts nemaz vairs negribot ērģeles spēlēt. Tas varētu gan arī nozīmēt, ka viņš vispār vairs negrib ērģeles spēlēt un vēlas pāriet kādā citā darbā. Šis raksts ir rakstīts jau 12. martā.

Kristāns Frīdrichs Kelns ir Gramzdā darbojies par ērgelnieku ar 1812.g., tūlī pēc Knauta aiziešanas, un reizē veicis arī ķesterā (priekšdziedātāja) pienākumus. Uz Gramzdu viņš ir pārnācis no Edoles, jo 1812.g. 7. aprīlī no turienes rakstījis baznīcas priekšnieks, lai atsūta šķūtniekus pēc mantām. Ērgelnieka alga bijusi 120 fl. un ķesterā - 15 fl. Jau 1820.g. alga ir pazemināta uz 80 fl. 1827.g. kases grāmatā piezīmēts, ka bijušam ērgelniekam Kelnam izmaksāti 15 fl. Tā paša gada 25. febr. patroni savā sanāksmē ir nolēmuši Kelnam katru gadu maksāt 48 fl. līdz mūža beigām, un viņš arī pats savā rakstā lūdzis, norādīdams, ka viņš draudzei kalpojis uzticīgi 14 gadus. Viņš lūdz atļauju arī palikt savā dzīvoklī. Jādomā, ka patroni to būs atļāvuši. Iemesls aiziešanai no ērgelnieka darba un mūža pensijas piešķiršana bija redzes spēju zaudējums.

J. K. Rīls pirmo algu saņēmis 1827.g. 23. decembrī par pusgadu 100 fl. Tātad alga atkal ir paaugstināta uz 200 fl. gadā. Par viņu nav ziņu, līdz kādam laikam tas strādājis Gramzdā un kādēļ no tās aizgājis.

Kārlis Frīdrichs Gēlinks (arī: Gaelinck, Gelinck) bijis ērgelnieks Gramzdas draudzē tūlī pēc Rīla līdz Šenberģa nākšanai amatā 1845. g. Nav vienīgi nosakāms, kad Rīls ir aizgājis un Gēlinks atnācis. Spriežot pēc Gramzdas draudzē dzimušo saraksta, 1834.g. viņš ir jau bijis Gramzdā, jo tad atzīmēts, ka viņam dzimis dēls. Domājams, ka viņš no Gramzdas ir pārcēlies citur, jo Gramzdas draudzē nav nekādas ziņas par viņa miršanu.

Ernests Frīdrichs Šenberģis dzimis Bunkas pagastā 1825.g. 18. oktobrī. No 1842.-1845.g. mācījies Irlavas skolotāju seminārā un ieguvis taut-

skolotāja tiesības. Pēc semināra beigšanas tulīn ir sācis savu ērģelnieka darbu Gramzdā, spriežot no 1874.g. 10. aprīļa raksta, ko viņš iesniedzis patroniem ar lūgumu atbrīvot viņu no ērģelnieka pienākumiem. Šai rakstā viņš aizrāda, ka patroniem ir jauni nodomi, ko viņš vairs nevarot izpildīt. Viņš tikai lūdz atļauju palikt amatā līdz 1875.g. 8. septembrim, jo tad būs pilni 30 gadi, kopš viņš stājies amatā. Tanī pašā reizē viņš arī lūdz atbalstu vecuma dienām.

1876.g. 5. jūnijā pirmo reizi izmaksāta bijušam ērģelniekam Šēnbergim pensija. Tātad šai laikā viņš jau ir pensionēts. Šo pensiju draudzes patroni viņam maksājuši uzticīgi līdz mūža galam 1894.g.

Aiziedams 1876.g. no ērģelnieka amata, Šēnberģis iesniedzis draudzes priekšniekam kādu aplēsi par materiāliem un darbiem, kuŗu viņš atstājis ērģelnieka mājās, un lūdz viņam par tiem samaksāt:

1. Sēta ar ozola stabiem un nokrāsota maksāja jauna 36 rub., bet tagad 25 rub.
2. No šīs sētas otra līdz klētij no koka ar vārtiem un apkalumiem 2 rub.
3. Dēļu sētā aiz staļļiem pie otras puses durvīm ir 14 dēļi, katrs 3 pēdas garš, @ 25 kap.
Kopā 3.50
4. 10 dēļu @ 10 kap. 1.-
5. Malkas šķūnis, jauns 16 rub., tagad 8.-
6. Vairāk kā viena ass ozola dedzināmās malkas 5.-
7. 5 priekšlogi, @ 3 rub. 50 kap. 17.50
8. 1 priekšdurvis ar apkalumiem 3.-
9. 1 klēts atslēga 2.50
10. 1 ratnīcas atslēga 2.50
11. 1 zirgu staļļa atslēga 2.50
12. 1 govju kūts atslēga 2.-
13. Dzelzs stienis kūts durvju priekšā 3.-
14. 2 lielas liepas durvju priekšā 4.-

15. 1 plūme durvju priekšā	2.-
16. 2 ķirši, @ 1 rub.	2.-
17. 1 bumbiere	1.-
18. 2 skolas galdi ar 4 soliem, jauni	
8 rub., tagad katrs 3 rub.	6.-
19. liela, melna skolas tāfele	1.-
20. liela skolas telpas petrolejas spuldze	
līdz ar ierīci	2.-
Kopā: 97.00 rubļi.	

1876.g. 5. jūnijā.

Draudzes priekšnieks Nolde arī ir samaksājis šo summu, tikai ar savu roku nosvītrojis maksu par augošajiem kokiem, ko stādījis Šenbergis. Viņa stādītās divas liepas aug vēl tagad.

F. Šenbergis ir pazīstams dzejnieks un stāstu rakstnieks. Kopā ar Purmsātu skolotāju Matīsu Vītiņu viņš izdevis stāstu grāmatu. Šenbergā dzejas un stāsti un tāpat mazie rakstiņi laikrakstos nekādā ziņā nav ievērojami, taču toreiz lauku ļaudis ar prieku tos lasījuši, tā kā viņa "ziņģes" iznāca pat vairākos izdevumos. 35)

Gramzdas draudzes locekļi arī pašā Šenbergī saskata nenogurstošu darbinieku. Viņš visu mūžu dzīvojis bez baznīcas laulības. Kopdzīvē ir dziļi muši arī vairāki bērni, bet tiem cits uzvārds.

Vēl tagad vecākās paaudzes ļaužu atmiņā šis ērgelnieks tēlojas kā sirms salicis vecītis, kas ar lielu noteiktību baznīcā ieradies īsi pirms tam, kad mācītājs sāk sprediķi.

Šenbergis Gramzdas draudzes ērgelnieka vietu atstājis ne labprāt, kaut arī viņa sekotājs bija pašā audzināts. To nepārprotami rāda viņa iesniegumi patroniem. Taču, kā viņš pats saka, patroniem bija citi nodomi, un viņam vieta bija jāatstāj. Pēc tam viņš ilgus gadus dzīvojis Gramzdas pag. Dakteriškē. Miris 1894.g. 14. jūnijā 69 gadus vecs un apglabāts Gramzdas kapos. 36)

Kārlis Voitkus nāca par ērģelnieku pēc Šēnberģa. Viņu, bāreni, par audžu bērnu pieņēmis Šēnberģis un mācījis savā privātskolā. Voitkus dzimis Vainodes pagastā. Pēc Šēnberģa privātās draudzes skolas beigšanas viņš to sūtījis uz Liepājas ģimnaziju. Drīz pēc tam viņš atgriežas Gramzdā un pieņem sava audžu tēva vietu, 37) par ko viņš no pēdējā saņem ne vienu vien pārmetumu. Vēl tagad man vairāki draudzes locekļi stāstīja dažādās variācijās, ko sacījis Šēnberģis, piem.: "Es pieņemu lizdā balodi, bet izaudzinažu vanagu, kas mani pašu izknāba." Laikam gan ne tik daudz Voitkus ir vērsies pret savu audžu tēvu Šēnberģi, kā paši patroni būs saskatījuši Voitkus lielākās spējas vai arī, tagad vairs nenoskaidrojamu iemeslu dēļ, nebūs bijuši ar Šēnberģi apmierināti.

Voitkus bijis apdāvināts darbinieks un ievērojams ne tik daudz kā ērģelnieks, bet kā skolotājs ar savu privāto ērģelnieka skolu.

Par Voitkus darbu plašāk rakstīts sakarā ar viņa skolotāja darbību.

Voitkus precējies ar Ženiju Šapovski. No viņiem cēlusies Latvijā pazīstamā mācītāju Voitku ģimene.

Benjamins Bose vispirms ir bijis Aizvīķu pagastā Dāmas muižā vācu kolonistu skolotājs un ieceļojis šeit no Volonijas apgabala.

Pēc Voitkus nāves uz Gramzdas ērģelnieka vietu ir pieteikušies divi kandidāti: B. Bose un G. Voitkus, ērģelnieka Voitkus dēls.

Draudzes priekšnieks E. Korfs šai sakarā slepenā 19. nr. apkārtrakstā 1909.g. 18. apr. ziņo pārējiem patroniem:

"Uz ērģelnieka vietu ir pieteikušies divi kandidāti.

1. vācu kolonistu skolotājs Diždāmā Bose, 35 gadus vecs ar ļoti labām oficiālām un privātām apliecībām. Arī mācītājs ieteic par labu spēku.

Viņš apmierinās visas ērģelnieka prasības, jo viņš ērģeles spēlē, ir mūzikāls un latviešu valodu ar laiku iemācīsies, ko viņš tagad vēl neprot pietiekoši, un līdz tam viņam pašam jāalgo ķesteris.

2. līdzšinējā ērģelnieka dēls Gerhards Voitkus, 28 g. vecs, Rīgas skolotāju semināra absolvents. Valsts skolotājs Liepājas pilsētas elementārskolā.

Turienes Priekules - Vainodes grupas valde savā 17. apr. sēdē ir vienbalsīgi izteikusies par Bosi un pret Voitku, jo saskaņā ar celtām ierunām šis Voitkus ir absolūti nacionāli latviski noskaņots, vairāk lieto latviešu valodu, bieži, būdams Liepājas latviešu biedrības loceklis, piedalījies tanī. Tādēļ, par baznīcas priekšnieku to neieteicu."

Attieksmes ir arvien vairāk saasinājušās, kā tas redzams no baznīcas priekšnieka Stromberga 1910. g. 26. jūlija raksta, kurā tas ziņo, ka viņš koncertu baznīcā atļāvis sarīkot Kalētu saimniekam Paugurim, kas tanī laikā bijis arī pērminderis. Tagad ir noskaidrojies, ka tāda koncerta rīkošana ir demonstrācija pret Bosi un tādēļ, par to jāziņojot policijai, lai tādu lietu aizkavētu. Vai koncerts patiesi ir noticis un kā tas norisējis, neizdevās noskaidrot.

Pēc tam patroni vienbalsīgi ievēl B. Bosi, kas tad arī kļūst ne tikai par ērģelnieku, bet arī Voitkus darba turpinātāju privātskolā.

Latviešu valoda tam sagādājusi lielas grūtības. Viņš pat nav varējis sekot latviešu dievkalpojumiem, un tādēļ, reizi pa reizei uz latviešu dievkalpojumiem no Liepājas braucis G. Voitkus. Voitkus algošanu tādos gadījumos uzņēmies nevis patroni, bet draudze pati.

Skola Boses vadībā nav noturējusies un drīz likvidējusies. Arī baznīcas vecākie kopā ar daudziem draudzes locekļiem ir iesnieguši draudzes priekšniekam lūgumu atbrīvot Bosi no pienākumiem:

Cien. Gramzdas draudzes baznīcas priekšniekam
baronam Stromberga kungam.

Gramzdas draudzes pērminderu
un draudzes locekļu

padevīgs lūgums.

Pēc ērģelnieka un ķesterā Voitkus nāves Gramzdas draudzei par ērģelnieku tika ielikts Boss, caur ko sāpīgi tika aizskārtas latviešu draudzes reliģiskās jūtas, jo Boss netikvien kā pietiekoši nepārvalda baznīcas ērģeles, bet arī 1/ nevar sekot dievkalpošanai baznīcā, 2/ lasīt lūgšanas, 3/ nolasīt sprediķi, ja mācītājam nav iespējams ierasties uz dievkalpojumu, 4/ uzsaukt jaunlaulājam, 5/ izdarīt notes kristību, 6/ pavadīt uz kapiem nomirušos draudzes locekļus un 7/ vispār uzturēt sakarus ar draudzi, kas ir ērģelnieka un ķesterā tiešs pienākums, tāpēc, ka neprot latviešu valodu.

Tālab latviešu draudze ar mācītāja piekrišanu bija spiesta aicināt sev par ērģelnieku - ķesteri skolotāju Voitku no Liepājas.

Bet tagad sakarā ar pazīstamā Krūtes vācu un latviešu draudzes ērģelnieka un ķesterā Jauģieta atnākšanu uz Gramzdu par skolotāju, ir iespējams dabūt spējīgu ērģelnieku un ķesteri, kurš varētu apmierināt draudzi viņas garīgās vajadzībās, bet sevišķi, ja vēl ievēro, ka īpašu ērģelnieku par samērā mazo algu nav iespējams dabūt. Tāpēc mēs, še apakšā parakstījušies, Gramzdas draudzes baznīcas pērminderi un draudzes locekļi, lūdzam Jūs, Barona kungs, lai par visas draudzes ērģelnieku un ķesteri tiktu izvēlēts Jauģiets tagadējā Bosa vietā."

Gramzdā 26. sept. 1910.g.

Paraksti: 142 paraksti.

Šo lūgumrakstu Jauģiets rakstījis ar savu roku un laikam arī organizējis parakstu vākšanu. Drīz pēc tam arī Bose ērģelnieka vietu ir atstājis.

Fricis Jauģiets, Gramzdas pagastskolas priekšnieks, ir bijis Gramzdas draudzē par ērģelnieku divas reizes. Sīkākas ziņas par pašu atrodamas nodaļā par skolām. Pirmo reizi viņš ir strādājis no 1910. gada līdz 1915. gadam, kad devies bēgļu gaitās, otrreiz - pēc atgriešanās no bēgļu gaitām no 1920.g. līdz 1933.g. 20. augustam, kad algas jautājuma dēļ, kas bija radījis ilgstošas nesaņemas kopš 1929.g. ar draudzi un mācītāju, no ērģelnieka vietas aizgājis. Fr. Jauģiets bijis viens no spējīgākiem ērģelniekiem ne tikai Gramzdas draudzē, bet arī visā Lejaskurzemē. Viņa spēle izsmalcināta un augstvērtīga. Gramzdas draudze vienmēr viņu atceras kā enerģisku baznīcas mūzikas kopēju. Viņa laikā ierosināts jautājums par novecojušos Gramzdas draudzes ērģeļu pārbūvi, un viņš pat ziedojis daļu savas algas šim mērķim. Taču šo darbu varēja veikt tikai 1937.g., kad viņš pats jau bija no Gramzdas draudzes aizgājis.

1938.g. viņš atstāj Gramzdas pamatskolas pārziņa vietu un aiziet uz savām lauku mājām Cīravas pagastā.

Kārlis Būmanis bija Aizvīķu pagastskolas pārziņis un, Jauģietim promesot (1915.-20.g.), ar pārtraukumiem aizstājis ērģelnieku. Arī par viņu sīkākas ziņas atrodamas nodaļā par skolām. Kādu laiciņu 1933.g. pēc Jauģieta aiziešanas, viņš bijis ērģelnieka vietnieks. Pensijā aiziedams, viņš atstāja Aizvīķus un apmetās uz dzīvi Grobiņā.

Būmanim ērģelnieka pienākumi ir vienmēr bijuši blakus pienākumi. Viņš nekad arī tiem nav no devies ar lielāku dedzību, bet to darījis kā pienākumus, kas jāprot veikt katram tautskolotājam.

Andrejs Stirna ir ilguš gadus bijis Zvārdes un Kursīšu draudzes ērģelnieks. Kad Jauģiets 1934. g. aiziet no Gramzdas draudzes, Stirna pieteicas uz brīvo vietu, un draudzes padome viņu arī

ievēl. Tomēr viņš patur arī savu iepriekšējo darba vietu Zvārdē. Tādēļ tad arī notiek tā, ka viņš Gramzdas draudzē ir vairāk viesis nekā pastāvīgs ērģelnieks. Viņa vietā Gramzdā bieži jo bieži spēlē viņa audžu dēls Valdemārs Spēlmanis, viņa paša audzināts un arī mācīts ērģeļu spēlē, kas vēlāk apmeklē kādu laiciņu Liepājas Tautas konservātoriju. Tā viņi, te viens, te otrs, veic ērģelnieka pienākumus līdz 1937.g.

Valdemārs Spēlmanis pēc sava audžu tēva stājas pats Gramzdas draudzes ērģelnieka darbā 1937. g., un viņš šai amatā paliek divus gadus. Mazā ērģelnieka alga vienmēr spiež meklēt vēl kādu galveno nodarbošanos. Tādu viņš atrada Priekules mežniecības kancelejā. Bet, pārceļoties darbā uz Liepāju, ērģelnieka vietu atstāj.

Cik audžu tēvs Stirna bija dedzīgs un dzīvs ērģelnieks un draudzei patīkams, tik viņa audžu dēls bija vienaldzīgs.

Līna Inte pati ir gramzdiniece, dzimusi un augusi laukstrādnieka ģimenē. Viņas vectēvs Jānis Pāvils ir pazīstams un pārliecināts Gramzdas baznīcas darbinieks un laikam arī savu mazmeitu ievadījis šai ceļā.

Viņa atstāj laukstrādnieces darbu Gramzdā un pāriet par strādnieci uz Liepāju. Šeit viņa, kā tas latviešu centīgās jaunatnes lielai daļai parasts, strādādama fizisku darbu un pelnīdama maizi, pa vakariem iet Liepājas Tautas konservātorijas ērģeļu klasē un mācās pie pazīstamā ērģelnieka J. Tursa no 1936.g. līdz 1939.g. 1. janvārim, kad viņa ir jau tikusi tik tālu, ka var uzņemties, gan vēl skolu nebeigusi, ērģelnieces pienākumus Gramzdas draudzē. 1940.g. materiālu apstākļu dēļ darbu Gramzdā viņa pārtrauc, lai 1941.g. 1. janvārī uzņemtos tos atkal no jauna līdz baznīcas nodegšanai 1941.g. 1. jūlijā.

Mīkēlis Karelis ir Purmsātu pamatskolas pārzi-
nis. (Sīkākas ziņas atrodamas nodaļā par skolām.)
Ērģelnieka pienākumus viņš uzsāka 1940.g. jan-
vārī, bet, komunistiem iebrūkot Latvijā, ir spiests
no ērģelnieka darba atsacīties. Kā pirms tam, tā
arī tagad Karelis, apdāvināts kora vadonis, svēt-
ku reizēs ar savu kori piedalās dievkalpojumos.

Kopš 1762.g. Gramzdas draudzē strādājuši 15
ērģelnieki. Līdz pat 1910.g. ērģelnieks bija baz-
nīcas darbinieks, kas saņēma pietiekamu algu, lai
viņš varētu ar to dzīvot. Ar to izskaidrojams
toreizējo ērģelnieku pastāvīgais un ilggadējais
darbs: 150 gados bija tikai 8 ērģelnieki, kamēr
pēdējos 30 gados jau mainījušies 7.

Saprotams, ja ērģelnieks bija pastāvīgs un pat-
stāvīgs baznīcas darbinieks, tad viņš ne tikai
ieguva lielāku draudzes cieņu, bet viņa veiktais
darbs bija atbildīgāks un nopietnāks. Tad viņš
nebija gadījuma rakstura darbinieks. Sevišķi tas
jūtams pēdējos gados, kad labu ērģelnieku ne tikai
ir grūti atrast, jo jaunie skolotāji nav šim uzde-
vumam pietiekami sagatavoti, bet arī skolotāju
pašu biežā maiņa to traucē. Ērģelnieki, kas gadu
desmitiem ir strādājuši draudzē, ir atstājuši sava
darba augļus visai draudzei.

K E S T E R I

1. Johann Gottfried Peiss	1755 - 1793
2. Gibeese	1795
3. Johann Heinrich Tabel	1795 - 1813
4. Jahn	1827 -
5. Johann Müller	1828 - 1845 ...
6. Jānis Sprūds	1854 - 1875
7. Ievalds Sprūds	1876 - 1878
8. Tūbelis	1879 - 1885

Runādami par Gramzdas draudzes ērģelniekiem, mēs varējām daudz maz noteikt viņu secību gandrīz kopš 1762.g. līdz pat pēdējam laikam. Tas arī ir saprotams, jo ērģelnieks draudzes dzīvē ieņēma svarīgu un nozīmīgu vietu. Bez tam ērģelnieks parasti prata rakstīt un kārtoja mirušo apzvanīšanas naudas sarakstus. Tādēļ ērģelnieki, viens par otru vairāk, ir atstājuši rakstītas ziņas par savu darbības laiku.

Citādi tas bija ar priekšdziedātājiem jeb ķesteriem. Še ir veseli posmi, par kuriem nav zināms, vai vispār draudzē kāds ķesteris ir bijis. Vairākos gadījumos ērģelnieks ir veicis arī ķesterā pienākumus un saņēmis abas algas. Ķesterā amats bija mazāk nozīmīgs, tādēļ arī laikiem varēja iztikt bez viņa. Bez tam ķesteru starpā bijuši tādi, kas nav pratuši rakstīt, un tādēļ arī rakstītas ziņas par sevi nav varējuši atstāt.

Johans Gotfrīds Peize ir pirmais ķesteris, par ko vēstī Gramzdas baznīcas grāmatas: 1761. gada kases grāmatā ierakstīts, ka viņam izmaksāta alga - 17 fl. 15 gr. Gada alga viņam bijusi noteikta 30 fl. Bez tam viņš vēl ir saņēmis no:

Kalētiem	3 pūrus rudzu, 1 pūru miežu,	2 asis malkas
Purmsātiem	1 p.r., 1 p.m.,	1 asis malkas
Dižgramzdas	1 p.r., 1 p.m.,	1 asis malkas
Mazgramzdas	1 p.r., 1 p.m.,	1/2 asis malkas
Trekņiem	1 p.r., 1 p.m.,	1/2 asis malkas

No Dižgramzdas vēl 6 vezumus siena.

Viņš Gramzdas draudzē ir strādājis līdz savai miršanai, 1793.g., 38 gadus, kā to apstiprina ieraksts Gramzdas vācu draudzes mirušo reģistrī 1793.g.: "Der hiesige Vorsänger Johann Gottfried Peyse 75 Jahr alt. 38 Jahr hat er die Stelle eines Vorsängers bey der hiesigen Kirche Bekleidet."

Gramzdas draudzes baznīcas archīvā viens no vecākajiem un arī interesantākajiem dokumentiem rakstīts ar Peizes roku. Tas atļauj kaut cik ieskatīties Peizes dzīves apstākļos, kas lielā mērā raksturo toreizējos Gramzdas draudzes dzīves apstākļus vispār. Tulkojumā viņa raksts ir sekojošs:

Pro Ecnovial in Sublicande.

"Visiem saviem augsti dzimušajiem žēlīgajiem draudzes patronu kungiem un augstajiem labvēļiem pavisam pie kājām krizdams.

Lūdzu pavisam pakalpīgi un pazemīgi Jūsu augstdzimtības parādīt man šo žēlastību, ka es esmu iedrošinājies šo manu spiedīgo stāvokli ar šo celt priekšā. Jo es tik daudz gadus esmu kalpojis baznīcai un tagad, kad man drīz septiņdesmitais gads, esmu nonācis vajadzībā un trūkumā, ka es vairāk nevaru ar savu izpeļņu iztikt, jo ar savu gada algu, kas ir 30 fl. liela, jāizdod par malku un tomēr vēl daudz aukstuma kā baznīcā, tā mājā jāiztur. Un pie tam man jā rūpējas par lopbarību un maizi katru gadu. Arī par visu to skumjais liktenis ir mani skāris, tā ka es pazau-

dēju vienu pēc otra 3 zirgus un vienmēr man vajadzēja pirkt, kādēļ es savā pārtikā un mantā esmu ļoti vājināts, tā kā tādēļ vai trūkumā un rūpestos esmu spiests atrast patvērumu Visspēcīgajā un arī savos žēlīgajos draudzes kungos stiprā cerībā, ka es iegūšu to apžēlošanos un līdzcietību man nabaga vīram palīdzēt. Ar šo varētu kļūt zināms un ar augsto un žēlīgo labdarību par šo vajadzību, kā par vienu daļu par siltumu, lai es līdz ar saviem nabaga bērniem nenosaltu, varētu rūpēties žēlīgie kungi.

Lielākais un bagātākais labdaris rūpēsies par tiem augstajiem namiem un ģimenēm, (lai tie dzīvotu) svētībā un labklājībā, un tos uzturēs pastāvīgi veselus un ar savu pasargāšanu būs pie šiem augstajiem namiem. Pie tam es vēlos šo, ka mani, manu nenogurstošo lūgšanu dēļ, Visaugstais uzturētu, līdz kamēr es, savā baznīcas dienestā būdams, saaukstēšos, un pie tam šī ir mana vienīgā žēlošanās maniem žēlīgajiem kungiem lūgt, jo es vēl dzīvoju, par manu mūža māju rūpēties un tikai sliktu šķirstu (schlechte Sarg) apgādāt, jo tas var drīz gadīties, ka ar mani notiek, kā saka: pasūtini savu māju, jo tev ir jāmirst un ne jādzīvo, bet mana varēšana tam ir par mazu, ka es palaujos uz Dievu un saviem žēlīgajiem kungiem, stiprajā cerībā, ka Jūs manu lūgumu uzklausīsiet un pieņemsiet. Es nomirstu ar šo dziļākajā pie kājām krišanā.

J. G. Peise, ķesteris Gramzdā.
Gramzdā, 1789.g. 6. febr.

Šeit gan tulīn ir jāpiezīmē, ka jau 1786.g. 16. martā toreizējais draudzes priekšnieks Rummels bija apjautājies ar apkārtrakstu pārējiem patroniem, vai varētu Peizem pievest malku. 38) Taču šis apkārtraksts būs palicis bez citu patronu atsaucības, ja vēl 1789.g. Peize sūdzas.

Ķesterā dzīves apstākļi ir grūti, bet kristīgā

pazemībā viņš ir panesis visas likstas. Viņa palāvība uz baznīcas patroniem ir nesatricināma. Nav jāizmirst, ka šis dokuments rakstīts dzimniecības laikos. Peize ir bijis vācu tautības, kā tas redzams no vācu draudzes metriku grāmatām. Pēc Peizes nāves viņa atraitnei maksāta pensija līdz 1802./03.g. Tad arī viņa ir mirusi.

Pēc Peizes nāves kādu laiku ērgelnieks bijis arī ķesteris. Tā kases grāmatā ierakstīts, ka ērgelnieks, par ķesteri būdams, saņem 1794.g. 15 fl., kas arī saskan ar draudzes patronu 1793.g. 11. jūnija lēmumu.

Draudzes lēmums 1793.g. 11. jūnijā:

Pēc augstlabdzimušā Korfa kunga no Trekņiem, baznīcas priekšnieka konvokācijas, sapulcējās zemāk parakstījušies paši un pilnvaroti un nolēma:

1. Baznīcas priekšnieka kungs paziņo, ka viņš mirušā ķesterā Peizes apbedīšanas izdevumus uzņemas uz sevis.

2. Baznīcas priekšnieka kungs paziņo mirušā ķesterā lūgumu, ko tas izteicis dienu priekš savas nāves, lai draudze rūpējas par viņa atraitni. Tātad draudze nolēma atraitnei visu mūžu no draudzes lādes katru gadu viņas uzturam izmaksāt 50 fl. cour.

3. Pēc draudzes priekšnieka kunga priekšlikuma un mācītāja kunga lūguma tiek nolemts, ka tagadējais ērgelnieks Knauts ir reizē arī ķesteris, ar visiem tiem pienākumiem, kādi bijuši iepriekšējam ķesterim.

4. Draudzes priekšnieka kungs apstiprināja, ka viņš, mācītāja kunga lūgts ierīkot vācu skolu, nākošā draudzes sapulcē nāks ar plānu šai lietā.

Joh. Chr. Nolde
Wilh. Carl. Korf.

Gībietis bijis nākošais ķesteris. Nav zināms viņa vārds, ne arī noteikti laiks, kad viņš darbojies Gramzdā. Ja Peizes tautība nav nosakāma, kaut

arī viņš piederējis vācu draudzei, tad ar Ģībieti ir skaidrs, ka viņš ir kāds no Gramzdas draudzē visai izplatīto Ģībiešu ģimeņu priekštečiem un ir latvietis. Viņš ķesterā algu ir saņēmis tikai vienu gadu - 1795.g.

Tabelis al. Table pirmo reizi algu saņēmis 1798. g. Pēdējo reizi viņa vārds kases grāmatā minēts 1813.g. No Tables uzglabājusies kāda kvīts:

"Das ich von den Herren von Nolde aus Klein Gramsden, itzigen Kirchen Vorsteher, mein Gehalt bis Joh. 1811. mit dreissig Flor: cour, sage 30 Flor cour praenumerando richtig ausgezahlt habe, bescheinige ich hierdurch quittierend.

Klein Gramsden den 30 ten October 1810.

x x x (paraksta vietā)

Johann Heinrich Table.

Kā no algas kvīts redzams, tad trīs krustiņi paraksta vietā norāda uz rakstīt neprašānu. Barons ar savu roku ir kvīti uzrakstījis un arī parakstījis zem krustiņiem Tables vārdu.

Bet uz kādas citas 1804.g. 13. jūnijā rakstītas kvīts redzams arī paraksts: J. H. Thabell.

Par Tabeļa darba cēliena beigām Gramzdas draudzē liecina draudzes patronu lēmums.

Draudzes lēmums.

Vecuma un nespējas dēļ ķesteris Tabela vairs nevar veikt savus dienesta pienākumus, tādēļ tiek nolemts viņu atlaist no dienesta un ārstēt ar draudzes līdzekļiem.

Tā kā viņš 19 gadus ir bijis ķesterā amatā, tad nolemj viņam līdz Jāņiem atstāt dzīvokli un visu, kas pienākas saskaņā ar līgumu. Reizē draudze ir nolēmusi, tā kā viņš ir nabags un slimīgs, līdz dzīves beigām maksāt viņam pusi algas un dot deputātu, kas ir 15 fl., 3 pūri rudzu, 2 1/2 pūri miežu.

Par ķesteri pieņem ērģelnieku Kelnu, kas no draudzes saņem to pašu, ko ir saņēmis Tabels. Un viņam tiek dots līgums par viņa pienākumiem un par to, ko viņš saņem naudā un deputātā.

Trekņos, 1813.g. 13. febr.

Levins Leopolds Nolde

Ernsts Korfs

Kalētu pilnvarā.

Pēc Tabeļa tāpat ķesterā pienākumus ir uzņēmis toreizējais ērģelnieks Kelns. Viņam acu gaismu zaudējot un aizejot, īsu laiku ir bijis kāds cits ķesteris.

Tā kāds Jahn'is ir saņēmis 1827.g. ķesterā algu. Acīmredzot latvietis.

J. Millers ir uzņēmis ķesterā pienākumus turpinājot pēc Kelna aiziešanas pensijā 1828.g., kad arī atrodamā kases grāmatā pirmā atzīme, ka viņam alga ir 15 fl. Viņš amatā ir palicis līdz 1845.g., kad par ērģelnieku nāk Šēnberģis. Kaut gan parasti mirušo apzvanīšanas naudas sarakstu sastādījis ērģelnieks, tad kopš 1836.g. līdz 1845.g. to ir sastādījis Millers. Kādēļ, no sava darba aizgājis, nav zināms.

Jānis Sprūds ir Gramzdas ķesteris no 1854. līdz 1875.g. Kas šo pienākumu ir veicis no 1845.g. līdz 1854.g., nav zināms.

Gramzdas draudzes archīvā uzglabāties ģenerālsuperintendenta Lamberga 1875.g. 4. sept. 447. nr. raksts, kurā viņš prasa no mācītāja Štēgmaņa, neatkarīgi no konsistorijas rīcības, sekojošas ziņas.

1. Kādām funkcijām ir domāts ķesteris Jahn Struhde (domāts Sprūds) un kādā veidā viņš ir saistīts pie Gramzdas baznīcas. Vai viņš ir ēr-

ģelnieka Šēnberģa palīgs privāti vai saskaņā ar baznīcas likumu, baznīcas priekšnieka un mācītāja aicināts un iecelts?

2. Kādā kvalitātē, t.i., vai kā amatu izpildītājs baznīcas priekšnieks, vai kā patrons, un pēdējā gadījumā, vai ar citu patronu pievienošanos Noldes kungs no Mazgramzdas minēto ķesteri Strūdi no sava amata, kur tas bijis 21 gadu, ir pavēlējis atcelt?

3. Vai tas notiek vai ir noticis vienpusīgi barona Noldes dēļ, vai kopā ar Jums un Jums pievienojoties, kāda iemesla dēļ barons Nolde atlaiž Strūdi no viņa amata, un Jūsu pievienošanās gadījumā, kā izskaidrojama pretruna, ka Dižgramzdas, Mazgramzdas, Purmsātu un Trekņu pagasta valdes iejaukušās atlaižamā labā un lūgšanas to paturēt līdzšinējā amatā?

Īsi pēc šī raksta saņemšanas ir notikusi sinode, kurā mācītājs Štēgmans ir uz šo rakstu paskaidrojis mutvārdiem, un superintendents arī atzīmējis uz kādas lapiņas, kas tam pazudusi, un tādēļ viņš tā paša gada 20. sept. prasa ziņas otrreiz.

Izrādās, ka pret Jāņa Sprūda atlaišanu ir iebildumus cēlusi Gramzdas pagasta valde 1875.g. 1. sept. rakstā, norādot uz viņa labajām īpašībām un cieņu draudzē, kā arī mazo algu 15 rub. gadā. Kalētu pagasta valde 28. augustā iesniegusi Kurzemes konsistorijai šādu rakstu: 39)

Pee

Weenas Kursemmes Augsts Evangelisks
Luttera konsistoriuma,

no

tahs Kalletu pagasta waldischanas,
luhgschana.

Wairak ne 21 gadu irr tas Kalletu draudzes lohzeklis Jahnis Spruds, tai schinnigai draudzei

Gramsdas Kirspehles basnihzā par dseedataju tahda wihse deenejis, ka nekad prett wiņu kahda ne-meeriba rahdijusees, bet turpretti zik schij pagasta waldischana sinams, katra azs us wiņu ar pateesigu draudsibu un mihlibu usskatahs.

Kad nu taggad sasinnaschannā nahzis, ka schis mihlohts bes wiņa wehleschanahs drihsumā tai basnihzai un draudzei atrauts tapschot, tad ee-drihkstahs schi pagasta waldischana wweenai Augstai Basnihzas Teesai pasemmigi paklaht schahdu

luhgschanu;

augstschehligi pawehleht, ja pret to Jahni Spruhdu kautkahda suhdsiba tā basnihzas deenesta labbad buhtu, tad lai wiņsch tik ilgi deenestā paturehts taptu, kamehr tas spreadums us wiņa atlikschanu nahktu. Bet ja tahds spreadums gallā nerastos, tad lai kļuhtu tai draudsei wiņas dseedatajs Jahnis Spruhds tahlak atwehlehts.

Kalletu teesas nammā, tannī 28. August,
1875.g.

x x x Mikkel Garros,
pagasta wezzakais.

Vēl lūgumus ir iesniegušas Purmsātu pag. valde 2. sept. vācu valodā un Trekņu pag. valde 27. aug. latviešu valodā ar apmēram to pašu saturu.

Šo lūgumu ierosināts, superintendents arī ir prasījis mācītājam iepriekš minētos paskaidrojumus.

Mācītājs paziņojis, ka viņš, tāpat kā pagastvaldes, ir labās domās par Jāni Sprūdu, kas savus pienākumus dara pavisam labi. Draudzes vadība nav vainojama viņa atlaišanā, jo viņu līdz šim ir algojis privāti ērgelnieks Šenbergis. Bet tā kā Šenbergis aiziet no savas vietas, tad arī izbeidzas viņa algotā kesterā Sprūda darbs draudzē.

Tā arī lieta nobeidzas, un pagasta valžu lūgumi palika neievēroti.

Pēc tagadējiem vecākās paaudzes draudzes locekļu atstāstiem viņš ir bijis saimnieks Kalētu pagasta Baltajā krogū. Mācījis draudzei pēc jaunās dziesmu grāmatas ieviešanas jaunās dziesmas un bieži uz kalētniekiem rādījis ar pirkstu un rāties, kad tie nav pratuši pareizi dziedāt jaunās meldijas. Viņš mūža beigās ir aizgājis uz Liepāju un tur miris. Viņam piederējušas Gramzdas pagastā arī vairākas mājas: Mazgalkinti, Smilši un Silabunci. Priede Smilšu māju ceļa galā esot viņa stādīta. Viņa dēls ir pazīstamais Liepājas ārsts.

Ievalds Sprūds, Purmsātu Meiru māju saimnieks, ir bijis tūlīn pēc J. Sprūda kādu īsāku laiku par ķesteri un Purmsātos par skolotāju. Viņš ir mācījis Gramzdas ērgelnieka skolā un pēc tam Jelgavā. Purmsātos par skolotāju ir bijis jau no 1872.g. un saņēmis 100 rub. gadā. Aizprecējis uz Meldzeri. Tur bijis ērgelnieks Bātas draudzē un vietējā skolā arī skolotājs.

Tūbelis ir bijis Smaižu Tūbeļu māju saimnieks un pēdējais ķesteris, jo šī tradīcija pamazām izzuda, un ķesteru amata pēc 1888.g. Gramzdas draudzē vairs nav bijis. Tūbelis savas mājas, kā draudze saka, "izdzīvojis cauri" un pēc tam aizgājis uz Liepāju.

Ar robjiem un nepilnīgām ziņām esmu varējis izsekot vairāk nekā simt gadu vīriem, kas savai balsij likuši skanēt Gramzdas dievnamā. Nav nekādu sīku ziņu par viņu darbu, bet, ka tas ir bijis pašreizējais, maz atalgots (Peize, J. Sprūds), ir redzams no tām pašām nedaudzajām ziņām. Bet tie pa savu ilgo darba laiku ir pratuši iemantot arī draudzes cieņu un mīlestību (J. Sprūds).

SKOLOTĀJI

1. Dāvids Mamis	1820 - 1832
2, Jēkabs Sikсна	1835 -
3. Samelis Buncis	1872 - 1903
4. Buncis	1903 - 1922

Šai skolotāju sarakstā nav atzīmēti ne tie skolotāji, kas darbojās muižu skolās un mācīja kalpu bērnus, ne arī tie, kuŗi vēlāk strādāja pagasta skolās. Par šiem skolotājiem nav nekādu citu ziņu, kā vienīgi ieraksti kases grāmatā par viņiem izmaksāto algu un dažādas nejaušas piezīmes un draudzes locekļu atmiņas.

Zīmīgākais ir pats pirmais ieraksts kases grāmatā: "1820.g. 31 marz dem Schulmeister Mame David in diesem Jahre den Vorbereitungs Unterricht der Confirmanden beendet hat, bescheinige ich hiermit."

Gramsdischen Pastorat
den 31. Marz, 1824.

Adolphi
Pastor zu Gramsden.

Šie divi ir pilnīgākie dokumenti, kas daudz maz ļauj ieskatīties šo skolotāju darbā. To uzdevums ir bijis sagatavot un mācīt zemnieku bērnus iesvētei. Vēlākos gados ir ierakstīts vai nu vienkārši "Schulmeister" vai arī "Schulmeister David", kam alga 16 fl. izmaksāta pēdējo reizi 1832.g.

1834.g. ierakstīts, ka "Kirchspiels Schulmeister" am" izmaksāti Rbl. 4.80. Vai tas bijis tas pats amats un tas pats darbs, nav zināms, jo šoreiz ir pielikts klāt cēlais apzīmējums "draudzes skolotājs".

Tāpat kā mazais 1835.g. laulāto reģistrā 6. ok-

tōbra ieraksts mums atklāj, ka tai dienā ir salaulāts "Schulmeister Sikschne Jehkabs". Citu nekādu ziņu par viņu nav.

Drīz pēc tam kases grāmata gājusi zudumā. Tā sākas tikai ar 1872.g. Kādi skolotāji bijuši laikā no 1836.-1872.g. - gandrīz veselus 40 gadus - nav zināms.

1872.g. izmaksāts skolotājam Buncem par iesvētījamo sagatavošanu Rbl. 4.80. Kaut gan skolotājs ir cits, tomēr alga visus šos gadus tāpat ir palikusi tā pati, proti, Rbl. 4.80.

Bunci vēl atceras vecākā paaudze. Atminās viņu sauc par "vecu Bunci", atšķirot no viņa dēla, kas vēlāk turpināja tēva darbu.

Vecais Buncis ir bijis bargs un stingrs, kas mācītāja Štēgmana uzdevumā prasījis katram zināt visu katkismu no galvas. Zināms, tas bija smags un grūts pienākums, tādēļ jaunie ļaudis meklēja blakus ceļus. Un te tagadējie tēvi zina stāstīt, ka draudu pilnā brīdī Bunča cieto sirdi tikai viena lieta varējusi darīt mīkstāku - paciņa tabakas. Tas bijis drošākais līdzeklis, ko katram konfirmmandam vajadzējis turēt tuvumā.

Buncis miris ap 1903.g. Pēc tam viņa darbu turpināja dēls līdz pat 1922.g., kad tāds amats izbeidzās.

Vēlākajos gados šis "skolotājs" bija arī baznīcas apkalpotājs. Līdz ar to zuda arī viņa nozīme. Priekš 1900.g. un vēl agrāk šāda iesvētījamo sagatavotāja skolotāja nozīme bija jo liela.

DRAUDZES VECĀKIE

Draudzes vecāko (pērminderu) amatu Gramzdas draudzē pavēlēja ievest Aizputes baznīcas virspriekšnieks 1834.g. 6. oktobrī saskaņā ar jaunizdoto Krievijas baznīcas likumu. Draudzes vecākie nāca no draudzes locekļu vidus. Šim amatam izvēlēja pašus krietnākos, parasti no saimnieku kārtas, kuri savā ticībā bija stipri un kuru dzīve morāli bija nevainojama. Protams, dzīvē nekatrreiz tā to varēja noteikt, jo bieži dāvētā uzticība arī neattaisnojās un, kā mēs redzēsim, radīja ne vienu vien sarežģījumu.

Kaut šāds institūts bija radīts ar minēto likumu, taču ziņu par to, kādi Gramzdas draudzē tanī laikā vecākie darbojušies, nav.

Tikai pēc 1870.g. viens otrs baznīcas priekšnieka vai mācītāja raksts min dažus vecāko vārdus. Pamatojoties uz šīm ziņām, tie visi šeit atzīmēti secībā.

Par katru minēto vārdu, viņa darba panākumiem u.t.t. trūcīgo ziņu dēļ, nevaram spriest.

Pirmais pilnīgais vecāko saraksts ir saglabājies tikai no 1904.g.

Priekš tam draudzes vecāko vārdi ir minēti dažādos rakstos, bet lielāko tiesu gadījumos, kad kāds muižas īpašnieks ierosinājis draudzes priekšniekam mirušā vai atceltā draudzes vecākā vietā iecelt citu.

Vienīgās plašākās ziņas ir saistītas ar Kalētu pagasta draudzes vecākā Lapīna Dzērves vārdu. Ap viņu notikusi vesela cīņa. Viņš ir bijis Gramzdas draudzes vecākais un dzīvojis par rentnieku Kalētu pagasta Priedniekos.

Par viņu iesniedzis sūdzību Kalētu pagasta tiesai šīs pašas tiesas priekšsēdis Lapiņš Kīnēns (Kinnehn), un pagasta tiesa 1866.g. 22. janvāra sēdē ir nospriedusi, kā tas redzams no sekojošā raksta, kas piesūtīts baznīcas priekšniekam, viņu atcelt.

Actum

Kalētu pagasta tiesā,
1866.g. 22. janvārī.

Šīs dienas sesijā komparēja šīs pagasta tiesas piesēdētājs Lapiņš Kīnēns un uzdeva sekojošo ņemt ad acto:

ka pēc viņa domām šejienes draudzes vecākais Friednieku māju rentnieks Lapiņš Dzērve, ievērojot viņa nemorālo dzīves veidu, t.i., ka viņš pilnīgi nodevies dzeršanas kaislībai un vairāku pārkāpumu dēļ, šī pagasta tiesa to sodījusi ar arestu, jau tādēļ, nebūtu ciešams savā amatā, un ja beidzot šodien, pārklaušinot bērnus, ko izdarīja Gramzdas mācītājs, izrādījās, ka viņš neprot lasīt, ka viņš nevar ne mazākā mērā veikt savus draudzes vecākā pienākumus. Tādēļ, draudzes vecākais Lapiņš Dzērve jāatzīst par savam amatam nederīgu, un būtu jārupējas attiecīgajām iestādēm, lai Lapiņu Dzērvi atceltu no amata.

Šādam piesēdētāja Lapiņa Kīnēna ierosinājumam pievienojās visi šodien ieradušies pagasta tiesas locekļi un nolēma:

iesniegt šo aktu baronam Korfam un Dzērvi atcelt.

xxx pagasta vecākais: Klaw Gausche

xxx piesēdētājs Lapping Kinnehn

xxx Eewald Pisik

xxx Jahn Gausche

Šis akts 31. janvārī ar Kīnēna parakstu ir nosūtīts Korfam, un 2. februārī jau Korfs devis atbildi. Dzērve, pamatojoties uz aktu, ir atcelts no amata, un tiesai uzdots kārtot jauna vecākā ievēlēšana.

Apvainojumi pret Lapiņu Dzērvī ir bijuši diezgan nopietni. Lai gan dzeršana toreiz bija izplatīta parādība, taču no draudzes vecākā prasīja laikam paši draudzes locekļi, lai tā dzīve nebūtu piedauzīga. Smags trūkums bija arī neprašana lasīt, jo ne visas baznīcas dziesmas varēja no galvas iemācīties. Jādomā, ka Kīnēnam pašam ir bijuši arī kādi iebildumi pret Dzērvī, jo sūdzību nav ne ierosinājis, ne tiesas lēmuma tālāk iesniedzis pagasta vecākais Klāvs Gauše, kam pagasta dzīve tāpat bija pazīstama, un kā to arī varēja sagaidīt, bet Kīnēns.

Bet kāds cits raksts rāda, ka ar Dzērvī atcelšanu lieta ar to nav izbeigusies. Mēs nezinām, kas ir pamudinājis un kas atbalstījis Dzērvī. Varbūt viņš to ir darījis pats - tomēr lasīt neprašanas dēļ, tas ir maz ticams! Pret draudzes priekšnieka barona Korfa lēmumu atlaist viņu no amata viņš ir iesniedzis sūdzību Aizputē baznīcas virspriekšniekam, kas ar savu 1866.g. 7. marta 43. nr. rakstu nedod nekādu tiešu atbildi pēc būtības Dzērvī lietā, bet raksta baznīcas priekšniekam, ka Kalētu pagasta tiesa nemaz nav kompetenta spriest par to, vai Dzērvī ir derīgs vai ne draudzes vecākā amatam un ka tā ar šādu rīcību ir pārkāpusi savas kompetences un tās spriedums ir nulles vērtībā.

Lapiņš Dzērvī Kalētu pagasta tiesu par šādu rīcību var sūdzēt aprīka tiesā. Dzērvī lietu varēja izspriest saskaņā ar reglamenta 91., 94. un 95. §§ baznīcas priekšnieks sazinās ar mācītāju.

Tā paša gada 4. jūnijā Korfs taisnodamies ziņo virspriekšniekam, ka nav bijis instrukcijas un tādēļ viņš ir tā rīkojies. 40)

Šā vai tā, Lapiņš Dzērvī, kaut gan sūdzību bija iesniedzis, tika atcelts. Bet šī cīņa ļauj daudz maz ieskatīties tā laika dzīvē un trūkumos, bet arī neatlaidīgo gribu - meklēt savu taisnību.

Barons Nolde, atsaukdamies uz 1864.g. noteiku-

mu 93. #, ierosina 1864. g. iecelt par otru vecāko Mazgramzdas novadā Kapu Sikšņu (Kapp Sixne) māju saimnieku Klāvu Garozu (Klaw Garroos).

Tanī pašā rakstā sacīts, ka Lapiņš Veits ir aizgājis uz Kaunas guberņu, un tādēļ tas atceļams no amata.

1872. g. 24. janvārī baznīcas priekšnieks ziņo mācītājam, ka par vecāko iecelts Kalētu pagasta Ozolu Klaišu māju saimnieks Jēkabs Rupeiks.

1875. g. 29. martā baznīcas priekšnieks apstiprina Mazgramzdas Gravenieku māju saimnieku Mikelī Ģībieti par draudzes vecāko.

1877. g. 24. decembrī no amata atcelts Trekņu skolotājs un draudzes vecākais Bunce, jo tas dzeršanas dēļ pilnīgi zaudējis savu cieņu. To priekšnieks lūdz no kanceles paziņot visai draudzei. 1878. g. 25. martā viņa vietā iecelts Sāmelis Kiaukis (Sahmel Kiauke).

1878. g. 23. decembrī Trekņu barons raksta, ka atlaistā vecākā Janaiša (Janait) vietā ir izvēlēts Andrejs Buivids no Zviedru mājām.

Lielākas draudzes vecāko pārmaiņas notiek 1882./83. g. Mācītājs Štēgmans 18. janvārī raksta draudzes priekšniekam, ka "līdzšinējais Dižgramzdas novada vecākais Sāmelis Smiltnieks šim amatam ar savu vienaldzību pret to un pret baznīcu ir pierādījis par pilnīgi nederīgu. Viņa vietā būtu vēlams Jēkabs Ekšteins." Smiltnieks pēc tam arī ir atlūdzies no amata un Ekšteins 28. janvārī apstiprināts viņa vietā.

20. janvārī arī Kalētu barons ieteic mirušā Grabju māju saimnieka vietā iecelt Jēkabu Rupeiku no Klaišu mājām.

1883. g. 19. augustā Purmsātu barons liek par vecāko apstiprināt Ādmiņu māju saimnieku Ēvaldu Sprūdi, un otrā dienā, 20. augustā, draudzes priekšnieks ziņo, ka viņš to ir apstiprinājis.

Pēc pāris gadiem, 1885. g. 10. septembrī, Purmsātu pagasta tiesa ziņo, ka tā sodījusi draudzes

vecāko Ēvaldu Sprūdu no Ādmiņu mājām par apvairošanu ar 12 stundām arestā.

1883.g. 14. jūlijā Kalētu barons ierosina iecelt divus vecākos Ozolu novadam: austrumu daļā Kempju māju saimnieku Lapiņu Juzupu un rietumu apgabalā - Ruņģu māju saimnieku Lapiņu Dzērvī, ko arī baznīcas priekšnieks apstiprinājis. Tanī pašā laikā apstiprina par vecāko Mazgramzdas Dārznieku māju saimnieku Lapiņu Ģībieti.

1885.g. 31. decembrī baznīcas priekšnieks ziņo, ka par vecāko apstiprināts Purmsātu pag. Pilenieku māju saimnieks Pēteris Zīverts.

1890.g. 15. jūnijā Nolde lūdz apstiprināt mirušā Gravenieku Miķeļa Ģībieša vietā Jēkabu Dobeli no Ezerveitiem.

1892.g. 20. oktobrī Kalētu barons vecākā Klāva Zundes vietā ieteic iecelt Sīmani Kļavu.

1893.g. 18. decembrī apstiprināts vecākā Sīmana Ruņģa vietā Avotu māju saimnieks Sāmelis Putiķis (Putteck).

1894.g. 2. jūnijā Purmsātu barons Ungern-Stumbergs ieteic draudzes priekšniekam apstiprināšanai par vecāko Ozoliņu māju saimnieku Jēkabu Piziku, kas arī ir apstiprināts 8. jūnijā.

1901.g. 17. novembrī par vecāko ir apstiprināts Jānis Dauguris.

1904.g. 8. martā mācītājs Štēgmans raksta draudzes priekšniekam, ka Purmsātu draudzes vecākais Jēkabs Piziks, Ozoliņu māju īpašnieks, ar "dažādām neciešamām lietām, no kurām es minu tikai pārmērīgu žūpēšanu, jau kopš ilgāka laika pierādījis, ka tas nemaz nav derīgs draudzes vecākā amatam. Līdz šim es cerēju un mēģināju, draudzīgi pamācot, pierunāt, lai viņš labprātīgi atsakās. Bet, būdams šeit 16. martā, viņš bija tik nekaunīgi rupjš un uzbāzīgs pret mani, ka es esmu spiests lūgt, viņu no draudzes vecākā amata atlaist."

Piziks pēc tam ir gan atlaists no amata, bet

draudzes mācītāja Štēgmana attieksmes ar to ir palikušas saspīlētas uz visiem laikiem. 1905.g. nemieros Piziks ir bijis viens no tiem četriem vīriem, kas ieradās pie mācītāja un ar ieročiem rokā prasīja atdot baznīcas grāmatas. Viņš 1905.g. nemieros ir nošauts Purmsātu pagastā. 41) Te redzam gadījumu, kur no aktīva draudzes vecākā, mums neuzminamu iemeslu dēļ, ir izaudzis tās pretinieks.

Mācītājs ierosina viņa vietā iecelt Ievaldu Ērpi no Kalneniekiem vai Frici Kopštālu no Denķiem.

Drīz pēc tam Gramzdas pagasta vecākais iesniedz draudzes priekšniekam šādu vecāko sarakstu:

No Kalētiem: M. Kupše, M. Piziks, J. Dauguris, K. Majauške, M. Auders.

Purmsātiem: P. Zīverts, J. Ērpe, K. Sprūde, Pērle.

Diždāmas: Mamis (Mamme).

Mazdāmas: Žvagulis.

Aizvīkiem: Aleckis.

Treknēm: Buivids.

Acīm redzot, arī šis saraksts nav pilnīgs, jo te trūkst vecāko no Diž-, Mazgramzdas un Smaiziem. Še arī sastopamies ar dažu vecāko vārdiem.

Baznīcā vienmēr glabāties kāds vecāko saraksts, kurā atzīmētas svētdienas, kad jāierodas baznīcā darīt savus pienākumus. Viens šāds saraksts "Basnihzas Wehrminderu deenas 1905.g." ir uzglabāties, un tanī atzīmēti ar mācītāja Štēgmana roku šādi vārdi: Pērle, Kleeste, Dobel, Daugur, Schwagul, Pizik, Putik, Putteck, Pilleneek, Ekstein, Spruhde, Weite, Masche, Auder, Eiding, Kupsche, Kornelius, Buivid, Aletzky.

No šī saraksta redzams, ka pavisam bijuši 20 vecākie, bet viena vieta tanī reizē ir bijusi brīva.

1908.g. 29. decembrī draudzes priekšnieks ziņo, ka mirušā Jāņa Meždes vietā ir iecelts Smaizū

novada saimnieks Kristaps Endols.

1910.g. ir iespējams sastādīt gandrīz pilnīgu draudzes vecāko sarakstu, sakarā ar draudzes priekšniekam iesniegto un iepriekš minēto lūgumrakstu pieņemt par ērģelnieku Fr. Jauģieti. Lūgumrakstu parakstījuši no Kalētiem: M. Auders, J. Dauguris, M. Piziks; no Mazdāmas: M. Žvagulis un no Diždāmas: Fr. Mamis. Turpat uz lūgumraksta mācītājs Štēgmans ar savu roku atzīmējis tos vecākos, kas nav parakstījuši:

No Kalētiem: Klāvs Majauške,

no Purmsātiem: Pēteris Ērpe, Pēteris Zīverts, Ievalds Pērle,

no Aizvīkiem: Sīmanis Aleckis, Sīmanis Korneļus,

no Mazdāmas: Dāvids Žvagulis,

no Mazgramzdas: Ernests Veits, Jēkabs Dobelis,

no Trekņiem: Andrejs Buivids,

no Smažiem: Kristaps Endols.

Šīm ziņām neticēt nav nekāda iemesla, un tam-
del var gandrīz droši teikt, ka 1910.g. Gramzdas draudzē ir bijuši iepriekš minētie 16 vecākie.

1914.g. 16. novembrī ir apstiprināts par vecāko Jēkabs Piziks no Gramzdas pag. Dakteriškes mājām.

No 1916.g. ir uzglabājies pilnīgs vecāko saraksts, kas gandrīz pilnīgi saskan ar 1910.g. sarakstu. Pārmaiņa redzama ar 1914.g. iecelto Piziku, un no Kalētiem pirmo reizi sastopamies ar J. Zundi, bet nav vairs Majauškes.

Ziņu trūkst par laiku no 1916.g. līdz pirmajām draudzes padomes vēlēšanām 1920.g.

Jādomā, ka šai laikā nav notikušas lielākas pārmaiņas. Ievērojot pirmo draudzes padomi, draudzes vecāko institūts faktiski beidzis pastāvēt.

No tiem, kas piederēja pie pēdējā draudzes vecāko pulka, lielākā tiesa ir nostaiģājusī savus šīs saules ceļus. Vairs draudzes vidū dzīvo tikai Dāvids Žvagulis, Aizvīku Ziemeļos un Ernests

Veits, Gramzdas Lapšos.

Draudzes vecāko skaits šais gados bijis diezgan liels. Viņi bija draudzes locekļu pārstāvji aktīvajā draudzes darbā.

Kaut gan draudzes pārvaldes funkcijas piederēja baznīcas priekšniekam un patroniem, tomēr vecākie līdz ar mācītāju saklausīja draudzes balsi, tās vajadzības, priekus un bēdas.

Kā jau sacīju, šādam amatam ievēlēja pašus krietnākos draudzes pagasta saimniekus. Bet vienu otru reizi tāpat radās pārpratumi un kļūdas gan viņu pašu dzīvē, gan arī uzticētajos vecāko amata pienākumos.

Draudzes vecākie pa savu darbības laiku baznīcā nesa kaklā pakārtu, sarkanā zīda lentā pietiprinātu diskveida 5 cm caurmērā, 5 mm biezu vara plāksni, uz kuŗas bija redzams Gramzdas baznīcas attēls un uzraksts "Wehrminderis".

Tagad novērtēt draudzes vecāko darbu ir grūti, bet vienu varam sacīt: tie uzturēja dzīvas saites draudzes un baznīcas starpā un palīdzēja tautai ieaugt kristīgās ticības atzipās un tikumos.

DRAUDZES PĀRVALDE

Patronāta laikā kopš draudzes dibināšanas 1560.g. tās pārvaldē ietilpa visu draudzē esošo muižu īpašnieki - muižnieki, kuŗi tad arī faktiski baznīcu uzturēja. Tie savās sanāksmēs uz diviem gadiem izvēlēja no sava vidus baznīcas priekšnieku. Baznīcas priekšnieks bija draudzes dzīves kārtotājs, kas laiku pa laikam sasauca pārējos patronus uz apspriedēm nozīmīgāku jautājumu izlemšanai. Dažs no baznīcas priekšniekiem bija ieguvis pilnīgu pārējo muižnieku uzticību, un tad to vienmēr par jaunu ievēlēja baznīcas priekšnieka amatā. Tā tas notika ar Trekņu baronu F.Korfu, kas sabija tai amatā 38 gadus (1834-1872). - Pēc tam 10 gadus Mazgramzdas barons J.Nolde (1872-1882), tad ilgāku laiku Aizvīķu barons E.Korfs (1895-1904, 1912-1916).

Ilgākā darbības laikā tad arī baznīcas priekšnieks centās baznīcas dzīvi balstīt un stiprināt, kā to prasa muižnieka gods. Dažos gadījumos šī dedzība bija tik liela, ka tie ar savām vienmēr pieaugošajām prasībām radīja pārējos patronos nemieru un sarūgtinājumu, kā tas bija ar ērgelnieka mājas pārbūvi.

Jauns posms draudzes pārvaldē sākās 1920.g., kad ievēlēja pirmo draudzes padomi un valdi. Pirmajā padomē bijis 30 locekļu, un tās sastāvs pa pagastiem bijis sekojošs:

a. Aizvīķi: 1/ Frīcis Mamis no Zariņiem, 2/ Kārlis Kupše - Švukstiem, 3/ Jānis Pūce - Pūcēm, 4/ Lapiņš Berkis - Vēveriem, 5/ Kārlis Jansons - Raužiem, 6/ Ģirts Trumpenieks - Tuižas.

b. Gramzdas: 1/ Jēkabs Piziks no Dakterišķes, 2/ Klāvs Kleins - Mazgramzdas muižas, 3/ Žanis

Jeksts - Jekstiem, 4/ Matīss Žvagulis - Liemai-
kiem, 5/ Ernests Veits - Lapšiem, 6/ Jānis Grie-
tēns - Gravassudmaļiem, 7/ Kristis Maže - Lauku-
muižas, 8/ K.Markaus - Smikšiem, 9/ Pēteris
Vanags - Vanagiem.

c. Kalēti: 1/ Gerhards Nolde no Kalētu muižas,
2/ Mikelis Pērle - Mazkalētu muižas, 3/ Elza Gūt-
mane - Kalētu muižas, 4/ Jēkabs Dzērve - Klai-
šiem, 5/ Jānis Keris - Kuplēniem, 6/ Jānis Ruņģis
- Kalētu muižas, 7/ Jānis Strēlis - Kalētu muižas,
8/ Jānis Zīverts - Mažeikiem, 9/ Jānis Penkoks -
Kalētu muižas.

d. Purmsāti: 1/ Ievalds Ērpe no Kalneniekiem,
2/ Fricis Sprūds - Birzniekiem, 3/ Žanis Keiris -
Skoliņiem, 4/ Jānis Garoza - Dinviešiem, 5/ Ievalds
Pērle - Briežiem, 6/ Mikelis Putiķis - Priedniekiem.

Šī padome sanākusi uz savu pirmo sēdi 1920.
g. 8.aprīlī, kurā piedalījās arī mācītājs K.
Voitkus. Šai sēdē ievēlēta draudzes valde.

Valdes priekšnieka amatam izraudzīti trīs kan-
didāti: G.Nolde, J.Piziks un K.Maže, par kuriem
attiecīgi nodotas 15, 10 un 6 balsis. Ar to barons
G.Nolde bija ievēlēts par draudzes priekšnieku.
Par viņa vietnieku ar 15 balsīm ievēlēts M.Pērle,
par sekretāru A.Voitkus un par valdes locekļiem
J.Pūce, 14 b., E.Gūtmans, 14 b. un J.Keiris, 9 b.

Valde šādā sastāvā palika līdz 1922.g. jūlijam,
kad no draudzes priekšnieka amata atsacījās
barons G.Nolde. Šai pašā padomes sēdē par drau-
dzes priekšnieku vienprātīgi ievēlēja Mikeli Pērli,
līdzšinējo priekšnieka vietnieku, bet par priekš-
nieka vietnieku Žani Jekstu.

Pēc nepilna gada 1923.g. 18.martā notika otras
draudzes padomes vēlēšanas, un šoreiz ievēlēja
tikai 20 padomes locekļus. 42) Šāds skaits ir
draudzes padomē līdz pat pēdējam laikam.

Šoreiz padomē ievēlēja:

a. Aizvīļos: Frici Mami, Kārli Kupši, Jāni
Kliestu.

b. Gramzdā: Frici Jauģieti, Klāvu Kleinu, Žani Jekstu, Jēkabu Kupši, Juri Skujiņu, Ernestu Veitu.

c. Kalētos: Jēkabu Dzērvi, Dāvidu Cimermani, Jānis Strolis, Jāni Ķeri, Klāvu Grietēnu, Jēkabu Ruņģi.

d. Purmsātos: Frici Ērpi, Indriķi Langmani, Pēteri Ukstiņu, Jāni Freibergu.

Otrā padomes sastāvā no pirmā ir palikuši septiņi: Fr.Mamis, K.Kupše, K.Kleins, Ž.Jeksts, E.Veits, J.Dzērve, S.Strolis, J.Ķeris.

1923.g. 2.jūnija sēdē par valdes priekšnieku ievēlēja Jāni Kliestu, priekšnieka vietnieku - Klāvu Kleinu, valdes locekļiem: Frici Jauģieti, Frici Ērpi un Frici Pūci un revīzijas komisijā Jāni Strolis, Jēkabu Dzērvi un Dāvidu Cimermani.

1926.g. 3.martā Baznīcas virsvalde apstiprināja trešo Gramzdas draudzes padomi šādā sastāvā:

a. Aizvīkos: Fricis Grietēns - Timbaros; Fricis Mamis - Zariņos; Jānis Kliests - Kliestos; Jānis Eidinš - Eidinos.

b. Gramzdā: Žanis Jekste - Jekstos; Juris Skujiņš - Gruduliškē; Jēkabs Kupšis - Jenkos; Ernests Veits - Lapšos; Klāvs Gauže - Jāņu muižā; Fricis Jauģietis - Pamatskolā.

c. Kalētos: Kārlis Feldmanis - Briežos; Mikelis Ziemelis - Priedniekos; Jēkabs Juzups - Rubežos; Jēkabs Dzērve - Klaišos; Jānis Strolis - Apšos.

d. Purmsātos: Jānis Stauga - Kalējos; Fricis Sprūds - Tūnēnos; Lapiņš Kupis - Veitos; Fricis Birznieks - Ruicēnos.

Šai padomē no pirmās bija palikuši vairs tikai 5, proti: Fr.Mamis, Ž.Jeksts, E.Veits, J.Dzērve un J.Strolis, bet no otrās bija ievēlēti: J.Kliests, J.Kupšis, J.Skujiņš.

Trešajā padomē no pirmās un otrās kopā palika 8 locekļi. Jāpiezīmē, ka šīs padomes vēlēšanās piedalījās mazs vēlētāju skaits: Aizvīkos - 68, Gramzdā - 190, Kalētos - 95 un Purmsātos - 25, pavisam 378, tas ir apmēram 15% no visiem drau-

dzes locekļiem.

1926.g. (bez datuma) valde ziņo Baznīcas virsvaldei, ka padome ir ievēlējusi jaunu valdi sekojošā sastāvā:

Draudzes priekšnieks Fricis Grietēns, priekšnieka biedrs Jānis Strolis, sekretārs K.Feldmanis, locekļi - Jēkabs Juzups un Klāvs Gaušis.

Ceturtais padome ir ievēlēta 1929.g. 25.augustā.

a. Aizvīķos: Fricis Grietēns - Timbaros, Indriķis Eidinš - Dāmā, Žanis Janaitis - Dāmā, Žanis Ozols - Līdumos.

b. Gramzdā: Klāvs Gaušis - Jāņumuižā, Jēkabs Kupšis - Jenkos, Ansis Grīnbergs - Apšos, Ernests Ukstiņš - Ukstiņos, Arturs Blūms - Smiltiškēs, Jēkabs Skudra - Skudrās.

c. Kalētos: Žanis Račis - Tūbeļos, Jēkabs Juzups - Kempjos, Žanis Dzērve - Tābeļos, Oto Juzups - Tūbeļos, Jānis Ruņģis - Kāļos, Jānis Keris - Kuplēnos.

d. Purmsātos: Fricis Ērpe - Kalneniekos, Fricis Sprūds - Tūnēnos, Ģirts Leja - Lankās, Indriķis Langmanis - Bekeros.

Šai padomei no pirmās padomes vairs neiekļuva neviens, bet no otrās - J.Kupšis; trīs, kas bija otrā padomē, bet nebija trešajā, tagad atkal no jauna bija ceturtajā padomē: J.Keris, J.Langmanis, Fr.Ērpe. No trešās padomes ceturtajā bija palikuši arī uz priekšu četri: Fr.Grietēns, K.Gaušis, J.Juzups un Fr.Sprūds. Citiem vārdiem, no trešās padomes locekļiem ceturtajā bija 5, un, ja pieskaita trīs, kas bija strādājuši otras draudzes padomes laikā, bet nebija trešajā, tad tādu, kas bija agrāk strādājuši draudzes darbā, bija 8, kamēr 12 nāca pavisam no jauna. Tas atbilst pārmaiņai, kāda notika, pārejot no otrās uz trešo padomi 1926.g.

1929.g. 5.maija padomes sēdē par priekšnieku ievēlēja Fr.Grietēnu, tā biedru K.Gauši, kasieri - J.Juzupu, sekretāru - Ž.Ozolu un valdes locekli -

Ž.Rači.

Jāpiezīmē, ka Ž.Ozolam uzņemoties draudzes valdes sekretāra pienākumus, ievērojami ir uzlabojusies draudzes darbvedība, un kopš tā laika ir uzglabājušies pilnīgi draudzes padomes un valdes protokoli, un to noraksti kārtīgi iesūtīti Baznīcas virsvaldei, kamēr iepriekšējos gados šai ziņā nav bijis kārtības, un tādēļ arī daudzas ziņas par draudzes dzīvi ir gājušas zudumā, jo toreizējais draudzes valdes algotais sekretārs, Gramzdas pagasta darbvedis K.Treijers ne katrreiz veica savus uzdevumus ar vajadzīgo centību un kārtību, sevišķi dzeršanas dēļ.

Tanī pašā padomes sēdē ievēlēja revīzijas komisiju: Ansi Grīnbergu, Jēkabu Kupši un Ernestu Ukstiņu.

Piekto padomi ievēlēja 1932.g. 3.aprīlī.

a. Aizvīkos: Fricis Grietēns, Žanis Ozols, Žanis Janaitis, Indriķis Eidinš.

b. Gramzdā: Jēkabs Kupšis, Žanis Jeksts, Ansis Grīnbergs, Ernests Ukstiņš, Miķelis Kupše, Aleksandrs Ukstiņš.

c. Kalētos: Kārlis Feldmanis, Jēkabs Sprūds, Jānis Ruņģis, Žanis Račis, Kārlis Grīnbergs, Žanis Dzērve.

d. Purmsātos: Fricis Ērpe, Fricis Sprūds, Miķelis Blūms, Jēkabs Sprūds.

Kopš otrās padomes laikiem joprojām ievēlēja atkal J.Kupši.

Piektajā padomē kopš trešās laikiem palika: Fr. Grietēns, J.Juzups, Fr.Sprūds, bet kopš ceturtās - Ž.Ozols, J.Eidinš, Ž.Janaitis, E.Ukstiņš, Ž.Račis, J.Ruņģis, Ž.Dzērve, Fr.Ērpe.

Piektajā padomē klāt nāca vēl J.Jeksts un K. Feldmanis, no kuriem pirmais bija darbojies II un III padomē, bet otrs - II padomē; tā piektajā padomē iekļuva 14 darbinieku, kas bija iepriekš darbojušies draudzes pārvaldē. Tas bija solis uz priekšu draudzes dzīves stabilizēšanā, jo biežā

padomes locekļu maiņa nedeļa nekā pozitīva draudzes darbā, sevišķi, ja ievēlēja ne katrreiz nopietnākos un spējīgākos darbiniekus, bet kā katrā parlamentārisma - tos, kas prata savākt vairāk balsu, neatsakoties arī no sevišķiem aģitācijas panēmieniem.

1932.g. 29.maijā padomes sēdē ievēlēja par draudzes priekšnieku Fr.Grietēnu, viņa biedru M. Kupši, kasieri J.Juzupu, sekretāru - A.Ukstiņu, valdes locekļiem - Ž.Janaiti. Revīzijas komisijā ievēlēja K.Grīnbergu, Ž.Jekstu un A.Grīnbergu.

Tanī pašā padomes sēdē atsacījās no sekretāra amata A.Ukstiņš, un viņa vietā ievēlēja Ž.Ozolu.

Savos līdzšinējos amatos tādā kārtā palika priekšnieks Fr.Grietēns, kasieris J.Juzups un sekretārs Ž.Ozols.

No padomes 1932.g. izstājās J.Sprūds, un viņa vietu ieņēma nākamais kandidāts J.Freibergs.

Pēc gada, 1933.g. 7.maija padomes sēdē no draudzes priekšnieka amata atsacījās Fr.Grietēns, un viņa vietā ievēlēja Fr.Ērpi. Līdzšinējais priekšnieks palika padomē par locekli. No priekšnieka amata viņš atsacījās principiālu uzskatu atšķirības dēļ ar mācītāju un pārējiem padomes locekļiem.

1935.g. 15.jūnijā no draudzes valdes amatiem atlūdzās kasieris J.Juzups un sekretārs Ž.Ozols un no padomes Ž.Rāčis, Fr.Grietēns un J.Kupšis.

Sakarā ar 1935.g. jaunā baznīcas likuma izdošanu, kas neparedzēja padomes locekļu vēlēšanas, šie padomes locekļi, neatrazdami atbalstu draudzes pārējā vadībā, jūta līdz ar vēlēšanu principa atmešanu zudam arī morālo pamatu palikt padomē.

1935.g. 17.septembrī Baznīcas virsvalde iecēla par padomes locekļiem Mārtiņu Gulbi no Kalētu Mažeikiem, Jēkabu Skudru no Gramzdas Ceļiem, Pēteri Graudiņu no Aizvīķu Pampelišķiem, Klāvu Grietēnu no Aizvīķu Rātiem un valdē par sekretāru Arturu Grietēnu no Kalētu pag. Dakteriem. Par kasieri iecēla līdzšinējo padomes locekli

Mikeli Bāliņu (Blūmu).

Padome pēc tam savā nākamajā sēdē par revīzijas komisijas locekli ievēlēja M.Gulbi, par kasieri ieceltā Bāliņa vietā.

1936.g. 10.jūnijā Ž.Jeksts atbrīvots no draudzes padomes un revīzijas locekļa pienākumiem, un padomē iecelts Jānis Pāvils no Gramzdas Vārtūniem. Tanī pašā laikā M.Bāliņš ir atbrīvots neveselības dēļ, no kasiera pienākumiem un iecelts par revīzijas komisijas locekli, bet par kasieri iecelts līdzšinējais revīzijas komisijas loceklis Ansis Grīnbergs.

1936.g. 30.oktobrī draudzes valde lūdz Baznīcas virsvaldi to atbrīvot no amata, bet virsvalde savukārt lūdz to palikt amatā arī uz priekšu, jo draudzes mācītājs pašreiz uzturas ārzemēs studiju nolūkos, kam ir jādod atsauksme par kandidātiem. Tā arī valde paliek amatā līdz 1937.g. 27.martam, kad padomē tiek iecelti šādi padomes locekļi: Frīdrihs Klēvers no Mazgramzdas, Žanis Leja - Kalētu pamatskolas, Alberts Garoza - Gramzdas Kapeniekiem, Jēkabs Šmitēns - Purmsātu Tūnēniem, Jēkabs Opelts - Aizvīķu Kapeniekiem, Frīcis Freibergs - Gramzdas Pumpuļiem. 11.aprīlī padomes sēdē par draudzes priekšnieku ievēl Fr.Klēveru, tā biedru J.Šmitēnu, kasieris paliek līdzšinējais A. Grīnbergs, sekretārs A.Garoza un loceklis Ž.Leja.

1937.g. 11.septembrī padomes sēdē atbrīvots padomes loceklis E.Ukstiņš, jo pēc noteikumiem draudzes algots darbinieks nevarēja būt padomes loceklis. (Ukstiņš bija reizē arī baznīcas apkalpotājs.) Viņa vietā 1937.g. 27.novembrī iecelts Andrejs Bārtinieks no Gramzdas Griezēm.

1938.g. 15.februārī izstājās no revīzijas komisijas un draudzes padomes M.Gulbis, un viņa vietā iecelts abos amatos Matīss Grietēns no Kalētu Bitītēm.

1938.g. 29.jūnijā no valdes izstājās A.Garoza, un viņa vietā par sekretāru iecelts līdzšinējais

valdes loceklis Ž.Leja, bet valdē - padomes loceklis Jēkabs Opelts.

1938.g. 10.augustā no amata atteicās slimības dēļ draudzes priekšnieks Fr.Klēvers, un viņa vietā iecelts Kārlis Kipsts no Aizvīķu Smažiem. Tanī pašā laikā no padomes atbrīvoja Klāvu Grietēnu slimības dēļ.

Draudzes padomē Gramzdas rajonā, Klēveram un Garozam aizejot, bija radušās divas brīvas vietas. Tanīs iecēla Klāvu Sudmali no Gramzdas Trekņu Dižkroga un Robertu Ķeri no Gramzdas Upessikšiem.

Boļševiku laikā 1940.g. 24.novembrī no sekretāra amata bija spiests atteikties Kalētu skolas pārzinis Ž.Leja. Viņš palika gan padomē. Viņa vietā sekretāra amatu uzņēmās Fr.Vīksna (Freiberģs).

1941.g. 14.jūnijā komūnisti uz Krieviju aizveda draudzes priekšnieku K.Kipstu un padomes locekli K.Feldmani. 1943.g. 5.septembrī Baznīcas virsvalde par draudzes priekšnieku apstiprināja līdzšinējo padomes un revīzijas komisijas locekli M.Grietēnu.

Draudzes priekšnieku amatā kopš 1920.gada ir strādājuši:

G.Nolde - 1920.g. 8.apr. - 1922.g. 12.jūlijam.

M.Pērle - 1922.g. 12.jūl. - 1923.g. 2.jūn.

J.Kliests - 1923.g. 2.jūn. - 1926.g. martam.

Fr.Grietēns - 1926.g. mar. - 1933.g. 7.maijam.

Fr.Ērpe - 1933.g. 7.maija - 1937.g. 27.martam.

Fr.Klēvers - 1937.g. 27.mar. - 1938.g. 10.aug.

K.Kipsts - 1938.g. 10.aug. - 1941.g. 14.jūn.

M.Grietēns - 1941.g. 5.sept. -

Draudzes pārvaldē kopš 1920.g. līdz pat pēdējam laikam, kā tas no iepriekšējā pārskata redzams, notikušas vienmēr pārmaiņas.

Protams, ka ne visos gadījumos tas ietekmēja labi draudzes dzīvi, kā tas bija domāts. Bez tam draudzes pašpārvalde bija jauns ceļš, kas drau-

dzei ejams, un tādēļ tā atdūrās daudzos gadījumos uz visām tām grūtībām, kas allaž rodas, jaunus ceļus laužot.

Draudzes pārvaldē ilgāk par desmit gadiem ir strādājuši šādi darbinieki:

1. Fr.Sprūds: 1920-1923, 1926-	- 19 gadus
2. Ž.Jeksts: 1920-1929, 1932-1936	- 13 gadus
3. A.Grīnbergs: 1929-	- 13 gadus
4. J.Ruņģis: 1929-	- 13 gadus
5. J.Freibergs: 1923-1926, 1932-	- 13 gadus
6. J.Kupšis: 1923-1935	- 12 gadus
7. I.Eidiņš: 1929-1941	- 12 gadus
8. K.Feldmanis: 1926-1929, 1932-1941	- 12 gadus
9. Ž.Dzērve: 1929-1939	- 10 gadus
10. Fr.Ērpe: 1923-1926, 1929-1936	- 10 gadus
11. K.Grīnbergs: 1932-	- 10 gadus
12. M.Bāliņš: 1932-	- 10 gadus

No draudzes pārvaldes darbiniekiem ir miruši četri kādreizējie draudzes priekšnieki: G.Nolde, M.Pērle, J.Kliests, Fr.Klēvers. No pārējiem padomes locekļiem - 24.

I DRAUDZES DZĪVE 1567-1760

Gramzdas draudzi ir dibinājis un pirmo baznīcu cēlis Gerhards Nolde. Viņš jau 1560.g. no Kurzemes hercoga Gotharda Ketlera bija dabūjis atļauju celt Gramzdā baznīcu un aicināt mācītāju. Tātad Ketlers šai gadījumā atļauju bija devis jau priekš vispārīgās pavēles celt Kurzemē 70 jaunas baznīcas. Gramzdas draudzes dibināšana un baznīcas celšanas nepieciešamība ir motivēta ar pārāk lielo attālumu līdz tuvākai baznīcai - Durbē (4 jūdzes, apm. 25 km).

1597.g. 12.okt. Noldes testamentā sacīts, ka viņš uzcēlis Gramzdas baznīcu, arī Virgas un Vērgaļu baznīcu. Testamenta 4.punktā sacīts, ka viņš ir apglabājams Gramzdas baznīcā blakus savām abām no sirds mīļotajām sievām. Uz viņa kapa jāuzliek piemiņas akmens ar skaistu bībeles teikumu, lai viņš tur varētu gulēt un būt mierā līdz tai dienai, kad Dievs viņu uzmodinās, glificēs un kopā ar citām dvēselēm ievadīs mūžīgajā dzīvē.

7.punktā rakstīts: "Pēc tam, kad es biju uzcēlis Gramzdas baznīcu, priekš un pēc tam vēl baznīcas Virgā un Vērgalē, tanī pašā reizē uzcēlis mācītājmāju kopā ar draudzē piederīgajiem (citiem patroniem) un apdāvinājis baznīcu ar draudzes zemi, pļavām un saimniecībām, līdz ar baznīcas labību u.t.t., bet tā kā Diž- un Mazgramzdas muižu mantos divi mantinieki, tad divām saimniecībām taču ir jāpaliek pie baznīcas līdz ar laukiem un pļavām. Bet abi mantinieki katru gadu maksā mācītājam algai un uzturam 20 dālderu nauda, bet Diž- un Mazgramzdas muižas 1 lastu rudzu, 1 lastu miežu un 1 lastu auzu. Bet 20 dālderu iemaksai es dibinu 1000 Alberta dālderu

kapitālu, kas jānogulda Rīgas pilsētas kasē.

No šī kapitāla augļiem saņem Gramzdas, kā arī Virgas ķesteris un Vērgales mācītājs, katrs 20 Alb. dālderu. Ja laipnas rokas radītu kādu kapitālu, tad būtu vēlams skolotājs."

Par Gramzdas draudzes dzīvi turpin pēc dibināšanas trūkst ziņu. Arī par pirmo mācītāju darbu nekas vairs nav uzzināms. Tā tas turpinās gandrīz 150 gadus.

Kad 1710.g. Kurzemi piemeklē mēra posts, arī Gramzdas draudze cieš ļoti smagi, un tikai pavisam retas mājas, varbūt kāds desmits, paliek joprojām apdzīvotas. Šai laikā laikam iet bojā toreizējais Gramzdas mācītājs Foigts. Neilgā laikā draudze atkal atspirgst.

Pēc pāris gadu desmitiem, kaut arī īsu laiku (1733.-34.), Gramzdas draudzē par mācītāju strādā vēlākais ģenerālsuperintendents Joachims Baumans. Viņš par jaunu izdeva Jura Mancela sprediķu grāmatu (4. izd.), ievērojami pārlobodams tās valodu un uzrakstīdams priekšvārdu, kas ar savu atklāto valodu ir ievērojams dokuments, tā laika dzīves apstākļus raksturojot. Viņš pievienoja arī dažus jaunus sprediķus. Kaut sprediķu grāmata iznāca tikai 1746.g., tomēr sekojošā piezīme, kas iespiesta Baumaņa uzrakstītā priekšvārdā, labi raksturo viņa sakarus ar Gramzdas draudzi:

"Manna mihla Gramzdas Draudsiba, tā ir tā wispirmaka Draudsiba, kas man gannama bija, ta ir tik dauds, ka es sinnu, pahr wissahm Draudsibahm, jo wairak naudas, wairak ne kā simt Dahldeŗu samettusi, ir scho Spreddiġġu Grahmatu, ka arri dauds no tahm jaunahm Dseesmu Grahmatahm sev nopirkusi. To es maneem mihliem gramsdeneekeem par Gohdu scheit esmu rakstijis. Lai Deevs tohs pee tahs atsihtas ihstenas Tizzibas in pec gohdigas Dzihwoschanas usturr, in wehl dod, ka dauds tahdu Draudsibu buhtu, kad tā pehz Deewa

Wahrdeem kahrotu."

Gramzdenieki nebija aizmirsuši Baumani pēc 14 gadiem: kad iznāca minētā sprediķu grāmata, viņi to iegādājās lielā skaitā. To apstiprina arī tas, ka vēl 1938. gadā šī Baumana izdotā Menceļa sprediķu grāmata Gramzdas draudzē bija sastopama vairākos eksemplāros, no kuriem vienu man dāvināja Katrīna Sause no Kalētu Babjiem.

Kaut arī Baumans savus iespaidus par toreizējo latviešu dzīvi smēla daudzos gadījumos arī citās draudzēs, taču zināma daļa šo vērojumu attiecas arī uz Gramzdas draudzi. Tikai pati dzīve varēja viņam likt rakstīt:

"... Bet tas vien jānožēlo, ka šinī mūsu zemē tik maz ir atrodami, kas grāmatā lasīt māk. Ak Dievs! Kad tie laiki jele nāks, kad latviešu bērniņi no pat jaunības, visi caur caurim, dēli un meitas, tais skolās iedoti un Dieva ceļiem mācīti? Dievs lai vada jele visu cienīgu valdnieku, visu mācītāju, un visu tēvu un māšu prātu, ka tie, to it gauši steidzamu darbu, to skolu uztaisīšanu labi pārdomātu, un to vairs nekavētu.

Kas ir jums, jūs tēvi un mātes, no visas jūsu grūtas bērnu audzināšanas? Jūs bērnus audzināt, tie nevaid tā audzinājami kā lopi, kas uz nokaušanu top taupīti, jeb kā kumeli, kas pieauguši tikai darbos dzīti top.

(...) Dievs neprasis pastarā dienā, ciek tu, tēvs un māte, saviem bērniem esi pametis vecu dālderu, zirgu, lopu, svārku, sakšu? Bet to Dievs meklēs, cik tu savus bērnus uz Dieva ceļiem esi vadījis (...)"

Šīs nedaudzās sprediķu grāmatas priekšvārda rindas ļauj ieskatīties pasaulē, kādā dzīvoja toreiz ne tikai Gramzdas draudzes locekļi, bet lielais vairums visu baznīcas cilvēku. Mācītājam bija jācīnās ar visprimitīvākajām cilvēku nezināšanām un aplamiem uzskatiem, ko Baumans izteicis, kā mums tas tagad šķiet, ļoti asos vārdos. Taču

apstākļi laikam ir prasījuši, lai viņš runātu tieši par tādām lietām un tik asi.

Daudzmaz noteiktākas ziņas sākas ar 1735.g., kad Gramzdas draudzē pēc Baumana par mācītāju atnācis G.Bekels. No tā laika draudzes archīvā ir uzglabāties mācītāja Bekela algas saraksts, kas, pamatojoties uz 1735.g. 9.aprīļa vokāciju, gan ir sastādīts tikai 1760.g. 13.martā. 43)

Mācītājs saņēmis katru gadu:

No Dižgramzdas 12 fl. naudā, 24 pūrus rudzu, 18 - miežu, 24 - auzu, 2 dzīvas aitas, 1 šķinkis, katru nedēļu 2 krietnus strādniekus ar zirgu un 1 krietnu meitu, 5 šķūtniekus, kas var katrs ar sešiem pūriem braukt uz Liepāju un kam katru gadu jānopļauj pļava un siens jāsaved rijā.

No Kalējiem: 15 fl., 24 pūri rudzu, 18 - miežu, 1 šķinkis, 10 šķūtnieku uz Liepāju un jāatved 3 asis malkas, vai jāmaksā 9 fl. ko mācītājs nopircis, jāvērpj 2 mārciņas lina un viena pļava jānopļauj un siens jāsaved rijā, tāpat jānopļauj miežu lauks un jāieved.

No Mazgramzdas: 1 fl. 6 graši, 12 pūri miežu, 1 dzīva aita, 5 šķūtis uz Liepāju, 1 ass malkas jāatved, 1 mārciņa lina jāsavērpj un viena pļava jānopļauj un siens jāsaved rijā.

No Treknēm: 1 fl. 6 graši, 7 pūri miežu, 7 pūri rudzu, 7 pūri auzu, 1 kumpis, 3 šķūtis uz Liepāju, jāsavērpj viena mārciņa pakulu.

No Purmsātiem un Priedniekiem: 1 fl. un 24 gr., 13 pūri rudzu, 13 pūri miežu, 9 pūri auzu, 2 šķinkis, 7 šķūtis uz Liepāju, jāpieved 3 asis malkas, 1 mārciņa lina un 1 mārciņa pakulu jāsavērpj, jānopļauj ziemāju lauks un jāieved rijā.

Šādu algu saņēmis mācītājs Bekels. Pēc tam to pašu saņēmis arī viņa pēctecis Stobe un Bilterlings, gan ar piezīmi, ka muiža dod mācītājam zirgu un vīru ar pirmo pieprasījumu, kad mācītājs brauc gadskārtējā lūgšanas braucienā (Gebets-fahrt), citiem vārdiem, kad mācītājs brauc ievākt tā sauktos "sieciņus".

II DRAUDZES DZĪVE 1760-1870

Šis laika posms iezīmē draudzes dzīves nostiprināšanos. Tā pirmajā pusē visumā noskaidrojas mācītāja materiālais stāvoklis un atkarība no patroniem; šī laikmeta otru pusi raksturo sevišķi plaša draudzes ēku celšana un labošana.

1760.g. 13.martā visi 5 Gramzdas draudzes patroni no Diž-, Mazgramzdas, Kalētiem, Trekņiem un Purmsātiem nodibina kopēju baznīcas kapitālu 5000 fl. 44) un nosaka, ka tā augļus izlietos draudzes vispārējo izdevumu segšanai. Patiesi, šī kapitāla augļi līdz pat Pirmajam pasaules karam 1914.g. ir bijuši galvenie draudzes materiālie pamati.

a. Baznīca gan bija uzcelta 1744. gadā, tomēr vēl vienmēr turpinājās arī 18.g.s. otrā pusē. Tā kases grāmatā atrodami ieraksti, kas rāda, ka 1765.g. 23.jūlijā par baznīcas jumtu ir samaksāts skaidrā naudā 550 fl. Tā paša gada 28.augustā namdarim Drēfšam (Dreefs) izmaksāts saskapā ar līgumu 330 fl. un krāsotājam Salemenam Bekeram (Becker) samaksāts par krāsošanas darbiem 100 fl. Tās ir ievērojamas summas.

Šie būves darbi ir turpinājušies, un tā 1788. g. mūrnieks Klobe baznīcu ir remontējis no pašiem pamatiem (von Grund auf) un izbalsinājis, kā arī baznīcas stūra torni izgreznojis ar kvadrāta zvaigzni. Tas pats Klobe, saskapā ar draudzes patronu 1789.g. 10.jūlija sēdes protokola l.p. 45), ir aizmūrējis ar ķieģeļiem Gramzdas un Kalētu kopējo, kā arī Trekņu velvi zem baznīcas kula un pārējās piepildījis ar gruvešiem. Baznīcas kulu pie tam pārklājis ar akmens plāksnēm un visu baznīcas jumtu noklājis pa daļai ar veciem, pa daļai ar jauniem kārnīņiem, kā arī baznīcas torņa

jumta kārnīzu nokrāsojis ar eļļas krāsu. Par visiem darbiem viņam samaksāts 384 fl. naudā un 302 fl. par uzturu un dzīvokli.

Tanī pašā gadā latviešu namdarim Viļumam par galdnieka darbiem Gramzdas baznīcā izmaksāti 120 fl.

Paiet tikai daži gadi, un patroni atkal ķeras pie liela darba: 1793.g. 11.janvāra sēdē nolemj un tanī pašā gadā uzceļ Gramzdas mācītāja māju. Tā ir celta no akmens un dedzinātiem kriegeliem. Tās celšanas izdevumi redzami nolēsē:

Mūrniekam Klobem saskaņā ar līgumu	- 400 fl.
Piemaksa par dūmeni un pagrabu	- 60 fl.
Klobes zeļļu uzturam	- 20 fl.
Namdarim Grockam (Grotzky)	- 260 fl.
Galdniekam	- 254 fl.
Stikliniekam	- 30 fl.
Krāsotājam	- 40 fl.
Trauki	- 18 fl.
Ziedes	- 3 fl.
Akmeņu spridzināšana	- 8 fl.
Otas, sukas	- 5,3 fl.
4000 salmu saiņi	- 32 fl.
(Nesalasāms)	- 108 fl.
Atklāšanā 2 stopi degvīna	- 1,6 fl.
Klobes prasības note	- 93,15 fl.
Nolēse (laikam materiāli)	- 113,19 1/2 fl.
Nolēse	- 49,19 1/2 fl.
Felšam (Felsch)	- 40 fl.
Gulāmistabas izklāšana ar dēļiem	- 20 fl.
100 kārnīņu	- 6 fl.
6 saiņi ogļu	- 6 fl.

1582 fl. 5 gr.

Pēc desmit gadiem ir notikusi vēl plašāka ēku celšana. Nav īsti zināms, kādā sakarā šai lielajā

nolēsē ir minēta baznīcas būve. Šī baznīca bija jau uzcelta. Nevar domāt arī pretējo, ka šai laikā būtu izdarīti tikai remontu, jo summa, kas par to izdota, ir pārāk liela. No 1802.gada 1.maija līdz 1803.g. 2.augustam patroni ir pavisam izdevuši 4708 fl. 25 gr. No šīs summas baznīcas celšanai (Der Bau der Kirche) izdoti 3700 fl. 20 1/2 gr., mācītāja mājas rijas celšanai 728 fl. 15 gr. un ceptuves krāsnij mācītāja mājā un citiem remontiem 279 fl. 18 gr.

Šo ievērojamo summu patroni ir sagādājuši trijos panēmienos, katrs maksājot proporcionāli tā īpašumā esošai zemes platībai. Pirmo reizi par katru arklu maksājuši 80 fl., otru reizi - 255 fl. un trešo - 124 fl. Tā bija patiesi lielu pienākumu uzņemšanās. Bez tam jāņem vērā, ka bez šiem tiešajiem izdevumiem naudā muižas tādā pašā veidā proporcionāli sadalīja visu materiālu un nekvalificētā darba spēka piegādi. Darbs ir veikts ļoti intensīvi, un no strādniekiem ir prasīts daudz. To pasvītro arī draudzes priekšnieka L.Noldes raksts 1809.g. 24.martā pārējiem patroniem, lai tie sūta "strādniekus būvei uz pastorātu, jo 31 namdaru meistars uzsāks darbus. Laudīm līdz nedēļas beigām ir jābūt apgādātiem ar maizi, jo šais darba dienās tos nevarēs atlaist. Būtu labi, ja tie, kas dzīvo tālāk, jau iepriekšējā vakarā atnāktu pastorātā, lai darbi varētu sākties otrās dienas rītā agri."

Tā jādomā, ka zemnieki arī no visām mājām ieradās darbos un veica savu daļu no tiem lielajiem būvju pasākumiem, kas darīts šai laika posmā. Un ne tikai zemnieki vien, arī muižās strādāja latviešu amatnieki, un kā jau pieminējām, kādam namdarim Viļumam izmaksāta diezgan ievērojama summa - 120 fl. To pašu rāda šeit pievienotā Kalētu barona Noldes 1809.g. 22.februāra raksta fotokopija (skat. 15. attēlu), ar ko tas atļāva Rupeiku Ģirta māju iedzīvotājam namdarim

(Baumeister) Jēkabam doties uz Gramzdu un tur veikt savus darbus.

Šai laikā izdarītie darbi jāuzskata par lielākajiem, kādi pēc baznīcas celšanas 1744.g. vēlāk jebkad Gramzdas draudzē ir veikti.

Pēc tam draudzes būvniecībā iestājies uz dažiem gadu desmitiem it kā atslābums. Ļoti intensīvs būvēšanas laikmets atkal sākās ap 1840.g. 1843.g. 24.dec. toreizējais draudzes priekšnieks Trekņu barons Fr.Korfs izziņoja visiem pārējiem patroniem, kāds materiālu daudzums ir jānodod mācītāja mājā saimniecības darbinieku dzīvojamās mājas celšanai līdz 1844.g. februārim. 1844.g. tad arī ir uzcelta pieminētā ēka, un par to samaksāts amatniekiem 105,75 rubļ.

Baznīcas jumts pārbūvēts no 1851.g. 28.aprīļa līdz 8.jūnijam, un tam ir veltītas 400 darba dienas, sadalītas šādi:

Purmsāti - 105, Kalēti - 125, Gramzda - 50, Mazgramzda - 45 un Trekņi - 35. Caurmērā katru dienu ir strādājuši 12 strādnieki.

1847.g. ir uzcelta baznīcai sēta un vārti par 25,14 rubļ. 1856.g. pārbūvēts mācītāja mājas jumts. 1859.g. 2/3 kēstera māja par 318,89 rubļ. un 1860.g. atlikušo 1/3 par 281 1/2 rubļ.

1861.g. celts baznīcas tornis, kuŗa būvei 9 gados bija sakrāts 798 rubļ. 18 kap.

Tai pašā gadā pārbūvēts arī zirgu stallis.

1864.g. uzcelta mācītāja mājas kūts, un 1867.g. pārbūvēts klēts jumts un baznīcas sēta.

1869.g. pārbūvēts rijas jumts.

Kā no šī pārskata redzams, tad ļoti intensīvs būvniecības laikmets draudzē bijis ap 1800.g. un tad no 1840.g.-1870.g. Šī pēdējā posma plašie būvdarbi gan laikam ir izskaidrojami ar draudzes priekšnieka rīcību, kas draudzes dzīvi vadījis jau kopš 1834.g. līdz pat savai nāvei 1872.g. Viņš bija neprecējies un, cik var noprast, visu savu interesi veltījis baznīcai, veicdams šī posma ie-

vērojamus darbus, pa daļai atjaunodams vecās ēkas, pa daļai celdams jaunas.

b. Ap 1760. gadu konstatējamas vēl dažas zīmīgas parādības. Tā 1760.g. ir sākts rakstīt draudzes kases pārskats ar šādu ierakstu pirmajā lapā:

Kirchen - Rechnung

No!

"Vermoge den unter 13. marz 1760. aufgericht Trans-act, alle 2 Jahre von dem Kirchen Vorsteher an das Kirchspiel abgelegt, und Laut aufgenommen Inventarie einer den anderen überliefern, und darüber Quittirt werfen."

Šo kases grāmatu ik divus gadus pie sevis turēja viens no patroniem. Noteiktā secībā bija: Kalēti, Gramzdas, Trekņi, Purmsāti, Mazgramzda. Ieraksti par pārņemšanu ik pēc dieviem gadiem rāda, ka šī kārtā ir stingri ievērota.

1822.g. iesākta otra kases grāmata un turpināta līdz 1844.g., bet par laiku no 1842.g.-1872.g. kases grāmata gājusi zudumā. Kopš 1834.g., kad par draudzes priekšnieku jau otrreiz nāca Trekņu barons Korfs, šī kārtība netika ievērota, un, kā jau minēju, viņš nepārtraukti bija draudzes priekšnieka amatā līdz savai nomiršanai - 1872.g.

Kases grāmatas ir bagātākais un drošākais ziņu avots, kas uzglabājies Gramzdas draudzes archīvā.

Pirmajā kases grāmatā bija ierakstīts arī 1765. g. 28.febr. sastādītais Gramzdas draudzes inventāra saraksts:

Inventārium,

kas Gramzdas baznīcā patiesi ir, arī pa daļai novietots pastorātā.

Purmsātos 1765.g. 28.febr.

- 1 liels sudraba kauss,
- 2 mazi sudraba kausi,
- 3 sudraba oblāšu šķīvji,

- 1 sudraba oblāšu kastīte,
- 1 sudraba upuŗa trauks, kam vienā pusē nolūzis atbalsts,
- 1 pāris cinkā lieti altāŗa sveŗtuŗi līdz ar paklājiem,
- 1 sarkana ar platām, īstām sudraba lentām apšūta altāŗa sega,
- 1 sarkana ar zelta meŗģīnēm apšūta kausa sega,
- 1 ar šaurām zelta meŗģīnēm apšūta kausa sega,
- 1 sarkana damasta ar zelta meŗģīnēm apšūta kausa sega,
- 1 kāda sarkana atlasa ar baltu zīdu izšūta kausa sega,
- 1 raiba zīda kausa sega,
- 1 veca, sarkana tafta ar zelta meŗģīnēm izšūta kausa sega,
- 1 balta izšūta drēbes kausa sega,
- 1 zaļa ar zelta meŗģīnēm izšūta kausa sega,
- 1 sarkana drēbes ar zelta meŗģīnēm izšūta kausa sega,
- 1 vecsudraba ar sīkām sudraba meŗģīnēm izšūta kausa sega,
- 1 linu, ar sīkām baltām meŗģīnēm izšūta kausa sega,
- 1 caurslēdzama maza kastīte, kur glabā baznīcas traukus,
- 1 garena kastīte līdz ar plauktiņiem, kurā glabā slimnieku piederumus,
- 1 sarkani lakots skārda oblāšu trauks,
- 1 stikla vīna pudelīte,
- 1 linu altāŗa sega ar šaurām baltām meŗģīnēm,
- 1 jauna linu altāŗa sega ar platām baltām meŗģīnēm,
- 1 sarkani lakots ar platām, īsta sudraba lentām greznots upuŗa trauks,
- 1 vecs izšūts upuŗa trauks,
- 1 palpēts līdz ar izšūtu segu,
- 1 jauns cinka kristībtrauks ar kannu,
- 1 vecs, liels cinka kristībtrauks,

- 1 liels misinā kristībtrauks,
1 oblāšu kastīte līdz ar oblāšu knaiblītēm,
1 koka oblāšu trauciņš,
1 skārda krājkase baznīcas naudai, ar atslēgu,
1 skārda krājkase baznīcas naudai ar atslēgu,
1 liels stikla gaismenis,
1 skārda gaismenis,
1 nevācu sprediķu grāmata,
1 veca nevācu bībele,
1 veca nevācu sprediķu grāmata,
1 jauna nevācu sprediķu grāmata,
1 jauna Rīgas dziesmu grāmata zelta griezumā ar
rupju rakstu,
2 vecas līķu nestuves, melni krāsotas,
2 jaunas līķu nestuves, melni krāsotas,
1 līķrati, ko Noldes stalīmeistara sieva no Kalē-
tiem devusi,
1 jauna līķu sega, ko Vilhelms Kārlis Korfa kungs
no Trekņiem dāvinājis,
3 flaneļa sēru segas, ko Noldes kundze no Virgas
dāvinājusi,
3 flaneļa sēru segas, kas pagatavotas par baznī-
cas naudu,
4 jauni sēru mēteļi, ko devuši draudzes patroni,
1 veca līķu sega ar bārkstīm,
1 melna, ar baltu izkrāsota jauna kaste, ar dzel-
žiem apkalta un piekaļamo atslēgu, kurā glabā
sēru piederumus,
2 aizkaļamās atslēgas mazajai ratnīcai, kur gla-
bājas līķu rati,
1 jauns smilšu pulkstenis pie kanceles,
1 dzelzs roku atbalsts pie kanceles,
1 ar dzelzi apkalta kaste, kur agrāk glabājās
baznības nauda,
16 pudeles baznīcas vīna,
1 sarkani lakots ar šaurām bārkstīm greznots sols
priesterim pie jaunā biktskrēsla,
1 sarkani lakots ar šaurām sudraba bārkstīm
greznots sols - vecs biktskrēsls,

- 2 ceļu soli, sarkani lakoti, pie biktskrēsliem kur
sēdēt,
- 2 koka krēsli aiz altāra,
- 1 mazs, vecs galds pie altāra,
- 1 sols dižciltīgo korī,
- 2 krēsli dižciltīgo korī,
- 3 soli ērģeļu korī,
- 2 slīpētas stikla pudeles ar aizbāžņiem, kas ir
altārī,
- 2 sarkani krāsoti skārda trauki, turpat,
- 2 jaunas iesietas baznīcas grāmatas,
- 1 caurslēdzamā atslēga ērģeļu korī,
- 1 priekškaņamā atslēga pie ērģelēm,
- 2 priekškaņamās atslēgas pie plēšu istabas,
- 1 priekškaņamā atslēga, no ērģeļu kora ieejot
tornī,
- 30 4 asis gaŗi dēļi, kas atrodas pastorātā,
- 1 maza caurslēdzama kaste ar dzelzs ķēdi, baznī-
cas naudai,
- 1 priekškaņamā atslēga kalķu kambarim,
- 3 jauni sarkani krāsoti soli baznīcā, kas pagata-
voti ļaudīm.

Mācītāja kungs Andrejs Stobe 1765.g. 28.februārī aizgāja uz dzīvi pastorātā, un ir izsēts pēc mācītāja Bekela atraitnes apliecinājuma

- 23 pūru rudzu,
- 10 1/2 pūru miežu,
- 15 pūru auzu

Wilhelm Christoph von Rummel
Baznīcas priekšnieks.

Šai laikā nokārtotas arī dažas citas svarīgas saimnieciskas lietas. Tā 1762.g. 19.februārī Dižgramzdas dzimtkungs Johans Frīdrichs Nolde nolīgst pagaidu līgumu ar pārējiem patroniem par viņam piederošo māju līdz ar diviem dārziem, kas atrodas netālu no baznīcas, pārdošanu, lai tur ierīkotu ērģelniekam un ķesterim dzīvokli 46).

1762.g. 9.jūnijā līgums nolīgts galīgā veidā, bet tikai 1795.g. 9.februārī ir koroberēts Kuldīgas tiesā. 47)

Ar to juridiski tika nokārtots jau faktiski priekš vairāk nekā 30 gadiem draudzes ērgelnieka rīcībā nodotās mājas un zemes jautājums. Vecā ērgelnieka māja atrodas turpat, kur tagadējā.

1772.g. 24.augustā, mācītāja Bilterlinga laikā, ierādīja mācītājmājas robežas. To izdarīja Dižgramzdas dzimtkungs J.Nolde, jo viņa muižas robežās ietilpa mācītāja muižas un baznīcas zeme no vienas puses un toreizējā draudzes priekšnieka N. Korfa no otras, piedaloties visu draudzē ietilpstošo muižu zemju pārstāvjiem. 48)

Taču ar šo robežu ierādīšanu 1772.g. lieta vēl nebija nokārtota. Cēlās vienmēr jauni strīdi starp Dižgramzdas muižas īpašnieku resp. arandatoru un draudzes patroniem un mācītāju.

Pagāja vēl gandrīz pāris gadu desmiti, un toreizējais mācītājs Adolfs bija spiests rakstīt draudzes priekšniekam šādu vēstuli:

"Augstlabdzimušais baznīcas priekšnieka kungs, ļoti augstais un viscienījamais labvēli!

Atļaujiet man augstžēlīgi Jūsu Augstlabdzimībai, kā es tam pašam augstajam savu sūdzību attiecoties uz to, kas šejienes pastorātam ceļas ar pārāk augstu Dižgramzdas dzirnavu dīķa ūdens turēšanu, pazemīgi ceļu priekšā. Ar to es ticu darām pienākumu, ko man uzlikusi augstdzimušā draudzes vadība, ka es esmu nomodā par pastorāta tiesībām un priekšrocībām, ko man neba pati ir uzlikusi un par to sašaurināšanu ziņoju kādreizējam draudzes priekšniekam.

Jau kopš 2 gadiem ar neparasti augsto ūdens uzplūdināšanu šai dīķī ir aizkavēta ne tikai zāles augšana tam pietuvējās pastorāta pļavās, bet pati pļava no ūdens, kas vienmēr stāv tanī, ir tapusi purvaināka un mazāk lietojama. Te jābīstas, ka tā

var pārvērsties par bezdibēna nelietojamu purvu. Es pēc draudzes priekšnieka augstā padoma esmu pazemīgi griezies pie majora Korfa Dižgramzdā, lai novērstu šos zaudējumus, bet vienmēr saņemis noraidīgu atbildi.

Pa to laiku mani zaudējumi ar iztrūkstošo sienu kļūst vienmēr lielāki, ka es, lielumā aplēšot, šais divos gados esmu zaudējis pāri par 40 vezumu siena.

Visu šo lietu es ceļu priekšā Jums Augstlabdzimušajam kā tagadējam baznīcas priekšnieka kungam par jaunu ar pakļāvīgu lūgumu, ka tas pats Augstais, pēc nupat ziņotā, žēlīgi un dedzīgi rūpēsies par baznīcas lietām, arī šai nepatīkamajā gadījumā šo ļaunumu novērsīs un šo sūdzību apmierinās.

Man ir gods ar pilnīgu cieņu būt

Jūsu Augstlabdzimušajam
manam ļoti augstajam labvēlim
pavisam pazemīgajam
Kalpam
Adolfijs.

Gramzdas pastorātā
1789.g. 3.febr.

Kā strīds ir nokārtojies, ir saprotams no vēlāk 1790.g. Dižgramzdas īpašnieka un draudzes vadības līguma, kur teikts, ka mācītājs saņem katru gadu no Dižgramzdas muižas resp. patrona 20 vezumus siena. 49)

Vēl 1790.g. 18.sept. Dižgramzdas dzimtkungs un draudzes patroni slēdz jaunu līgumu. Šoreiz strīds cēlies mācītāja ganību dēļ. Ar to daļa mācītāja muižas ganību pārgāja Gramzdas dzimtkunga īpašumā, un tas to izmantoja par aļamzemi, bet mācītājs par to dabūja katru gadu 20 vezumus siena un ķesteris - 6 fl. naudā. 50) Ar to tika nodibinātas tādas mācītāja muižas robežas, kādas tās pastāvēja līdz Latvijas agrārreformai.

c. Par svarīgu apstākli jāmin šai laika posmā 1765.g. 28.febr. izstrādātā un ievestā draudzes dzīves kārtība.

Draudzes pārvaldes noteiktā kārtība Gramzdas baznīcā.

Pro Memoria

1/ - Tā kā vācu dievkalpojumiem, kā vasarā tā ziemā, jāsākas pulksten 11-os, tad zemniekiem baznīcā jāierodas agrāk, sevišķi tad, kad dievgaldnieki.

2/ - Ļaudis nepavisam nedrīkst dievkalpojuma laikā atstāt baznīcu. Viņiem jāizturas klusu, un, baznīcu atstājot, nedrīkst viens gar otru spiesties un grūstīties un jokoties, tādēļ sievietēm, baznīcu atstājot, jāiziet pa sānu durvīm un vīriešiem - pa zvana torņa durvīm, prātīgi un lēnām.

3/ - Kad sāk un dzied svētīšanas vārdus, tad draudzei ir klusi jādzied līdzī, bet nekādā gadījumā nav jāpārkliedz.

4/ - Tie bērni, kas pirmo reizi iet pie dievgalda, sestdienā laikus ir jāatved pastorātā uz pārbaudījumu.

5/ - Kad bērnu mācība baznīcā sāka, tad vecākiem savi bērni ir cītīgi jāņem līdzī.

6/ - Kad lieli ūdeņi, vai kad nespēks, vai kāda ļaunuma dēļ, nav iespējams, tad nepieciešamā gadījumā var vest kristīt uz Krūti, kas ir tuvāk. Tad vecākiem šejienes mācītāja kungam pēc tam nākamajā svētdienā tas ir jāziņo, lai varētu ierakstīt baznīcas grāmatā.

7/ - Bērņus nevajag ilgi turēt nekristītus: tos var sestdienās pastorātā pienest kristīšanai, bet ne ar ļauno nolūku, lai visu nakti un sekojošo svētdienu žūpotu.

8/ - Baznīcā nedrīkst būt piedzēruši ļaudis un ubagi.

9/ - Pilnīgi aizliedzama ļaužu paraža piedzerties ar stipriem dzērieniem pēc tam, kad tie bijuši pie

dievgalda.

10/ - Suņus nedrīkst vest baznīcā.

11/ - Ja kāds nāvē aizgājis, tad tas jāpiesaka mācītāja kungam svētdienas rītā, un zvanīšanas nauda - 3 gr. jānodod priekšdziedātāja kungam: pretējā gadījumā ziņos viņu dzimtkungam, kas to meklēs.

12/ - Visas baznīcas nodevas jānodod labā naudā.

13/ - Kad ļaudis iet pie dievgalda, tad tiem svētdienas rītā, kad dzied pirmo dziesmu, jāpieteicas pie mācītāja kunga, un tikai tikdaudz personu no katrām mājām, kas svētdienā iet pie bikts.

14/ - Mācītāja kungu nedrīkst svētdienas rītos izvest pie slimniekiem, jo tad dievkalpojums aizkavētos un dzērājiem būtu iespējams galīgi piedzerties un piedauzīgi uzvesties. Tas nebūtu jāgaida uz pēdējo stundu, slimie un vājie jāatsūta sestdienā.

15/ - Jaungadā un visu svētku pirmajās dienās pie dievgalda nepieņem.

16/ - Parastās baznīcas dziesmas svētdienās vai svētku dienās ir jādzied visas, taču ziemā un kad nenovēršamu apstākļu dēļ, nevācu dievkalpojums velkas ilgāk - var dažas nedziedāt.

17/ - Hercoga patentus kā arī paziņojumus, kas attiecas uz tiesu, var publicēt parastā kārtā, bet, ja ir ienākuši citi patenti, tad ar tiem iepriekš jāiepazīstina baznīcas priekšnieks.

18/ - Ja mācītāja kungs ir kādā dižciltīgā muižā uz aktu un tanī pašā dienā kāds bērns būtu novests uz pastorātu kristīšanai, tad ļaudis bērnu bez kādas gaidīšanas var novest tur (t.i., muižu), izņemot šo gadījumu, to nevar pārvērst par paražu - bērni ir kristījami baznīcā vai pastorātā.

19/ - Ja mācītājam nepieciešams garāks ceļojums, tad svētdienā jāpaziņo draudzei, cik ilgi viņš būs projām.

20/ - Baznīcas lūgšanā jālūdz par visiem šejienes un pārējiem dižciltīgo namiem, kas turas pie šīs

draudzes.

21/ - Līku lietu kambara atslēgas katrā gadījumā ir jāizsniedz, tādēļ, mācītāja kungam promisesot, kad tās tiek prasītas, tās jāizsniedz priekšdziedātājam.

22/ - Nauda, ko priekšdziedātājs saņem par zvanišanu un līku lietām, jānodod mācītājam, lai, gadam notekot, to nodotu baznīcas priekšnieka kungam.

23/ - Ja vācu ļaudis nedēļā vai svētdienā ir bijuši pie dievgalda, tad mācītāja kungs tiek lūgts arī par tiem svētdienās no kanceles lūgt.

24/ - Par lielu dižciltīgu līki, ko grib baznīcā apglabāt, vienalga, kurā velvē to vēlas, jāmaksā - 15 fl cour.

25/ - Par dižciltīgu mazu, svešu līki - 6 fl cour.

26/ - Par lielu vai mazu vācu līki, ko apglabā baznīcā - 9 fl cour.

27/ - Par liela vācu līka apglabāšanu aiz baznīcas - 2 fl.

28/ - Par maza vācu līka apglabāšanu aiz baznīcas - 1 fl.

29/ - Par dižciltīgas personas lielu vai mazu līki katrreiz, kad zvana - 18 gr.

30/ - Vispār par vācu līka apzvanīšanu - 12 gr.

31/ - Par zemnieka līka apzvanīšanu - 3 gr.

32/ - Par līka ratiem - 3 fl cour.

33/ - Par jauno līksegu - 3 fl cour.

34/ - Par veco līksegu, arī ja tā tiek ņemta vācu ļaudīm - 1 fl cour.

35/ - Par 4 jauniem sēru mēteļiem - 4 fl cour.

36/ - Par 6 sēru segām - 2 fl cour.

37/ - Visās pirmajās svētku dienās, t.i., Jaunā gadā, Pirmajās Lieldienās, Vasarsvētkos un Ziemsvētkos - pirmais ziedojums mācītājam Stobes kungam un otrs - priekšdziedātājam.

Pārējo šejienes Gramzdas baznīcas patronu pilnvarā es nodevu Andrea Stobes kungam, pēc viņa atnākšanas, šo rakstu reizē ar baznīcas inventāra

sarakstu.

Wilhelm Christoph von Rummell
Baznīcas priekšnieks.

Purmsātos,

1765. gada 28. februārī. (Z.v.)

Šie draudzes patronu izstrādātie noteikumi ļauj ieskatīties, vismaz rupjos vilcienos, tā laika draudzes dzīvē.

Ja ir aizrādīts, lai no baznīcas izejot, ļaudis ietu klusi, bez grūstīšanās un jokošanās, tad laikam bija šādi gadījumi, kad tas bija noticis.

Ja ir aizrādīts, lai bērnus netur ilgi nekristītus, tad būs bijuši gadījumi - varbūt pat lielā skaitā - kur tas nav ievērots.

Tāpat laikam būs viens otrs ieradies baznīcā piedzēries (besoffen).

Piezīme, ka baznīcas nodevas jānodod labā naudā, vedina domāt, ka dažos gadījumos ļaudis būs devuši vai nu nederīgu, vai kādā citā veidā mazvērtīgu naudu.

Līdzīgi šiem punktiem arī pārējie vedina uz dažādām pārdomām par tā laika dzīves apstākļiem un baznīcas kārtību. Tā tur starp rindām varam izlasīt, ka draudzes dzīve visos gadījumos nav bijusi tāda, kādu to varēja vēlēties mācītājs un draudzes vadība.

Noteikumi vispār liecina par ārējās dievbijības modināšanu. Un tas jau arī ir saprotams, jo ar priekšrakstiem tikai to var noteikt, kamēr dvēseles dzīvei ir sava dziļāka motivācija un īpatnības.

Tagad pateikt, cik šādi noteikumi tais apstākļos tika ievēroti, ir ļoti grūti, jo vienmēr dzīvei ir savi virzītāji spēki, kas ne katrreiz ir atkarīgi no labi domātiem priekšrakstiem.

d. Uz kādu interesantu un zīmīgu faktu draudzes dzīvē norāda draudzes patronu 1818.g. 30.sept. sēdes protokola 1. punkts, proti:

"Kalētu muižas solus, attieksmē uz pretestību pret jaunās dziesmu grāmatas ieviešanu, patroni atzīst gan par pareiziem, bet tikai par nepietiekošiem. Kalētu zemnieki vēl vienmēr nāk uz baznīcu, līdzīgi ņemot vecās dziesmu grāmatas, un uzdotās dziesmas nedzied vis no jaunās, bet vecās dziesmu grāmatas, kā tas bija arī vakardienas gadījumā ar 29.nr. dziesmu, draudzes patroniem klātesot. Draudzes patroni tādēļ lūdz privāto Kalētu muižu spert solus, lai Kalētu zemnieki neņemtu līdzīgi vecās dziesmu grāmatas uz baznīcu. Par to draudzes patroni vēlas saņemt jo drīz noteiktu atbildi."

Vai patroni patiesi arī atbildi ir saņēmuši, nezinām. Taču pats šis fakts rāda, cik noteikti un stingri zemnieki ir turējušies pie reiz jau pierastās dziesmu grāmatas. Šo kalētnieku pretestību laikam radījusi 1806.g. iznākušā "Jaunā un pilnīgā Latviešu Dziesmu Grāmata". 12 gadi bija pagājuši, kamēr šī dziesmu grāmata bija parādījusies, tomēr kalētnieki vēl vienmēr turējās pie vecās dziesmu grāmatas. Tas varbūt ir izskaidrojams ne vien ar tradīciju, bet daļai arī tā, ka veco dziesmu grāmatu trešā izdevumā bija izdevis bijušais Gramzdas draudzes mācītājs un vēlākais superintendents J.Baumanis, no kura paša arī pēdējā izdevumā bija ievietotas 14 jaunas dziesmas. Kaut arī tās 4. un vēlākajos izdevumos bija ieliktas pielikumā, tās tomēr tur bija. Ja zina, cik ļoti izplatīta bija Baumaņa pārlabotā un izdotā Mancela sprediķu grāmata, tad kļūst jo vairāk saprotama kalētnieku pieķeršanās vecajai dziesmu grāmatai.

Lai kādi būtu motīvi, tos pilnīgi vairs noskaidrot gan neizdosies; tomēr mums no šīs mazās patronu sēdes protokola atzīmes kļūst saprotams, ka draudze ir aktīvi darbojusies līdzī sava laikmeta dzīvei, kaut arī tas izpaudās vairāk veco tradīciju sargāšanā nekā jauno meklēšanā un veidošanā.

Vēl pāris mazu ierakstu 1765.g. kases grāmatā rāda, ar kādiem līdzekļiem toreiz cīnījušies pret tikumības pārkāpumiem. Pirmais ieraksts:

"Pēc tam, kad šejienes krodzinieka Feldmana kalpone Grieta ir dzīvojusi netikli, tad soda nauda pienākas baznīcai 12 gr."

Otrā gadījumā:

"Šejienes mirušā "Meddan Clave" atraitne Līze ir dzīvojusi netikli, (un tādēļ) maksājusi baznīcai 6 gr."

Sīkāku ziņu par šiem gadījumiem nav, bet arī te redzams, ka krogus ir gājis roku rokā ar netiklību.

Tai pašā reizē redzam arī ievērojamo starpību soda naudā. Pirmajā gadījumā tā ir divreiz lielāka. To var izskaidrot vai nu ar to, ka abām vainīgajām bija varbūt dažādi materiālie apstākļi, bet tikpat labi, ka atraitnes Līzes pārkāpumu neuzskatīja par tik lielu kā meitas Grietas.

Līdzīgi šiem laiku pa laikam ir atrodamas arī vēl citas mazas piezīmes par šķietami sīkiem notikumiem, kas tomēr kaut drusku ļauj nojaust toreizējās dzīves priekus un bēdas.

Baznīca ir vairākkārt apzagta. 1847.g. ir nozagti jaunsudraba altāra svečturi 16 rubļ. vērtībā un krājkase 3 rubļ. vērtībā. Kaut arī pūles nav taupītas, taču zagli nav izdevies atrast. 51)

Pēc tam Aušickis ziņo 1853.g. 1.oktobrī Grobiņas iecirkņa prāvestam savā pusgada pārskatā, ka no Kalētiem ir izsūtīts uz Sibīriju kāds 19 g. vecs jauneklis, kas divas reizes apzadzis baznīcu. Viņš gan nemin tieši, ko jauneklis baznīcai ir nozadzis. 51) Sūdzības laiku pa laikam ir notikušas un katrreiz atrast to motīvus ir grūti. Tikai pēc daudziem gadiem, 1868.g. mācītāja Štēgmana rakstītajā pusgada pārskatā prāvestam pieminēti apstākļi, kas varēja pa daļai izskaidrot iepriekš pieminētos noziegumus, jo Štēgmans pats uz to norāda 1864.g., sacīdams: "Raizes un nožēlu rada

ieskats draudzes ģimeņu, atraitņu un ubagu dzīvē, sevišķi Kalētu un Purmsātu muižā. Tie ir bez zemes un darba, kaut arī viņi to meklē, un tādēļ pakļauti nabadzībai un ir tuvu bada nāvei un pieejami lielam kārdinājumam uz zagšanas grēka. Būtu vēlams, ka laikus tiktu sperti attiecīgi soļi un radīti piemēroti un derīgi noteikumi. Varbūt nabadzība ir novedusi pie tā, ka šai draudzē mirušo skaits, starp kuņiem sevišķi daudz bērnu, pārsniedz dzimušo skaitu, jo barības trūkums taču sagrauj labāko veselību." 53)

Šāds Štēgmana apstākļu raksturojums dod daudz maz ticamu pamatojumu minētajiem noziegumiem.

Netrūka arī citādu draudzes dzīves sarežģījumu. Tā visai zīmīgs ir gadījums, kad mācītājs Aušickis prasa padomu iecirkņa prāvestam sekojošā lietā: 54) Kāds mežsargs ir apprecējis atraitni ar bērnu (dēlu), bet pēc kādiem gadiem šī vīpa sieva ir mirusi. Pēc tam mežsargs ir apprecējies otrreiz, bet pēc kāda laika nomiris pats. Tagad palikusi otrā sieva - atraitne un tā pirmās mirušās sievas dēls (mežsarga padēls). Pēdējais nodomājis apprecēt sava patēva atraitni. Aušickis lūdz prāvesta padomu, vai tas ir atļauts, un jautā, vai arī šī otrā sieva padēlam ir jāuzskata par savu pamāti? Prāvesta atbildi neizdevās atrast, taču pats šis gadījums rāda, ar kādām grūtībām bija dažreiz jāsastopas un cik nopietni un atbildīgi mācītājs darīja savu darbu.

Šai laika posmā netrūkst arī iepriecinātāju un pozitīvu parādību. Draudze allaž ir saņēmusi no patroniem un citiem labvēļiem dažādas dāvanas, kas bija nepieciešamas draudzes dzīvei. Tā 1797. g. patroni dāvināja sudraba dievgalda traukus slimnieku vajadzībām, un tos pagatavoja H.Laiške Bātā, kas uzglabājušies vēl līdz šai dienai.

Daudzos citos gadījumos dāvināti svečturi, segas, dziesmu grāmatas u.c.

1857.g. oktobra pusgada ziņojumā prāvestam Aušickis atzīmē, ka Gramzdā ir atvērta pirmā bibliotēka ar latviešu grāmatām. Viņš gan nemin tuvāk grāmatu skaitu, ne arī, kas bibliotēku ir dibinājis un kur tā atrodas. 55)

Protams, tās ir tikai fragmentāras ziņas, ko esmu pieminējis, taču tās paver ieskatu vienā un otrā draudzes dzīves situācijā.

Metot skatu atpakaļ uz šo 110 gadu posmu draudzes dzīvē, varam sacīt, ka tas, no vienas puses, ir draudzes materiālās dzīves nostabilizēšanās laiks: ir nodibināts draudzes kapitāls, kas nodrošina darbinieku algas un citus saimnieciskus izdevumus, uzceltas no jauna nepieciešamās ēkas vai pirkšanas ceļā iegūtas no patroniem, tās vairākkārt remontētas. Šī laika posma beigās draudzes materiālās dzīves problēmas var atzīt par atrisinātām.

Par draudzes garīgo dzīvi šai posmā ziņu visai maz. Kaut gan šai periodā iekrīt visai svarīgi pārkārtojumi saimnieciskajā un politiskajā laukā, draudzes garīgajā dzīvē tas ir mazāk jūtams.

1760.g. dzimtniecības krasākais laiks, pēc tam 1795.g. Kurzemes hercogistes pakļaušana Krievijai, 1819.g. brīvlaišana un ar to saistītā saimnieciskā pārorientēšanās, 19. g.s. vidū pamodās nacionālā apziņa u.t.t. Tās ir vēstures parādības ar tālu ejošām sekām. Taču Gramzdas draudzes dzīvē, kur viena zemnieku paaudze nomainīja otru, visas šīs pārmaiņas bija mazāk jūtamas, jo draudzes dzīve, pirmām kārtām, bija tīri reliģiska, ētiska dzīve, kas bija cieši saistīta ar baznīcas kultu. Nebrīnīsimies, ka iepriekš minētās lielās vēstures parādības ir atstājušas tik maz tiešu pēdu Gramzdas draudzes dzīvē.

Vēl visam tam pievienojas apstākļi, ka gandrīz 80 gadus, kopš 1789.g. Gramzdā strādāja tikai trīs mācītāji: divi Adolfiji (tēvs un dēls) un Aušickis. Neviens no viņiem nav bijis izcila per-

sona, kas kaut kādā veidā būtu atstājuši kādu nozīmīgāku iespaidu baznīcas dzīvē ārpus Gramzdas draudzes robežām. Tie visi bija parastie ikdienas mācītāji, kas savus tiešos pienākumus veica ar lielākām vai mazākām sekmēm. Viņi ar savu darbu it kā paslīd nemanīti. Sevišķi tas jāsaka par pēdējiem pāris gadu desmitiem šai posmā. Sākot ar 1851.g., Aušicka ziņojumos Grobiņas iec. prāvestam maijā un oktobrī gadu no gada ir vienmuļais konstatējums - draudzes dzīvē nav nekā jauna.

Kopš 1856.g., kad viņš pēdējo reizi ir piedalījies Grobiņas iec. mācītāju sinodes sēdē, visos turpmākos protokolos atzīmēts, ka Gramzdas draudzes mācītājs nav ieradies slimīguma dēļ. 1857.g. konsistorija Aušickim ir piedāvājusi kandidātu, bet viņš to nav gribējis pieņemt. Tomēr 1858./59.g. pie viņa ir strādājis savu kandidāta gadu O.Panks (Panck). 56) Dažus gadus vēlāk Aušickis dabūja palīgu, mācītāju Fr.Štēgmanu, bet šie notikumi patiesībā norāda jau uz nākamo posmu draudzes dzīvē, kas bija bagātāks ar spraigiem notikumiem.

III DRAUDZES DZĪVE 1870-1920

Jau 1864.g. mācītājs Aušickis bija lūdzis draudzes patronus atļaut pieņemt sev adjunktu, jo vecs un nespēcīgs kļuvis, nespēja viens veikt savus pienākumus. Sakarā ar šo mācītāja Aušicka lūgumu patronos izcēlās zināmas domstarpības, un tādēļ tika noskaidroti daži principiālas dabas jautājumi.

1. 1864.g. 27.martā mācītājs Fr. Štēgmans raksta toreizējam draudzes priekšniekam baronam Korfam, ka viņš 21.martā bijis Gramzdā 57), bet nav saticis draudzes priekšnieku mājās un tādēļ nav varējis pārrunāt par adjunkta vietu. Tomēr no vēstules noprotams, ka daži patroni ir bijuši pret Štēgmana pieņemšanu.

Viņš raksta, ka tam esot sacīts, ka līdz šim Gramzdas draudzē neesot iekļuvis neviens traucētājs elements, kas būtu jaucis draudzes vienību. Tā rodoties apziņa, kas katram cilvēkam liekot vēlēties nebūt nākotnē par šādu elementu. Viņš dzirdējis, ka Gramzda un Purmsāti ir pretim, Kalēti pagaidām vairāk pretim nekā par.

Ja Gramzda Korfa, t.i., draudzes priekšnieka dēļ, un Kalēti tādēļ, ka nav cita kandidāta, balsotu par Štēgmanu, tad viņš tomēr būtu iepriekš minētais elements. "Un tādā gadījumā es atsakos," - skan Štēgmana vārds. Ar cilvēkiem esot jārūnā patiesība, tādēļ viņš sakot skaidri, ka viņš cerot kļūt par Aušicka pēcteci Gramzdā. Ja viņš to nevarot cerēt, tad viņš atsakoties. Nav uzglabājusies Korfa atbilde Štēgmanam, bet 1.aprīlī ir notikusi visas draudzes patronu sanāksme, piedaloties no Kalētiem F.Noldem tēva pilnvarā, Purmsātiem - J. Ropam, Dižgramzdas - A.Korfam tēva pilnvarā, Mazgramzdas - (vienam un tam pašam īpašniekam ar Kalētiem, tādēļ) F.Noldem, Trekņiem - F. Korfam.

Šai sēdē balsojuši par šādiem jautājumiem:

1. Vai Aušickis viens pats var izvēlēties vikāru, lai gan to algo draudze? Balsis: - 3, 1.

2. Vai honorārs jāmaksā vikāram, ko pieņem Aušickis? - 3, 4.

3. Honorāru maksās tik ilgi, kamēr Aušickis dzīvos, - 4.

4. Maksās arī tad, kad nomirs, tik ilgi, cik gribēs, - 4.

Pēc šo jautājumu noskaidrošanas visi patroni vienojās, ka var pieņemt tādu vikāru, kādu Aušickis ieteic, bet patur brīvas rokas, vēlējot Aušicka pēcteci.

Ka par to izcēlušās domstarpības, rāda kāds tā paša gada 26.jūnija draudzes priekšnieka raksts pārējiem patroniem, kur teikts: 1) ka vikāru nevar ievēlēt, jo tas nav paredzēts likumā. Pare-

dzēts ir gan adjunkts, bet tas ir jāievēl.

Tas liek domāt, ka patroni, kas bijuši pret Štēgmanu, ir tomēr domājuši par vikāra pieņemšanu. Uz to priekšnieks ir bijis spiests paziņot, ka sakaņā ar likumu var pieņemt tikai adjunktu. Korfs vairākkārt aizrāda, ka tas nenozīmējot pēcteča ievēlēšanu.

Kā no kāda draudzes archīvā uzglabātā algu saraksta redzams, tad Štēgmans Gramzdas draudzē par adjunktu sācis darboties 1864.g. 16.sept., un ir zināms, ka tas saņēmis 291,25 rub. algas gadā līdz pat 1868.g. 23.aprīlim. Tātad pārējie patroni ir piekāpušies.

Par Štēgmana darbības pirmo posmu Gramzdas draudzē ieskatu dod viņa paša uzrakstītā un draudzes archīvā uzglabātā chronika. Tā aptver laika posmu no 1864.g. līdz 1897.g., kad ierakstītas pēdējās ziņas. Mira viņš tikai 1914.g., un nezina, kādēļ viņš nav chroniku turpinājis rakstīt.

Visa chronika ir uzrakstīta vienā reizē, un tanī patiesi ir vērtīgas ziņas; tādēļ to tulkojumā ievietojam šeit.

Īsa Gramzdas baznīcas chronika,
sākot ar 1867. gadu -
domāta Gramzdas archīvam.

Ja es sāku Gramzdas baznīcas un draudzes chroniku rakstīt, tad mani mazāk ir iespaidojuši likuma noteikumi nekā vēlējums un interese atstāt saviem pēcniekiem kādas ziņas, domājot, ka tās var arī viņus interesēt: par baznīcas pagātni, ko tā baznīcai nesusi un kādas pārmaiņas notikušas gadu gājumā baznīcā un draudzē.

Ļoti žēl, ka neatradu nekādu materiālu jau priekšā, kur es varētu turpināt, tādēļ man jāaprobežojas ar to, ko pats esmu piedzīvojis un kas noticis laikā, kad draudzē darbojos par mācītāju.

Ja tas arī nav daudz un nekas nozīmīgs, tad tomēr noskaidros dažus apstākļus un pierādījumus par dažādām lietām, par ko pēc 50 un vairāk gadiem vairs nekā nezinātu, kā un kādēļ tas tā noticis. Mans priekšgājējs mācītājs Aušicka kungs slimības dēļ bija spiests pieņemt palīgu. Es centos šo vietu dabūt. 1864.g. rudenī to dabūju, un slimīgajam vecajam mācītājam palīdzēju dažus mēnešus vairāk nekā 3 gadus ar saviem labākajiem spēkiem. Lai gan daudz grūtumu šis laiks nesa jaunajam iesācējam, tad tomēr ar Kunga žēlastību tas bija svētīgs laiks, jo viņš mācījās ko labu, kas vēlāk izrādījās ļoti derīgs.

Sevišķi, ka viņš ieguva sirdi latviešu tautas labā, ko viņš iepriekš maz pazina. Šais atzinās un vajadzībās viņu ievēda vecākais amata brālis.

1867.

Tā viņš ieguva draudzes mīlestību, un 1867. g., pēc tam, kad mācītājs Aušickis 1867.g. mira, Gramzdas draudze aizsūtīja ģenerālkonsistorijai 3 delegātus, lai lūgtu līdzšinējo mācītāja palīgu Frīdrihu Štēgmanu viņiem atstāt par pastāvīgo mācītāju un dvēseļu kopēju. Bet šai laikā līdz jaunā mācītāja vēlēšanām bija saceltas man ļoti nepatīkamas intrigas, kas draudzi pamudināja spert šo soli un panāca to, ka vienu gadu pēc tam, t.i., 1868.g., kad mācītājs Štēgmans viens pats, gandrīz 10 mēnešus par mācītāju vikāru bija nostrādājis, viņu iecēla par pastāvīgu draudzes mācītāju.

1868.

Pēc tam, kad ar līgumā noteikto kollokviju (Colloquium) Jelgavā pie ģenerālsuperintendenta bija bijis, viņu apstiprināja Kurzemes ev.-lut. konsistorija, un 1870.g. jūlijā oficiāli un svinīgi ģenerālsuperintendents Lambergs viņu ievēda Gramzdas baznīcā... Ar klusām nopūtām un dievlūgšanām, lai tas palīdzētu kļūt par īstu ganu un dvēseļu kopēju savai lielajai draudzei, apm. 7000

dvēselēm, jaunais mācītājs uzņēmās savu grūto amatu, reizē ar to uzņemdamies veselu rindu dažādu pārmaiņu, kas viņam šķita nepieciešamas, lai draudzē ievestu drusku vairāk kārtības un dzīvības. Vispirms viņš savu skatu meta uz zemnieku baznīcas vecākajiem. Apzinādamies, ka viņa spēku vien nepietiek, lai viens veiktu priekšā stāvošo darbu, viņš izraudzīja palīgus no vecākajiem, kurus tad vairāk saistīja pie sevis, ar kuriem pārrunāja visas nepieciešamās draudzes vajadzības un kuriem uzdeva par pienākumu ziņot draudzē manītās nekārtības.

1870.

Sākot ar 1870.g. jūliju katru svētdienu baznīcā bija jābūt 2 vecākajiem, kas pa daļai saņēma dažādus norādījumus baznīcas lietās un pa daļai uzturēja kārtību baznīcā, sevišķi dievgalda laikā, jo baznīcā bija ieviesusies slikta paraža - spiesties un grūstīties, kas traucēja baudīt dievgaldū. To nokārtoja, pieradinot mierīgi un svētsvinīgi iet pie Kunga galda, kā tas atbilst šādai svētai darbībai. Vecākajiem vajadzēja arī katram savu svētdienu vadīt un uzraudzīt vēlāk pasākto ziedojumu vākšanu. Gramzdas draudzes mācītāja amatu atvieglāja tas, ka draudzes patroni viņam vienmēr laipni nāca pretim, labprāt katrā dvēseļu kopšanas darbā, ja vien tas bija vajadzīgs, vienmēr sniedza roku. Šo laipno pretimnākšanu viņi parādīja ne vien tur, kur pašiem nebija grūtību, bet arī dzīvi piedalījās baznīcas eksternajā dzīvē. Sevišķi labprāt atbalstīja mācītāja vēlējumos remontēt baznīcas ēkas un mācītāja dzīvokli.

1870. gadā, mācītājam vēloties, pārbūvēja mācītāja muižas dzīvojamo ēku, gala ieeju (dienvidos) pārcēla vidū, ar to iegūstot lielas priekšrocības - gaišu istabu, kur agrāk bija tumša priekštelpa.

Baznīcas priekšnieks toreiz bija barons Frīdrichs Korfa kungs Treknos, jautrs, laipns un

gudrs kungs, augstu un zemu, vecu un jaunu iemīlots. Izmantojot savu iespaidu mācītāja labā, viņš uzcēla labas ēkas pastorātā jau pirms mācītāja Štēgmana. Viņam ir lieli nopelni pastorāta pārbūvē.

1871.

Pret mācītāju Štēgmanu viņš bija vienmēr labvēlīgi noskaņots, bet pēdējam nebija ilgi lemts šis prieks ar šo kungu kopā darboties, jo 1871.g. novembrī viņš mierīgi šķīrās no šīs dzīves, un to apglabāja Treknu kapsētā, izmūrētā kapā. Viņa vietā par baznīcas priekšnieku kļuva barons Johanss Nolde, majorāta kungs Mazgramzdā, kas desmit gadus vecākajam mācītājam uzticējās pilnīgi. Baznīcai un mācītāja muižai tas deva lielas priekšrocības. Starp abiem vīriem nodibinājās draudzīgas attiecības, kādas reti sastopamas starp dižciltīgajiem un mācītāju. Un šīs attiecības palika neapēnotas līdz beigām.

Visu laiku aizrāvīgā Noldes kunga darbība lika mācītājam un baznīcas priekšniekam iet roku rokā, kā to labāk nemaz nevar vēlēties. Tās mācītājam ļoti atvieglāja viņa dzīvi un darbu.

Baronam Noldem bija silta sirds un dzīva interese par baznīcu un pastorātu. Viņš veica savu darbu ne kā spaidu vai pienākumu, bet gan patiesi interesēdamies par baznīcas labklājību. Tas saprotams tā, ka baznīca un mācītājs bija viņam daudz pateicības parādā. Visu interno un eksterno pārrunāja un pārbaudīja mācītājs un viņš, un par labu atrasto ierīkoja pats vai, cik iespējams, citiem piepalīdzot.

Nākamā pārmaiņa, kas tika realizēta, bija līdz šim parastā biķtslūgšana, ko notur pirms dievgalda. Tā bija vecajā latviešu dziesmu grāmatā iespiesta īstā "grehku suhdseschana", ko līdz šim lietoja. Taču tā neatbilda īsti lūdzējas un grēku nožēlotājas sirds prasībām. Tādēļ mācītājs nolēma ņemt citu biķtslūgšanu. Tas gan liekas vieglāk nekā

tas ir, jo tādas pārmaiņas bieži, vismaz viena draudzes daļa, kas grib turēties pie vecā un ierastā, nem launā, un tanī rodas neuzticība mācītājam, jo viņi domā, ka tam ir kādi sevišķi savtīgi nolūki, un tādēļ jau no sākta gala nostājas opozīcijā pret to. No tā mācītājs baidījās arī šai gadījumā, tādēļ viņš, pirms izšķirās par šo soli, aprunājās ar draudzes vecākajiem.

1872.

Un tikai tad, kad viņš pārlicinājās par to vienošanos, 1872.g. I adventa svētdienā no kanceles paziņoja baznīcā sapulcētai draudzei šo lietu un, sākot ar to pašu dienu, sāka lietot tai pašā dziesmu grāmatā atrodamo "ohtru grehku suhdse-schanu" visai draudzei par prieku. Šis nepretošanās pamudināts, mācītājs iedomājās novērst arī kādu citu iesakņojušos netikumu. Līdz šim bija parasts, ka pirmajās svētku dienās 3 lielajos svētkos vienmēr sacīti divi latviešu sprediķi viens pēc otra, tikai ar pārtraukumu, kad nodziedātas dažas dziesmas. Šādi Dieva vārdu lietoja laikam tādēļ, ka kopš agrākiem laikiem jau vokācijas rakstā, mācītāju iecelot, tam bija uzlikts pienākums turēt vesperes sprediķi. To atmetot, lai draudzei nezustu, tad svētdienas priekšpusdienā turēja vienu pēc otra divus sprediķus. Bet kāds bija rezultāts? Vai nu mācītājs turēja divus, katru par sevi nepilnīgus īsus sprediķus, vai arī, dziļāk ieejot abos svētku sprediķos, viņš nogurdināja klausītājus un "iespredikoja" tos miegā. Tāda Dieva vārda aplama lietošana mācītājam bija ja-novērš. Un viņš ķērās pie tā. Jau savā introdukcijā viņš bija lūdzis ģenerālsuperintendentu, lai tas ar savu spēku šo netikumu novērš, bet tika ar savu lūgumu noraidīts: jo kas kādreiz ir kļuvis par usus, nedrīkst tikt mainīts. Tad mācītājs nolēma rīkoties patstāvīgi un izzināt, vai draudze būtu nemierā, ja atmestu 2. sprediķi.

1873.

Tā viņš 1873.g. Vasarsvētkos paziņoja, ka neturēs otru sprediķi un lūdza, lai katrs, kas būtu nemierā ar šo jauninājumu, ierastos pie viņa aprunāties. Bet neviens nenāca, jo visi redzēja līdzšinējo aplamo kārtību, un bija ar jauno iekārtojumu apmierināti.

Šai gadā notika vēl kāda pārmaiņa citā laukā. Pie lielās Gramzdas draudzes piederēja 11 muižas, no kurām 5, un proti: Kalētu-Ozolu, Purmsātu, Dižgramzdas, Mazgramzdas un Trekņu muiža, bija ieskaitītas Gramzdas draudzē, kamēr pārējās 6, un proti: Aizvīķi, Rauži, Diždāma, Mazdāma, Smaiži un Galkinti, bija ieskaitītas Embūtes draudzē. Bet cik tas noskaidrojams Gramzdas baznīcas grāmatās, kas sākas ar 1765.g., ir pierādāms, ka tās tomēr turējušās pie Gramzdas baznīcas. Gramzdas mācītājs saņēma tikai akcidentes par darbu, ko viņš darīja šo muižu draudzes locekļiem, kamēr visas pārējās nodevas saņēma un darbus darīja Embūtes draudzē. Šāda muižu piederība bija pamatota ar Kurzemes dalīšanu ordeņa un Piltenes bīskapijas zemēs, kur pie vienas piederīgās muižas turējās pie tās tuvākās attiecīgās baznīcas, lai gan ievērojami tuvāk bija ordeņa zemē esošā Gramzdas baznīca, kamēr Embūte piederēja pie Piltenes bīskapijas. Jau ilgi, pa daļai - lai pavairotu Gramzdas mācītāju ienākumus, pa daļai - lai vairāk rastu cilvēku palīdzību pastorāta un baznīcas uzturēšanā, Gramzdas baznīcas patronu kungi bija mēģinājuši minētās Embūtes draudzes muižas atraisīt no Embūtes un tās patiesi arī iesaistīt Gramzdas draudzē. Katrs līdzšinējais baznīcas priekšnieks to bija izmēģinājis panākt savā veidā, bet dabīgi - par velti. Arī tāpat Embūtes, kā Gramzdas mācītājs, amatā iecelot, bija parakstījis reversālu, ka viņš būs mierā, ja, attiecoties uz iepriekš minēto, rastos kādas pārmaiņas. Tomēr līdz šim nekas nebija noticis, un tagad mēģināja

atkal barons Nolde. Viņš saskaņā ar citiem patro-
niem Gramzdas draudzes vārdā 1873.g. 20.
decembrī uzaicināja mācītāju Štēgmanu vairs
neizdarīt nekādus amata darbus personām, kas
1873.

pieder pie minētajām muižām. Ar to Embūte, kas
šo muižu dvēseles apkopa, bet lielā attāluma dēļ
nevarēja, būtu spiesta tās atlaist un pieņemt to
iekļaušanu Gramzdas draudzē un to nodevas Embū-
tes draudzei sadalīt uz citām Embūtes draudzē
paliekošajām muižām.

Embūte to nedarīja, bet šos tālos draudzes
locekļus atstāja savam liktenim. Gramzdas mācītā-
jam, saistītam ar parakstīto reversālu, vajadzēja
tomēr Gramzdas draudzes kungiem darīt pa
prātam. Viņš nevarēja tikai kungus lūgt, lai
nabaga cilvēki nepaliek bez apkopšanas un neno-
nāk necelos. Uz tāda pamata tad patroni atļāva
tiem iet Gramzdas baznīcā, iet pie dievgalda,
kristīt, bet tomēr palikt pie tā, ka iesvētījamiem
telpas nedeļa. Tamdēļ Gramzdas baznīcas grāma-
tās 1874.g. neuzrāda šo muižu iesvētītos, kas tā
būtu turpinājies, ja pēc viena gada Aizvīķu majo-
rāta kungs, kas reizē bija arī Dižgramzdas īpaš-
nieks, nebūtu atļāvis telpas tiem, kuriem bija
noliegtas Gramzdas iesvētījamo telpas, un mācītājs
iesvētes mācības noturēja baznīcā, uz kuriem tad
tiem bija jānāk katru dienu. Kaut arī abām
pusēm, kā mācītājam, tā arī iesvētījamiem tas bija
diezgan neērti, tā tomēr bija izlīdzēšanās līdz
kādam vēlākam laikam, kas deva zināma veida abu
pušu Gramzdas un Embūtes baznīcas kungu vie-
nošanos. Bet par to vēlāk, lai neaizsteigtos noti-
kumiem priekšā.

Par sākām, kādas mācītājam radīja šādas at-
tieksmes ar Embūtes muižām, citā ziņā baznīcas
ārējās lietās viņam sagādāja prieku, kas šai 1874.
g. nāca viņam ļoti par labu.

Līdz šim, proti, Gramzdas baznīcai bija tikai

skaidu jumts, krāsots pelēki netīrā krāsā. To un pie tās esošo laukumu apņēma akmeņa valnis, nekārtīgos dalījumos, un šur tur izkaisīti sētas krūmi un nekopti koki starp tiem. Tas viss atstāja nolaistu un atstātu iespaidu, kā tas nedrīkstētu būt ar dievnamu. To atzina arī baznīcas priekšnieks, un tādēļ 1874.g. vasarā pavēlēja uzlikt uz vecā skaidu jumta sarkanu kārniņu jumtu. Pelēkās krāsas vietā lika baznīcu nokrāsot gaišā akmens krāsā. Viņš vērta savu skatu arī uz baznīcas laukumu, to palielināja un ieslēdza ar jaunu, kārtīgu akmeņa valni. Netaupot lielas pūles, tika pievesti daudzi tūkstoši vezumu grants, noplanēts un nolīdzināts baznīcas laukums. Nederīgie koki nocirsti, krūmi izplēsti un uz lielā braucamā ceļa iedēstīja četras rindas jaunu liepu aleju kājniekiem, no kuŗas pa lielākiem vai mazākiem vārtiem var ieiet baznīcas laukumā. Bija sperti soļi ārpus baznīcas valņa, lai baznīcēni varētu piesiet zirgus.

Virs lielajām baznīcas durvīm, kas ved uz rietumu pusi, cementā lietie skaitļi "1747-1874" vēlākai paaudzei lai ziņo, ka kopš 1747.g., kad pabeidza Gramzdas baznīcu, 1874.g. ir notikusi lielāka pārveidošana un pārtaisīšana. 59)
1875.

Nākamajā gadā mainījās arī iekšējās attiecības. 1875.g. 29.jūlijā Gramzdas krogū notika baznīcas konvokācija, kur tad beidzot panāca Gramzdas un Embūtes draudzes vienošanos, attiecībā uz jau iepriekš minētajām muižām.

Lai gan tās ar savām nodevām baznīcas pastorātam bija joprojām saistītas ar Embūti, tomēr tām jāpiedalās iesvētījamo telpu remontos Gramzdā un iekšējās būvēs un remontos Gramzdas baznīcā, par ko tie dabū vienu balsi, kad runā un lemj par šīm būvēm. Ar to bija, ja arī ne daudz, tomēr kaut kas iegūts, un nākotnei radīta iespēja iegūt augļus no šīm pūlēm un darba. Nāks drīz laiks,

kad mācītāja vēlējumos ievēros, kad kanceli, kas tagad Gramzdas baznīcā atradās virs altāra, novietos sānos un vēlāk tiks nokrāsota ar baltu eļļas krāsu. Tas vēl labu laiku jāgaida, bet tas tomēr notiks. Baznīcas iekšieni izdailot ierosināja baznīcas priekšnieka kungs, kas 1876.g. veco baznīcas logu vietā, kurī bija no sīkām rūtinām, ko saturēja alvas ietvari, ielika jaunus. Ar to baznīcas iekšiene kļuva daudz gaišāka un priecīgāka. Te jāpiezīmē, ka tanī laikā, kad strādāja gar baznīcas logiem, kādā pastorāta kalpu mājā, 5. jūnija negaisā aukstais zibens iespēra pie pastorāta ieejas esošās liepas galotnē un no turienes krita uz verandu, ko pa daļai sagrāva, un bez tam dzīvojamai mājai izsita 86 rūtis, kas pastorātam patiesībā nāca par labu, jo veco, saulē izdegušo, neskaidro stiklu vietā tagad dabūja jaunas, skaidras rūtis.

Baznīcas logu gatavošana pastorāta ērbēgī bija iemesls kādam mācītāja un baznīcas priekšnieka strīdam par to, kam pieder telpas - mācītājam vai draudzei, kurās tagad pēc baznīcas priekšnieka rīkojuma gatavoja logus, un kas pa iesvētes laiku bija iesvētījamo telpas, t.i., gulēšanai un kur tiem uzturēties pārējā laikā.

Šo strīdu izšķīra baznīcas virspriekšnieks, vispirms pārbaudīdams attieksmes un iekārtojumu agrākajā laikā - mācītājam par labu. Tas bija sākums jaunas iesvētījamo telpas būvei, kas katrā laikā būtu draudzes īpašums un par tādu paliktu, par ko būs runa vēlāk.

1876.

Tanī pašā gadā tika atlaists pēc paša lūguma, ko bija ierosinājuši patronu kungi, no amata līdzšinējais Gramzdas baznīcas ērģelnieks E.F.Šēnberģis, kas par ērģelnieku un skolotāju bija darbojies 30 gadus. Viņš no kungiem kā atzinību par viņa pūliem, kurās tas līdz šim bija parādījis, saņēma gadā 100 rubļu pensiju, bet ko vēlāk, kad viņš

ar to nevarēja iztikt, kungi viņam kā vecam baznīcas kalpotājam paaugstināja uz 200 rub. gadā. Viņa vietā pieņēma tā agrāko skolnieku Kārli Voitu, jaunu cilvēku, latviešu cēluma, kas ar savu labo ērģeļu spēli un interesi par savu amatu un kā centīgs skolotājs ieguva savu priekšnieku un draudzes labvēlību. Līdz ar pieminētajām pārmaiņām sakrita arī, kā mācītājs bija lūdzis, baznīcas priekšnieka līdz ar visu baznīcas kungu piekrišanu izdarītā upura maka atcelšana. Tā vietā nolika baznīcā skārda kastītes, kurās draudze nodeva savas svētdienas dāvanas, kamēr citām kolektēm pie baznīcas izejas durvīm nolika traukus, ko katru uzskatīja 2 vecākie. Ar to vecais netikums pa dievkalpojuma laiku 3 lielajās svētku dienās mācītājam un ērģelniekam, pirmajam sudraba, otram drēbes upura makā, un citās svētdienās atkal citā upura makā, vākt ziedojumus baznīcas labā, cerams, uz visiem laikiem atcelts. Ar to atkrita traucējums, kas katrai dievbijīgai dvēselei atņem svētkeri, ja zvaniņš iezvanās tā auss tuvumā vai ar apkārt nestā upura maka kātu dabū pamatīgu grūdienu ribās.

Jaunā stadijā nonāca visa baznīcas dzīve ar 1875.g. skolu likumu un no jauna uzceltajām skolām. Lai gan jau dažās muižās pastāvēja skolas, tad tomēr tās bija pilnīgi atkarīgas no muižas kungu labās vai indiferentās gribas. Tās parasti bija skolas muižas kalpu bērniem, par visām lietām, katru gadu sagatavojamiem iesvētījamiem. Pagasti paši neparādīja nekādu interesi par to, jo nostājās pat noraidīgi. Tas tapa citādi. Interese atmodās ar pagasta piedalīšanos skolas pārvaldē, sūtot tanī pagasta vecāko. Tad auga arī tiesības uz kara dienestu, ko skolnieki ieguva, ja bija izgājuši mācības kursu. Interese pieauga, vienmēr rodoties jaunām, skaistām un praktiski veidotām skolām mājām, kurām muižu īpašnieki un pagasti savu daļu upuru nesa priecīgi. Pirmā jaunā sko-

las māja bija Gramzdā, kur skolu lietās bija apvienojušies Diž-, Mazgramzdas un Trekņu pagasts, 1879.

un to 1879.g. rudenī iesvētīja turienes mācītājs. Tanī pašā gadā nāca klāt Aizvīku, kur bija apvienojušies Aizvīku, Mazdāmas, Diždāmas, Smaīžu un Raužu pagasts.

Abās skolās darbojās centīgi skolotāji, kas darbu sāka kopā ar 160 skolniekiem.

1880.

Nākamajā gadā Purmsāti sekoja labajam piemēram ar jaunu skolas namu apm. 50 skolniekiem. Abi pēdējie skolas nami kalpoja arī pagasta vajadzībām, jo zem tā paša jumta atradās pagasta tiesa un valde.

Arī Gramzdas draudze ar savu ērgelnieka skolu negribēja palikt iepakaļ pagasta skolu mājām, un tādēļ draudzes konvokācija nolēma apvienoti ar iepriekš jau izlemto jautājumu par jaunu iesvētījamo telpu būvi, būvēt arī skolas telpas ērgelniekam. Pēc tam, kad nākamajā gadā no vecās, mazās vienstāvu ērgelnieka mājas radās tagadējā skaistā, 1881.

Ērtā divstāvu celtne, kuŗa, atskaitot piecas nedēļas priekš Lieldienām, visu gadu tika izmantota skolas vajadzībām un varēja dot telpas 80-90 bērniem. Ja minētajās piecās nedēļās iekrīt iesvētes mācības, tad, sanākot kopā ap 120 iesvētījamiem, tiem nodod divas lielākās zāles, un proti, vienu iesvētes mācībām, ko māca mācītājs, kuŗš katru dienu no pastorāta noiet tur, otru gulēšanai zēniem, kamēr meitenēm vienu istabu ierīkoja mācītāja ērbēgī. Iepriekš jāsaka, kā līdz tam zēni un meitenes tika mācīti, un proti: 14 dienas zēni un, pēc 8 dienu mācītāja atpūtas, 14 dienas meitenes. Tāds darbs mācītāju tikpat garīgi nogurdināja, cik jaunatnei bija nepietiekams īsā laika dēļ. Tādēļ mācītājs nolēma mācīt iesvētījamos kopā, un proti, ne vairs 14 dienas, bet 4 nedēļas un iesāka to,

1882.

tikko viņam bija vajadzīgās telpas jau 1882.g. pavasarī. Drīz atzina, ka šī pārmaiņa nāca par svētību kā mācītājam, tā iesvētījamiem, jo tagad mācība varēja būt daudz dziļāka un pamatīgāka. Tas nepārpūlēja mācītāja spēkus, un bērni paši ieskatīja mācības nopietnumu. Tā bieži gadījās, ka arī pieaugušie ieradās šajās stundās un ar lielu uzmanību sekoja mācībām un pēc tam pateicās par to, kas arī viņiem bija gājis pie sirds.

Tā paša gada rudenī uzcēla un iesvētīja Kalētu skolas māju Kalētu majorāta un Mazkrūtes bērniem. Tur darbojās divi skolotāji ar apm. 120 bērniem, no kuriem daļu pēc beigtās obligātās 3 ziemu skolas varēja uzņemt augstākajā klasē ar vācu mācības valodu, protams, ne piespiedu kārtā, bet pēc speciāli izteikta vēlējuma, pie kam, protams, par mācību bija atsevišķi jāmaksā.

Arī vācu draudzes dievkalpojuma šai gadā notika pārmaiņas, jo veco "Mitauses Gesangbuch", kas līdz šim bija lietošanā, atmeta un tai vietā ievada jauno "Evang. Luth. Gesangbuch fuer Kirche, Schule und Haus", draudzei par lielāko apmierinājumu.

Gramzdas patronu kungi dāvināja 20 eksemplāru šīs dziesmu grāmatas baznīcai, lai būtu katram vācu draudzes loceklim, kas gāja baznīcā, bet bija par nabagiem; citus aicināja iegādāt jauno dziesmu grāmatu. Bet ja kāds nāca no citas draudzes, kur lietoja citu dziesmu grāmatu, tad varēja lūgt baznīcas apkalpotājam atnest šo grāmatu, kuru tam, protams, no baznīcas aizejot, vajadzēja atstāt. Diemžēl, to arī izlietoja aplami, jo daži, kas bija spējīgi paši sev nopirkt, palāvībā, ka tie allaž baznīcā dziesmu grāmatu dabūs, sev neiegādājās, un tādas tiem nebija arī mājās lietošanā.

Ja tā tika gādāts par skolu un baznīcu, tad pastorāts nevarēja palikt tukšā, un nākamais draudzes priekšnieka darbs attiecās uz to.

1884.

Tā 1884. gadā pastorāta dzīvojamai mājai nojauca mantela dūmeni, kas tik parasts bija Kurzemes vecās dzīvojamās mājās. Ar to ieguva lielu telpu, kas ļāva ierīkot ļaužu istabu, virtuvi un pieliekamo. Tas tika ierīkots vislabāk, tā ka agrāk nederīgie tumšie stūri kļuva par telpu ar priecīgu un gaišu istabu, jā, pat ar pagrabu, kam līdz tam bija trūcis vietas. Arī jaunas grīdas un jaunas krāsnis ieguva pastorāts, un tā apdzīvotājiem bija svarīgi iemesli pateikties draudzes priekšnieka kungam baronam Noldem par viņa pūlēm. Es domāju, ka tas bija baznīcas priekšnieks, kas tik daudz interesējās par baznīcas, skolas un pastorāta labumiem. Barona Noldes darbs patiesi visiem nāca par labu, un varēja vēlēties, kaut viņš vēl ilgi paliktu savā amatā. Tomēr viņu piespieda plaušu slimība, kas kļuva vienmēr nopietnāka, no tā atteikties, un, tā kā viņa amata termiņš bija līdz 1884.g., tad viņš draudzes atkalievēlējumu uz priekšu arī vairs nepieņēma, bet aizceļoja uz ārzemēm. Maz iepriecināts, atgriezās pēc 2 gadiem un 1888.g. Jelgavā mira.

Viņa vietā par draudzes priekšnieku ievēlēja Purmsātu īpašnieku baronu Ungernu-Šternbergu (Ungern-Sternberg). Ievēlēts viņš vispirms rūpējās par to, lai Gramzdas baznīcas patroni varētu atpūsties no daudzajiem izdevumiem un maksāšanām baznīcai un pastorātam, uz kurām bija spiedis barons Nolde. Un tā pirmajos 3 viņa baznīcas priekšnieka darbības gados, izņemot mazākus pastorāta ēku remontus, it nekas ievērības vērts netika darīts. Bet tā kā, kur tas bija nepieciešams, viņš noteikti un apzinīgi veica savus pienākumus, tad, kā Gramzdas draudzes kungiem, tā arī mācītājam, bija pilnīgs pamats būt ar viņu kā baznīcas priekšnieku mierā. Tādēļ arī, kad bija notecējis viņa amata termiņš, kungi viņu vienbalsīgi lūdza arī uz priekšu palikt baznīcas priekš-

nieka amatā. Šo vēlējumos viņš ievēroja, uz priekšu pūlēdamies radīto uzturēt un darbīgi iejaukties tur, kur viņa palīdzība bija vajadzīga.
1887.

Tā paša gada pavasarī izbeidza savas ciešanas Jelgavā barons Nolde, bet tas, ko viņš bija darījis baznīcai, pastorātam un skolai, būs viņam pieminekļis, aere perennius, un kā pateicīga piemiņa būs draudzes goda vainags uz viņa kapa.

Nākamie sevišķie izdevumi, ko draudzes priekšniekam vajadzēja uzlikt draudzes kungiem, bija jaunu dievgalda trauku iegādāšana, jo naktī no ... uz ... 1888.g. zagļi pa izlauztu logu iekļuvi Gramzdas baznīcā un no tur esošā ozola skapja, kurā glabājās baznīcas trauki, bija izzagusi divus kausus, divus šķīvjus un svētā vakarēdiena vīna kannu. Lai gan attiecīgās iestādes tūlīt ķērās pie izziņas un meklēšanas, tomēr neatrada ne zagļus, ne nozagtās mantas. Tā nebija citas iespējas, kā tagad trūkstošos kausus pasūtīt par jaunu. Tos sapēma no Eduarda Drosa Tērbatā. Patronu kungi tos dāvināja draudzei, un III sv. pēc Zvaigznes d. 1889.g. pirmo reizi lietoja baznīcā.

1888.

Tanī pašā gadā Gramzdas mācītājam bija jāpiezdīvo sāpes: Diž-, Mazgramzdas un Trekpi savu līdz šim attiecīgo skolu komisijai pakļauto pagasta skolu pārvērtā par ministrijas skolu, kurā bērni vairāk mācītos krieviski, bet īpaši, lai līdzšinējo centīgo skolotāju, ko komisija viņa vietā aizstāvēja, bet kas dažādiem draudzes nepakļāvās, un kas gribēja to dabūt projām. Skolotāju atcēla, bet bērni tādēļ nemācījās ātrāk krieviski, un tad nāca pie atziņas, cik daudz skolai ir kaitēts. Bija par vēlu, un neko vairs nevarēja līdzēt: skola bija un palika ministrijas skola, kas pilnīgi izņemta no baznīcas uzraudzības. Šī uzraudzība, nododot taūtskolas no iekšlietu resora tautas iz-

glītības resoram, arī skolu komisijām pakļautajās skolās, bija diezgan illūzoriska tādēļ, ka skolotāji rīkojumus saņēma tieši no aprīka skolu inspektora, bet mācītājs kontrolēja reliģijas mācības, un tam vairāk nebija jāraizējas par skolas vadību resp. viņš nedrīkstēja raizēties. Skolotājam pašam šāda kārtība nāca pa prātam, jo tas ar to ieguva daudz brīvākas rokas, bet skola pati? - Kā tā ir cietusi tādēļ! Baznīcai, kas savu mīlo bērnu bija audzinājusi un sargājusi, kas tik daudz prieka no tās sāka piedzīvot, ka bija no tās jāatsakās un ar sāpēm jāredz, ka tā tiek nodota samaitāšanai. Bet tas bija augstāku vietu nolūks. Arī skolām, izglītības aizsargvalņiem, bija jākalpo austrumu provinču rusifikācijai, lai tas arī notiktu jaunatnei par launu - šis mērķis bija jāsasniedz, jo Dieva roka tanī neiejaucās, citādi darīdama. Baznīca lūdza Dievu, lai skola, tās pašas bērns, netaptu naidīga pret savu māti.

Taču dzīvē ir bieži saule un lietus, prieki un sāpes jaukti kopā, tā arī še. Ņemot vērā visus šos tumšos piedzīvojumus skolā un spiedienu, kas nāca no augstākas instances uz baznīcu un visu luterānismu, mācītājs tomēr varēja piedzīvot prieku, kas tam nāca kā īsts mierinājums. Gramzdas baznīca bija gan liela, bet ne skaista baznīca. Blakus neglītajam altārim pacēlās jo neglīta kancele. Zili izkrāsota ar pelēkiem mākoņiem pacēlās griestu velve pār baznīcu, dzeltenī krāsoti soli bija draudzes sēdekļi, pa pusei salūzuši ... no koka, raibi krāsots karājās kā kroplukturis un kāds veclaicīgs kareklis karājās pie vienas sijas no griestiem kā kristījamais trauks, un tas viss radīja īsti neapkopta, netīra un nabadzīga dievnama iespaidu. Šīs un daudzas lietas nokārtoja tā: jauna altāra glezna, kancele 1890.g., abi griestu svečturi 1890.g. decembrī un 1891.g. maijā un kristījamais trauks 1892.g. oktobrī. Ērģeles tika palielinātas, un pirmo reizi spēlēja 1897.g. 4.

maijā Dom. Jubilate..."

Chronika ir dažviet subjektīva un dažā ziņā arī nepilnīga, tādēļ ir nepieciešami arī paskaidrojumi un papildinājumi.

a. Vispirms chronikā nekas tuvāk nav minēts par intrigām, ko viņš pats piemin, kas bija saceltas pret viņu jau adjunkta darbības laikā. Tālāk, viņa ievēlēšana nebūt nebija tik vienkārša, kā tas, chroniku lasot, liekas. Daži citi archīva materiāli sniedz pilnīgāku pārskatu.

Kā zināms, jau Štēgmana ievēlēšana par Aušicka adjunktu bija saistīta ar zināmām grūtībām. Tas pats daudz krasākā veidā atkārtojās, kad pēc Aušicka nāves bija jāievēl pastāvīgais draudzes mācītājs.

1867.g. 11.oktobrī mācītāju Aušicki Kurzemes konsistorija slimības dēļ atbrīvoja no mācītāja pienākumiem.

Jau 11.decembrī mācītājs Jirgensons (Jürgensohn) no Īvandes raksta, 60) ka viņš teiks savu paaugspriedzi Gramzdā 1868.g. 8.janvārī. Tā blakus adjunktam Štēgmanam tagad rodas otrs kandidāts. Jirgensons arī patiesi ir ieradies Gramzdas draudzē un apmeties pie Purmsātu barona Ropa. Bet tas laikam jau tūlīt ir saklausījis kādas negatīvas ziņas par sevi, tādēļ viņš 1868.g. 6.janvārī raksta baznīcas priekšniekam:

"Apstākļu dēļ, kādi radušies, es nevaru rītu teikt spriedzi Gramzdas baznīcā."

Tā arī Jirgensons savu svētrunu nav teicis. Prāvests Launics (Launitz) ar 1878.g. 10.janvāra rakstu bija uzdevis Nīcas draudzes mācītājam Bražem (Brasche) ierasties uz mācītāja vēlēšanām Gramzdā.

Un tās patiesi arī 17.janvārī ir notikušas. Vēlēšanās ir piedalījušies bez prāvesta sūtītā mācītāja Bražes vēl Purmsātu barons Rops, Trekņu - Korfs, Dižgramzdas - Korfs un Kalētu - Nolde,

arī pilnvarā par Mazgramzdu. Balsojot par Jirgen-sonu, nodotas 2 par un 3 pret balsis, par Štēgmanu 3 par un 2 pret. Tādi rezultāti ir, ja baronam Noldem, kas pārstāv Kalētus un Mazgramzdu, ir divas balsis, kā viņš to prasa. Ja balso un viņam dod tikai vienu balsi, tad katram kandidātam ir 2 par un divas pret balsis. No šīs balsošanas viegli saprotams, ja zina, ka Treknū barons Korfs bija par Štēgmanu, ka pretim ir bijis Dižgramzdas Korfs un Purmsātu Rops.

1868.g. 30.janv. konsistorija pieprasīja paskaidrot, pirms vēlēšanas apskata pēc būtības, uz ko barons Nolde dibina savu prasību pēc divām balsīm, kas ir pret visiem līdzšinējiem principiem. Atbilde uz šo pieprasījumu nav zināma.

Tomēr 8.martā konsistorija piesūtījusi baznīcas priekšniekam paziņojumu, ka baronam Noldem arī par divām muižām - Kalētiem un Mazgramzdu - ir tikai viena balss.

Pirmās vēlēšanas konsistorija nav atzinusi, jo ar 26.marta rakstu atgādina draudzes priekšniekam rūpēties par to, lai mācītāju ievēl, pirms sākas pavasara lauku darbi.

Pa to starpu bija notikusi Grobiņas iecirkņa mācītāju sinode Grobiņas pastorātā 1868.g. 6. martā, un te visi mācītāji pieņēmuši šādu lēmumu:

6 #. Sinodāli vienprātīgi nožēloja, ka Gramzdas pastorāta vieta vēl nav aizņemta, un izteica vēlējumos, lai arī Jūsu Augstība no savas puses ieteic ģenerālsuperintendentam Gramzdas draudzes lūgto vikārmācītāju Štēgmanu. Tā kā mācītājs Štēgmans pa savu četru gadu darbības laiku ir ieguvis draudzes mīlestību un uzticību tādā mērā, tad sinodāli redz, ka viņš tanī ir atradis drošu valni pret visur draudošo baptismu. Prāvesta kungs te saskata sinodes pilnvaru pārkāpumu un tādēļ šo priekšlikumu oficiāli noraida. (61)

Šis Grobiņas iec. mācītāju lēmums rāda, ka to

simpatijas bijušas Štēgmana pusē. Un kaut arī tas nebija nekāds juridisks atbalsts, taču tas nozīmēja daudz. Prāvests Launics gan oficiāli noraidīja šādu lēmumu, bet pats fakts, ka viņš, sēdes vadītājs, to vispār atļāva protokolēt, un vēlākie notikumi arī viņu rāda nostājamies Štēgmana pusē, cik viņš to kā oficiāla amatpersona vispār varēja.

Arī Embūtes draudzes muižas, kas turējās pie Gramzdas draudzes, bija nostājušās Štēgmana pusē un pieprasījušas Kurzemes konsistorijai Štēgmanu par Gramzdas draudzes mācītāju. Tā savukārt ar 1868.g. 30.aprīļa rakstu uzdevusi prāvestam paziņot šīm muižām, ka 12.aprīlī Kurzemes konsistorijā ar lielu balsu vairākumu par Gramzdas draudzes mācītāju ir ievēlēts Jirgensons, ko arī 1868.g. 7.maijā prāvests Launics vēstī draudzes priekšniekam Fr.Korfam ziņošanai tālāk.

1868.g. 19.aprīlī konsistorija, saskaņā ar savu 12.aprīļa lēmumu par Jirgensona izraudzīšanu Gramzdas draudzei, uzdevusi prāvestam noteikt dienu, kad tas var Gramzdas baznīcā sacīt savu paraugsprediķi.

Paraugsprediķis ir teikts 1868.g. 12.maijā, kad arī ir uzrakstīts kāds akts.

Paraugsprediķi ir noturējis mācītājs Jirgensons no Īvandes. Klāt ir bijis Nīcas mācītājs Braže. Dievkalpojumā ir piedalījušies simtiem cilvēku, kas Jirgensonam teikuši, ka tie viņa rīcību atzīst par nekristīgu, ka viņš iespiežas vietā, kur viņiem jaunais mācītājs trīs un pusgados ir tapis mīļš, un ka viņš dzenas pēc cita maizes. Viņi no baznīcas aizietu, bet tikai sirmā baznīcas priekšnieka dēļ palikuši. Par to baznīcas priekšnieks viņiem ir pateicies.

Sprediķis teikts neskaidri, a/ pārkliegts (dass der Herr Pastor sich überschreiben), un tas tik ātri sacīts, ko nekā nevar saprast.

b/ pēdējie vārdi nemaz nav bijuši sadzirdami.

c/ pārpūlēties, stipri runādams, tādēļ, tik vāju

runātāju nevar ievēlēt tik lielā baznīcā.

Draudze šīs savas iebildumu tiesības patur un arī vēlāk pēc vēlēšanām un introdukcijas tās izlieto.

Tauta savukārt lūdz apstiprināt Štēgmanu par Gramzdas draudzes mācītāju, ja ne - tauta baznīcā nenāks. Lai Jirgensons atkāpjas, draudze būs pateicīga un atzīs viņu par dievbijīgu vīru.

Embūtes muižas, kas brīvprātīgi ir turējušās pie tagadējās Gramzdas draudzes, ir paskaidrojušas, ka viņas labprāt paliek pie iemīļotajiem mācītājiem: Aušicka un Štēgmana. Ja Štēgmana vietā ievēlē citu, tās pie Gramzdas neturēsies, bet pāries pie Embūtes vai Bātas draudzes. Arī draudzes locekļi ir teikuši to pašu.

Ar šo protokols ir nobeigts un pieņemts.

Šis raksts ir rakstīts ar baznīcas priekšnieka Korfa roku, bet tam trūkst parakstu.

Bez tam uzglabājies garāks protesta raksts latviešu valodā, arī rakstīts ar to pašu roku. 62)

Vai nu šie protesta raksti, vai Štēgmana hronikā pieminētie 3 vīri, kas braukuši uz konsistoriju, tomēr ir panākuši, ka pēc pusgada 1868.g. 27.dec. prāvests Launics ziņo baznīcas priekšniekam, ka ģenerālkonsistorija Pēterpilī ar 4.oktobra 876. pavēli atcēlusi Kurzemes konsistorijas lēmumu par Jirgensona apstiprināšanu Gramzdā. Tanī vietā tā apstiprinājusi, zināmus nosacījumus vērā ņemot, mācītāju Štēgmanu.

Kurzemes konsistorija šo ģenerālkonsistorijas lēmumu pazīvoja ar 1868.g. 15.oktobra rakstu iecirkņa prāvestam Launicam, bet turpat izteic savu neapmierinātību, ka viņš, it kā barona Noldes vārdā, ir griežies ģenerālkonsistorijā un prasījis otrreizējas vēlēšanas. 63) Tas nozīmē, ka arī šai gadījumā prāvests ir pierādījis savu nostāju par Štēgmanu.

Kā vēlāk kļūst zināms, šis sevišķais nosacījums bija tāds, ka Štēgmanam vajadzēja ierasties

pie ģenerālsuperintendenta uz pārbaudījumu (colloquium). Štēgmans arī uz tādu ir ieradies.

Ja draudze bija panākusi Kurzemes konsistorijas lēmuma atcelšanu ģenerālkonsistorijā, tad tagad Kurzemes konsistorija savukārt atspēlējās Štēgmanam, kā to rāda 1869.g. 7.marta Kurzemes konsistorijas raksts. Tanī sacīts, ka Jirgensons nav apstiprināts, bet Štēgmanam jāierodas uz pārbaudījumu, un tikai tad, ja tā iznākums būs pozitīvs, viņš varēs sacīt paraugsprediķi.

Saskaņā ar tādu ģenerālkonsistorijas lēmumu pārbaudījums arī noticis 1869.g. martā. Štēgmans savas zināšanas esot varējis papildināt arī mācītāja darbā. Bet pārbaudījums rādījis ne tikai nožēlojamu uz vietas stāvēšanu viņa teoloģiskajā izglītībā, bet tieši ļoti noteiktu atpakaļslidēšanu visnepieciešamākajās teoloģisko zināšanu disciplīnās..."

Tādēļ, nemaz nevar būt runa par apstiprināšanu vai paraugsprediķa teikšanu, jo ģenerālkonsistorija paraugsprediķi saistījusi ar pārbaudījuma iznākumu.

Bet pārbaudījuma iznākums varbūt tamdēļ esot tik vājš, ka Štēgmans bijis satraukts (gereizt); tādēļ konsistorija devusi vēl sešus mēnešus laika gatavoties otrreizējam pārbaudījumam.

Bet tās pašas Kurzemes konsistorijas komisija, kas Štēgmanu pārbaudīja pirmo reizi un kuŗas priekšnieks bija tas pats ģenerālsuperintendents Lambergs (Lamberg) un locekļi Neanders (Neander) un Kupfers (Kupfer), šoreiz atzina, ka "kandidāts sarīkotajā pārbaudījumā parādījis labas zināšanas un atrasts par derīgu ieņemt garīgo amatu." 64)

Maz ticams, ka viņa zināšanas pirmajā pārbaudē dažos gados tik ļoti būtu gājušas atpakaļ. Toreiz laikam Štēgmana zināšanu novērtēšanā Kurzemes konsistorija atspēlējās par tās lēmuma atcelšanu virskonsistorijā.

Tikai ar 1869.g. 3.oktobra rakstu konsistorija paziņoja, ka Štēgmans ir pietiekami izturējis pārbaudījumu un apstiprināts par Gramzdas mācītāju. Atlika vairs tikai formāli ievest amatā. 65)

Tā notika 1870.g. 5.jūlijā, un to izdarīja ģenerālsuperintendents Lambergs, piedaloties Grobiņas iec. prāvestam Launicam, Apriku draudzes mācītājam Zeidleram (Seidler) un Priekules draudzes mācītājam Heselbergam.

Oficiālais vokācijas raksts ir uzrakstīts tikai dažas dienas pirms introdukcijas 1870.g. jūnijā, un nākamajā dienā, 6.jūlijā, pēc introdukcijas ir sastādīts Štēgmanam nodotā inventāra saraksts. 66)

Izdevumi,
mācītāja kunga introdukcijas gadījumā,
1870.g. 5.jūlijā

Cena		Sudrabs.
		Rub. kap.
Superintendentam		44.50
Asistentiem @ 8 rub.		16.00
Prāvestam		16.00
		76.00
8 pudeles Margaux	- .85	6.80
6 pudeles Champagner	3.00	18.00
4 pudeles Schery	1.00	4.00
2 pudeles portvīns	1.25	2.50
Alus saskapā ar lēsi		4.20
2 Lm kviešu milti	1.20	2.40
59 m vērša gaļas	- .12	7.68
1/2 pudele degvīna	2.00	1.00
Pomeranču ekstrakts		- .50
2 mandeļu tortes	1.50	3.00
1 pudele kaperu salāti		- .25
1 pudele pikelu salāti		- .75
45 olas	- .01	- .45
1 1/2 stopa pomeranču degvīna		1.35

15 m sviesta	-.20	3.00
1 1/2 m Šveices siera	-.55	-.82 1/2
Zivis un vēži		1.70
7 1/2 m sukura	-.22	1.65
1/2 m mandeļu	-.40	-.20
1/2 m rozīnu	-	-.06
Meža zvēri un pīles		4.00
1/8 m želatīna	-	-.37 1/2
5 citroni	-	-.30
1 kaste cigāru	-	3.60
3 vistas	-.25	-.75
Apkalpotāji: 2 pavāri, 2 apkalpotāji		
	2.00	6.00
Dārzniekam baznīcas greznošanai		2.00
3 sievas vainagu pīšanai		-.45

153.66

Šenberga laudīm,

Baznīcas kalpotājiem un baznīcas vīriem:

1/2 kanna alus	-	2.40
4 1/2 stopa degvīna	-.44	1.98
1 Lm kviešu miltu	1.20	1.20
1 Lm rudzu miltu	-	-.40
2 Lm vēršas gaļas	1.80	3.60
3 m sviesta	-.20	-.60
15 m grūbu	-.08	1.20
5 m rīsu	-	-.50
1/2 m korinšu	-	-.06
3 m sukura	-.22	-.66

Summa: 166.26

Ar to nobeidzās ļoti sīva, smaga un nepatīkama cīņa, par ko Štēgmans pats saprotamu iemeslu dēļ savā chronikā klusē. Kādi bijuši tās dziļāki iemesli, nezinām.

b. Pie Štēgmana chronikas vēl jāpiezīmē, ka

barons Nolde, kas desmit gadus bija baznīcas priekšnieks, patiesi veica lielus darbus, par ko draudze un mācītājs varēja gan priecāties, bet kas pārējiem patroniem, kuriem bija jāuzņemas lielākas nastas un izdevumi, nebija pa prātam.

Baznīcas priekšnieka Noldes un pārējo patronu attieksmes bija kļuvušas visai asas, kā to rāda kāds 1882.g. 12.janvāra sēdes protokols. Bija noteiktas baznīcas priekšnieka vēlēšanas. Sēdē piedalījās pieci baroni: Ungerns-Šternbergs - Purmsāti, A.Korfs - Dižgramzda, A.Korfs - Trekņi, J.Nolde - Mazgramzda un F.Nolde - Kalēti. Priekšnieka amatam izraudzīja četrus kandidātus: 1. J.Noldi no Mazgramzdas (līdzšinējo), 2. A.Korfu no Dižgramzdas, 3. F.Noldi no Kalētiem un 4. Ungernu-Šternbergu no Purmsātiem. Par pirmo balso plūs divi un mīnus trīs, bet par pārējiem trim kandidātiem visiem - minus 5. Ar to jautājums paliek neizšķirts, jo faktiski nav ievēlēts ar balsu vairākumu neviens. Tādēļ, nolemj nosūtīt balsošanas rezultātus Aizputes baznīcas virspriekšniekam, lai tas izlemj, ko apstiprināt par baznīcas priekšnieku. Tanī pašā protokolā atzīmēts, ka Korfs izteicis pateicību ilggadējam draudzes priekšniekam, bet tas savukārt atbildējis, ka tam jāpaskaidro, ka viņš šādu pateicību nevar pieņemt. Aizputes baznīcas virspriekšnieks šo strīdu izlēma Noldem par labu, un viņš joprojām palika baznīcas priekšnieka amatā.

Nepārprotami šis strīds rāda asās attieksmes. Kāds bija to tiešais iemesls? - Tas bija sācies ar to, ka patroni bija nolēmuši pārbūvēt draudzes skolu resp. ērģelnieka māju laikam atbilstoši, kā jau to zinām no Štēgmana chronikas. Nolde, baznīcas priekšnieks, bija salīdzis 1879.g. amatniekus, kas to izdarīs. Bet pagāja 1879. gads, un amatnieki darbus neuzsāka. Tad 1880.g. Nolde darbus uzsāka pats ar savas muižas amatniekiem. Darbu darot, uz vietas noskaidrojās, ka, pirms

mājai liek otru stāvu, pirmais stāvs būtu pace-
ļams par 2 pēdām augstāks. To Nolde arī darīja
un visus materiālus un izdevumus sadalīja propor-
cionāli visām muižām, kā tas bija parasts līdz šim.
Protams, tie bija jauni izdevumi. Pārējās muižas
protestēja un iebilda, ka neesot tāda lēmuma, ka
pirmais stāvs ir jāpaaugstina par 2 pēdām, un
tādēļ arī materiālus nedeva. Dižgramzdas barons
Korfs bija jau iesniedzis savu protesta rakstu, kas
vērsās pret katru pārbūvi, un, ja to prasīja
ērgelnieks Voitkus, tad arī pret to un prasīja to
atlaist. 67)

Abas puses vienojās par šķīrējtiesu - baronu
Ostenu-Sakenu (Osten-Sacken) no Padures un L.
Ropu no Paplakas. Šķīrējtiesa atrod, ka patiesi
iepriekš nevarēja paredzēt, ka vajadzēs pirmajam
stāvam piemūrēt divas pēdas. Pareizi ir darīts, ka
šīs divas pēdas ir piemūrētas, jo vēlāk tā kā tā
būtu radusies vajadzība piemūrēt, un tad draudzei
būtu vēl lielāki zaudējumi. Nolde tikai nepareizi
rīkojies, ka nav pārējiem patroniem iepriekš iz-
prasījis atļauju to darīt. Patroni ēkas pārbūvei
bija paredzējuši 600 rubļu.

Šķīrējtiesa nospriež šādu Sālamāna spriedumu:
ja būve izmaksātu vairāk par 600 rubļiem, tad no
summas, kas pārsniedz 600 rub., puse jāmaksā
Noldem kā būvuzņēmējam, kas darījis darbu, kurš
nav nolīgts, un otra puse jāmaksā Noldem kā
baznīcas priekšniekam, kas pārkāpis savas piln-
varas.

Šķīrējtiesa tomēr ieteica, neievērojot nesapra-
šanas, celtni nobeigt, jo tā ir vērtīgs ieguvums
draudzei, un liek priekšā ņemt no tiesas spriedu-
ma vērā tikai šo pēdējo ieteikumu. 68)

Šā vai tā - formāli Noldem bija jāmaksā vienam
pašam visi izdevumi, kas cēlās ar pirmā stāva
paaugstināšanu. Tā labi domātais darbs atdūrās uz
pārējo patronu pretestību, un tā saprotamas arī
vēlākās nesaprašanās un strīdi. Vai Nolde patiesi

viens maksājis, nav zināms.

c. Kā jau chronikā minēts, Štēgmans ne vienā vien vietā un reizē ir domājis arī par draudzes garīgās dzīves rosināšanu. Viņš pilnā mērā nav apmierinājies ar oficiālo baznīcas virzienu praktiskajā darbā, un tādēļ viņš viens pats ir mēģinājis iet savus ceļus.

Ir kāds zīmīgs gadījums, kas ļoti labi ļauj ieskatīties Štēgmana paša nostājā pret draudzes darbu un toreizējās baznīcas vadības uzskatiem.

1891. gada 2. Vasarsvētku dienā mācītājs Štēgmans kopā ar brāļu draudzes sludinātājiem bija mācītāja muižas parkā noturējis dievkalpojumu. 1891.g. 25.sept. ar 131.nr. rakstu Grobiņas iec. prāvests Johansons (Johannsohn) pieprasīja no Štēgmana atbildes uz šādiem četriem jautājumiem:

1. Vai otros Vasarsvētkos pēcpusdienas dievkalpojums bija parasts, t.i., vai tas notika arī iepriekšējos gados?

2. Kādu iemeslu dēļ šis dievkalpojums no baznīcas tika pārcelts uz parku un vai iepriekš to izziņoja no kanceles?

3. Vai dievkalpojumam bija jānotiek parkā tādā vietā, kur varbūt agrāk notika tautas svētki, un vai tanī bija sagaidāms dziedātāju biedrības piedalīšanās?

4. Vai pirms izsludinātā dievkalpojuma bija darīšana ar policiju un kādā veidā to policijas ierēdņi aizkavēja?

Mācītājs Štēgmans arī 30. septembrī ir atbildējis.

Ļoti augsti cienījamam Grobiņas iec.
prāvestam Johansona kungam - Durbē
no

Gramzdas mācītāja,

Atbildot uz Jūsu augsti cienīto 25. septembra 131.nr. rakstu, atļaujos, ievērodams resp. atbildēdams uz tanī uzdotajiem jautājumiem, lietas

noskaidrošanai sniegt sekojošu detaļētu ziņojumu:

Otrā Vasarsvētku dienā š.g. no rīta pie manis nāca ar lūgumu apmēram 30 brāļu sabiedrības (nesajaukt ar brāļu draudzi) (Brudergemeinschaft nicht zu verwechseln mit "Brüdergemeinde") locekļu no Liepājas atļaut viņiem tās pašas dienas priekšpusdienā baznīcā dziedāt dažas vairākbalsīgas garīgas dziesmas, bet pēcpusdienā atļaut noturēt dievkalpojumu brīvā dabā, manā parkā. Pirmo es viņiem atļāvu, bet tā kā es otru lūgumu dabīgi nevarēju atļaut, es viņiem apsoliju, ka es pats tur noturēšu dievkalpojumu, ko pateicu arī draudzei no kanceles, kas tad ļoti lielā skaitā ieradās šai manis izsludinātajā svētku dievkalpojumā. Tas, ka laukumā, kurā tika turēts dievkalpojums, dažreiz bija notikuši zāļu svētki, mani, pamatojoties uz Apst.d. 17,17, neuztrauca, un dievkalpojums sākās ar manu uzrunu sapulcētajai draudzei. Pēc tam es atļāvu kādam no viesiem, kas bija atnācis līdz un kas man ir pazīstams kā dievbijīgs kristietis, kurš stāv uz pozitīviem, stingriem luterānisma pamatiem, turēt lūgšanu, kurā tad ar savu iekšīgumu un siltumu aizrāva visus klātesošos. Lūgšanas laikā pie manis ieradās "uradņiks" un jautāja, ar kā atļauju notiekot šis dievkalpojums un vai tas esot pieteikts policijas pārvaldei? Ar manu atbildi, ka es policijai neko nezīnoju, bet dievkalpojumu turu pats, viņš bija apmierināts un palika dievkalpojumā līdz beigām, kur dziedāja vēl daudzas vairākbalsīgas garīgas dziesmas un teica dažas uzrunas, pamatojoties uz Bībeles vārdiem.

Kad es dažas dienas pēc tam runāju ar apriņķa priekšnieka palīga kungu baronu Renni (Rönne) par to, tas domāja, ka "uradņiks" nav rīkojies pareizi, neizklīdinādams sapulcētos. Atkārtotās gadījumā viņam tas ir neatvairāmi jādara, jo ir stingri aizliegts kaut kur citur, kaut vai pašā baznīcas laukumā, piemēram, baznīcu

remontējot, kā tikai parastajā vietā noturēt dievkalpojumu bez speciālas vietējās policijas atļaujas. No šīs apriņķa priekšnieka palīga runas radās mans pieprasījums konsistorijai, lai zinātu, kā man jāizturas turpmāk.

Fr. Štēgmans,
Gramzdas mācītājs.

Kā redzams, viņš, brāļu draudzes sludinātāju ierosināts, bija brīvā dabā ar kora piedalīšanos noturējis dievkalpojumu. Ja tagadējos apstākļos tas liekas iespējams un pats par sevi saprotams, tad priekš 50 gadiem šāda Štēgmana doma un, vēl vairāk, viņa rīcība bija vesels apvērsums mācītāju līdzšinējā domāšanā, ko baznīcas uzraudzības iestādes negribēja atļaut.

Lietas tālāko norisi apgaismo tā paša gada 5. decembra konsistorijas 3269.nr. raksts, ar kuru tā atbild uz Štēgmana un iecirkņa prāvesta paskaidrojumiem minētā dievkalpojuma lietā.

Kā no konsistorijas atbildes satura var spriest, tad Štēgmans ir devis papildus iepriekšminētajam rakstam vēl citus paskaidrojumus iecirkņa prāvestam un arī konsistorijai, uz kuriem tad konsistorijas paskaidrojums skan:

"ad. I. Ja kā Jūs Augstcienība jautā, vai kopēja lūgšana, garīgu dziesmu dziedāšana un dievvārdu sludināšana ir kas sodāms, tad tāds jautājums vismaz ir pilnīgi lieks, pie kura Jūs esat nonākuši tādēļ, ka neesat sapratuši, ka Jums uzstādītais jautājums neattiecas uz mācītāja pienākumu sludināt Dieva vārdu u.t.t., bet uz kārtību, kāda tam ir jāievēro šai gadījumā.

ad. II. Ja Jūs par "brahle draudse" ziņojat, ka tā esot "luterāņu sabiedrība", kuras locekļi nekādā ziņā nenovēršas no luteriskās baznīcas mācībām, tad Jūs esat kļuvuši maldu upuris, kam vajadzētu Jūs darīt uzmanīgāku nākotnē, jo saskaņā ar Liepājas mācītāja Šēna kunga 11.novembra ziņojumu šo pašu "Brahļu draudse" 23.sept.

š.g. Gubernātora kungs ir atzinis un apstiprinājis par baptistu draudzi. Tās priekšnieks ir kāds Andrējs Nāgis (Nahge).

ad. III. Attiecīgā vietā prāvesta rakstā, kur viņš atkārtoto vārdus, ko Jūs esat rakstījuši viņam savā ziņojumā, skan: "Dievkalpojums sākās ar uzrunu no manas puses, pēc kam viens no viesiem sacīja lūgšanu, daži uzrunas, un brāļi dziedāja daudz dziesmu." No šī Jūsu ziņojuma, tāds uztvērums, kā to konsistorija Jums aizrādīja savā š.g. 11.okt. rakstā, radīsies katram lasītājam, un tāpat Jūs atzīsiet, ka Jūsu domas, kā prāvesta kungs tā ir "mīlējis izteikties", ir bijušas maldīgas, kuru izsacīšanai Jūs bez tam esat izvēlējušies pret savu prāvestu pilnīgi nepiemērotu izteiksmi.

ad. IV. Iepriekš notikušo zaļumu svētku dēļ iespējamo vietas "pārpasaulošanas" (entweihung) momentu vispirms nemaz neievēroja. Bet labi iespējams un izskaidrojams, ka, ja tanī pašā vietā atkārtoti iepriekš notikuši zaļumu svētki, kā tad vēlreizēji daudziem cilvēkiem sapulcējoties tanī pašā vietā, varēja uznākt doma par policiju, ka te notiek tai uzrādāma sapulcēšanās. Jūsu atsaukšanās uz Apustuļu darbiem 17,17, ja Jūs ievērosit starpību ārējās baznīcas attieksmēs pauliniskajā laikā un tagad, Jums būs jāatzīst par pilnīgi nepamatotu. Divi minētie piemēri par "Polmana zāli" nepieder ne pie lietas, ne pie Jūsu ziņojuma."

Ar to formāli nobeidzās Štēgmana mēģinājums kopā ar brāļu draudzi turēt dievkalpojumus. Štēgmans brāļu draudzei bija dāvājis lielu uzticību un patiesi arī gribēja palīdzēt tai, uzskatīdams tās locekļus par draudzīgiem cilvēkiem, kas no savas baznīcas negrib atrauties un kas nekādā ziņā nav baznīcai naidīgi. Tādēļ cīņa turpinājās, tikai citiem līdzekļiem.

Pēc tam, laikam paša mācītāja atbalstīti, Pēteris Dobelis un Fricis Grietēns ir lūguši 1893.

g. konsistoriju atļaut noturēt Mazgramzdas Vecva-
garos un Smaīžu Timbaros privātās mājas svēt-
ceres. 1893.g. 11.jūnijā konsistorija ir pieprasījusi
mācītājam (kas pats šo lūgumu atbalstīja) paziņot,
cik tālu no mācītāja muižas ir abas minētās mājas.
Tā paša gada 30.sept. konsistorija paziņo mācītā-
jam, ka abi minētie lūgumi noturēt mājas svētkeres
ir noraidīti kā pavisam nevajadzīgi. Tā arī šis
mēģinājums bija beidzies nesekmīgi.

Bet arī šoreiz Štēgmans neapklusā. Plaša starp
konsistoriju un Štēgmanu vērās arvien platāka.

Pēc tam, kad konsistorija bija noraidījusi
Dobeļa un Grieteņa lūgumu atļaut noturēt mājas
svētkeres, Štēgmans pats bija griezies pie kon-
sistorijas ar lūgumu noturēt bērnu dievkalpojumus
kādā attālākā draudzes stūrī. Uz to viņš 1896.g.
30.aprīlī saņēmis konsistorijas 2811.nr. rakstu,
kurā tā pamāca, ka turēt 8 km attālumā no savām
mājām bērnu dievkalpojumus un pie tam vēl ar
palīgiem ir nepareizi un nevajadzīgi. Ja to gribē-
tu, to varētu darīt baznīcā un tikai tad, ja
veiktos labi, varētu arī citās vietās. Gubernātors
neatļautu šādus bērnu dievkalpojumus, jo tie ir
mājas svētkeri.

Visa šī Štēgmana cenšanās bija vērsta uz
draudzes locekļu garīgās aktivitātes pacelšanu.
Šai ziņā viņš bija ar mieru iet kopā ar brāļu
draudzi. Brāļu draudze to vēlāk arī ir pozitīvi
novērtējusi.

Tāču nevar teikt, ka Štēgmans pats būtu
palicis līdz mūža vakaram pie savām labajām domām
par brāļu draudzi. Viņš jau no paša sākuma bija
norobežojies no baptistiem kā baznīcai naidīgas
sektas.

Brāļos viņš vispirms redzēja savus draugus.
Tāču brāļu draudze šo Štēgmana ticību lietoja
nelietīgi, bieži juridisko aizsardzību meklējami
baptistu paspārnē, bet morālo - pie Štēgmana.
Savā mūža vakarā viņš to bija jau ieskatījis un ie-

skatījis un iesniedzis konsistorijai par brāļu draudzi sūdzību.

Bet apstākļi arī šeit bija mainījušies, un konsistorijai atkal bija jārunā pret Štēgmanu. Trīs mēnešus priekš savas nāves viņš saņēma konsistorijas 1914.g. 27.marta 1747.nr. rakstu, ka konsistorija nekā nevar darīt "baptistu un brāļu" lietā, jo tad nav ko iebilst, ja viņi sevi dēvē par baptistiem un ir ar mieru ar viņiem identificēties un ja baptisti to cieš. Tikai tad varētu ko darīt, ja sapulcētie būtu luterāņi. Tad varētu prasīt to pakļaušanu luteriskās baznīcas kārtībai.

Ar to bija noslēdzies Štēgmana mūža darbs šai virzienā. Sākumā cenšanās pacelt draudzes garīgo dzīvi, griba iet kopā ar garīgi rosīgajiem, vienīga, kaut vai tie nes brāļa vārdu; vēlāk atziņa, ka brāļi ir bijuši kaitīgi ar savām naidīgajām tendencēm un nošķiršanos.

1895.g. 6.okt. konsistorija raksta Štēgmanam pārmetumu pilnu rakstu, gan citā sakarā. Proti: viņš ir pretojies prāvesta norādījumiem pamazām pāriet uz bērnu kristīšanu un laulāšanu dievkalpojuma beigās, kā tas būšot paredzēts jaunajā aģendā. Motīvus, kādēļ Štēgmans tam pretojies, nezinām. Katrā ziņā viņam tādi bija, un viņš kā vienmēr savus uzskatus aizstāvēja.

d. Jau chronikā Štēgmans pieminēja grūtības, kādas radās ar draudzes patronu lēmumu turpmāk vairs neatļaut Aizvīķu pagasta četru novadu: Dāmas, Smaīžu, Raužu un Aizvīķu iesvētījamiem bērniem ierasties Gramzdā iesvētēs mācībā, it sevišķi izmantot Gramzdas iesvētījamo bērnu telpas. Šādu lēmumu Gramzdas draudzes patroni laikam pieņēma tādēļ, ka, ilgu gadus no vietas būvēdami dažādas draudzes ēkas, tie bija paguruši, kā to jau ļoti labi rāda iepriekš pieminētais draudzes priekšnieka un patronu strīds. Tanī pašā laikā Aizvīķu pagasta baroni, no kuŗu muižām nāca

gandrīz ceturta daļa draudzes locekļu un kuŗi jau kopš gadu simtiem turējās pie Gramzdas baznīcas, tās uzturēšanas labā nenesa nekādus upurus, jo formāli skaitījās piederīgi pie Embūtes draudzes. Tagad Gramzdas patroni gribēja, noraidīdami Aizvīķu pagasta iesvētījamos bērņus, piespiest Aizvīķu muižas piedalīties arī to nastu nešanā, kas bija jānes baznīcas un citu telpu uzturēšanai.

Pēc šāda Gramzdas patronu aizlieguma Embūtes draudzes priekšnieks Dortēzens (Dorthesen) sūdzējās Aizputes baznīcas virspriekšniekam un atsaucās uz kādu jau agrāk, ap 1850.gadu, nolīgtu līgumu starp toreizējo Gramzdas baznīcas priekšnieku Fr.Korfu un Embūtes baznīcas priekšnieku. 70) Bet šai līgumā nekas nebija minēts par Aizvīķu muižu saimnieciskajiem pienākumiem pret Gramzdas draudzi. Tādēļ ir saprotams, ka tagadējais draudzes priekšnieks nebija ar šādu vienošanos apmierināts.

Draudzes mācītājs, no vienas puses, bija spiests ievērot draudzes priekšnieka norādījumus un atturēties pieņemt pieminēto novadu iesvētījamo jaunatni, bet, no otras puses, viņš vokācijas rakstā bija parakstījis solījumu, ka viņš, saņemdam akcidence, apkalpos arī šo novadu piederīgos. Ka Aizvīķu novada ļaudīm ir radušās lielas grūtības, rāda Aizvīķu pagasta valdes 1875.g. 25.janvāra lūgums Kurzemes konsistorijai lietu nokārtot. 71)

Nr. 1.

Pee

Kursemmes augsti zeenitas Lutteratizzibas baznīcas teesas - Jelgawā

no

Aswiķķu sakausetas pagasta waldischanas.

Luhgschanas grahmata.

Pehz tam, kad Aswiķķu sakauseta pagasta wal-

diischana uz luhgschanu no dauds pagasta lohze-
leem to sakausetu Aswikku pagasta tannī 23
"Janwar š.g. sapulzeja, tappa weenprahtigi no
wissa pagasta nospreests pee Kursemmes augsti
zeenitas basnizas teesas iswehletus wihrus suhtiti
un prohti:

1. Jahne Masche
2. Mikkel Timber
3. Jahne Puhze
4. Jahne Schwaggul,

kas eetu pagasta wahrdā schehlotees un luhg-
schanas rastu pasneegt. - Ta leeta, kodehl scho
luhgschanas rakstu augsti zeenitai basnizas teesai
pasneeds, irr tā:

Gramsdas Kirspehles Kungi jau preeksch 2
gaddeem pateica, ka Gramsdas Kirspehle wairs ne-
atļauj tohs eeswehtijamus behrnus no teem 4
nowaddeem: Aswikkeem, Mas-Dahmas, Schmaischeem
un Rauscheem, kas pee Aswikku sakauseta pagasta
peeder, ka arri tohs pee Gramsdas basnizas
turredamos nowaddus Disch-Dahma un Galkinstus,
sawā eeswehtijamo behrnu ruhmē eepemt, gan
tamdehl, ka ruhme knappa gan arri tamdehl, ka
Gramsdas Kirspehle netur par wajadsigu sweschas
Kirspehles behrnus sawā ruhmē usnemt. -

Tohs behrnus pee eeswehtischanas Embohtē,
pee kur schee nowaddi peederr, west, irr atkal
schee leeli schkeršli un gruhtibas zella:

Tik tee pahrtikkuschee warretu un spehtu
sawus behrnus us Embohti 2-4 juhdses tahlū,
west, bet ka lai tee nabbadsini tik tahlū lai
aistohp, kam sirgu naw. Turprettim lihds
Gramsdas basnizai buhtu tik 4-12 werstes tahlū. -
Lihds Embohtei kahjam eet, - kam sirgu naw, naw
isdarrams, kad maise pakohde, zissu maischelis un
zittas leetas lihds nessamas. - Behrns arri newarr
to ihsu deenu dehl, un ta leela tahluma dehl,
swehtdeen mahjās pahreet prischu maisi atnesteas,
tadehl, wahadsetu, ja arri ar maksaschanu un

luhgschanu kahdureis sirgu dabbutu, us dauds neddelam maisi lihdsā panemtees, kas sinnams tad parwissam sakalstu un sapelletu un pakohds sarnihktu. Un kad behrni eeswehtischanas skohlā sasehrg, kas tak beesi ween noteek, kas tad no tik tahluma lihds 4 juhdses wezzakeem sinu kazzinahs, un kad arri sinna pahrlaista, ka lai tik tahlu slimmus behrnus tad pahrwed.

Weens mahzitaish nepeenems behrnu pee eeswehtischanas bes krustamgrahmatas, ohtris atkal pee Deewa galda ne bes eeswehtischanas sihmes, schihs sihmes maksa naudu, kas mahzitaish pagehr, bet kur naudu lai tas nem, kam knappa rohziiba.

Eeswehtischanas laiks irr zeeta, jauka saite, kas mahzitaju ar peeauguschu draudsi seetin ssaseen kad nu behrni no weena swescha pagasta nekad neredsetu mahzitaju tohp eeswehtiti, un sebbaku atkal appaksch zitta mahzitaja un ganna usraudsischanas stahw, tad tak jau truhks ta ihstena ruhpeschanas un mihlestiba, kas weenu pee otra seetin seen zaur to eeswehtischanas un mahzischanas laiku, un tadehl, paleek darbs gruhtaks un mihlestiba saite walligaka. -

Arridsan jabihstas zaur to, ka dauds behrni nepaleek pawissam bes eeswehtischanas jeb baptisti nepaleek, jeb zaur to ka laudis Leischmallā dsihwo, kattoļu tizzibu nepeenem, jeb kreewu tizzibā neeestahj. Bes tahm gruhtibam un schker-sliem, kas pee behrnu eeswehtischanas zella stahtos uszeltos wehl zitti nelabbumi, zaur to ka mahzitaish tik tahlu atstattu no scheem novaddem dsihwo, jo Embohtes mahzitaish ta tahluma dehl, arri newarretu, ka ihstens dwehseļu gans par sawu gannamu pulku ruhpetees, un pee ta tā, ka wajadsigs gahdat, un us to sawas azzis weenmehr usmest.

a, newarretu mirrejeem swehtu wakkariņu pa-sneegt

b, newarretu ruhpetees un redset kā lautipi

mahjās dsihwo

c, newarretu seemā ļaudis pahr mahjam braukt apmeklet un behrnus mahzischana pahrklauschinat,

d, newarretu us skohlām, kas eetaisamas luhkotees un tahs pahrskattit.

Wissus tohs nupat peeminetus nelabbumus ee-wehrodams, kas no tā celtos, kad tas ta paliktu, tadehl, tas sakausets Aswikk pagasts, lai winna pagasta lohzekli nepaliktu bes tizzibas, bes garrigas kreetnas apkopschanas bes eeswehtijamas skohlas, zaur scho Kursemmes augsti zeenitu basnizas teesu itten pasemmigi luhds par to gahdat, ka schis nelabbums zaur to taptu atzelts, ka lai, wai nu ihpascha basniza taptu mums zelta, jeb mehs parwissam no Embohtes taptu atraisiti nohst un pee Gramsdu basnizas peeschkirti, lai mums garrigu apkopschana netruhktu un mehs bahrenischi un atstahti nepaliktu. -

Aswikkos tannī 25 Janwar 1875.

Gemeinde Elteste: (Unterschrift)

Gemeinde Schreiber (Unterschrift).

Aizvīku pagasta valdes uzrādītie apstākļi pārlicina, un tie atgādina lielās grūtības, kādas būtu jāpārvar, ja lauztu gadsimtu veco tradīciju un spiestu aizvīkniekiem meklēt garīgo apkopšanu Embūtē.

Tādēļ tas arī laikam nenotika. Aizputes baznīcas virspriekšnieka uzdevumā 1875.g. 29.jūlijā sapulcējās visi Gramzdas un Embūtes draudzes patroni un vienojās par jaunu kārtību Gramzdas draudzes un to Embūtes draudzes muižu starpā, kas turas pie Gramzdas. Vispirms sanāksmē konstatē, ka abu draudžu mācītāji ir pilnīgi apmierināti ar līdzšinējo stāvokli un tiem nav nekādu sevišķu prasību.

Embūtnieki vēlējušies, lai paliek līdzšinējais stāvoklis, bet gramzdenieki tam nav pievienojušies. Tie pieprasījuši, lai šīs Embūtes draudzes muižas piedalās iesvētījamo bērnu telpu pārbūvē resp.

jaunbūvē un tāpat baznīcas iekšienes izbūvē, bet bez balss tiesībām. Embūtnieki ir pievienojušies, ka viņi šais būvēs piedalās, bet baznīcas iekšienes būves gadījumā iegūst vienu balsi. Tāda vienošanās arī panākta un palikusi pamatā turpmāk šo muižu un Gramzdas draudzes attieksmēs. 72)

Šī vienošanās ir pazinota arī Aizvīķu pagasta vietnieku pulkam, kas šai lietā bija griezies pie Kurzemes konsistorijas. Tas ir sapulcējies 1875.g. 2.augustā un sastādījis šādu rakstu: 73)

Nr. 2.

Actum

Aswicken pagasta waldischanā

tani 2" August 1875.

Us preekschā likschanu ta raksta no ta peesehdetaja weenas Aisputtes wirsbasnihzas teesas no 30" Juli s.g. Baron von Kleist kunga, zaur kurru peerahdihts top, ka tahs pee Embutes kirspehles peederrigas muischas (essoht salihguschas) un prohti, Aswicken, Schmaisen, Rauden un Mass-Dahma, tai Gramsdas kirspele peesaweenotees un prohti ta, ka tee minehti nowadi to dwehseļu kohpschanu Gramsdās behrnu dabuhn par ko winneem pee tahs pee- un pahrbuhwes tahs Gramsdas behrnu eeswehtijamas ehkas ka arri pee tahs eekschigas pahrlaboschanas tahs basnihzas dallibu japem.

Tomehrt netohp schee nowadi no tahm buhweschanahm Embutē atlaisti tikween no tahs buhwes tahs Embotes eeswehtijamas ehkas tohp teepaschi atswabinahti, - tee sapulzehti pagasta weetneeki nospreede un issazzija ka winni to sche augschan isteiktu salihgschanu essoht ar meeru peeņem. -

pagasta wezzakais: Baron A.Korff.

pag. weetneeks Jalme Masche xxx

" Ante Suhne xxx

" Andrei Karsohn xxx

pag. weetneeks Jahne Swipste xxx

" Mikel Timber xxx

" Peter Daukant xxx

" Siman Saule xxx

" Peter Preedneek xxx

" Jahne Seemel xxx

(Zīmogs) pag. sekr.: (paraksts)

Ar to formāli bija nokārtotas attieksmes Gramzdas draudzei par labu, jo tagad arī Embūtes muižas bija piesaistītas materiālo nastu nešanā. Tāds stāvoklis turpinājās līdz 1919.g.

Šie papildinājumi Štēgmana chronikai ļauj dziļāk ieskatīties tā laikmeta pirmajā pusē.

2. Citas parādības pieminēsim vēl nākamajās nodaļās. Taču šeit nevaram pāiet garām sevišķajiem noteikumiem, ko izdevusi kāda pagasta valde saziņā ar baznīcu un mācītāju un kas attiecas uz draudzes locekļu tikumisko dzīvi.

Tā Purmsātu pagasta valde 1871.g. 10.jūlijā ar 119.nr. rakstu atbild uz mācītāja Štēgmana 7.maija pieprasījumu, ka ir izdoti turpmāk minētie policijas noteikumi un tie ir publicēti pieminētajiem māju īpašniekiem ievērošanai resp. paziņošanai saviem darba ļaudīm.

1. ka jaunekļiem un citas vīriešu kārtas personām ir pilnīgi aizliegts naktī apmeklēt meitenes.

2. ka meitenēm ir aizliegts naktī pieņemt vīriešu kārtas apmeklētājus, bet jāpaziņo policijai, ja tāds pie viņas ir ieradies.

3. ka meitenēm ir jāguļ saimnieka dzīvojamā mājā.

4. ka māju īpašniekiem ir pienākums skatīties uz to, lai viņu mājās nenotiktu tādas nakts sanāksmes, vainīgos tūlīt nodot policijai un

5. ka tie, kas šos policijas noteikumus pārkāpj, tiks sodīti saskaņā ar visstingrākajiem likumiem.

xxx Peter Ehrpe (pag.vec.)

Sekretārs: Sokolovskis.

Šādi noteikumi taču bija izauguši no dzīves nepieciešamības. Tā mēs lieku reizi redzam, ka cilvēku dabiskā dzīve, kas varbūt ir pamatota asinīs un gadu simtu tradīcijās, ne katrreiz saskanēja ar kristīgās morāles mācību. Ne katrreiz baznīca cīnījās pret to iestājās sludinātājiem vārdiem un gara spēkiem, bet sauca palīgā arī policijas varu. Bet ne tikai tas. Daudzkārt šī valība radīja arī tīri sabiedriskas dabas sarežģījumus.

Par to runā Aizvīķu pagasta tiesas 1879.g. 7. marta 74.nr. raksts, kurā lūgts nozvērināt jaunieti Jāni Rungu, ko sūdz meitene Lavīze Klaiše par nešķīstu dzīvošanu. Jauneklis visu noliedzis. Tiesai liekas, ka viņš tomēr "mit dem Mädchen in fleischlichen Umgange gelebt habe", bet tikai nav pierādījumu. Pēc tam seko zvērasts:

"Es Jahnis Runga swehreju pee Deewa ta wissaugstakā un wissinatāja sawu taisnu swehrestibu, par to, ka es ar to meitu Lawise Klaischu nekad un nekadhdā weetā neschķihstibā neesmu dsihwojis, neds winnas gohdu aistizzis ar neschķihstahm kahribahm, scho es apleezināju un peesauzu Deewu par sawu leezineeku pehz mannas skaidras sirds apsinaschanas, tik teeschan, ka Deews palihds un winna swehts ewangeliums. Amen."

Jāņa Rungas gadījums nebija vienīgais. Pagasta tiesai ar šādiem notikumiem, kā to rāda tiesas akti, bija jāastopas bieži. Tas liecina ne par atsevišķiem pārkāpumiem vai atsevišķiem noziegumiem. Ja vajadzēja publicēt iepriekš minētos noteikumus, tad tā laikam bija plašāk izplatīta parādība. Tanī atspoguļojas zemes cilvēka un kristīgās morāles mūžīgā cīņa.

Kādu atsevišķu motīvu aizkaŗ Kalētu pagasta vecākā Pēterā Graikstes ar 3 krustiņiem parakstītā 1870.g. 16.marta sūdzība draudzes priekšniekam, ka Spuru māju saimnieks ir paņēmis būves darbos pāri palikušo 1/2 asi akmeņu. Tā esot visu manta, tādēļ, pēdējais saucams pie atbildības. Uz

šo sūdzību draudzes priekšnieks Korfs paziņo Kalētu pagasta tiesai, ka tas raksts ir patiess, bet ka viņš, baronam Noldem klātesot, kādam Kalētu cilvēkam priekš 3 nedēļām ir atļāvis aizvest akmeņus, kurus tas vēlāk atdos.

Cik no vienas puses tas raksturo Kalētu pagasta vecākā taisnības izjūtu un goda prātu, tikpat tas var raksturot to arī negatīvi, izteikdams savstarpējo neuzticību un nesaticību, jo Graikste neko nezina, ka viņš jau Spuru māju saimniekam pašam būtu jautājis, vai tam ir atļauja akmeņus vest uz savām mājām. Tas vispirms būtu bijis jādara, un tikai tad viņš būtu varējis sūdzēties.

Šiem līdzīgi ir daudzi citi sīki atgadījumi draudzes dzīvē. Tā 1890.g. 30.aprīlī mācītājs raksta, ka Dieva liedzējs un zaimotājs Jānis Lūķis nav pielaižams pie zvēresta, un viņa liecība nekur nav derīga, jo nav nožēlojis savu maldīšanos. Pēc pāris nedēļām ir rakstīts otrs raksts, ka Lūķis ir nožēlojis savu nepareizo rīcību, atgriezies un tagad pielaižams zvērēt.

Daudzu launumu pamatā bija visai izplatītā dzeršana; tādēļ jau Štēgmans sava darba sākumā tūlīt uzsāka cīņu pret to, bet laikam gan nesekmīgi. 1876.g. viņš bija sūdzējies konsistorijai, ka Dižgramzdas krogū tirgojas un dzer arī pa dievkalpojuma laiku. Vai šai sūdzībai bijuši arī kādi panākumi, nav zināms. Drīzāk jādomā, ka ne.

Mācītājs Štēgmans savās prasībās ir bijis radikāls un tādēļ nonācis asā konfliktā ne tikai ar konsistoriju un prāvestu, saviem priekšniekiem, bet arī ar draudzes patroniem un draudzes locekļiem. Kā jau šeit pieminētie sīkie gadījumi rāda, sevišķi noteiktas viņa prasības ir bijušas tikumības jautājumos. Vecākā gramzdenieku paaudze zina stāstīt gadījumus, kur mācītājs Štēgmans laulību ceremonijā ir piegājis pie līgavas un nopēmis tai līgavas vainagu un nolīcis to uz altāra barjēras, bet uz tās galvas uzklājis savu kabatas lakatiņu,

jo līgava nav bijusi cienīga nest vainagu.

Garajā mācītāja darba laikā Gramzdā viņš sakrāja daudz pieredzes materiāla. Draudze viņu atceras kā stingru, bet taisnīgu mācītāju, kas sevišķi mūža pirmajā pusē bijis pieejams arī vismazākajiem draudzē. Un tomēr pāris gadus priekš nāves viņš ziņojis prāvestam kādu rūgtu atziņu: "... Arī ar patiesības mīlestību ir bēdīgi, un tā ir latviešu tautas nacionālā kļūda, ka tā labprāt padodas nepatiesībai. Arī bieži parādās revolūcijas gars, un bieži mana, ka klusībā sāk atkal rūgt." 74)

3. Par draudzes reliģisko dzīvi pozitīvā nozīmē tāpat ziņu ir samērā maz, bet kā chronika, tā citi jau pieminētie gadījumi, t.i., cenšanās iet kopā ar brāļu sabiedrību, rāda labo vēlēšanos atdzīvināt un padarīt svaigāku draudzes reliģisko dzīvi. Bet šeit bija ļoti daudz grūtību. To, kas sākumā lielā dedzībā bija sākts, Štēgmans neizveda līdz galam, jo atdūrās gan uz priekšnieku pretestību, gan uz ļaudīm, kas viņa uzticību izmantoja nelietīgi. Un tādēļ viņa ik pusgada ziņojumos prāvestam atrodam valstīdīgu atzišanos tādos jautājumos, kas skar draudzes dziļāko iekšējo dzīvi zināmā nesekmībā. Tā 1908.g. 19.maijā viņš ziņo, ka māju dievkalpojumi pamazām izbeidzas un ka šīs skaistās tradīcijas izzušana ir jānožēlo. Atkal 1909.g. 8.jūnijā kāds saka, ka mājas svētkeres luterāņos gandrīz nemaz nav sastopamas, bet tas gan vēl ir brāļu draudzē. Ja arī šķietami šīs parādības it kā norāda uz reliģiskās dzīves atslābumu, tad tanī vietā vienmēr stabilāka kļuva ārējā draudzes dzīve. Tai ieviesās vienmēr noteiktāka kārtība. Tā 1891.g. tika noteikta šāda kārtība:

1/ - Pēc baznīcas likumiem bērni, kas spīrgti un veseli, ir jākristī baznīcā astoņu dienu un ne vēlāk kā sešu nedēļu laikā pēc viņu piedzimšanas.

Tēvam pašam pienākas bērnu pierakstīt pie kristīšanas. Ja vecāki nebūtu laulāti tai pašā draudzē, tad tiem jāpienes laulībziņe.

2/ - Tiem, kas grib doties laulībā un ienākuši no citām draudzēm, jāpienes iesvētēs ziņe un pierādījums no tā mācītāja, kur pēdējo reizi bijis pie dievgalda, vai arī apliecinājums, ka ir evaņģeliski luterticīgi.

3/ - Kad kāds miris, tad ar pierakstīšanu nedrīkst vilcināties, bet aizgājušā tuvākajam radam pienākas tūlīt uzdot draudzes mācītājam ziņas baznīcas ruļļiem.

4/ - Tiem, kas ir ienākuši no citām draudzēm, jāuzrāda raksts par to, kad un kur ir bijuši pie dievgalda.

5/ - Biletniekiem, kas bijuši Augstā Keizara dienestā, ir jāuzrāda sava biļete tiklab, kad grib iet pie dievgalda, kā arī, kad pieteicas uzsaukšanai.

6/ - Būs uzsaukt trijās svētdienās no vietas un nebūs uzsaukt divi reizes vienā svētdienā. Pirmajos un otros Ziemsvētkos, pirmajos un otros Lieldienas svētkos un pirmajos un otros Vasarsvētkos nebūs pārus laulāt.

Tā ārējā kārtība daudzos gadījumos aizstāja pašu dzīves reliģisko rosību.

Bet atgriezīsimies pie Štēgmana chronikas. Kā jau sacīts, neminamu iemeslu dēļ tā beidzas ar 1897.g., un tad arī pēdējie septiņi gadi ir pieminēti tikai ar vienu teikumu. Tas nenozīmē, ka šai laikā nebūtu bijis svarīgu notikumu. Astoņdesmitajos gados iesāktā skolu pārkrievošanas politika savus kalngalus sasniedza tikai vēlāk, bet par to šī chronika klusē.

Tad 1905.g. ar saviem smagajiem notikumiem, kas visai nopietni skāra arī Gramzdas draudzi - no tās vidus tika izrauti 22 locekļi. Salīdzinot ar citām draudzēm, tas ir visai ievērojams skaits. Bet par šo notikumu norisi Štēgmans ir sniedzis pla-

šāku ziņojumu, kas jau ir iespiests un katram pieejams. 75)

Mācītāja Štēgmana pēdējie mūža gadi Gramzdas draudzē pagāja klusi.

1914.g. septembrī bija paredzēta Štēgmana 50 gadu amata jubileja, bet 28.jūnijā viņš mira. Patroni sanāk pēc tam 5.jūlijā uz sēdi un no dāvanām paredzētajiem līdzekļiem - patronāts 500 rub., vācu draudze kādu sudrablietu un latviešu draudze savāko naudas summu - nolemj segt mācītāja Štēgmana bērņu izdevumus un uzstādīt uz kapa akmens krustu. Ārstam Lakševicam, kas konsultēja Štēgmanu slimības laikā, samaksāts 50 rub., bērņu izdevumiem 245,50 rub. un krusta uzstādīšanai un kapa izbūvei 380.rub.

4. Mācītāja Štēgmana laikā ir arī algas pārkārtotas. Alga visu laiku kopš 1765.g. vai pat vēl agrāk, kopš mācītāja Bekeļa laikiem 1735.g. nebija mainīta. Īsi priekš Štēgmana stāšanās amatā prāvests ir prasījis Aušickim paziņot, kādu algu viņš saņem. Prāvesta archīvā ir uzglabājies šis ziņojums no 1867.g. 11.decembra, un tai viņš uzdevis, ka saņem šādu algu:

1. 54 pūrvietas zemes @ 6 rub.	- 324.00 rub.
2. Naturālijas no patroniem	290.00 rub.
3. Normētās akcidentes:	
a. kristīšanu	45.00 rub.
b. iesvētīšanu	18.75 rub.
c. dievgaldnieki	180.00 rub.
d. laulāšanu	25.00 rub.
e. apbedīšanu	22.50 rub.

Kopā: 905.25 rub.

2. punktā minētās naturālijas bija tās pašas, ko saņēma visi iepriekšējie mācītāji un no sākuma arī mācītājs Štēgmans. Vēlāk, 1885.g., Štēgmans ar Dižgramzdas baronu vienojās, ka divu strādnie-

ku ar zirgu vietā, kas visu gadu bija jāsūta darbos un kas pa nakti izkūla arī riju, uz priekšu zirgus dod tikai vasarā, bet pārējā laikā strādniekus bez zirgiem. 76)

Mācītājs tad pats tur zirgus, bet no muižas saņem 20 vezumu siena un 20 pūru auzu un 25 rub. naudas.

Pa laikam ir radušās arī grūtības, jo ne vienmēr patroni ir nodevuši mācītājam naturālijas tādā labumā un daudzumā, kā mācītājs to vēlējas. Tā 1879.g. mācītājs sūdzas Aizputes baznīcas virspriekšniekam, 77) ka Kalētu barons viņam nodevis nežāvētu labību, bet barons savukārt taisnojas, ka līgumā nav nosacīts, kāda labība jānodod.

Purmsātu barons bija uzsācis kūdras izmantošanu, un tādēļ mēģināja arī ieteikt mācītāja vajadzībām kūdru, pret ko mācītājs atkal protestēja. Purmsātu barons pat atsacījās pievest mācītājam malku, un tikai ar draudzes priekšnieka iejaukšanos izdevās šo strīdu nokārtot miera ceļā, un mācītājs saņēma atkal malku.

1867.g. visi mācītāja ienākumi ir bijuši 905,25 rub., kā tos pieminētajā ziņojumā ir uzdevis mācītājs Aušickis, bet 1902.g. 21.maijā mācītājs Štēgmans ziņo prāvestam, ka viņam ir šādi ienēmumi:

1. Naudā	11.20 rub.
2. Akcidenceš	450.00 rub.
3. Graudā:	
62 pūri rudzu	
68 pūri miežu	335.00 rub.
64 pūri auzu	
3 dzīvas aitas	15.00 rub.
5 šķinki	25.00 rub.
4,50 pūrvietas zemes @ 3 rub.	1.50 rub.

Kopā: 1516.20 rub.

Turpretim savā dienesta gaitas aprakstā 1912.g. viņš ir uzdevis, ka visi ienākumi ir tikai 602 rub., un proti, no 52 pūrvietām zemes aplešot to

pašu 3 rub. par pūrvietu - 156 rub. 300 rub. par labību no patroniem un 150 rub. akcidenceš. Tik mazi gan mācītāja ienākumi gan nebūs bijuši, kā tas minēts šai 1912.g. dienesta gaitas aprakstā. Tie drīzāk tuvojās 1902.g. ziņojumā minētajiem. Arī ģenerālsuperintendents A.Bernevics nav tiem ticējis, un, kad 1914.g. bija jādomā par jauna mācītāja ievēlēšanu, viņš ir prāvestam pieprasījis noskaidrot Gramzdas mācītāja ienākumus, jo Štēgmana uzdotās ziņas viņa pēdējā dienesta gaitas aprakstā ir pavisam nenoteiktas.

Mācītāja alga līdz pat nākamā perioda sākumam naturā ir palikusi tāda pati, kaut arī kara apstākļi radīja zināmas grūtības.

5. Paši pēdējie gadi aplūkojamā laika posmā (1914-1920) bija notikumiem bagāti. Tie bija cieši saistīti ar Pirmo pasaules karu, bet pa daļai tiem bija citi motīvi un pamati.

Isi pēc Štēgmana nāves, jau 1914.g. 12.jūlijā, ģenerālsuperintendents A.Bernevics raksta draudzes priekšniekam E.Korfam (tu-draugi), ka viņš ieradīsies 16.jūlijā Aizvīkos, lai atsūta uz staciju pretim pajūgu. Korfu interesējot mācītāja lieta, un viņš labprāt palīdzēšot tādu Gramzdas draudzei atrast, bet viņu pašu interesējot baznīcas virspriekšnieka lieta. Tas nepārprotami nozīmē, ka, Bernevics atbraukdamš, Korfam piedāvāja Aizputes baznīcas virspriekšnieka amatu. Laiks iet uz priekšu, un 28.oktobrī Bernevics raksta atkal un ieteic ievēlēt mācītāju. Viņš min dažus kandidātus. Mācītājs Alberts Virbulis adjunkts Bārtā, labi izglītots latvietis, vācu masās maz pazīstams. Slōgts (Slough) grib uz Aprikiem, Grīns (Grün) adjunkts Sunākstē, ļoti ieteicams, bet neprot latviski, Lucaus (Lutzau), adjunkts Saldū, varētu būt kandidāts, bet, cik zināms, saistīts līdz maijam Saldū, ir uzaudzis pastorātā, pazīst zemi un ļaudis, arī valodu, teo-

loģiski ir pozitīvs un Bekera (Becker) uzraudzīts. Bez tam Bernevicam ir ieteikts novietot Kurzemē mācītāju Konstantīnu Ūdru no Zeltiņiem. Pats viņš to pazīst maz, tas ir 44 gadus vecs, ilgi bijis jūrnieku mācītājs Anglijā, latviešu cēluma, slavēts. Grib mainīt vietu. Zeltiņi ir maza draudze.

Laikam šīs vēstules ietekmē patroni 22. novembra sēdē nolēmj vēlēt mācītāja Štēgmana vietā jaunu mācītāju un runā par mācītāju Lucau no Saldus un mācītāju Grīnu no Sunākstes.

27.dec. prāvests Špērs raksta, ka 1915.g. 18. janv. Herberts Lucaus teiks svētrunu vācu un latviešu draudzei.

Šo rakstu prāvests Špērs ir nosūtījis tikai pēc šādas 1914.g. 17.dec. ģenerālsuperintendenta A. Bernevisa vēstules saņemšanas: 78)

"Mīļais brāli! Mācītāja adjunktu no Saldus es ar savu starpniecību esmu lūdzis Gramzdā sacīt viesu sprediķi, lai patronāts redzētu, vai draudzei patīk. Pagaidām tas viņai nav jāpublicē, ka Lucaus var stāties amatā. Patronāts viņu grib dzirdēt un radīt arī draudzei šādu iespēju. Te ir runa par viesu, nevis paraugsprediķi, tādēļ tava klātbūtne vēl nav nepieciešama. Bet es Lucauam rakstīju, lai viņš Tevi lūdz viņu iekārtot kādā svētdienā par cirkulārmācītāju Gramzdā un atbalstu šo lūgumu, ar kādu viņš nāks pie Tevis..."

30.dec. draudzes priekšnieks savukārt paziņo pārējiem patroniem un lūdz tos ierasties uz vācu dievkalpojumu. Bet pats piezīmē, ka Lucaus tur runās neoficiāli. Lucaus arī patiesi 18.janv. ir ieradies un runājis, un 1915.g. 28.janv. ir notikušas vēlēšanas, piedaloties visu piecu muižu patroniem un Grobiņas iec. prāvestam - G.Špēram. Vēlēšanās visas piecas balsis ir nodotas par Lucau, un patroni izteic lūgumu, lai draudzes priekšnieks un prāvests rūpējas par tā apstiprināšanu.

Ģenerālsuperintendents bija rakstījis un pare-

dzējis, ka Lucaus teiks tikai viesu sprediķi un prāvestam nav jāierodas, jo vēlēšanas vēl nenotiks. Taču 1915.g. 18.janv. draudzes priekšnieks, pretēji ģenerālsuperintendenta norādījumiem, ir rakstījis iecirkņa prāvestam un lūdzis to oficiāli ierasties 28.janvārī, plkst. 11 Gramzdas ķēstara mājā uz mācītāja vēlēšanām, kā tas esot paredzēts baznīcas likumā.

Prāvests arī patiesi uz vēlēšanām ir ieradies, un, kā jau minēts iepriekš, te vienbalsīgi Lucaus tika ievēlēts par Gramzdas mācītāju. Kurzemes konsistorijai atlika vairs tikai šīs vēlēšanas apstiprināt.

Ar apstiprināšanu nav klājies tik gludi kā varēja cerēt. Ja priekš piecdesmit gadiem, vēlējot mācītāju Štēgmanu, pašu patronu starpā nebija vienprātības un draudze tikai nostājās aiz vienas patronu grupas, tad šoreiz nesaskaņas radās draudzes un patronu starpā. Draudze jutās vispirms tīri juridiski apieta, jo nebija atklāti izziņots, ka mācītājs Lucaus teiks prezentācijas sprediķi. Laikam arī viņš citādi draudzei nebūtu patīcis. Jau 31.janv. konsistorija pieprasīja, vai vēlēšanās būtu piedalījies arī iecirkņa prāvests. 9.II konsistorija paziņoja, ka no protokola nav redzams, ka prāvests būtu piedalījies. Bez tam uzdeva nolikt termiņu mācītāja Lucaua prezentācijas sprediķim.

1915.g. 22.febr. Lucaus raksta Gramzdas vikārmācītājam, lai izsludina, ka viņš 15.martā teiks savu paraugsprediķi. Lucaus ir bijis pārliecināts, ka, tāpat kā pirmajās vēlēšanās 27.janv., viņu ievēlēs arī 15.martā, kā to skaidri rāda viņa neilgi priekš vēlēšanām, 7.martā, rakstītā vēstule baznīcas priekšniekam, kurā viņš pateicas tam par mācītāja muižas iznomāšanu, jo viņš pats no zemkopības nekā nesaprotot. Tikai līguma aktā jāatzīmē, ka zeme jāuzar 6-7 collas dziļi un ka labību nedrīkst pārdot.

Taču notikumi veidojās citādi, nekā tos iepriekš varēja paredzēt.

Draudze nezināmu iemeslu dēļ ir bijusi pret Lucau, lai gan nav minēts arī neviens cits kandidāts. Tādēļ būs jādomā, ka draudze savu pretestību izteica ne tik daudz pret Lucau personu, jo tas vispār draudzei bija svešs, kā pret pamešiem, kādus patroni lietoja, gribēdami Lucau redzēt Gramzdas draudzes mācītāja amatā.

Jāievēro, ka pirmo reizi māc. Lucaus Gramzdas baznīcā runāja "neoficiāli", un tamdēļ draudze, klausīdamās viņa svētrunā, nemaz nedomāja, ka tas varētu būt nākamais mācītājs, jo pēc Štēgmana nāves bija parasts dzirdēt daudzus svešus mācītājus katru svētdienu. To draudze uzzināja tikai pēc 28.janv. vēlēšanām, kad tā bija jau nostādīta notikušā fakta priekšā. Mēs nezinām, kādēļ konsistorija neapstiprināja 28.janv. vēlēšanas, vai tikai formālu iemeslu dēļ, ka iepriekš nebija izsludināts, ka Lucaus teiks paraugsprediķi, vai uz kādu sūdzības resp. iebildumu no draudzes puses pamata. Ka iebildumi šoreiz varēja būt tikai no draudzes puses, tas dabīgi saprotams, jo patroni Lucau jau bija ievēlējuši vienbalsīgi.

Ka stāvoklis ir bijis ļoti saspīlēts, var noprast no tā, ka īsi priekš paredzētā paraugsprediķa 15.martā Baznīcas priekšnieks ir griežies pie iecirkņa prāvesta G.Špēra, lai tas ierodas Gramzdā minētajā svētdienā uz vēlēšanām un draudzi ar kādu runu nomierina. Še seko prāvesta diplomātiska atbilde:

Nīcā, 1915.g. 8.martā

Augsti cienītais

Barona kungs.

Sestdien, š.m. 14.dienā es ieradīšos Gramzdas pastorātā un svētdien būšu klāt prezentācijas sprediķī. Jūsu paziņojums par sagaidāmo iebildumu pret vēlēšanām mani nepārsteidza. Labāk, ja iebildumus tagad cel, priekšā, nekā, ja viss paliek

noklusēts un opozīcija parādās tikai ar mācītāja stāšanos amatā.

Jūs, cerams, neņemsit ļaunā, ja man no savas puses ir jānoraida, pirms prezentācijas sprediķis ir noturēts, katra manis nodomātā darbība, lai novērstu iespējamo opozīciju. Es pilnīgi pieņemu to, ko Jūs šai ziņā gribat un varat darīt, un ceru, ka Jums ar to būs panākumi. Bet man vēlēšanās un visā, kas ar to saistīts, likums piešķir tikai tīri pasīvu stāvokli, un paša nepatīkamie piedziņojumi mani ir mācījuši, ka tas ir tas pareizākais, ja es savu darbību šai lietā ļauju normēt vienīgi likumam, proti, tagadējā laikā tas ir nepieciešams, lai pretiniekam nedotu nekādas priekšrocības. Jums kā baznīcas priekšniekam un patronam ir daudz vairāk kustības brīvības, un no Jums nodomātās pārrunas ar baznīcas vecākiem, ja tie ir godīgi ļaudis, var dot iespējami labus panākumus, ko es no sirds vēlos. Žēl, ka jaunais mācītājs tik vēlu - jūnija vidū, kā viņš man raksta, var pieņemt vietu.

Pa to laiku es visus iecirkņa mācītājus sūtīšu vikārēt, un tādēļ var ienākt draudzē daži nelabvēlīgi iespaidi.

G. Spehr.

15.marts atnāca daudz nepatīkamāks nekā to iepriekš varēja paredzēt. Mācītājs Lucaus un prāvests Špērs bija ieradušies, bet dievkalpojumu nevarēja noturēt, jo draudze izturējās demonstratīvi pret mācītāju Lucauu. Tiklīdz viņš parādījās kancelē, ļaudis sāka trokšņot un raidīt dažus asus starpsaucienus. Kad baznīcas priekšnieks barons Korfs devās pie ieejas durvīm, durvju tuvumā sapulcētajos baznīcēnos izcēlās skaļa grūstīšanās, kur arī draudzes priekšnieks tika aizkarts darbiem. Baznīcēni cits caur citu atstāja baznīcu. Paraugsprediķi nevarēja noturēt. Par šo demonstrāciju baznīcā ir saglabāties arī, kā liekas, aculiecinieka apraksts.

"1913.-1914. gadu mijā nomira Gramzdas mācītājs Štegmanis. Draudzes padomei bija jāizšķiras par kandidātu: vai nu vācieti, kuŗa atbalsts bija draudzes patrons - Priekules barons Korfs, vai latvieti, kuŗa "proves spredikis" ar dainu un latviešu dzejnieku citējumiem klausītājiem likās tuvāks un saprotamāks. Vācietis turpretī runāja ļoti kroplā latviešu valodā un katrā teikumā iepina "Jēzu Kristu mūsu kungu". Draudzes padome izšķiras par latvieti, tomēr patrons šim lēmums uzlika veto, sacīdams: "und das mit Recht," jo viņš no savas kabatas maksāja mācītāja pamatalgu - 1000 rubļu gadā.

Nākamajā dievkalpojumā prezentējās grabulīgais baltvācietis. Atskanot pirmajiem spredika vārdiem, prāva jaunu cilvēku grupa trokšņaini piecēlās un - pēkšņi atskanēja gauži laicīga dziesma "Kur tu teci, gailīti manu?" Pēc brīža dziedātāji atstāja dievnamu; no kanceles gan atskanēja lāsti, taču notikušais nebija izdzēšams no baznīcas vēstures.

Saprotamu iemeslu dēļ, starp dziedoņiem skolotāju nebija, tikai māmiņas runāja, ka "smuki gan dziedājuši" - tās taču bija Kalētu saviesīgās biedrības koristu ievingrinātās balsis. Tātad pēdas veda uz Kalētiem, uz turienes biedrību, arī skolu. (....)

Notikums Gramzdas baznīcā pēc tālaika cariskās Krievijas likumiem bija kvalificējams kā organizēta, kolektīva svētumu zaimošana, par ko vainīgajiem draudēja kriminālvajāšana. Gramzdā un Kalētos sākās izmeklēšana un pratināšanas, par laimi, visai gausi." 79)

Apraksts atklāj, ka demonstrācijas organizētāji ir bijuši jaunie kreisie Kalētu skolas skolotāji, galvenā kārtā vēlākais komunistu darbinieks P. Sviris. Te jāpiezīmē, ka uz Gramzdas mācītāja vietu bija pieteicies arī latvietis A. Virbulis, kas aprakstā pieminēts ar to, ka viņš citējis dainas un latviešu rakstnieku darbus. Turpretī nav

taisnība, ka draudzes patrons bijis Priekules barons Korfs. Tas bija Treknū barons. Nav arī tiesa, ka viņš būtu maksājis pamatalgu 1000.- rub. Pēc demonstrācijas baznīcā 1915.g. 15.martā sākās izmeklēšana. Pēdas veda uz Kalētu skolu. Jaunie skolotāji kara apstākļos paspēja aizbēgt uz Maskavu un kļuva par pārliecinātiem komunistiem.

Šādas draudzes demonstrācijas sekas bija tās, ka jau 21.martā prāvests rakstīja baznīcas priekšniekam, ka ģenerālsuperintendents viņam ar telegrammu paziņojis, ka uz priekšu ir aizliegts Gramzdas baznīcā noturēt latviešu dievkalpojumus. Visi amata darbi ir izdarāmi mācītāja muižā.

Drīz pēc latviešu dievkalpojumu aizlieguma vietējais ērgelnieks F.Jauģietis ir iesniedzis draudzes locekļu vārdā šādu lūgumu: 79)

Augsti godats Prahwesta kgs,

daschu Gramsdas draudses locekļu wahrdā padewigi luhdsu man pasinot, kuŗās swehtdeenās marta mehnesī un pa leeldeenu laiku buhs muhsu basnizā deewkalposchana ar mahzitaju. Mums tas, ari Mahzitaj-muischā nav sinams, un tahdel draudses locekļi, sewischķi laulajamee, newar sinat, kad sawas garigas wajadsibas nokahrtot.

Pateesā zeenibā pret Jums Gramsdā, 1915.g. 28.martā.

Fr.Jauģeets
ehrgelneeks Gramsdā.

Protams, prāvests te nekā nevarēja grozīt, jo aizliegums bija nācis no konsistorijas.

Aizliegumu atcēla tikai tā paša gada 15.oktobrī. Tanī pašā laikā ģenerālsuperintendents raksta baznīcas priekšniekam, ka Lucaus ir gan uz Gramzdu aicināts, bet nav varējis noturēt savu paraugsprediķi; tādēļ konsistorija to nav apstiprinājusi, un viņš tiesiski nav ar Gramzdu saistīts. Lucaus konsistorijai ziņojis, ka viņam ir slikts iespaids no latviešu draudzes un ka viņš negrib

vairs uz Gramzdu iet. Viņa tēvs, kas apkalpo Kabiles draudzi, ir triekas ķerts, tādēļ ir jāpaliek tur. Arī draudze tur ir lielāka.

Tā arī 1915.g. 28.okt. Lucaus paziņo pats, ka viņš uz Gramzdu nenāks. 80) Citu iemeslu starpā viņš pats min arī tēva trieku. Tā beidzās Gramzdas draudzē viena no nepatīkamākajām cīņām. Bet tā bija it kā simbolisks sākums daudzām citām, kas notika turpmākajos gados.

Pēc nesekmīgajām Lucaua vēlēšanām Gramzdas draudzi apkalpoja vikāri līdz pat 1916.g. augustam. Tā Gramzdas draudzei vairāk nekā divus gadus nebija sava mācītāja. Bez tam jāievēro, ka pa šo laiku bija noticis iepriekš aprakstītais starpgadījums. Pie tā visa vēl pievienojās grūtais kara laiks. Tieši tad, kad draudzei mācītāja visvairāk vajadzēja, tā nebija.

Kā šie divi gadi bija iespaidojuši draudzes garīgo dzīvi, to redzēja arī pats ģenerālsuperintendents. Tā 1916.g. 19.sept. viņš raksta, ka draudze, Lucaua lietas sakaitināta, vairs nekristī bērnus, neiet pie dievgalda u.t.t. "Šis bērnišķīgais veids mēģināt it kā atmaksāt ir apvienots ar daudzu auklēto cerību, ka krievi atgriezīsies un stāvoklis grozīsies un arī baznīcas attieksmes tiks par jaunu nokārtotas."

Viņš pamāca, lai cilvēkus nespiež iet pie dievgalda, bet lai visur tēvišķīgi pamāca. Bet ja bērnus nekristī tādēļ, ka baptisti pieņem pie sevis, tad ir jārīkojas enerģiskāk un saskaņā ar likumiem.

6. Arī atrisinājums, kas seko pēc šī divu gadu starplaika, nebija pilnīgs. Gramzdas draudzi, sākot ar 1916.g. 21.augustu, apkalpoja kara mācītājs A.Vilperts (Wilpert). 81) Viņš bija tikai mācītāja vietas aizstājējs Gramzdas draudzē (Pfarrverweser), un tādēļ arī nekādus nopietnākus un plašākus darbus uzsākt nevarēja. Draudzē arī par

viņu nav uzglabājušās nekādas atmiņas.

Vilperts Gramzdas draudzi ir apkalpojis apmēram gadu, jo 1917.g. 1.septembrī ir atkal atstājis Gramzdu un atgriezies Vācijā. Pēc tam Gramzdas draudzē nāk atkal jauns mācītājs.

1917.g. 13.nov. ģenerālsuperintendents ziņo, ka viņš ir ordinējis Hariju Kīgleru par Nīcas mācītāja adjunktu un par pastāvīgu vikāru Gramzdas draudzē ar visām pastāvīga mācītāja tiesībām. Ja draudzei un patroniem viņš patiks, tad to varēs ievēlēt. Kīglers patiesi arī 1917.g. novembrī ieradies Gramzdā un sācis savu darbu. Drīzi vien pēc dažiem mēnešiem viņš bija nodibinājis labas attiecības kā ar draudzi, tā ar patroniem un tādēļ varēja arī domāt par viņa ievēlšanu Gramzdā.

1918.g. 14.martā notiek vēlēšanas, piedaloties visiem pieciem patroniem un Grobiņas iec. prāvestam G.Špēram.

Kīgleru vienprātīgi ievēlēja par Gramzdas draudzes mācītāju, kam tad arī sekoja konsistorijas apstiprinājums. 82)

Viņu amatā iavedis 1918.g. 16.jūnijā ģenerālsuperintendents A.Bernevics, piedaloties iec. prāvestam G.Špēram un Krūtes draudzes mācītājam M. Bordēliusam (Bordelius).

Bet arī Kīglers pēc oficiālās ieviešanas draudzē darbojās tikai pusgadu. Ievērojot vēl to, ka viņš atnāca draudzē, kur jau vairāk nekā trīs gadus nebija sava mācītāja un ka viss tas notika kara apstākļos, nevar gaidīt, lai viņš būtu atstājis kādu dziļāku iespaidu tās dzīvē. Draudzes atmiņā Kīglers palicis kā laipns, palīdzīgs un sirsnīgs cilvēks.

Viņa darbību pārtrauca lielinieku iebrukums Kurzemē. Kad pēdējie 1919.g. tuvojās Skrundai, viņš draudzi atstāja un devās uz Vāciju.

Nobeidzot 1870.-1920.g. laika posma raksturojumu, jāsaprot, ka tas visumā saistās ar mācītāja Štēgmana darbu. Sevišķi viņa darbības laika pirmajā pusē viņš, kā jauns darbinieks, redz draudzes dzīvē vienu otru trūkumu, ko pats, cik spēdams, cenšas novērst. Ne katrreiz, kā jau minējām, viņa domas saskan ar viņa priekšnieku domām. Tamdēļ rodas viens otrs starpgadījums. Visu savu mūžu viņš ar konsistoriju nav bijis labās attieksmēs. Tā varbūt arī ir izskaidrojams, ka 1903.g. par prāvesta Boka (Bock) pēcteci izraudzīja nevis vecāko mācītāju iecirknī, kāds bija Štēgmans, bet par viņu kā amatā, tā gados jaunāku.

Pēdējie gadi apskatāmajā laikā iezīmēja destruktīvo posmu, kāds tas vēl turpinājās pāri šī laikmeta robežām. Vairāki gadi bez mācītāja, tad atkal īsu laiku mācītājs u.t.t. - kopā ar kara apstākļiem veda draudzi pretī sairšanai un chaosam.

IV DRAUDZES DZĪVE 1920-1942

1. Tanī pašā laikā, kad mācītājs Kīglers, līnietiem tuvojoties, aizbēga uz Vāciju, no Vidzemes, Lubānas draudzes, savā dzimtajā pagastā atgriezās bijušā ērģelnieka dēls mācītājs Voitkus. Tā kā draudzē mācītāja nebija, tad Voitkus pagaidām neoficiāli aizstāja mācītāja vietu kopš 1919.g. februāra. Voitkus ar draudzi nebija oficiāli saistījis; tamdēļ šai laikā viņš skatījās arī pēc pastāvīgas mācītāja vietas. Tādu viņš atrada Iecavas draudzē. 1919.g. jūlijā viņu tur arī ievēl, bet viņš vilcinās iet. Vilcināšanās ir saprotama, jo arī Gramzdas draudze domā par Voitkus saistīšanu. Savukārt Voitku Gramzda saista kā dzimtenes draudze. Tāds stāvoklis turpinās ilgāku laiku, kamēr Gramzdas draudzē 1920.g. ievēlē padomi.

Padome pārņem iepriekšējās patronu tiesības un pienākumus. Gramzdas draudzē pēc Pirmā pasaules kara un draudzes iekšējām jukām grūts bija materiālais stāvoklis; tamdēļ draudzes padome kopā ar mācītāju Voitku centās noskaidrot, kādu algu varēs draudze mācītājam maksāt. Tikai 1920.g. 1. oktobra sēdē padome mēģināja nokārtot mācītāja jautājumu galīgi.

"Padomes locekļi ziņo, ka draudze vēlas mācītāju Voitku par draudzes mācītāju un garantē viņam gadā no 1.oktobra 1920.g. līdz 1.oktobrim 1921.g. 9372 rub. naudā, 93 pudu rudzu, 97 pudu miežu, 95 pudu auzu, 20 pudu zirņu, 21 pūru rāceņu, 5 pudu kviešu, 2 zosis un 1 m. vilnas graudā un piezīmē, ka vēl visas ziņas no iecirkņiem nav ienākušas, lai varētu galīgi šo jautājumu izšķirt.

Mācītājs Voitkus pateicās par parādīto uzticību un izteica pārliecību, ka viņam izdosies lecavas lietas tā nokārtot, ka viņš varēs sekot Gramzdas draudzes aicinājumam."

Patiesi tā arī notiek. 1920.g. 17.dec. konsistorija raksta, ka Voitkus ir atbrīvots no saistībām ar lecavas draudzi un apstiprināts par Gramzdas draudzes mācītāju, un 1921.g. 22.janvārī prāvests Špērs raksta, ka viņš mācītāju Voitku ievēdīs draudzē 6.martā. Dievkalpojumā asistēs mācītājs Bordeliuss no Krūtes un māc. Deksne no Durbes.

Bet par mācītāju Voitkus Gramzdā darbojās pavisam īsu laiku, tikai vienu gadu, jo 1922.g. 23.aprīlī viņš to atstāj un pāriet par mācītāju uz Straupi Vidzemē. Viņa aiziešanai min vairākus motīvus. No vienas puses, draudze neesot pildījusi savu solījumu algas jautājumā, no otras puses, zināmas neērtības mācītājam sagādājuši viņa paša dzimtās draudzes radnieki un draugi. Vienalga, kādu motīvu dēļ Voitkus no Gramzdas draudzes aizgājis, draudze atceras viņu kā patiesi centīgu

un noteiktu mācītāju. Bez tam nav jāaizmirst, ka viņa īsajā darbības laikā notika daudzas ievērojamas pārmaiņas. Līdz tam mācītājus uzturēja patroni, tagad tas bija jādara draudzei pašai. Zināms, ka draudzei, kas gadu simteņiem nebija pieradusi nest upurus šai virzienā, to sākumā darīja ne katrreiz ar vajadzīgo pienākuma apziņu. Viņa laikā ievēlēja arī pirmo draudzes padomi. Kā katrās vēlēšanās, tā arī te nāca līdzī savas ēnas puses: ievēlētie ne katrreiz bija krietnākie draudzes locekļi. Bet par to jau runājam. Isi priekš Voitkus aiziešanas prāvests viņam raksta, ka viņš saprotot uzdotos motīvus, jo tas patiesi Gramzdas draudzei nāksot par labu un ka Vidzemes draudzes esot pieradušas nest upurus. Prāvests tālāk žēlojas, ka Gramzdā ievestā kārtība atkal zudīšot un draudzei būšot zināmi grūtumi. Lielā mērā šis prāvesta pareģojums vēlāk piepildījās.

Pāris gadus draudze atkal palika bez mācītāja, un to apkalpoja pārējie iecirkņa mācītāji, pa kārtai braukdami uz Gramzdu. 1924.g. uz Gramzdu atnāca mācītāja palīgs Alfrēds Freibergs, bet arī viņa darbības laiks bija visai īss, jo 1925.g. aprīlī viņš no Gramzdas draudzes atvadījās un pārgāja uz Embūtes draudzi.

Mācītājs Voitkus no Gramzdas aizgāja, kaut arī draudzes padome un draudzes locekļi centās viņu atturēt no šī soļa. Daudz asāks bija stāvoklis, aizejot mācītājam Freibergam. Viņš bija nonācis lielās domstarpībās ar draudzes valdi un padomi. Stāvokli vēl paasināja nenokārtotie materiālās dabas jautājumi. Draudzes vadība stingri pastāvēja, ka mācītājs drīkst apkalpot tikai tos draudzes locekļus, kas bija nomaksājuši draudzes nodokli, kamēr mācītājs domāja, ka var apkalpot arī pārējos individuāli no gadījuma uz gadījumu. Tam vēl pievienojās tas, ka Freibergs, dzīvodams Gramzdā, gribēja apkalpot arī Embūtes draudzi. Plaisa vien-

mēr palielinājās, un abas puses savu taisnību meklēja Baznīcas virsvaldē, tur iesniegdamas dažādas sūdzības. Toreizējais draudzes priekšnieks J.Kliests, miermīlīgas dabas cilvēks, visus savus pienākumus uzticēja savam vietniekam K.Kleinam, kas tad arī bija galvenais cīnītājs pret Freibergu, līdz kamēr pēdējais draudzi atstāja.

Freibergs, varētu teikt, bija rosīgs darbinieks. 1924.g. 3.augustā viņš atzīmēja Gramzdas baznīcas atjaunošanas svētkus, reizē arī pieminēdams mācītāja Štēgmana svētīgos 50 g. darbagadus Gramzdas draudzē.

Freibergs kopā ar draudzes priekšnieku J. Kliestu arī 1924.g. 30.aprīlī sniedza diezgan sīku pārskatu Baznīcas virsvaldei par Gramzdas draudzes dzīvi, un tanī ir lasāms, ka Pirmā pasaules kara laikā draudzes ēkas nav cietušas, ir aizvesti tikai 2 baznīcas zvani 500 rub. vērtībā. Ar agrārreformu draudzes intereses ir skartas tādā ziņā, ka tā ir pazaudējusi sešas pūrvietas ērgelnieka mājas zemes. Reālnastu veidā tādā kārtā tā ir zaudējusi gadā būvmateriālus par 100 rub., malku 35 asis par 350 rub., 250 pūru labības par 500 rub., 4 cilvēku klaušas gadā par 1000 rub., citas muižu nodevas gadā u.t.t. - 500 rub. Tā kopējie zaudējumi gadā ir 2450 rub.

Draudzes ēkas ir pietiekami labā stāvoklī. Pēc kara ēku iekšienes ir remontētas par 40.000 rubļiem, ko draudze samaksājusi ar saviem nodokļiem. Visas ēkas apdrošinātas pret uguni par 710.000 rubļiem.

Draudzes inventārs, ērģeļs, altāri, kancele u.t.t. ir labā stāvoklī. Ērģeļiem ir izdarīts pēc kara remonts par 30.000 rubļiem.

Baznīcai nekādu kapitālu nav, bet tai pieder 50 ha - 137 pūrvietas zemes, no kuŗas 55 pūrv. aŗamzemes, 38 pūrv. pļavu un 47 pūrv. meŗa un purva. Zemi izmanto mācītājs un ērģelnieks.

Baznīcas archīvā ir metriku grāmatas, sākot

ar 1834.gadu un dažādi citi materiāli. Baznīcai nekādu parādu nav.

Algu saņem mācītājs, ērģelnieks, apkalpotājs un zvanīkis. Mācītājs saņem 36.000 rub. naudas, mācītāja mājas zemes ienākumus, 8 kub.asis sastrādātas malkas gadā.

Ērģelnieks saņem 6 pūrvietu zemes ienākumus un 6000 rub. gadā. Draudzes apkalpotājs un zvanīkis katrs saņem 1000 rub. gadā.

Bez tam mācītājam un ērģelniekam ir brīvs dzīvoklis.

Mācītājs ziņo, ka akcidenču nav, kas gan neatbilst patiesībai, jo tādas mācītājs vienmēr ir saņēmis arī 1924.g., kad šis ziņojums sastādīts. Par vienkāršiem izrakstiem no baznīcas grāmatām mācītājs saņēma 25 rub., bet par "oficiāliem dokumentiem" 50 rub. Visi darbinieki savas algas ir saņēmuši.

Baznīcas dzīves uzturēšanai ir katru gadu vajadzējis 100.000 rub. Pēdējā gadā pieprasījumi esot apmierinoši, tikai draudzes locekļi labprātīgi negribot maksāt draudzes nodokli, tādēļ draudzes vadība kopā ar citām draudzēm esot nodomājusi pieprasīt līdzekļus no valsts.

Draudzē ir 12 kapsētu, pa lielākai daļai neapmaksātas. Kapsētas pārziņā draudzes padomes locekļi un pagastu padomes. Kapu vietas ierāda bez atlīdzības.

Par garīgo dzīvi ir sniegtas šādas ziņas: draudzei ir savs mācītājs, un viņam darbā palīdz draudzes padome. Dievkalpojumi notiek 3 reizes mēnesī baznīcā svētdienās. Bez tiem citās telpās ir svētdienas skola, jaunatnes stundas, bībeles stundas un citas garīgas sapulces. Māju, kur notiktu garīgas sanāksmes, visā draudzē nav gandrīz nemaz. Skolās ticības mācību māca tiem, kas to vēlas. Pret baznīcu izturas nelabvēlīgi tikai dažas arod biedrības. Draudzes padomes un mācītāja starpā valda laba saskaņa. Draudzes pa-

dome izplata 20 eks. "Svētdienas Rīts" un 50 eks. "Jaunatnes Draugs".

Divreiz gadā mācītājs apmeklē nespējnieku mājas un notur dievkalpojumus ar dievgaldu.

Dievkalpojumi ir labi apmeklēti, bet dievgaldnieku skaits ir zems - trūkst garīgo slāpju. Par iesvētīšanu ieskati ir dažādi. Pagājušajā 1923.g. ir noslēgtas 10 laulības dzimtsarakstu nodaļā, un tur reģistrēti 15 bērni, kas nav kristīti.

Mācītājs vēl piezīmējis, ka draudzes robežās ir 2 baptistu draudzes ar saviem lūgšanas namiem un viena brāļu draudze ar savu lūgšanas namu, kas 1920.g. atdalījusies no luterāņu draudzes un nodibinājusi savu patstāvīgu un neatkarīgu draudzi. Bez tam baptistu un brāļu draudzes sludinātāji notur savas sapulces arī daudzās vietās mājās un tā vājina luteriskās draudzes dzīvi.

Tāda bija aina, ko mācītājs Freibergs parāda savā 1924.g. ziņojumā.

Pēc viņa skandalozās aiziešanas draudze atkal trīs gadus paliek bez sava mācītāja. Šai laikā rosīgi darbojas sekta, gan brāļi un baptisti, gan citi, braukdami no Liepājas un citām vietām, jo Gramzdas draudze tagad ir auglīga zeme šai sēklai.

Tikai 1928.g. aprīlī uz Gramzdu atnāca garīgais kopējs Jānis Savickis - bez mācītāja tiesībām. Viņš Gramzdas draudzē darbojās ar Liepājas mācītāja V.Sandera gādību, kuŗa protekcijā un atbalstā viņš strādāja. Savickim nebija ne tiesību laulāt, ne iesvētīt, ne pieņemt pie sv. vakarēdiena. Daudzos gadījumos viņš to darīja un baznīcas grāmatās šādus aktus piedēvēja Sanderam. Savicka zemais izglītības līmenis un citi personīgas dabas apstākļi Gramzdas draudzei pozitīva deva maz. Drīz vien viņš sanāca asā strīdā ar draudzes padomes locekļiem, kas noveda pat pie laicīgās tiesas. Arī sektanti bija jau tik tālu tikuši, ka Savickis bija daudzos gadījumos spiests iet kompromisa ceļu. Tas noveda pie tā, ka no

Gramzdas baznīcas kanceles sludināja arī baptisti.

Attieksmes draudzes un garīgā kopēja Savicka starpā tik tālu pasliktinājušās, ka draudzes valde un mācītājs taisnību meklēja miertiesā. 1931.g. aprīlī Savickis Gramzdu atstāja. Kā viņa atnākšana uz Gramzdu, tā arī darbība nenotika bez baznīcas augstākās vadības ziņas, un tādēļ arī tā lielā mērā ir atbildīga par šo triju gadu Savicka darbības posmu. Bet tas no otras puses ir izskaidrojams ar lielo mācītāju trūkumu.

Tā paša gada vasarā, 5.jūlijā, Gramzdas baznīcā noturēja dievkalpojumu teoloģijas students H.Biezais. Draudzei mācītāja vajadzēja tūlīt, bet Biezajam vēl stāvēja priekšā pēdējā gada studijas. To neievērojot, draudzes padome 19.sept. sēdē vienprātīgi nolēma gaidīt vismaz vienu gadu, līdz H.Biezais beigs universitāti, lai pēc tam viņu varētu ievēlēt par Gramzdas draudzes mācītāju. Tanī pašā sēdē nolēma atļaut Biezajam apkalpot Gramzdas draudzi par tik, par cik viņš to, students būdams, drīkst, bet citādi šai gada laikā iztikt ar vikārmācītājiem. Iecirkņa prāvests Špērs gan cēla iebildumus pret šādu padomes lēmumu, un tā paša gada rudenī viņš ieradās Gramzdas draudzē uz vizitāciju. Tad arī noskaidrojās, ka draudzes vadība patiesi nopietni ir domājusi par Biezā saistīšanu Gramzdā un gatava darīt visu, lai to panāktu. Pēc tāda draudzes valdes un revīzijas komisijas paskaidrojuma prāvests apmierinājās un vienojās, ka draudze gaidīs, kamēr Biezais varēs nākt uz Gramzdu.

1932.g. sākumā notiek Gramzdas draudzes padomes vēlēšanas, kad draudzes padomē un valdē ievēlē jaunus darbiniekus. Bet jau šai laikā nākas vērot draudzes lielās materiālās grūtības, jo vienreiz otrreiz trūkst līdzekļu, ko maksāt vikārmācītājiem samērā mazo atlīdzību. No otras puses, Gramzdas draudze ar saviem četriem pagastiem ir

pietiekami liela, lai tai nebūtu jācīnās ar šāda veida grūtībām. Tas nozīmē organizācijas trūkumu un draudzes vadības vājumu. Pārbaudot draudzes locekļus, nodokļu maksātājus, izrādās, ka tādu ir tikai ap 600 no 5000 dvēselēm. Tā ir nenormāla parādība. Līdz šim nav arī vesti nekādi draudzes nodokļu maksātāju saraksti. Tādēļ arī iegūt skaidrību par draudzes materiālajām iespējām ir grūti. Jau 1932.g. augustā draudzes padome nolemj draudzes locekļus reģistrēt pa rajoniem. Reģistrācija rāda, ka pie Gramzdas draudzes grib piederēt apm. 1780 pieaugušu cilvēku. Daudzi vēl šaubās, jo tik stingra nostāja ir neparasta. Ja līdz šim katrs, kad tam bija kāda vajadzība pie mācītāja, aizgāja un toreiz nomaksāja vai nu par vienu, vai diviem gadiem savu nodokli, tad tagad tas vairs nebija sagaidāms. Tāda reģistrācija un pazinojums, ka nodoklis būs kārtīgi jāmaksā gadu no gada, radīja zināmu vilšanos un sarūgtinājumu. Daži, jau reģistrējoties, pasteidzās formāli no baznīcas atsacīties. Padomes locekļiem, veicot reģistrācijas darbu, bija jādzird ne viens vien pārmetums. Tomēr materiālais pamats ar to bija stiprināts.

1932.g. septembrī, piedaloties Grobiņas iec. prāvestam Špēram, draudzes padome augstskolu beigušo H.Biezo ievēlēja par mācītāju Gramzdas draudzē. 1932.g. 31.okt. Rīgas Doma baznīcā archibīskaps T.Grīnbergs viņu ordinēja par Gramzdas draudzes mācītāju un Baznīcas virsvalde apstiprināja amata.

a. Taču tanī pašā padomes sēdē, cik vienprātīgs bija lēmums par Biezā saistīšanu Gramzdas draudzē, tik bažīgas bija padomes locekļu sejas algas jautājumā. Draudzi, kurū līdz šim bija apkalpojuši vikārmācītāji par mazu atlīdzību un tāpat garīgā kopēja mazā alga, bija tā ruīnējuši, ka tai pašai vairs nebija ticības, ka spēs mācītājam maksāt kaut cik pieklājīgu algu. Tamdēļ

mēneša alga - 160 latu - daudziem padomes locekļiem šķitās neiespējama līdzekļu trūkuma dēļ. Taču prāvestam uzstājoties, ar zināmu nosacījumu, ka mācītāja alga drīkst sasniegt tikai 75 % no saņemtajiem nodokļiem, šo algu pieņēma. Dzīve vēlāk rādīja, ka Gramzdas draudze kopš 1932.g. nekad vairs nav cīnījusies ar materiālām grūtībām, jo ienākumi gadu no gada auguši. Draudzes materiālo stāvokli labi raksturo šāds ienākumu un izdevumu pārskats:

<u>gads</u>	<u>Ienemts</u>		<u>Izdots</u>	
1920	3768.55	Rbl.	977.50	Rbl.
1921	32317.50	"	13416.30	"
1922	23258.65	"	19104.50	"
1923	-		-	
1924	126480.50	"	113068.00	"
1925	3642.15	Latu	2001.45	Latu
1926	3458.11	"	2814.97	"
1927	-		-	
1928	-		-	
1929	3183.00	"	2907.00	"
1930	2333.01	"	2293.81	"
1931	2207.22	"	2141.52	"
1932	3558.13	"	3212.35	"
1933	5392.38	"	3693.67	"
1934	6604.11	"	5039.16	"
1935	5875.39	"	3008.91	"
1936	9367.09	"	8954.24	"
1937	8264.40	"	7019.00	"
1938	10253.00	"	8486.15	"
1939	6981.00	"	5088.15	"
1940	7325.92	"	5644.56	"
1941	27917.90	Rbl.	10816.83	Rbl.

1928.g. ir nodibināts ērģeļu būves fonds, kurā katru gadu iemaksāja gan labprātīgus ziedojumus, gan atskaitījumus no draudzes vispārējā budžeta.

Šis pārskats rāda lielās materiālās grūtības draudzes chaotiskajā stāvoklī līdz 1930.g. Vēl spilgtāk tas redzams, ja ievēro summas, ko draudze izdevusi dažādiem remontiem un būvēm. Tā:

1921	6934.25	Rbl
1922	6492.20	"
1923	-	
1924	13095.50	"
1925	605.07	Ls
1926	497.16	"
1927	-	
1928	-	
1929	332.55	"
1930	333.30	"
1931	419.18	"
1932	642.61	"
1933	383.50	"
1934	2285.94	"
1935	581.70	"
1936	1905.26	"
1937	778.53	"
1938	638.53	"
1939	918.97	"
1940	523.41	"
1941	330.00	"

Vai, saskaitot šos gadus pa piecu gadu posmiem, iegūstam šādu ainu:

1920-1924	26521.95	Rbl	resp. Ls. 2652.10
1925-1929	1434.78	Ls	
1930-1934	4064.53	"	
1935-1939	4822.99	"	

Šie skaitļi rāda ievērojamu materiālās dzīves uzplaukumu pēc 1930.g., jo laika posmā starp 1930.g. un 1934.g. izdots par remontiem tikpat, cik iepriekšējā gadu desmitā.

Salīdzināšanai sniedzu arī kases pārskatu 10

gadu un 5 gadu laika posmā, sākot ar 1760.g., cik to atļauj ieraksti kases grāmatās:

	<u>Iepemts</u>	<u>Atlikums</u>
1760/62	1142.4 1/2 Fl	275.18 Fl.
1770/72	1436.- "	222.4 1/2 gr. "
1780/82	1097.- "	19.2 1/2 " "
1790/92	1062.- "	267.22 1/2 gr. "
1800/02	1306.3 gr "	86.13 1/2 " "
1810/12	1243.4 1/2 "	159.1 1/2 " "
1820/22	1056.18 "	125.3 " "

	<u>Iepemts</u>	<u>Izdots</u>
1830	226.92 Rbl	124.37 Rbl.
1840	188.00 "	166.42 "
1850	274.74 "	274.74 "
1855	425.66 "	425.66 "
1860	998.30 "	998.30 "
1865	616.88 "	618.88 "
1870	585.83 "	585.83 "
1875	413.86 "	413.86 "
1880	935.95 "	361.15 "
1885	523.38 "	42.11 "
1890	1159.66 "	1186.25 "
1895	898.15 "	578.03 "
1900	423.85 "	313.00 "
1905	305.75 "	302.27 "
1910	394.41 "	359.57 "
1915	190.00 "	170.00 "

Laikā no 1850.g. līdz 1875.g. katru gadu kasē bijis iztrūkums, ko patroni parasti ir seguši ar papildmaksām.

Šie skaitļi kopš 1760.g. ļauj iegūt daudz maz pārskatāmu ainu par draudzes saimniecisko dzīvi un to salīdzināt ar pārējo desmit gadu saimniecokšanu. Tad atklājas, ka agrāk patroni samērā daudz vairāk ir izdevuši draudzes saimniecības un ēku uzturēšanai, nekā tas notiek pēc 1920. gada, kad draudzei pašai bija jānes visas nastas.

Bet atgriezīsimies pie draudzes dzīves pēc 1932.g.

c. Drīz vien radās arī pirmās grūtības. Daudzi gan bija uzdevušie par draudzes locekļiem, bet joprojām domāja, ka nodokļus var maksāt kā un kad iepatīkas. Taču baznīcas padomes locekļu gadskārtējie apmeklējumi mājās atgādina, ka neviens nevarēs būt draudzes loceklis, kas nebūs nokārtojis šīs materiālās saistības. Sakarā ar baznīcas satversmi katrs, kas nav divus gadus samaksājis draudzes nodokli, jāuzskata par izstājušos. Kad nu pēc diviem gadiem daudzi, trīsreiz lūgti samaksāt samērā niecīgo baznīcas nodokli, to nedarīja, tos uzskatīja par tādiem, kas no draudzes izstājušie, un tiem paziņoja, ka tie ir svītroti no draudzes locekļu sarakstiem. Tas skartajos sacēla veselu vētru. Bira sūdzības Baznīcas valdei, padomei, gāja raksti uz Baznīcas virsvaldi, taču nesekmīgi, jo pamazām bija jāatzīst, ka arī baznīca ir organizēta ļaužu kopa un nevar pastāvēt bez zināmas kārtības un materiāla pamata.

Cik no sākuma bija nepatīkamas šīs sūdzības un pārmetumi, tik vēlāk bija patīkami redzēt, ka draudzes locekļos pašos pamazām ieauga kārtības izjūta un pienākuma apziņa pret savu baznīcu. Turpmākos gados ne vienu vien reizi varēja šai ziņā dzirdēt atzinīgus vārdus. Kas to sākumā nebija sapratis, vēlāk pats meklēja ceļu atpakaļ pie baznīcas.

Bet baznīcas valdei kopā ar mācītāju bija jāizcīna arī nepatīkamas cīņas ar savu augstāko instanci - Baznīcas virsvaldi. Tā prasīja no baznīcas nodokļiem 15 % iemaksāt Virsvaldes kasē. Daudzi draudzē to sajuta kā smagumu un sevišķi vēl tādēļ, ka Virsvalde nekad nav publicējusi pārskatus par šo līdzekļu izlietošanu. Tā arī Gramzdas draudze, kas tikko sāka materiāli atzīgt, to sajuta par nastu. Tamdēļ, padome

nolēma nemaksāt Virsvaldei 15 % no nodokļiem, bet gan katram maksātājam atsevišķi prasīt, cik viņš maksās Baznīcas virsvaldei, kā tā to iepriekšējos gados pati bija noteikusi. Tādu maksātāju bija pavisam maz, un tamdēļ jau laikam arī bija noteikti 15 % maksājumi. Virsvaldi tas neapmierināja, un Gramzdas draudzē 1933.g. decembrī ieradās izmeklēšanas komisija - Virsvaldes loceklis J.Krūmiņš un grāmatvedis Prūsis. Nekādu revīzijas aktu nesastādīja, un arī draudzei vēlāk neko neziņoja par revīzijas rezultātiem. Tikai vēlākos gados laiku pa laikam tika atgādināts maksāt 15 %, ko draudze nekad nav darījusi. Tanī vietā gan draudze dažos gadījumos ir nodevusi atsevišķas summas no sava vispārējā budžeta Baznīcas virsvaldes uzturēšanai. Tā arī formāli jautājums palika neatrisināts.

Kā jau iepriekš minēts, par remontiem izdotās summas pārskatā rāda, ka ap 1932./36.g. draudzē izdarīti lielāki remontu un pārbūves. Bet pats svarīgākais darbs bija ērģeļu pārbūve, ko veica 1936./37.g. ērģeļu būvētājs Andrejs Sūnaklis no Jēkabpils. Tās 1937.g. 27.nov. iesvētīja archibīskaps T.Grīnbergs, piedaloties prof. A.Freijam un māksliniekiem prof. P.Saksam un prof. N.Vanadzīnam. Jaunās ērģeles izmaksāja 7219 latu, un valdība ērģeļu būvei piešķīra 1000 latu pabalsta.

d. Darbā radās arī dažādi citas dabas sarežģījumi un grūtumi. Mācītājs pēc universitātes beigšanas bija atstāts pie tās sagatavoties zinātniskam darbam; tamdēļ viņam vajadzēja savi dalīt starp praktisko darbu draudzē un tīri teorētisko zinātnes darbu. Bez tam vēl mācītājam pāris reizes draudzi vajadzēja atstāt, lai dotos studiju nolūkos uz ārzemēm. Tas notika 1934./35.g. un 1936./37.g. Pa šo laiku draudzi apkalpoja vikārmācītāji, mācītāja personīgie draugi, pašreizlīdzīgi braukdami pat no attālākajām Latvijas vietām. Protams, ja mācītājs atbrauc tikai svētdienā uz dievkalpo-

jumu, tad draudzes dzīve ir traucēta. Bet draudze to pacietīgi un bez pārmetumiem panesa, gan tanī pašā laikā iepazīdamās ar daudziem svešiem mācītājiem, no kuriem tā dažu paturējusi mīlā piemiņā. Tāpat draudzes svētkos, it sevišķi kapu svētkos, runāja viesu mācītāji, bet vasarās arī Teoloģijas fakultātes studenti, no kuriem daži Gramzdā teica savu pirmo svētrunu. Bet kā jau teicu, mācītāja rezervēšana arī vēlākam darbam un studijas ārzemēs nepalika bez savām ēnas pusēm draudzes dzīvē.

Tā 1934.g. ziemā, mācītājam projām esot, draudzes padome bija nolēmusi gabalu no mācītāja mājas zemes iznomāt Priekules Patērētāju biedrībai kooperatīva veikala ēkas celšanai par ļoti niecīgu (10 latu) gada nomu. Tas bija principiālas dabas jautājums. Draudzes padome bez mācītāja ziņas bija iznomājusi mācītāja zemi. Šai gadījumā apstākļi sarežģījās vēl tai ziņā, ka zeme bija iznomāta kaimiņu pagasta kooperatīvam, lai gan Gramzdā tikko bija sācis darboties vietējais kooperatīvs. Lietu izšķīra Baznīcas virsvalde - pret mācītāja un draudzes gribu par labu minētajam kooperatīvam. Attieksmes tik tālu saasinājās, ka kooperatīvs, gribēdams radīt ļaužu priekšā iespaidu, ka starp mācītāju un to nav nekādu domstarpību, pieprasīja savas darbības atklāšanā un ēkas ievēlīšanas svētkos baznīcu garīgam koncertam. Protams, baznīca netika liegta. Bet kad noskaidrojās, ka baznīcā tiks patvarīgi izdalītas dziesmu lapiņas, ko bez mācītāja ziņas sastādījis pie evaņģēliskās baznīcas nepiederīgais veikalvedis, mācītājs, saskatīdams baznīcas cieņas aizkaršanu, svētku dienā baznīcu ar prāvesta ziņu slēdza. Baznīcas virsvalde atzina, ka mācītājs nav vainojams. Valde, kas mācītāja zemi bija iznomājusi kooperatīvam, šī sarežģījuma dēļ atsacījās no amata. Tās vietā nāca cita, kas darbojās kopš 1937.g. ar labām sekmēm līdz šai dienai.

Pēc visām cīņām un pārpratumiem stāvoklis bija nostabilizējies.

1940.g. jūnijā mācītājs bija ievēlēts par privātdocentu Teoloģijas fakultātē. Bet pēc dažām dienām Latviju okupēja Padomju Savienības sarkanā armija, un Teoloģijas fakultāti slēdza. Tādēļ bija jāatliek doma par akadēmisko darbu Rīgā un jāturpina darbs draudzē. Tā arī mācītājs darīja līdz 1940.g. beigām, kad, vairāku draudzes locekļu pamudināts un draudzes padomes atbalstīts, draudīgā stāvokļa dēļ, ko tas bija radījis ar savām asajām un atklātajām runām pret komunistiem, aizgāja ar archibīskapa ziņu četru mēnešu atvaļinājumā. Pa šo laiku Gramzdas draudzi apkalpoja mācītājs O.Birkmanis, kas tikko bija beidzis universitāti un pagaidām bija Priekulē aptiekas asistents. Viņš paš aizliedzīgi, nebīdamies nekādu grūtību, šos četrus mēnešus brauca uz Gramzdu noturēt dievkalpojumus. Pēc atvaļinājuma, 1941.g. maijā, Gramzdā atgriezās atkal mācītājs Biezais un turpināja savu darbu. 1941.g. 24.jūnija rītā pie Gramzdas baznīcas parādījās vācu armijas pirmās vienības.

Gramzdas baznīcu un mācītāja māju vācieši nodedzināja, taču jau otrā nedēļā pēc tam sākās atjaunošanas darbi, kas vēl joprojām turpinās.

e. Ar jaunām izredzēm turpināt uzsākto akadēmisko darbu Biezais aizgāja uz Rīgu. Draudzes padome 1941.g. 22.novembra sēdē vienprātīgi nolēma par savu mācītāju uzaicināt O.Birkmani. Baznīcas virsvalde šim lēmumam pievienojās un viņu ar 1942.g. 1.janvāri apstiprina par Gramzdas draudzes mācītāju, ar to pašu dienu atbrīvojot H. Biezo no Gramzdas draudzes mācītāja pienākumiem. Viņš praktiski draudzi jau bija apkalpojis kopš augusta un vadījis baznīcas atjaunošanas darbus. Šai laikā arī atjaunoja nodedzināto ērgelnieka māju, kas tagad kļuva par mācītāja dzīvokli (skat. 16. un 17. att.). 1944.g. rudenī atjaunotā baznīca

tika krievu sagrauta (skat. 18. un 19. att.).

Pēc Štēgmana nāves ne tikai draudzes materiālā, bet arī garīgā dzīve pa Pirmā pasaules kara gadiem strauji bija slīdējusi uz leju. Stāvoklis neuzlabojās arī vēlāk ar biežo mācītāju maiņu un garajiem starplaikiem, kad draudzei nebija sava mācītāja.

Šīs grūtības sajuta ikviens mācītājs, kas atnāca uz Gramzdas draudzi, un atkal pēc īsa laika, grūtības nepārvarējuši, aizgāja vai nu labprātīgi, vai arī sanākuši konfliktā ar draudzes vadību (Kīglers, Voitkus, Freibergs, Savickis).

2. Tādu mantojumu vajadzēja saņemt 1932.g. arī mācītājam Biezajam. Taču bija veikti arī savi priekšdarbi. Tā Savickis bija nodibinājis sieviešu komiteju, draudzes jauniešu pulciņu un draudzes kori. Draudzes koris jaunus impulsus guva ar jaunā mācītāja atnākšanu. To vadīja darbīgais E. Reinfelds no Aizvīķu Arājiem, kam mūzika vienmēr bija sirdslieta. Cik lielas bija viņa dāvanas un enerģija, tik liels pamazām auga nemiers kora dalībniekos un draudzes locekļos pret viņu tīri privātās dzīves dēļ, kādēļ viņš drīz atsacījās no kora vadītāja pienākumiem. Draudzes kora vadību pārņēma par nelielu atlīdzību R.Kliests no Aizvīķu Kliestiem. Korī viņš radīja gan lielāku disciplīnu, bet tas jaunu dziedātāju trūkuma un šauro pienākumu dēļ, - dziedāt tikai baznīcā - pamazām saira 1935.g. Vēl līdz šai dienai tādēļ, baznīca un arī Gramzdas pagasts nav tikuši pie sava pastāvīgā kora, kaut gan no gadījuma uz gadījumu sanāk dziedātāji.

Bznīcas kora vietā dievkalpojumos piedalījās draudzes pagastu kori, ko parasti vadīja skolu pārziņi. Sevišķi iecienīts un mīļš viesis baznīcā bija labi koptais Purmsātu pagasta koris skolas pārziņa M.Kareļa vadībā.

Sieviešu komiteju 1932.g. vadīja Anna Sause

no Kalētu Žagariem, tad Johanna Kuduma no Kalētu Poliem, Minna Kere no Kalētu Rudeniekiem un pēdējos gados ar labām sekmēm Z.Vīksne no Gramzdas Pumpuļiem, kurai draudze ir daudz pateicības parādā par daudziem, gan lieliem, gan maziem svētku sarīkojumiem, dāvanām baznīcai u.t.t.

1938.g. septembrī sieviešu komiteja nosvinēja savus 10 gadu pastāvēšanas svētkus un apdāvināja darbinieci J.Eidiņu no Aizvīku Birzniekiem, kurā visus desmit gadus palikusi savā darbā.

Grūtāks liktenis bija jaunatnes pulciņam, kas bija organizēts pēc sektantu jaunatnes pulciņu parauga. Tā biedri nekādā ziņā nebija jaunatne, nepavisam nerunājot par draudzes labāko jaunatni. Izrādījās, ka jaunatnes pulciņa vidū bija 70 gadu sirmgalvji, atraitņi, meitas ar ārļaulības bērniem u.t.t. Protams, tik dažādām dvēselēm arī grūti bija atrast kopēju valodu un saprasties.

Ceļš uz jaunatnes sirdi bija jāmeklē citādi. Tādēļ šo jaunatnes pulciņu 1933.g., kurā vairs bija tikai kādi desmit dalībnieki, likvidēja. Jāpiezīmē, ka mācītāja paša liberālie uzskati nebija savienojami ar atziņām, ko baznīcas jaunatnei dažādos kursos mācīja centrā. Tādēļ šī bija arī vienīgā izeja. Ceļš uz jaunatnes sirdi veda caur iesvētes mācību. Tās bija gaišākās dienas ne tikai jaunatnei, bet arī mācītājam, kurā izauga cieša un sirsnīga saprašanās ar topošajiem draudzes locekļiem. Baznīcas dievkalpojumos vienmēr vairāk parādījās jaunas sejas. Mācītājs pēc iesvētišanas uzturēja ar jaunatni tuvas attiecības, rīkoja kopīgus pārrunu vakarus un gadskārtējus kopīgus svētkoļojumus uz Rīgu, Brāļu kapiem. Un tur, kur mācītājs savu brīvo konfesjonālo uzskatu dēļ atdūrās uz vecākās paaudzes pretestību, jaunatne parasti stāvēja aiz mācītāja. Daudzos gadījumos draudzes padomeš locekļi pēc ievāktajām ziņām to apstiprināja. To visu vēl sevišķi veicināja labās

attieksmes ar skolām.

Pēdējos desmit gados draudzes garīgo dzīvi mācītājs pamazām, bet neatlaidīgi vadīja noteiktā virzienā projām no sastingušā burta brīvā, kustīgā dzīvē. (20. att.)

S K O L A S

Runādams par skolām Gramzdas draudzē, es negribu atkārtot vispārīgo laikmeta raksturojumu un problēmas, kuŗas stāv ciešā atkarā ar tā laikmeta skolu dzīvi vispār, jo plašāk par to rakstījis pazīstamais skolu vēstures pētnieks A.Viĥs 83).

Par Gramzdas draudzē ietilpstošajām skolām 19. g.s. pirmajā pusē kaut cik pilnīgāku ziņu trūkst.

Viĥa skolu vēsturē ir ziņas, kas ņemtas no Kurzemes muižnieku maršala 1841.g. ziņojuma Krievijas izglītības ministram. Šai pārskatā redzams, ka Gramzdas draudzē bijušas šādas skolas:

	<u>zēni</u>	<u>meitenes</u>	<u>kopā</u>
Dižgramzdā	22	20	42
Trekpos	11	10	21
Mazgramzdā	14	11	25
Kalētos	58	52	110
Aizvīkos	12	10	22
Galkintos	4	4	8
Smaižos	4	3	7
Diždāmā	9	7	16
Mazdāmā	5	4	9

Kopā: 139 121 260

Bet tanī pašā laikā mājās ir mācījušies:

Raužos 4 3 7

Pēc šī pārskata Gramzdas draudzē 1841.g. bijušas 9 "tautskolas". 1849./50.g. pārskatā ir

minētas šādas "zemnieku skolas":

	<u>zēni</u>	<u>meitenes</u>	<u>kopā</u>
Mazgramzda	14	11	25
Kalēti	50	50	100
Gallinti	5	4	9
Smaiži	3	3	6
Diždāma	8	7	15
Mazdāma	4	4	8
Kopā:	84	79	163
Mājās mācījušies:			
Trekņos	12	12	24
Gramzdā	36	35	71
Aizvīkos	30	30	60
Raužos	3	3	6
Kopā:	81	80	161

Salīdzinot šos pārskatus, redzam, ka no skolām, kas darbojās 1841.g., 3 vairs nedarbojās, proti: Trekņos, Aizvīkos un Gramzdā. Tur tagad bērni mācījās mājās. Līdz ar to mainījās arī zemnieku skaits. 1841.g. skolās gāja 240 bērnu, bet 1849.g. - vairs tikai 161.

Kas tās bija par skolām? - Tās bija parastās zemnieku skolas, kur strādāja viens skolotājs un kurās bija pie muižām. Tanīs it īpaši mācīja lasīt, lai zemnieku bērni ievingrinātos tik tālu, ka spētu lasīt bībeli un dziesmu grāmatu. Bet arī šais skolās darbojās viens otrs ievērojamāks skolotājs. Tā ir ziņas, ka Purmsātu skolā ir strādājis skolotājs Matīss Vītiņš, toreizējos apstākļos ievērojams preses darbinieks. Viņš bija ieguvis arī turienes baronu sevišķu cieņu un labvēlību, kā to liecina E.F.Šēnberga nekrologs Latviešu Avīzēs 84)

Šīs ziņas papildina mācītāja Aušicka ziņojumi Grobiņas iec. prāvestam katru pusgadu, sākot ar 1851.g.

1851.g. maijā viņš ziņo, ka skolu dzīvē viss pa vecam un nekādas pārmaiņas nav notikušas.

1857.g. maijā viņš ziņo, ka 2 skolas beigušas pastāvēt, bet vēl darbojas trīs. Divu skolu slēgšana nav nekāds liels zaudējums, jo "šais skolās saistītie skolotāji piederēja pie tiem sevišķi vienkāršajiem individiem (Individuen), no kuŗu darbības nevarēja sagaidīt nekādā ziņā kādus ievērojamākus panākumus". 85)

1865.g. oktobra ziņojumā sacīts, ka Gramzdā ir tautskola un skolotājs, kas mācījes Aizputes apriņķa skolā. Arī Aizvīkos ir skola, bet skolotājs nav vēl ieradies.

Pēc pāris gadiem, 1867.g. maija ziņojums skan pavisam bēdīgi: visas skolas draudzē ir likvidētas, un nav zināms, kad atvērs jaunas. Tāpat ziņojums skan arī nākamajos gados, 1868.g. oktobrī un 1869.g. maijā.

1871.g. maijā mācītājs ziņo, ka Kalēti ir nodomājuši uzcelt jaunu skolas namu un ka rudenī tas būs gatavs. Tā paša gada rudenī turpretim ziņo, ka skolas lieta ir atlikta.

1872.g. maijā mācītājs Štēgmans atgādina, ka tas ir neciešams stāvoklis, ka draudzē ar 7000 dvēselēm nav nevienas skolas.

1872.g. oktobra ziņojumā teikts, ka ar Mārtiņa dienu Purmsātos uzsāks savu darbu skola.

1874.g. maijā atzīmēts, ka Kalētu muižā darbojas skola, kuŗā mācās muižas kalpu bērni.

Šis ir pēdējais mācītāja ziņojums prāvestam, kuŗā pieminētas skolu lietas. Turpmākajos gados viņš tajos nav pieskāries skolu lietām. Bet arī šie divdesmit trīs gadi (1851-1874), kur tikai dažos vārdos ir pieminētas skolu lietas, rāda to visai bēdīgo stāvokli. Tā 1841.g. draudzē bija 9 skolas, 1849.g. - 6, 1857.g. vairs tikai 3, tad pēc desmit gadiem - 1867.g. - vairs nebija nevienas. Tas tā turpinājās līdz pat jaunu skolas likumu izdošanai 1875.g.

Jau 1862.g. gubernas valdes statistiskās ziņās nav minēta Gramzdas draudzē neviena skola, tādēļ jādomā, ka piecu gadu laikā pēc 1857.g. mācītāja ziņojuma būs likvidējušās arī tanī minētās 3 skolas. Tamdēļ var domāt, ka periods, kurā Gramzdas draudzē nav bijusi neviena skola, ir vēl garāks, proti, jau kopš 1862.g.

1875.g. skolu likums prasīja ziņas par skolām. Tās ir sakopojis Priekules draudzes mācītājs Haselbergs (Hasselberg), pēc tām Gramzdas draudzē tad ir bijušas 5650 dvēseles, 3 skolas un 3 skolotāji, kurās ir mācījušies 98 zēni un 38 meitenes, pavisam 136. Tādā kārtā uz 1883 dvēselēm bija viena skola. Pavisam skolas gados bijis 450 bērnu. Gada skolā gājuši 34, bet ziemas skolā - 102 bērni. 86)

Bet drīz pēc tam saskaņā ar šo 1875.g. likumu sākās skolu dibināšanas, par ko ieskatu dod turpmāk minētie protokoli. 1875.g. tiek arī iecelts pirmais Gramzdas draudzes skolu inspektors barons Bistrams (Bistram) no Mežiniekiem.

Turpmāk runāsim atsevišķi par katru skolu, ko nodibināja četros Gramzdas draudzē ietilpstošajos pagastos: Gramzdā, Aizvīkos, Kalētos un Purmsātos. Vispirms tomēr jārunā par kādu skolu, kura pastāvēja neatkarīgi no pagastiem un kurā varēja iet visu pagastu bērni un kura nav uzrādīta arī iepriekš minētajos ziņojumos. Tā bija Gramzdas ērgelnieku skola.

a. Gramzdas ērgelnieku skola

Tā ir dibināta 1845.g., kā tas redzams no barona Noldes 1883. gada pārskata. Tās dibināšanas laiks sakrīt ar ērgelnieka E.Šēnberga atnākšanu uz Gramzdu par ērgelnieku. Tā bija privāta skola, kur mācījās samērā maz bērnu, gan no dažādām aprindām, kas lielāko tiesu nāca no turienes vāciešiem - kolonistiem. Skola deva pie-

tiekamas priekšzināšanas tādiem, kas vēlāk gribēja iestāties ģimnazijā. Ka skola jau Šenbergā laikā ir nesusi savu svētību ne tikai tuvākajai apkārtnē, nav nekādu šaubu. Lai kā vērtē Šenbergā literāro darbību, kā skolotājs viņš toreizējo Kurzemes skolotāju vidū bija izcila persona. To pavisam pareizi novērtē arī A.Vičs, minēdams viņu blakus pazīstamajiem skolotājiem A.Bergmanim un E.Dīnsbergim. 1876.g. Šenbergim, atstājot draudzes ērģelnieka pienākumus, ir jāatstāj arī skola.

Par ērģelnieku pēc Šenbergā nāk Voitkus, un līdz ar to viņš pārņem arī skolu un vada to līdz pat savai nāvei. Voitkus darba gadi uzspieda skolai savu zīmogu, un tautas atmiņā šī skola dabūjusi nosaukumu "Voitkus skola". Voitkus zināšanas bija plašākas, un viņš savam darbam ir piegājis visai nopietni. Viņa laikā skolas vārds ir skanējis arī ārpus Gramzdas pagasta un draudzes robežām, tā kā tanī mācījušies arī citu pagastu jaunieši.

Voitkus ērģelnieka līgumā ar draudzi 7. un 8. # ir noteiktas ērģelnieka skolas tiesības un pienākumi. 87) Šis līgums noteic, ka skola ir dibināta ērģelnieka ienākumu pacelšanai. Viņš var skolas vajadzībām izmantot iesvētes mācībām paredzētās telpas. Skolā nedrīkst uzņemt vairāk kā 30-40 bērnu, kas jāņem no draudzē esošajām muižām, ja iespējams, proporcionāli lielumam, pēc tam citu lauku bērni, kas piederēja pie šīm muižām, un beidzot, ja būtu brīvas vietas - arī no citām vietām. Katru gadu Jānos un Mārtiņos ir jāpazīņo draudzes priekšniekam, kādus bērnus paredzēts skolā uzņemt. Vispār draudzes priekšniekam paliek skolas uzraudzības tiesības arī mācību lietās. Skola ir vienas klases elementārskola, kurā lasīt, rakstīt un lēst pratējus bērnus sagatavo tālākām skolas gaitām. Skola savu darbu izbeidz, vai nu Voitkum gribot, vai arī kādu iemeslu dēļ, ko noteic patroni.

Skolā katrā ziņā mācīja vairāk nekā pagastskolā, jo tai jau uzņēma tikai tādus, kas prata lasīt, rakstīt un lēst.

Jau pieminētais barona Noldes sastādītais pārskats par 1883.g. rāda, ka skolā audzēkņu bija papildnam. 1879./81.g. tanī gājuši 41 zēns un 16 meitenes, pie kam skolas internātā dzīvojuši 35 zēni un 9 meitenes.

1880./81. - 40 zēni un 21 meitene; internātā 34 z. un 14 m.

1881./82.g. - 52 z. un 26 m. un internātā 42 z. un 15 m.

Tas ir skaitlis, kas tālu pārsniedz līgumā minētās robežas un kas ērgelniekam deva ievērojamus blakus ienākumu.

Tomēr drīz pēc līguma nolīgšanas Voitkus, sakarā ar Gramzdas pagastskolas dibināšanu, ir gājia pie patroniem ar priekšlikumu, ka viņš uzņemties arī pagastskolas skolotāja pienākumus un turēs sev palīgu abām skolām. Patroni šo priekšlikumu tomēr noraidīja. Voitkus laikam ir gribējis pāriet uz pagasta skolu arī tamdēļ, ka vecajā ērgelnieka mājā telpas bija par šaurām. Uz norādījumu, ka telpas būtu jāpaplašina, Trekņu barons Korfs ir atbildējis, ka šī skola ir privāta skola arī naudas lietās: ja vajagot, tad varot Voitkum maksāt vairāk naudā. Pēdējos gados esot jau tik daudz būvēts, ka pašreiz neesot iespējams. Ka patiesi patroni ar būvēm bija nogurdināti, rāda vēlākais viņu strīds, kad ērgelnieka māju pār-būvēja.

Tanī pašā laikā arī Voitkum ieteica, ja telpas par šaurām, skolu slēgt tanīs sešās nedēļās, kad telpas ir vajadzīgas iesvētījamo mācīšanai.

Skolā desmit stundas nedēļā mācīja vācu valodu un kopš 1876.g., t.i., kopš skolu vadīja Voitkus, arī krievu valodu.

Par Voitku pašu še lasāms, ka viņa vārds ir Kārlis, tēva vārds Ēvalds, dzim. Vaiņodē 1849.g.

31.maijā, latvietis, zemnieku cēluma, luterticīgs, mācījies Gramzdas ērģelnieka skolā, skolotāja gaitas uzsācis Kalētu muižas kalpu skolā 1873.-1875.g.

Vēlāk Voitkus Liepājas Nikolaja ģimnazijā ir ieguvis elementārskolotāja tiesības. Ar tādu izglītību skolotājs toreiz laukos nebija bieži sastopams, un, protams, ar tādām zināšanām apbalvots, tas patiesi varēja sekmīgi strādāt. Savu pirmo izglītību viņš bija ieguvis pie sava audžu tēva Šēnberga Gramzdas ērģelnieku skolā, ko tagad vadīja pats.

1883.g. pārskatā Nolde ir piezīmējis: 1/ ka šī skola nav nekāda pagastskola, bet privāta elementārskola, kurā mācās dažādu tautību skolnieki no tuvākās apkārtnes, lai sagatavotos iestāties ģimnazijas zemākajās klasēs. 2/ Skolā darbojas arī palīgskolotājs, ko draudzes skolu komisijai atļaujot, pieņem un algo pirmais skolotājs. 3/ Katram skolniekam ir jāmaksā 10-15 rubļ. skolas naudas.

Voitkum tādi ir bijuši. Tā 1880./81.g. pārskatā redzams, ka pie viņa strādājusi kāda Žosefīne Boglera.

1885./86.g. strādā palīgs Lapins Lukevics, kas mācījies Liepājas Nikolaja ģimnazijā, bet pagaidām apliecību nav ieguvis. 1876.g. viņš strādājis Šarkē, 1877.-79.g. Rucavā, 1880.g. mājskolotājs Tukuma muižā un 1883.-1885.g. mājskolotājs Bukaišu muižā. Vēlāk Voitkum par palīgskolotājiem vēl ir bijuši Jansons, Ezers un Vanda Voitka.

Iespējams, ka Voitkum vēlāk ir bijuši vēl citi palīgskolotāji, bet noteiktu ziņu par to nav.

Arī Voitkus pats ir mācījis ne tikai savā privātskolā. Viņš ir bijis skolotājs arī Gramzdas pagastskolā. Šai sakarā ir radušies pat pārpratumi ar patroniem. Voitkus, kā teicām, ir gribējis uzņemties arī Gramzdas pagastskolas pārziņa amatu un abām skolām turēt sev palīgu. Patroni tam nav pievienojušies un šai sakarā 1888.g. 10.sept. ir nolēmuši:

"Ērģelniekam Voitkum arī uz priekšu atļaut izmantot savas privātskolas vajadzībām draudzes iesvētījamo telpas, un draudze viņam garantē 300 rubļ. netto ienākumu no skolas naudām. Vēl ērģelniekam Voitkum atļauj Gramzdas pagastskolā mācīt reliģijas mācību. Ja viņš tomēr minētajā skolā mācītu arī citus priekšmetus, tad tas būtu draudzei iemesls atteikt."

Voitkus ir apmierinājies ar šādu savu patronu lēmumu un atsacījies no sava nodoma saistīties ar Gramzdas pagastskolu. Bet arī patroniem pieņemtais lēmums neradīja nekādu grūtību, jo garantēt 300 rubļ. ienākumu nebija grūti, kad katrs skolēns maksāja 14 rub. skolas naudas un to skaits ievērojami pārsniedza šai gadījumā minimāli nepieciešamos 22.

Bet Voitkus privātskolai radās citas grūtības. Sakarā ar pārkrievošanas politiku skolās šādas privātas skolas valdībai, liekas, nebija patīkamas.

Tā arī saprotami skolu inspektora 3 jautājumi draudzes patroniem.

1. Vai Voitkus privātskola ir jāuzskata par patronu subsidētu ērģelnieka skolu?

2. Vai tā ir tīri privāta ērģelnieka Voitkus skola?

3. Kāds sakars vispār draudzei ir ar šo skolu?

Patroni savā 1890.g. 1.marta sēdē uz šiem jautājumiem atbildēja sekojoši:

"Pirmais jautājums vienprātīgi tika atbildēts ar "nē", bet otrs ar "jā". Kas attiecas uz trešo jautājumu, tad patronu kungi nolēma griezties ar rakstu pie kroņa inspektora kunga, kurā lūgt Voitkus skolu apstiprināt par latviešu privātskolu. Bet ja to varētu apstiprināt tikai par krievu skolu, tad patronu kungi vienbalsīgi nolēma ērģelniekam Voitkum atņemt turpmāk privātskolas koncesiju."

Ar to patroni parādīja savu noteikto nostāju pret pārkrievošanas politiku skolās.

Nav zināms, par kādu mācības iestādi Voitkus privātskola tika apstiprināta, taču tā joprojām varēja pastāvēt. Paša Voitkus nostāju darbā un dzīvē vislabāk raksturo kāds cits patronu lēmums un tā motīvējums.

1903.g. toreizējais draudzes priekšnieks E. Korfs raksta pārējiem patroniem: "Kopš 27 gadiem mūsu draudzē ir darbojies ērģelnieks Voitkus, ne tikai visām prasībām atbilstošs draudzes ierēdnis, bet arī privātskolas īpašnieks, kuŗa, ne tikai sagatavodama zēnus un meitenes uz ģimnazijas trešo klasi, ir nesusi tautai ļoti daudz svētības, bet viņu arī kā īpašnieku ir vadījis labas izglītības un tikumu veicinātājs gars. Uzticīgi viņš ir kalpojis draudzei, silti tai pieķerdamies, konser-
vātīvi un pret tumsību un visu jaunlatvisko noraidoši viņš ir nostiprinājis savu skolotāja un ērģelnieka stāvokli visos iedzīvotāju slāņos. Kā vecā lēmuma vīrs viņš ir vienmēr visos jautājumos dižciltīgajiem - saviem maizes kungiem - paklausījis un ļāvis viņu vadībai..." Tālāk atzīmēts, ka skolnieku skaits skolā ir samazinājies, bet tā neesot Voitkus vaina (pārkrievošanas tendences). Viņš, to neievērodams, neesot prasījis nekādus pabalstus. Tādēļ draudzes priekšnieks ieteic paugstināt Voitkus algu par 150 rub. Pēc tam viņš turpina savā rakstā: "Man šķiet, tas ir nenovēr-
šams pienākums draudzes un plašāku aprindu interesēs darīt visu, lai šo darbīgo spēku paturētu mums un iedzīvotājiem. Ceru, ka magnificences arī šoreiz apliecinās, ievērojot ne tikai šauros draudzes aplokus, bet visus laudis un iedzīvotājus skārēja jautājuma atrisināšanā, gribu ar visiem līdzekļiem šo lietu atrisināt iedzīvotājiem par labu. Tas nav kestera jautājums, bet tas ir skolas jautājums ..."

Patroni ievēroja šo draudzes priekšnieka ieteikumu. Voitkus līdz pat savai nāvei vadīja Gramzdas ērģelnieka skolu, kuŗa vēl līdz pat šai

dienai ļauj redzēt savu svētību Gramzdā un tuvākajā apkārtnē.

Pēc Voitkus 1909.g. par ērģelnieku ievēl Benjaminu Bosi, kas priekš tam bija bijis skolotājs vācu kolonistu bērniem Diždāmas muižā. Viņš pārņēma ērģelnieka skolu 1909.g. 1.augustā. No viņa dienesta gaitas redzams, ka viņš dzimis Volinijā kā zemnieka dēls, luterticīgs, ieguvis skolotāja tiesības. Ērģelnieka alga viņam bijusi 100 rub., un skolotāja - 400 rub. Tanī laikā mācības gads bijis 177 dienas. 1909.g. mācījušies 4 zēni un 15 meitenes, 1910.g. - 4 zēni un 14 meitenes. No tiem 5 pirmo gadu, 6 - otru, 5 - ceturto, 2 - piekto un 1 - sesto gadu.

No 1911.g. 31.okt. ir uzglabājies skolnieku saraksts, un tanī lasām oriģinālrakstībā šādus vārdus:

- | | |
|------------------|---------------------|
| 1. Bosse Gerhard | 10. Moritz Eduard |
| 2. Bosse Elsa | 11. Preedneek Emil |
| 3. Bosse Lina | 12. Schultz Eduard |
| 4. Bosse Maria | 13. Schmied Gerhard |
| 5. Jaunsem Minna | 14. Stolz Eduard |
| 6. Dobel Artur | 15. Kaspar Helene |
| 7. Dobel Eduard | 16. Stolz Karl |
| 8. Dobel Konrad | 17. Embrik Anne |
| 9. Dobel Vera | |

Skolnieki visi bijuši luterticīgi. Pēc tautības skolnieki ir sadalījušies šādi:

- | | |
|------------------|----------------------|
| 1907.g. II pusg. | 7 vācu - 8 latviešu |
| 1908.g. I pusg. | 11 vācu - - latviešu |
| 1908.g. II pusg. | 2 vācu - 8 latviešu |
| 1909.g. I pusg. | - vācu - 9 latviešu |
| 1909.g. II pusg. | 7 vācu - 11 latviešu |
| 1910.g. I pusg. | 5 vācu - 12 latviešu |
| 1910.g. II pusg. | 12 vācu - 4 latviešu |
| 1911.g. I pusg. | 12 vācu - 4 latviešu |

Te redzams, ka skolnieku sastāvs pēc tautības bijis mainīgs: vienā pusgadā vairāk latviešu, otrā

- vācu bērnu. Tas izskaidrojams pa daļai arī tā, ka vasaras pusgadā latviešu bērni skolā negāja, jo palika mājās vasaras darbos; tad skolā vairāk saplūda brīvākie vācu bērni.

Archīvā ir uzglabāties no 1910.g. arī šāds stundu saraksts:

I		II	
8 - 9		Katķisms	
9 - 10		Aritmētika	
10 - 11	Vācu lasīšana	Vācu diktāts	
11 - 12	Krievu lasīšana	Krievu gramatika	
2 - 3	Rokdarbi	Kaligrafija	
3 - 4	Dziedāšana	Vācu gramatika	
III		IV	
8 - 9	Bībeles stāsti	Bībeles stāsti	
9 - 10	Aritmētika	Aritmētika	
10 - 11	Krievu diktāts	Vācu gramatika	
11 - 12	Krievu lasīšana	Krievu gramatika	
2 - 3	Ģeografija	Rokdarbi	
3 - 4	Dziedāšana	Krievu lasīšana	
V		VI	
8 - 9	Katķisms	Bībeles stāsti	
9 - 10	Aritmētika	Aritmētika	
10 - 11	Vācu diktāts	Vācu lasīšana	
11 - 12	Krievu diktāts	Ģeografija	
2 - 3	Kaligrafija		
3 - 4	Dziedāšana		

No stundu plāna redzams, ka viss mācību smagums balstās uz trim lietām: krievu valodu (7 st.), vācu valodu (6 st.), ticības mācību (5 st.).

Boses laikā skolnieku skaits ievērojami samazinājies ne tikai tādēļ, ka viņš bija mazāk spējīgs skolotājs, bet arī tādēļ, ka tauta pagastskolu arvien vairāk sāka atzīt, jo tur mācības bija par brīvu, bet šeit bija jāmaksā.

Gramzdas ērgelnieka skola savu darbu izbeidza, Bosem atstājot ērgelnieka vietu 1911./12.g. Tā savā pastāvēšanas laikā, kopš 1845.gada, bija veikusi savu uzdevumu, nesdama gara gaismas ne tikai daudziem Gramzdas draudzes bērniem, bet vienam otram pašķirdama ceļu uz citām skolām.

Turpmāk, runādami par Gramzdas draudzes skolām, grupēsim tās ap četrām šīs draudzes pagastskolām, kas pastāv vēl šodien.

Jāpiezīmē, ka te mans mērķis nav bijis uzrakstīt pilnīgu šo atsevišķo skolu vēsturi, bet vispirmā kārtā iepazīstināt ar šo skolu dibināšanas protokoliem, kas glabājās Gramzdas baznīcas archīvā un sadega 1941.g. 1.jūlijā. Pārējās ziņas balstās pa daļai uz Gramzdas baznīcas archīvā uzglabātajām ziņām, pa daļai - tagadējo skolu chronikām.

b. Aizvīķu pagastskola

Aizvīķu pagasta robežās, dažādos novados: Aizvīķos, Smaižos, Raužos, Mazdāmā un Diždāmā ir darbojušās skolas, kuŗu vietas vairs nav nosakāmas. Nav zināmi arī skolotāju vārdi, bet lielāko tiesu tie bija turienes zemnieki, kas kādā veidā iemācījušies lasīt un tad arī šo mākslu deva tālāk citiem. Tie arī apmierinājās tikai ar ielauzīšanu lasīšanā.

1876.g. 23.augusts ir liktenīga diena visiem Gramzdas draudzē esošajiem pagastiem, jo tanī sanāc skolu darbinieku komisijas uz sēdi. Aizvīķu pagastā bija divas šādas skolu komisijas.

Vispirms minēšu šeit Diždāmas skolu komisijas protokolus līdz tam laikam, kamēr Diždāmas pagasts nolēma skolu lietās pievienoties Aizvīķu pagastam. Pirmais protokols ir rakstīts latviešu valodā.

Tanī 23-to August 1876.

Gramzdas baznīcas kunga muižā tās lauku skolas komisijas iecelšanas labad bij sanākuši

priekš Diž-Dāmas

Gramzdas baznīcas priekšnieka kungs, barons Nolde, Gramzdas mācītājs Stegmann un pagasta vecākais Mikel Eiding.

1.

Tā komisija pagasta vecākam uzdeve līdz nākošai saiešanai izmeklēt un uzdot, cik dvēseļu (vīriešu un sieviešu) un cik bērnu no 10 līdz 13 gadiem Diž-Dāmes pagastā atronās.

2.

Tā komisija pagasta vecākam uzdeve par to gādāt, ka līdz 15-to Oktober š.g., ja tas var būt vēl daudz ātrāk, viena notes skolas rūme (provisorium) top ierīkots un būs skaidri siņu par to tai komisijai līdz nākošai saiešanai dot. Par to no jauna būvējamu skolas namu tam pagasta vietnieku pulkam būs spriest: 1/ - kādā veidā tā nauda priekš tādas būvēšanas top apgādāta un droši nolikta, 2/ - cik lielam pēc tā bērnu skaitļa tam namam būs tapt uztaisītam un 3/ - kādā vietā to jaunu skolas namu būs uztaisīt.

3.

Pagasta vecākais lūdzas, ka Diž-Dāmes novadam taptu vēlēts, ar skolas būvēšanu apvienoties ar kādu citu novadu jeb pagastu, tāpēc, ka tas tik mazs un nespēcīgs pie īpaša skolas nama uztaisīšanas esot un atvēlēja tam tā komisijai, ka lai tas Diž-Dāmes pagasts meklētu, kāds pagasts grib viņu uzņemt, ja tas tik pēc likumiem notiek un būs tad tam pagasta vecākam priekš komisijas kāda skaidra zīme par to pienest, ka tā komisija var spriest, vai tāda apvienošana būs derīga, vai ne.

4.

Tā komisijas uzdeve pagasta vecākam par to gādāt, ka tas pag. vietnieku pulks jo drīz no sava vidus vienu skolas vecāju izvēlētu.

5.

Tā komisija uzdeve pagasta vec. par to gādāt, ka tie pag. vietnieki uzmeklētu kādu derīgu skolmeisteri, kuŗu tie tai komisijai ved priekšā.

6.

Tā nākošā saiešana ir nolikta uz to 1-mo September š.g. Gramzdas baznīcas kunga muižā.

Baron J.Nolde

Fr.Stegmann

Kirchspiels Prediger zu Gramsden.

xxx Mikel Eiding.

1876.g. 1.septembrī

Gramzdas pastorātā sanāca pilnā skaitā Diždāmas skolas komisija.

ad pet. 1. - pagasta vecākais paziņoja, ka Diždāmā ir 268 dvēseles ar c. 30 bērniem.

ad pet. 2. - pagasta vecākais paziņoja, kur atrodas provīzorisks skolas telpas, un komisija nolēma tās apskatīt un dot par tām savu spriedumu. Attiecībā uz jauno skolas māju sakarā ar

pet. 3. - pagasta vecākais paskaidroja, ka Aizvīķi ar zināmiem nosacījumiem, kuŗi Aizvīķu skolas protokolā ir atzīmēti tuvāk, grib Diždāmu pieņemt, un šai sakarā ir jānogaida draudzes skolu komisijas lēmums.

ad pet. 4. - pagasta vecākais paskaidroja, ka Diždāmas mežsargs Lapiņš Svare ir ievēlēts par skolas vecāko un komisija līdz turpmākam to pieņem.

ad pet. 5. - pagasta vecākais paziņoja, ka skolotājs vēl nav atrasts, bet top gan meklēts.

Nākamā sanāksme tika nolikta Mazgramzdas muižā 10.septembrī.

J. barons Nolde

Mācītājs Stegmans

xxx Mikelis Eidiņš.

1876.g. 10.septembrī
Mazgramzdas muižā sanāca Diždāmas skolas komisija pilnā skaitā.

Uzdotās provīz. skolas telpas tika atzītas par apskatītām, taču paskaidrots, ka galīgi tās pieņems tikai pēc pabeigtās būves, un pag. vecākiem uzlika par pienākumu, cik iespējams interesēties, lai tās būtu drīz gatavas, un rūpēties par to, lai tās būtu ērtas un labas.

2.

Skolmeistars vēl nav atrasts.

J. barons Nolde
Mācītājs Štēgmans
xxx Mikelis Eidinš

1876.g. 4.oktobrī.
Mazgramzdas muižā pilnā skaitā sapulcētai skolu komisijai š.g. 10.sept. pag. vecākais ziņoja, ka minētās skolas telpas atvestas un ka provīzorijs atrasts Diždāmas Svaru mājās, ko arī komisija pa šo laiku ir apskatījusi un pagaidām pieņem ar noteikumu, ka tās iepriekš pamatīgi jāizbalsina.

Par pieņemto skolotāju pagasta vecākais min Diždāmas zemnieku Jāni Eberšteinu, kas šai komisijai ir jāliek priekšā draudzes skolu komisijai.

J. barons Nolde
Mācītājs Štēgmans
xxx Mikelis Eidinš.

1877.g. 31.aug.
Gramzdas pastorātā pilnā skaitā sapulcējās Diždāmas skolu komisija, kur vispirms nolasīja Virslauku skolas iestādes š.g. 27.aprīļa rakstu. Sakarā ar Gramzdas draudzes (skolu) komisijas š.g. 1.aug. 146.num. pieprasījumu noteica, ka pagasta sapulcē bija jāiepazīstina ar izvēlēto skolotāju Jāni Inki, kaut arī viņš nevarējis uzrādīt eksāminācijas apliecību. Tā kā iepriekšējā gada skolas telpu vairs nav, tad pagasta vecākam

uzdeva līdz š.g. 15.sept. šai komisijai ar rakstu paziņot, kur būs telpas tagadējai skolai, tāpat viņam uzlika par pienākumu uzdot skolas vecākam līdz 20.sept. ierasties pie mācītāja ar 1878. un 1879.g. iesvētījamo sarakstu.

J. barons Nolde,
Gramzdas baznīcas priekšnieks.
Mācītājs Štēgmans
xxx Mikelis Eidiņš.

Actum 1878,g. 17.novembrī.

Gramzdas pastorātā.

Bija izaicināts Diždāmas pagasta vecākais uz Diždāmas skolu komisijas sēdi Gramzdas pastorātā, lai ziņotu par Diždāmas muižas skolas telpām, skolotāju etc. Bet tā kā viņš nebija ieradies, tad viss tas palika nenokārtots. Tādēļ komisija nolēma dot pagasta vecākam termiņu paskaidrošanai, kādēļ viņš nav ieradies, kā arī pagasta valdei, lai tā atrod šī gada skolas telpas un skolotāju.

J. barons Nolde,
Gramzdas baznīcas priekšnieks.
Mācītājs Štēgmans.

No šiem protokoliem redzams, ka no 1875.g. līdz 1878.g. Diždāmā ir mainījušies katru gadu ne tikai skolotāji, bet arī skolas telpas.

Nav uzglabājies tiešs lēmums par Diždāmas skolas pievienošanos Aizvīķu skolai, bet, kā to rāda turpmākie Aizvīķu skolas komisiju protokoli, arī tā ir rūpējusies par apvienošanos. Tā ir notikusi 1879.g., kad uzcēla jauno skolas namu. Bet par to runā Aizvīķu skolas komisiju protokoli un Aizvīķu pagasta vecākā Pūces raksti šai komisijai.

Tanī 23-to August 1876.

Gramzdas baznīcas kunga muižā tās lauku skolas komisijas iecelšanas labad bija sanākuši

priekš Aizvīku, Smaižu,
Maz-Dāmes un Raužu pagasta

Gramzdas baznīcas priekšnieka kungs, barons fon Nolde, Gramzdas mācītājs Stegmann un to savienoto pagastu pagasta vecākais Jānis Maže (Pūce).

1.

Tā komisija pagasta vecākam uzdeva līdz nākošai sanāksmei izmeklēt un uzdot, cik dvēseļu (vīriešu un sieviešu) un cik bērnu no 10 līdz 13 gadiem, ja iespējams par ikkatru novadu īpaši, iekš šiem novadiem atronās.

2.

Tā komisija pagasta vecākam uzdeva par to gādāt, ka līdz 15-to Oktober, ja tas var būt vēl daudz ātrāki, viena notes skolas rūme (provisoriums) top ierīktēta, un būs katru skaidru ziņu par to tai komisijai līdz nākošai saiešanai dot. Par to no jauna būvējamu skolas namu būs it īpaši vēra likt: 1/ - kādā vīzē tā nauda priekš tādas būvēšanas top apgādāta un droši nolikta, 2/ - cik lielam pēc tā bērnu skaits tam namam būs tapt uztaisītam un 3/ - kādā vietā to jaunu skolas namu būs uztaisīt. Tās spriešanas par šīm lietām tam pagasta vietnieku pulkam krītas.

Tā komisija uzdeva pagasta vecākam par to gādāt, ka tas pagasta vietnieku pulks jo drīz no sava vidus vienu skolas vecāko izvēlētu.

Tā komisija uzdeva pagasta vecākam par to gādāt, ka tas pagasta vietnieku pulks uzmeklē kādu derīgu skolmeisteri, kuŗu tad tai komisijai ved priekšā un šī tad spriež, vai tas būs derīgs vai ne.

Tā nākošā saiešana nospriesta uz to 1-mo Septembri š.g. Gramzdas mācītāja muižā.

J. Baron Nolde
Fr. Stegmann
J. Pūce.

1876.g. 1.septembrī.

Gramzdas pastorātā sanāca pilnā skaitā Aizvīku skolas komisija.

ad. pet. 1. - pagasta vecākais paziņoja, ka apvienotajos Aizvīku, Mazdāmas, Smaižu un Raužu pagastos ir pavisam 1153 dvēseles ar 56 bērniem 10 - 13 gadu vecumā.

ad pet. 2. - pagasta vecākais paziņoja, ka, attiecoties uz provīzoriskajām skolas telpām, viņš vēl nevar dot nekādu definītiwu atbildi. Par jauncelamo skolas māju vēl jautājumu nav iespējams atbildēt, jo Diž-dāmas muiža ir lūgusi skolas lietās apvienoties ar Aizvīkiem un Aizvīki ir ar mieru pieņemt, ja augstākās vietas to atļauj, ka izrīko vienu skolu arī tai gadījumā, ja pienāk klāt 268 dvēseles no Diždāmas, pretējā gadījumā Diždāmu noraidīs, un tad noskaidrosies arī pārējie jautājumi.

ad pet. 3. - pagasta vecākais ziņoja, ka par skolas vecāko ir ievēlēts Aizvīku namdaris Jānis Jaujeda, un komisija nolēma viņu līdz turpmākam par tādu pieņemt.

ad pet. 4. - paskaidroja pagasta vecākais, ka skolmeistars vēl nav ievēlēts, bet tādu meklē.

Skolas komisija nolēma, attiecoties uz pet. 2., draudzes skolas komisijai ziņot un no turienes lūgt atbildi.

Nākošo sanāksmi nolika uz 10. septembri Mazgramzdas muižā.

J. barons Nolde
Mācītājs Štēgmans
J. Pūce.

Pie
vienas Aizvīku vietas skolas komisijas
no

Aizvīku pagasta vecākā.

Uz grunti tā raksta augšējās skolas komisijas
no 9.aug. š.g. Nr.40 caur kuru man uzdots top

par to gādāt, ka līdz 15.oktober š.g. pagasta skola ietaisīta taptu - ir man tas gods cienījamai skolas komisijai zināmu darīt, ka esmu pagasta vietnieku pulku saaicinājis un tam pašam priekšā līcis dēļ, apspriešanas, ka tā vajadzīga skola ietaisāma būtu, un kam tie paši pēc gruntīgas ievērošanas šās svarīgās lietas nosprieda:

1./ - ka, kad šim Aizvīķu pagastam vēl sava skolas nama nav, to cienīgu Aizvīķu gruntskundu Baron von Korff lūgt, priekš vienas pagaidu skolas kādas pāris rūmīgas istabas Aizvīķu muižā atvēlēt, uz kuŗu lūgšanu Aizvīķu cienīgs barons kungs savu piepalīdzību rādīja un trīs istabas Aizvīķu muižā atvēlēja.

2./ - ka ar to būvi tā jauna skolas nama tik drīz ka iespējams steigties, un šīs lietas dēļ, pie Aizvīķu c. gruntskunga ar to lūgšanu iet, to priekš skolas nama vajadzīgu grunti, kā arī to būvkoķu ierādīt gribēt.

Šinī lietā Aizvīķu gruntskungs vēlāķu atbildēs, kuŗa atbilde cienījamai skolas komisijai zināma darīt taps.

3./ - ka par Aizvīķu skolas vecāķo tas zinīgs Jauģietu saimnieks Jān Jauģiets ievēlēts tapis.

Pagasta vecāķais: J.Pūce.

Aizvīķos,
to 2. September 1876.

1876.g. 10.septembrī.

Mazgramzdas muižā sapulcējusies Aizvīķu skolas komisijas vārdā Gramzdas baznīcas priekšnieķa kungs barons fon Nolde un draudzes mācītājs Štēgmans.

Konstatēja, ka pa šo laiku ir apskatītas provīz. skolas telpas un par tādām tika pieņemtas.

Zīņo arī, ka skolotājs vēl nav atrasts.

J. barons Nolde.

Mācītājs Štēgmans.

Pie
vienas Aizvīku vietas skolas komisijas
no

Aizvīku pagasta vecākā

Cienījamās komisijas uzdevumu no 7.š.m. izpildot ir man jāziņo, ka tā trūkdamas rūmes dēļ priekš skolmeistara, man līdz šim vēl nav pilnīgi izdevies skolmeistari priekš Aizvīku pagasta salīgt - kādēļ, augšā teikta cienījama komisija lūgta tos līdz nākamai sestdien to 18.September š.g. šīs lietas dēļ, laiku atvēlēt.

Pagasta vecākais J.Pūce.

Aizvīkos
to 12. September 1876.

1876.g. 4.oktobrī.

Aizvīku pag. vecākais ziņoja Mazgramzdas muižā pilnā skaitā sapulcētai Aizvīku skolas komisijai, ka turienes pagasta rakstvedis Venters ir pieņēmis skolotāja vietu, pie kam Venters ir pieņēmis sev palīgrakstvedi, kam komisija pievienojas ar noteikumu, ka Venters ir jāapstiprina draudzes skolas komisijai.

Par jaunas skolas mājas būves laukumu pag. vecākais nevarēja noteikti atbildēt. Komisijas viņam uzdeva līdz š.m. 13. par to dot Mazgramzdas muižā sapulcētai komisijai definītīvu atbildi.

J. barons Nolde
Gramzdas baznīcas priekšnieks.
Mācītājs Štēgmans.
J.Pūce.

1876.g. 13.oktobrī.

Par spīti š.g. 4.oktobra noteikumiem pag. vecākais tomēr nevarēja dot nekādu definītu atbildi par jauncelamās skolas laukumu, un tādēļ nolēma: ja līdz š.m. 16. nebūs tas izlēmts, šī komisija cels sūdzību draudzes skolas komisijai.

J. barons Nolde
Māc.Štēgmans, J.Pūce.

1877.g. 31.augustā.

Gramzdas pastorātā pilnā skaitā sapulcējās Aizvīķu skolas komisija, kur vispirms nolasīja Virslauku skolas iestādes š.g. 27.aprīļa rakstu. Atbildot uz Gramzdas draudzes skolas komisijas š.g. 1.aug. 146.num. rakstu, atrada, ka iepriekšējā skolotāja vietā nākošajam skolas laikam ir ievēlēts Dāvids Deģis al. Grīnbergs un ka viņš nav izturējis nekādu eksāmenu, tomēr ir jāliek priekšā. Kas attiecas uz skolas telpām, tad pagasta vecākā minētās telpas komisijai ir jāapskata visdrīzākajā laikā.

Pagasta vecākam uzlika par pienākumu uzdot skolas vecākam ierasties pie draudzes mācītāja līdz š.g. 1.oktōbrim ar 1878. un 1879. iesvētījamo sarakstu.

J. barons Nolde

Gramzdas baznīcas priekšnieks.

Mācītājs Štēgmans.

J.Pūce.

1879.g. 11.jūlijā.

Mazgramzdas muižā sanāca pilnā skaitā Aizvīķu skolas komisija.

Aizvīķu pag. vecākam uzdeva rūpēties par to, lai līdz 15.septembrim jauncelāmā skola būtu tik tālu gatava, ka atliktu laika tai kārtīgi izžūt un ka līdz 15.oktōbrim skola tiktu iesvētīta lietošanai.

Pagasta vecākam uzdeva ne vēlāk par 1.septembri jauniecelamo skolotāju un viņa palīgu komisijai stādīt priekšā.

Pagasta un skolas vecākam uzdeva kopīgi izgatavot sarakstu par tiem bērniem, kas līdz 15.oktōbrim 13. gadu sasnieguši, un par tiem, kuri vēl 16. dzīvības gadu nav pārsnieguši. Pieliekot klāt kristībziemes, vai nu pēc draudzes ruļļiem resp. mācītāja izdotas apliecības, sevišķi ārpagasta bērniem, jāiesniedz līdz 15.septembrim komisijai. Šai pašā laikā minētiem bērniem komisijai jāpienes

baku zīmes.

Sevišķi jā rūpējas par to, ka bērnu veselību no 1.-13. oktobrim ārsts pārbaudītu, sevišķi kašķi apskatot, un šī ārsta apliecība līdz 15. oktobrim jāiesniedz komisijai.

J. barons Nolde
Gramzdas baznīcas priekšnieks.
Mācītājs Štēgmans.
J. Pūce.

Šie un tāpat protokoli par citām skolām ir norakstīti no draudzes archīvā uzglabātajiem oriģāliem, un tie rāda, cik grūtos apstākļos ir tapušas skolas. Patiesībā ziņas par Aizvīķu pagasta akolu ir jāpapildina. Ir zināms, ka 1877./79.g. skola bijusi Rogu mājās, laikam Raužu gala bērniem.

Kā jau minēts protokolā, Diždāmai 1877./78.g. telpas bija devis Jānis Inķis. 1878./79.g. skola ir pārcelta no Svaru mājām uz Muižas kalpu māju, kur barons skolas rīcībā ir nodevis 2 istabas.

Turpmāk Aizvīķu skolas dzīve risinājās, lielos vilcienos runājot un turoties pie skolas chronikas, šādi:

1878.g. Aizvīķu pagasts sāka celt jaunu skolas namu. Namu cēla pie lielceļa, kas ved no Gramzdas uz Lietuvu, pa kreisi no tā. Ēku cēla uz neliela uzkalniņa, kur esot bijuši seni kapi, jo, rokot pamatus, atrasti miroņu kauli. 3 pūrvietas zemes skolotājam un pagasta rakstvedim lietošanā deva muižas īpašnieks barons Arturs Korfs. Ēku cēla kopēju skolas un pagasta valdes vajadzībām kriegēļu mūra, divstāvu. Koka materiālu tā celšanai dāvināja pagasta muižu īpašnieki: Aizvīķu, Mazdāmas, Smaižu un Raužu. Skolas namu beidza celt 1879.g., un tā paša gada rudenī Gramzdas mācītājs Štēgmans to iesvētīja.

Tā celšana maksāja 6703 rub. 71 1/2 kap. Jaunajā skolas namā bija paredzētas vietas Aizvīķu

pagasta 1252 iedzīvotāju 80 bērniem.

Skolas uzturēšana maksāja 607 rub. 25 kap. un 12 1/2 asis malkas gadā. Izdevumus sedza šādā kārtā:

saimnieks maksāja 2 rub. 34 kap. un izvēla un saskaldīja 1/15 asis malkas;

kalps maksā 1 rub. 54 kap.;

brīvnieks - 1 rub. 14 kap.

Barons skolas uzturēšanā nepiedalās, bet dāvina 1 pūrvietu dārza zemes.

Jaunajā skolas namā skola sāka darboties 1879. gada 14. novembrī. Par pastāvīgu skolotāju tā paša gada 10. augustā ievēlēja Kārli Kiršteinu, dzim. 1856. g., beidzis Jelgavas skolotāju semināru. Viņa alga sākumā bija 360 rub.

Jaunā skolas nama apakšējā stāvā bija skolotāja dzīvoklis un skolnieku telpas. Augšstāvā, ziemēļu galā, bija klase un pagasta ziņneša dzīvoklis, bet otrā augšstāva galā bija rakstveža un pagasta valdes telpas.

Skolotājs Kiršteins pie skolas ierīkoja plašu augļukoku dārzu un iedēstīja skolas dienvidu pusē liepas. Viņa vadībā Aizvīķu muižas parkā un alejās iedēstīja daudz koku. Arī pagasta kapos viņa laikā un gādībā iedēstītas vēl tagad augošās liepu rindas. Skolotājs Kiršteins bija ievērojams dārzkopības veicinātājs savā pagastā. Ar viņa gādību un rūpēm daudzi saimnieki iekārtoja augļu koku dārzus. Koku stādus skolotājs deva no savas kokaudzētavas.

Skolā mācījās:	1880. g.	1881. g.	1882. g.
Zēni:	30	41	36
Meitenes:	27	27	34
Kopā:	57	68	70
No tiem:			
Saimnieku bērni			
Zēni:	13	13	9
Meitenes:	6	7	10

Kalpu bērni:

Zēni	17	28	27
Meitenes	21	20	24

Visi tie ir bijuši ziemas skolas skolnieki, kas skolā gulējuši pa nakti un ēduši savu maizi.

1883.g. 20.oktobrī, Mārtiņa Luterā 400. dzimundienas piemiņas svētkos, skolai krietnas ērģeles dāvināja barons un saimnieki.

Skolotājs Kiršteins Aizvīķu skolā darbojās 17 gadus, līdz 1896.g. 1.oktobrim, kad viņu no amata atcēla toreizējais skolu inspektors. Aizvīķu skolas komisija gan protestēja pret Kiršteina atcelšanu, bet visi iesniegumi attiecīgās iestādēs palika bez sekmēm.

Tā paša gada 1.oktobrī par skolotāju ievēlēja Baltijas skolotāju semināra (Kuldīgā) audzēkni Aleksanderu Sīli, kas te darbojās 6 gadus, līdz 1903.g. februārim. Viņa laikā ierīkota skolnieku bibliotēka ar latviešu un krievu grāmatām. Viņš pagastā noorganizējis un vadījis arī pieaugušo kori. Sīlis nav bijis pa prātam skolu komisijai, jo archīvā glabājas kāds mācītāja Štēgmana rakstīts raksts, kurā viņš pieprasa no Aizvīķu skolu komisijas ziņas, kas tas Sīlis tāds esot, vai viņš maz esot skolotājs. Sīlis laikam esot provīzorisks apstiprināts, bet nekas skaidri zināms neesot. Jādomā, ka Sīlis nācis savā vietā vairāk ar inspektora atbalstu, kas Kiršteinu bija atcēlis, un pagasta ziņu, nekā ar baznīcas vadības gādību.

Pēc skolotāja A.Sīļa aiziešanas 1903.g. februārī par skolotāju ievēlēja Baltijas skolotāju semināra audzēkni Sīmani Kārklīņu, kas šai vietā nostrādāja 3 gadus, t.i., līdz 1906.g. janvārim. Viņu kopā ar pagasta rakstvedi Antonu Švēnu apsūdzēja par piedalīšanos 1905.g. revolūcijā. Tos abus soda ekspedīcija arestēja, aizveda uz Vainodi un tur nošāva.

1906.g. oktobrī par skolotāju ievēlēja Jāni Mucenieku, kas strādāja 3 gadus. 1910.g.

februārī viņš nomira.

1910.g. februārī par skolotāju ievēlēja Eiženu Grausu, kas šinī vietā palika līdz 1913.g. septembrim. Par viņu tuvāku ziņu trūkst.

1914.g. februārī par skolotāju ievēlēja Kārli Būmani.

Viņš ir dzimis 1874.g. 8.aprīlī Valkas apriņķī, Erģemes pagastā. 1895.g. novembrī ieguvis tautskolotāja tiesības. 1895./96. mācības gadā darbojies par skolotāju Veckārķu pagastskolā, 1896./97. mācības gadā - Ērģemes pagastskolā un 1897./98. m.g. Vilzēnu pagastskolā. No 1898.g. oktobra līdz 1913.g. novembrim bijis par skolas priekšnieku Omūļu pamatskolā.

No 1914.g. februāra līdz 1933.g. oktobrim bijis pārzinis Aizvīķu pagastskolā. Pēc tam aizgājis pensijā un dzīvojis Grobiņā.

Viņš strādāja visu Pirmā pasaules kara laiku viens pats. 1920.g. ievēlēja otro skolotāju Ernestu Kamerovski, kas bija beidzis 5. kl. Pēterpilī ģimnazijā un ieguvis I pak. pamatskolas skolotāja tiesības.

1921.g. janvārī pagasta valdes telpas un rakstveža dzīvokli pārvietoja uz pili. Tad pagasta valdes kancelejas telpās ierīkoja otru klasi un skolu pārkārtoja par I pak. pamatskolu ar 4 klasēm. 1921.g. oktobrī skolotājs E.Kamerovskis aizgāja, un tā paša gada 30.oktobrī par otru skolotāju ievēlēja Annu Grundmani, kas arī beigusi Pēterpilī 5 ģimnazijas klases, gājusi skolotāju sagatavošanas kursos un ieguvusi I pak. pamatskolas skolotājas tiesības, bet 1939.g. - 6-kl. pamatskolas skolotājas tiesības. Laulībā ieguvusi uzvārdu Plostniece. Strādā skolā vēl tagad.

Liepājas apriņķa skolu valde 1931.g. atļāva Aizvīķu skolu pārvērst par 6-kl. pamatskolu un atļāva ievēlēt trešo skolotāju. Par tādu ievēlēja Veltu Gravu, kas 1931.g. bija beigusi Rīgas Sko-

lotāju institūtu. 1931./32. m.g. skolā atvēra piekto klasi. 1932.g. septembrī skolotāja V.Grava no skolas aizgāja, bet tās vietā par trešo skolotāju ievēlēja Annu Eidipu, dzim. Gobu, kas beigusi Cesvaines vidusskolas paidagoģisko klasi.

1932.g. 1.septembrī skolā atvēra arī 6.klasi.

1933.g. septembrī Kārlis Būmanis, kas bija skolas pārzinis no 1914.g., savu darbu skolā atstāja un aizgāja pensijā. Pagasta padome 1933.g. 15.septembra sēdē ievēlēja par skolas pārzini Valmieras skolotāju semināra beigušo Nikolaju Grīnbergu, kas strādā līdz pat šai dienai.

1935./36. m.gadā skolēnu skaits jau bija pāri 100; tāpēc aprīnka skolu valde ar sevišķu rīkojumu programmā paredzēto militāro mācību zēniem V un VI klasē atļāva mācīt bij. Latv. arm. virsniekam kapteinim Oskaram Bangam. Viņam atļāva mācīt arī visās klasēs zēniem vingrošanu. Tā viņš strādāja skolā līdz 1940.g. rudenim, kad komunisti viņu atlaida no darba un vēlāk 1941.g. 14.jūnijā kopā ar ģimeni aizveda uz Krieviju.

1936./37. m.gadā skolēnu skaits bija pieaudzis līdz 107; tāpēc aprīnka skolu valde par ceturto skolotāju iecēla Jelgavas skolotāju institūta absolventi Mildu Petrovsku, kas strādāja līdz 1940.g. rudenim, kad pārgāja uz Liepāju.

Skolai ir savs karogs. Tā idejisko un darba metus pagatavoja bij. Latvijas Lauks. kameras zīmētājs Rolands Knape. Karogā iešūta devīze: "Mūžam nebeidzama gaismas straume līst." Tā labajā pusē uz gaiši dzeltānas zīda drānas izšūta atvērta grāmata ar izplūstošiem gaismas staru vilņiem, bet kreisajā pusē - liepu un ozolu zari, savienoti ar tautisko krāsu lentu. Šo karogu iesvētīja un nodeva skolai svinīgā aktā 1939.g. 28. maijā.

1940./41.m. gadā, lielinieku laikā, skola pārdēvēta par nepilno vidusskolu ar 6 klasēm. Skolotājai M.Petrovscai aizejot uz Liepāju, viņas

vietā iecēla skolotāju Rasmu Budi, kas 1940.g. pavasarī bija beigusi Cēsu skolotāju institūtu. Militārās mācības un vingrošanas skolotāja O.Bangas vietā iecēla pagaidām Aizvīķu pag. Tiltiņu māju iedzīvotāju Frici Ernstsonu.

Pēc lielinieku padzīšanas no Latvijas skola atkal atguvusi savu 6-kl. pamatskolas nosaukumu, un tanī no darba atbrīvoti komunistu laikā pieņemtā skolotāja R.Bude un Fr.Ernstsons. Skolā pašreiz strādā pārzinis N.Grīnbergs, skolotājas: A.Plostniece, A.Eidiņa un praktikanti: A.Kleists un F.Žvagulis, un tanī 1941./42.g. mācās 131 skolnieks.

c. Gramzdas skola

a. Par Gramzdas pamatskolu ziņas savākt visgrūtāk, jo skolas archīvs gājis bojā Pirmajā pasaules karā un otrreiz visi materiāli par skolu sadega 1941.g. 1.jūlijā.

Skolas dibināšanas protokoli arī šai gadījumā nēmti no Gramzdas baznīcas archīva, bet pārējās ziņas no nepilnīgās un īsās skolas chronikas, kuŗas noraksts glabāties Skolu departamenta archīvā.

Vispirms šās skolu komitejas protokolos lasām:

Tanī 27 to August 1876.

Maz- Gramzdas muižā tās lauku skolas komisijas iecelšanas dēļ bija sanākuši

priekš Diž- un Maz-Gramzdas

Gramzdas baznīcas priekšnieka kungs, barons Nolde, Gramzdas mācītājs Stegmann un pagasta vecākais Ernst Inke.

1.

Tā komisija pagasta vecākam uzdeva līdz nākošai sanāksšanai izmeklēt un uzdot, cik dvēseļu (vīrišķu un sievišķu) un cik bērnu no 10 līdz 13

gadiem abos novados atronās.

2.

Tā komisija pagasta vecākam uzdeva par to gādāt, ka līdz 15-to oktober, ja tas var būt vēl daudz ātrāki, viena notes skolas rūme (provizorijs) top ierīkots, un būs kādu skaidru ziņu par to komisijai līdz nākošai saiešanai dot. Par to no jauna būvējamu skolas namu būs it īpaši vēlēti: 1/ - kādā vīzē tā nauda priekš tādas būvēšanas top apgādāta un droši likta, 2/ - cik lielam pēc tā bērnu skaita tam namam būs tapt uztaisītam un 3/ - kādā vietā to jaunu skolas namu būs uzbūvēt.

3.

Tā komisija pagasta vecākam uzdeva par to gādāt, ka tas pagasta vietnieku pulks jo drīz no sava vidus vienu skolas vecāko izvēlētu.

4.

Tā komisija pagasta vecākam uzdeva par to gādāt, ka tas pagasta vietnieku pulks uzmeklē kādu derīgu skolmeisteri, kurš tas komisijai piedāvā, un šī tad spriež, vai tas būs derīgs vai ne.

5.

Tā nākoša saiešana ir nolikta uz to 6-to September š.g. Maz-Gramzdas muižā.

J. Baron Nolde

Fr. Stegmann,

Kirchspiels-Prediger zu Gramsden,

E. Inke.

1876.g. 6.septembrī.

Mazgramzdas muižā sanāca Diž- un Mazgramzdas skolu komisija pilnā sastāvā.

ad pet. 1. - iepriekšējā protokolā pagasta vecākais paziņoja, ka abās muižās ir 1299 dvēseles ar 111 bērniem 10-13 gadu vecumā.

ad pet. 2. - pag. vecākais paziņoja, ka Dižgramzdas Ekšteina mājā ir atrasts provizorijs skolas telpām, un tika nospriests, ka tās 7.š.m.

komisijai jāapskata.

Jaunās skolas mājas celšanai vispirms jāpiemaksā 200 rbļ. pie maksājamās galvas naudas un pārējās summas jānoliek pēc taksācijas un aplēses atkarā no bērnu skaita un tiem izstrādājamā skolas plāna. Par celtnes vietu pag. vecākais sevišķu apstākļu dēļ nevarēja vēl neko noteikti ziņot.

ad pet. 3. - pag. vecākais paskaidroja, ka par skolas vecāko sapulcētie ir ievēlējuši Dižgramzdas saimnieku Zāmeli Smiltnieku, un komisija to līdz turpmākam par tādu pieņēma.

ad pet. 4. - pag. vecākais paskaidroja, ka par skolmeistaru ir ievēlēts uz nenoteiktu laiku atbrīvotais un Dižgramzdā pierakstītais kareivis Lapīšs Gauše, un to pieņēma par provīzorskolotāju provīzoriskajā skolā ar noteikumu, ka viņam jāiepazīstas ar draudzes skolas komisiju, lai apstiprinātu.

Pag. vecākais paziņoja, ka Treknī vēlas skolas lietās apvienoties ar Diž- un Mazgramzdu, kas tālākai apspriešanai ir jānodod draudzes skolu komisijai.

J. barons Nolde
Mācītājs Štēgmans
E. Inke.

1876.g. 10.septembrī.

Mazgramzdas muižā sanāca Diž- un Mazgramzdas skolu komisija pilnā sastāvā.

Iepriekšējā protokolā pet.2. - minētās prov. skolas telpas tika apskatītas un pagaidām pieņemtas.

Pārējie nenokārtotie punkti palika arī šoreiz nenokārtoti.

J. barons Nolde
Mācītājs Štēgmans
E. Inke.

1876.g. 4.oktobrī.

Mazgramzdas muižā sanākusī Gramzdas skolas

komisija nolēma uzdot klāt neesošajam pag. vecākam par to rūpēties, ka līdz 13.š.m., kad šī komisijas atkal sanāks, viņš varētu definītīvi uzrādīt jauncelāmās skolas laukumu.

J. barons Nolde
Gramzdas baznīcas priekšnieks
Mācītājs Štēgmans

1876.g. 13.oktobrī.

Pag. vecākais paziņoja Mazgramzdas muižā pilnā skaitā sapulcētajai skolu komisijai, ka pagasta sapulcētie vēlas tagadējo pagasta māju pārvērst par skolas māju, ko komisija noraidīja un nolēma to... pazinot Gramzdas pagasta valdei. No otras puses pag. vecākais paziņoja, ka divi šejienes muižu īpašnieki ir piedāvājuši jaunajai skolas celšanai laukumus, bet pagasta sapulce tomēr nav izšķīrusies par viena vai otra laukumu pieņemšanu, un komisija tādēļ uzdeva pagasta vecākam līdz š.m.18. celt priekšā definītīvu atbildi par tādu pieņemšanu.

J. barons Nolde,
Gramzdas baznīcas priekšnieks
Mācītājs Štēgmans
E. Inke.

1876.g. 18.novembrī.

Saskaņā ar iepriekšējo protokolu, kur tas attiecas uz jauno būves laukumu, Mazgramzdas muižā pilnā skaitā sapulcētā Gramzdas skolu komisija konstatē, ka īstā laikā ir pazinots, ka Gramzdas pagasta valde ir izšķīrusies par Dižgramzdas kunga piedāvāto laukumu. Komisija laukumu bija apskatījusi, un tādēļ komisijā izcēlās differences par tās derīgumu, jo baznīcas priekšnieka kungs un baznīcas kungs ir pret Dižgramzdas laukumu cēlušī iebildumus: 1/. Lai gan pamats un zeme vasarā ir sausa, tomēr pavasarī un vispār lietainā laikā ūdens saplūst kopā par

dīki, tā ka ne tikai skolas telpas būs mitras, bet tādā laikā vispār ūdens ieslēgtas; 2/. Gramzdas kalve, kurā dara daudz fabrikas darba, atrodas tikai 30 asis atstatumā no skolas, un tā bērnus varētu bieži traucēt kalves troksnis; 3/. Gramzdas baznīcas krogs tāpat atrodas tik mazā attālumā no skolas mājas, ka bērniem bieži acu priekšā būtu piedzērušu cilvēku slikts piemērs; 4/. Gramzdas ērgelnieka skola pavisam tuvu, un skolotājiem būtu ļoti grūti abu skolu bērnus tā uzraudzīt, ka ne-notiktu nekādas plūksnās un, beidzot - 5/. Mazgramzdas kunga piedāvātais laukums atrodas vairāk vidū Diž- un Mazgramzdas un eventuāli Trekņu apvienotajam apgabalam, kā Dižgramzdas. Pagasta vecākais turpretim izteicās par Dižgramzdas laukumu, jo saimniecisku apsvērumu dēļ, tad pagastam ir vieglāk, ja skola atrodas turpat tuvumā pagasta citām ēkām nekā, ja tā atrodas trīs verstis tālāk. Lai gan ar balsu vairākumu komisija ir izteikusies par Mazgramzdas laukumu, tomēr tā jutās spiesta ar balsu vairākumu pieņemto lēmumu celt priekšā Gramzdas draudzes skolu komisijai, bet pagaidām paziņo pagasta vecākam tās lēmumu, ar uzdevumu to paziņot pagasta sapulcei un darboties tanī virzienā, ka jaunais skolas nams tiek celts Mazgramzdas ieteiktajā laukumā.

Baznīcas priekšnieka kungs paziņoja Gramzdas draudzes skolu komisijas š.g. 2.novembra 76.nr. rakstu par Trekņu apvienošanos ar Diž- un Mazgramzdu skolu lietās, uz ko Gramzdas pagasta vecākais paskaidroja sava pagasta vārdā, ka viņš ir ar mieru uzņemt Trekņus Gramzdas skolu sabiedrībā ar noteikumiem, kādi atzīmēti šai rakstā, un ar jaunās skolas būves plānu drīz iepazīstinās šo komisiju.

Baznīcas priekšnieka kungs nolasīja Gramzdas draudzes skolu komisijas š.g. 2.novembra 77.nr. rakstu par Galķintu skolu lietām. Uz tanī minēto

pirmo jautājumu pagasta vecākais atbildēja, ka Galķintē pašreiz neesot pagasta sabiedrības, jo tā, kas tur agrāk pastāvējusi, esot pilnīgi pārgājusi Gramzdas pagastā. Tāpat komisijai ir zināms, ka Galķintu zemnieki ir pie dažādiem pagastiem pierīgas ģimenes, kas dzīvo Galķintu muižā. Uz otru jautājumu pag. vecākais nevarēja dot nekādu atbildi un grib celt to priekšā pagasta sapulcei un pēc tam iesniegt ziņojumu šai komisijai. Pārējos jautājumus lūdza noskaidrot baznīcas priekšnieka kungu.

J. barons Nolde
Gramzdas baznīcas priekšnieks
Mācītājs Štēgmans
E. Inke.

Ir uzglabājusies šāda Dižgramzdas pagasta sapulces protokola beigu daļa, kas rāda, ka sapulce ir bijusi pret jauno skolas nama celšanu, bet gribējusi pārbūvēt jau esošo pagasta namu.

"... Pēc tam, kad Dižgramzdas pagasta sapulce pēc tagad Gramzdas draudzes skolu komisijas apstiprinātā celtnes plāna ir atradusi par dārgu šīs skolas ēkas celšanu, tā atsauca uz savu 9. oktobra 1876.g. lēmumu, kas skan:

Nolemts: Tamdēļ, ka tā jauna skolas nama būve daudz naudas maksātu, kuŗu šis pagasts maksāt nespētu, šo tiesas namu par skolu pārbūvēt, vispirms vienu lūgšanu skolu komisei iesniegt, lai tā pati šo namu par derīgu atzītu.

Pašreiz pagasta sapulce ar saviem pārstāvjiem kā: Jāne Liemak, Ernest Weite un Jacob Bauce grib likt priekšā Diž-Gramzdas vietējai skolu komisijai lūgumu, atļaut minētajā lēmumā ierosināto pārbūvi. Ar šo tas tiek apstiprināts uz Dižgramzdas pagastvaldes vēlēšanas.

Dižgramzdā 30.martā, 1877.

Pagsta vecākais: E.Inke.

Pagasta sapulce jau ir nolēmusi sūtīt delegāciju pie skolu komisijas un uzdevusi pazinot pagasta valdei, taču pagasta vecākais E. Inķis ir sūtījis vēl otru rakstu skolu komisijai, kur izsaka pretējās domas:

"Tā kā tomēr šejienes skolas nama celšanas plāns ir apstiprināts no Dižgramzdas draudzes skolu komisijas š.g. 29.janvārī un minētā pārbūve vestu pie īsti lieliem trūkumiem, lūdz šā pagasta valde noraidīt lūdzējus."

(Zīmogs: Dische-Gramsde Pagasts)

Pagasta vecākais E. Inķe.

1877.g. 4.aprīlī.

Gramzdas pagasta sapulces lūgta Mazgramzdas muižā sapulcējās pilnā skaitā Gramzdas skolu komisija, un pagasta sapulce ziņoja komisijai š.g. 30.marta raksta saturu, ka iepriekš minētās sapulces šādas personas: Ernests Veite, Jānis Liemaks un Jēkabs Bauce ir uzdevuši lūgt šo komisiju atļaut skolas ēku celt lētāk nekā to atļauj draudzes skolu komisijas apstiprinātais plāns un, proti, tādā veidā, ka citos pagastos ir atļauts apvienot skolas māju ar pagasta māju, un, no otras puses līdzšinējais plāns ir pagatavots, ievērojot vienošanos ar Trekņiem, lai gan līdz šim nekāda definītīva vienošanās nav panākta. Tādēļ trīs minētās un šeit ieradušās personas lūdz atļauju, vai nu jauno skolas māju celt mazāku nekā plānā norādīts, vai to apvienot ar pagastmāju, vai arī tagadējo pagastmāju pārbūvēt par skolas māju. Ievērojot visus "par" un "pret", skolu komisija nolēma, ņemot vērā Gramzdas izņēmuma gadījumu, šo Gramzdas pagasta sapulces lūgumu iesniegt Gramzdas draudzes skolu komisijai ar noteiktu klātpieliktu lūgumu, lai draudzes skolu komisija tādēļ, ka Trekņiem nav iespējams savu skolu uzcelt, ar savu iespaidu panāktu Trekņu apvienošanos ar Diž- un Mazgramzdu skolu lietās.

Līdz ar to, tādēļ, ka nekā vairāk nebija, protokolu beidza.

J. barons Nolde
Mācītājs Štēgmans
E. Inke.

1877.g. 31.augustā.

Gramzdas pastorātā sapulcējās pilnā skaitā Gramzdas skolu komisija.

Baznīcas priekšnieka kungs vispirms nolasīja Virslaukuskolas iestādes 27.aprīlī saņemto rakstu. Uz Gramzdas baznīcas 29.jūlija iesūtīto rakstu komisija atbildēja ar 5.aprīļa 2.nr. rakstu. Tāpat cēla priekšā Gramzdas draudzes komisijas 1.augustā 146.nr. rakstu par skolas mācības spēkiem nākamajam mācības gadam draudzes skolā. Nolēma, ka par Gramzdas draudzes skolas skolotāju ievēl Jāni Liemaku, bet, tā kā viņš pats nebija ieradies, tad šo jautājumu nevarēja galīgi nokārtot.

Pagasta vecākam uzdeva gādāt, lai šis Jānis Liemaks ne vēlāk par 10.septembri iepazītos ar baznīcas priekšnieka kungu.

Tāpat viņam uzdeva par pienākumu uzdot skolas vecākam līdz 1.oktobrim ierasties pie mācītāja ar 1878. un 1879.g. iesvētījamo sarakstu, lai varētu tuvāk noteikt uzņemamo bērnu skaitu.

J. barons Nolde
Gramzdas baznīcas priekšnieks.
Mācītājs Štēgmans
E. Inke.

1879.g. 24.janvārī.

Aktum.

Mazgramzdas muižā bija ieradies skolu komisijas priekšsēdis, kā arī mācītājs Štēgmans, un pēc priekšsēža kunga priekšlikuma nolēma uzdot Gramzdas pagasta valdei ārsta Katerfelda lēsi 8.50 Rbl. par to bērnu ārstēšanu, kas, nepiemērotu telpu dēļ, Gramzdas skolas namā saslimuši. 2.50

Rbl. ārsta atsaukšanai un zālēm, kopā vienpadsmit (11) rubļu, kas jāiemaksā ne vēlāk par 1.februāri šīs komisijas priekšsēdim.

J. barons Nolde
Gramzdas baznīcas priekšnieks.
Mācītājs Štēgmans.

1879.g. 11.jūlijā.

Mazgramzdas muižā sapulcējās Gramzdas skolu komisija.

Gramzdas pag. vecākam uzdeva rūpēties par to, lai jaunais skolas nams līdz 15.septembrim tiek tik tālu gatavs, ka atliktu laika kārtīgi izžūt un skolas telpas varētu līdz 15.oktobrim iesvētīt skolas mācībām.

Pagasta vecākam uzdeva ne vēlāk par š.g. 1. septembri jauniecelamo skolotāju un tā palīgu iepazīstināt ar komisiju.

Pagasta vecākam un skolas vecākam uzdeva par pienākumu kopīgi izgatavot sarakstu par tiem bērniem, kas ir 13. gadu sasnieguši, un arī par tiem, kas vēl nepārsniedz 16. dzīvības gadu.

Līdz ar klātpielikto kristībzīmi, vai nu pēc pagasta ruļļiem, vai, sevišķi ārpagasta bērniem, mācītāja izdotajām apliecībām, līdz š.g. 15. septembrim jāiesniedz komisijai.

Tai pašā laikā bērniem jāpienes arī baku zīmes.

Komisija uzdeva jo sevišķi rūpēties par to, ka starp 1.-13. oktobri bērnu veselību ārsts pārbaudītu, sevišķi kašķi apskatot, un šī ārsta apliecība jāiesniedz komisijai līdz 15.oktobrim.

J. barons Nolde
Gramzdas baznīcas priekšnieks
Mācītājs Štēgmans
xxx Jēkabs Ekšteins.

1880.g. 1.novembrī.

Gramzdas mācītāja muižā sapulcējusies skolu komisija ziņoja pagasta vecākam tālāk ziņošanai, ka

tiem bērniem, kas 1880.g. vasarā skolā gājuši par brīvu, uz priekšu pēc komisijas lēmuma, algotajam Gramzdas skolotājam būs jāmaksā.

Mācītājs J.Štēgmans
xxx Jēkabs Ekšteins.

Tanī 27 to August 1876.

Maz-Gramzdas muižā tās lauku skolas komisijas iecelšanas dēļ, bija sanākuši

priekš Trekņiem

Gramzdas baznīcas priekšnieka kungs, barons von Nolde, Gramzdas mācītājs Stegmann un pagasta vecākais Jacob Vauške.

1.

Tā komisija pagasta vecākam uzdeva līdz nākošai saiešanai izmeklēt un uzdot, cik dvēseļu (vīrišķu un sievišķu) un cik bērnu no 10-13 gadiem Trekņu pagastā atrodās.

2.

Tā komisija pagasta vecākam uzdeva par to gādāt, ka līdz 15. Oktober š.g., ja tas var būt vēl daudz ātrāki, viena notes skolas rūme (provisoriums) top iesvētīta, un būs skaidru ziņu par to tai komisijai līdz nākošai saiešanai dot. Par to jaunu būvējamu skolas namu tam pagasta vietnieku pulkam būs spriest: 1/ - kādā vīzē tā nauda priekš tādas būvēšanas top apgādāta un droši likta, 2/ - cik lielam pēc bērnu skaitļa tam namam būs tapt uztaisītam, un 3/ - kādā vietā to jaunu skolas namu būs uzbūvēt.

3.

Tā komisija pagasta vecākam uzdeva par to gādāt, ka tas pag. vietnieku pulks jo drīz no sava vidus vienu skolas-vecāku izvēlētu.

4.

Tā komisija pagasta vecākam uzdeva par to gādāt, ka tas pag. vietnieku pulks uzmeklē kādu derīgu skolmeisteri, kuŗu tie tai komisijai ved priekšā, lai tad spriestu, vai tas būs derīgs, vai ne.

5.

Tā nākošā saiešana ir nolikta uz to 6-to September š.g. Maz-Gramzdas muižā.

J. Baron Nolde

Pastor Fr. Stegmann

xxx Jēkab Vauške.

Aktum.

Trekņu pagasta valdīšanā,

tanī 31. August 1876.

Tas pagasta vecākais nesa kā vietnieks tās lokales skolas komisiones tam šodien saaicinātam pagasta vietnieku pulkam šādas prasīšanas un nospriešanu priekšā ka:

1/ - kur tā ieriktējama notes skola priekš nākošās ziemas atradīsies,

2/ - kāds priekš šādas notes skolas tas skolmeisters būs,

3/ - kur tas jauns skolas nams būvējams būs, un cik liela tā vajadzēs, un

4/ - kādā vīzē priekš tādas būves to vajadzīgo naudu iegādās.

Pēc apvēršanas šādas lietas tape
nolikts:

ad 1. - to Ukstin māju saimniecību usaicināt,

ad 2. - kad turpat (jau) privat-skola atrodās, to pašu tādā vīzē ieriktēt, ka tie pēc likuma nākošā ziemā skolā sūtami Trekņu pagasta bērni, turpat krietni uzņemti tapt var. Tā uzlīgšana to tanīs mājās iedzīvodama skolotāja Jakob Ukstin priekš tiem pagasta bērniem un tā atlīdzināšana tās rūmes un citas tur vajadzīgas isdarīšanas un vērā likšanas, top ka šē notiek, tam pagasta vecākajam Jakob Vauške un skolas vecākam Jāne Kelput, uzdota un pilnīgi atvēlēta.

ad 3. - tika uzskatīts, ka tas Trekņu pagasts par mazz būtu sevim ippašīgu skolas namu būvēt un nespēcīgs būtu, to skolu usturēt, kādē, par vajadzīgu atrasts ... mēģināties tās jaunas skolas

labad ar to Dižgramsdas pagastu savienoties, kādēļ tad top tiem pašiem augšām sacītiem diviem vīriem uzdots pie tās Diž-Gramsdas pagasta valdīšanas to savienošanos mēģināt un par to vēlēšanos ta Diž-Gramsdas pagasta šeit ziņu dot.

ad 4. - visadā vīzē būtu priekš tās skolas ieriktes tā vajadzīga nauda no tā magazines kapitāla tapinama un par gadiem tāds parāds atmaksājams. -

xxx Jakob Vauške, pag. vec.

xxx Janne Kelput, pag.vietn.

xxx Jahne Müller, pag.vietn.

xxx Fritz Lankait, pag.vietn.

xxx Fritz Tilgal, pag.vietn.

xxx Janne Indul, pag.vietn.

xxx Jahne Kelput, pag.vietn.

Baron A.v.Korff.

Pag.skr. C.Šlegel.

Par to riktigu norakstu

Pag.skr. C.Šlegel.

Pēc Revisionses listes atronās Treknu pagastā Revisionses dvēseles:

vīrišķi - 170,

sievišķi - 170.

Pag. skr. C. Šlegel.

1876.g. 6.septembrī.

Mazgramzdas muižā pilnā sastāvā sanāca Treknu skolu komisija.

ad pet. 1. - iepriekšējam protokolam, pagasta vecākais paziņoja, ka Treknos ir 340 dvēseļu ar 26 bērniem 10-13 gadu vecumā.

ad pet. 2. - pagasta vecākais paziņoja, ka par provīzorišķām skolas telpām ir izvēlēta viena istaba Ukstiņa mājās, un tas šodien komisijai ir jāapstiprina.

Attiecoties uz jaunās skolas nama būvi, Trekni grib apvienoties ar Diž- un Mazgramzdu, grib tam nolūkam vajadzīgo naudu ņemt no magazīnas kapitāla un lūdz šādu plānu draudzes skolu komisijai

apstiprināt.

ad pet. 3. - pag. vecākais paziņo, ka par skolas vecāko ir ievēlēts Trekņu saimnieks Jānis Ķelputis, bet ko komisija nepieņem, jo tas pats nav luterānis, un uzdod pag. vecākam sarīkot vēlēšanas un izvēlēti citu.

ad pet. 4. - pag. vecākais paziņo, ka par provīzorskolotāju ir izvēlēts saimnieka dēls Jēkab Ukstiņš (Uxtin), kas vēl draudzes skolu komisijai jāapstiprina.

J. barons Nolde.
Mācītājs Štēgmans.
xxx Jēkab Vauške.

1876.g. 7.oktobrī.

Mazgramzdas muižā pilnā sastāvā sapulcētā Trekņu skolu komisija uzdeva pag. vecākam rūpēties par to, ka līdz š.m. 15. tiek ievēlēts Trekņu skolas vecākais, kas līdz tam termiņam ir jāliek komisijai priekšā.

J. barons Nolde
Gramzdas baznīcas priekšnieks
Mācītājs Štēgmans
xxx Jēkab Vauške

1876.g. 18.novembrī.

Mazgramzdas muižā pilnā skaitā sapulcējās Trekņu skolas komisija, kas iepriekš izvēlēto skolas vecāko Jāni Ķelputu, kurš pa šo laiku ir atgriezies luterānismā, pieņēma par skolas vecāko, reizē ar to Gramzdas draudzes skolu komisijas ar 2.nov. š.g. 79.nr. rakstu uzdots uzdevums ir nokārtots.

Baznīcas priekšnieka kungs cēla priekšā Trekņu skolu komisijai Gramzdas draudzes skolu komisijas 2.nov. 76.nr. rakstu, kas attiecas uz apvienošanos ar Diž- un Mazgramzdu skolu lietās, uz ko pag. vecākais paskaidroja, ka viņš pēc apspriešanās ar pagasta sapulci 24. š.m. par to

dos definītīvu atbildi.

J. barons Nolde
Gramzdas baznīcas priekšnieks.
Mācītājs Štēgmans
xxx Jēkab Vauške.

1877.g. 3.septembrī.

Trekņu skolas komisija sanāca pilnā sastāvā Gramzdas pastorātā un, lai atbildētu Gramzdas draudzes skolu komisijai uz š.g. 1.aug. 146.nr. rakstu, atrada, ka Trekņu skolas bijušo skolotāju Trekņu pag. sapulce ir atkal ievēlējusi šim gadam, kas jāliek priekšā draudzes skolu komisijai, ar sevišķu piezīmi, ka baznīcas priekšnieka kungam, tā arī mācītājam ir mazas cerības nākotnē par šī skolotāja darba panākumiem, jo Trekņu skolā pagājušā gadā sekmes ir pavisam zemas. Pagasta vecākais domāja, ka šai gadā veiksies labāki, jo skolotājs Ukstiņš savas izglītības dēļ, mācās Liepājas skolā. Attiecoties uz tiem bērniem, kam šogad jāiet skolā, liek pag. vecākam par pienākumu uzdot skolas vecākam ar 1879.g. iesvētījamo sarakstu līdz 15.sept. š.g. ierasties pie mācītāja.

Pagasta vecākais jautāja, vai iepriekšējā gadā skolas vecākais, kas nav vairs sapulces loceklis, var turpināt palikt savā amatā, un komisija nolēma par šo jautājumu iegūt norādījumus no draudzes (skolu) komisijas.

J. barons Nolde
Gramzdas baznīcas priekšnieks
Mācītājs Štēgmans
xxx Jēkab Vauške

1878.g. 17.novembrī.

Sapulcējās Trekņu skolu komisija pilnā skaitā Gramzdas pastorātā, kur pagasta vecākais paskaidroja, ka viņš, pamatojamies uz komisijas š.g. 11. novembra 7.nr. rakstu, skolas telpas Trekņu skolai ir atradis Vecvagaru mājās un ka arī ie-

priekšējā gada Trekņu skolotājs J.Zunde ir gatavs par 70 rubļ. arī šai gadā uzņemties skolotāja amatu turpat, bet ka Trekņu pagasta sapulce to ir atraidījusi, jo šī alga esot par lielu. Tomēr pagasta vecākais atkārtoti paskaidro, ka tas nav par dārgu un ka neesot cita skolotāja. Tika nolemts skolas telpas paturēt, bet, kas attiecas uz skolotāju, tad šo lietu celt priekšā draudzes skolu komisijai, ar lūgumu, cik ātri vien iespējams, dot savu rīkojumu, lai skola drīz varētu sākties.

Pēc tam komisija sēdi beidza un parakstīja protokolu.

J. barons Nolde
Gramzdas baznīcas priekšnieks
Mācītājs Štēgmans
xxx Jēkab Vauške

Protokolos ietvertās ziņas ļauj spriest, ka Gramzdas pagastskola ir celta 1879.g. Tā ir maksājusi 6083 rubļ. 49 kap. Ēka celta 120 skolnieku uzņemšanai. Skolas uzturēšanai katrs saimnieks ir maksājis 2 rub. 56 kap. un izvedis 1/6 asi malkas, kalps - 1 rub. 98 kap., brīvnieks 1 rub. 65 kap.

Zemi pagasta skolas celšanai dāvinājis Gramzdas muižas īpašnieks barons Korfs 1877.g.

No 1878.g. līdz 1888.g. skola bijusi pagastskola, no 1888. līdz 1915.g. - vienklasīga ministrijas skola, no 1915. līdz 1918. gadam (vācu okupācijas laikā) - divklasīga pagastskola, no 1919. līdz 1932./33. māc. gada beigām - 1. pakāpes pamatskola, no 1933./34. mācības gada sākuma līdz šim - 6-klasīga pamatskola.

1935.g. pagasta valde nodeva skolai Valsts zemes fonda piešķirto 0,5 ha lielu zemes gabalu skolas augļu un mācības dārzam, koku skolai, mazpulkam un izmēģinājuma laucīpiem.

Pirmais skolas pārzinis bija Teodors Neulands,

vācietis, pilsoņu kārtas, beidzis Rīgas II tirdzniecības skolu. 1882.g. viņš ir bijis 27 gadus vecs. Priekš tam trīs gadus strādājis Nīcā, par ko Nīcas draudzes mācītājs Braže ir devis labas atsauksmes.

Viņš ir darbojies no 1878.g. līdz 1888.g. un viņa laikā par otru skolotāju bijis Pēteris Dūcmanis (kopš 1879.g.), Žanis Lemaiks (Liemakis) kopš 1882.g. un Jēkabs Brikmanis.

Otrs pārzinis bija Eduards Zilbers (Sudrabu Edžus), no 1888.g. līdz 1905.g. ar Baltijas skolotāju semināra izglītību. 88) Par otru skolotāju viņa laikā darbojies Jānis Vilmanis, Irlavas semināra audzēknis (no 1882.g. līdz 1915.g.). Viņš saņēmis 300 rub. no pagasta un 56 rub. 40 kap. no kroņa.

Trešais pārzinis bijis Andrejs Lazdiņš (no 1905.g. līdz 1910.g.) no Valmieras skolotāju semināra.

Ceturtais pārzinis Fricis Jauģietis (1910.-1915.) no Valkas skolotāju semināra.

1915./16. un 1916./17.g. skolā mācības nav notikušas. Tad skolas telpās bijusi kara mantu noliktava, un tanīs dzīvojis kāds vācu ierēdnis (Sonderführer!?), kas noteicis pagasta saimniecisko dzīvi.

Par piekto pārzini 1917./18.g. okupācijas laikā iecelts vācietis Gekerics (Göckeritz).

Sestā pārzine - Auguste Grietēna (1918.-1920.), tagad Purmsātos. Par otru skolotāju viņas laikā bijusi Anna Kazlovska (Leja), tagad Kalētos - 1918./19.g., un Helena Dreimane - 1919./20.g.

Septītais pārzinis ir atkal Fricis Jauģietis (1920.-1937.g.). Šinī laikā par otru skolotāju bijuši: Rūdolfs Grava (1920.-1926.); Anna Kalnīte (1926./27.); Angelika Niklase (Jurjāne), no Rīgas skol. institūta (1927.-1936.); Līlija Ģibiete, no Jelgavas skol. institūta (1933.g.); Arturs Sika, no

Rīgas skol. institūta (1933.-34.); Melita Nebija, no Rīgas skol. institūta (1933.-41.); Austra Kaprāno, no Jelgavas skol. institūta (1934.-39.); Līdija Lejasmeijere (Ķere), no Rīgas skol. institūta (1937.-41.); militāro apmācību māca atv. kapt. Oskars Banga (1935.-40.); Hermīne Grīnblata (1939.-40.).

Pēc Fr.Jauģieša aiziešanas par skolas pārziņa vietnieku divus gadus - 1938./39. - 1939./40.g., strādāja Aleksandrs Grīnblats.

1940./41.g. skolas pārziņa vietniece bija Hermīne Grīnblata.

Par rezerves skolotājiem darbojušies: Hermīne Antonoviča, 1932./33.g. no oktobra līdz decembrim, Velta Grava - tā pašā gada decembrī, Marieta Blumberga, tanī pašā gadā no janvāra līdz aprīlim, Richards Tūters, 1936./37.g. no 7.decembra līdz 11.janvārim. 1938./39. un 1939./40.g. par ticības mācību skolotāju darbojies mācītājs Haralds Biezais.

Pēc Latvijas atbrīvošanas no komunistiem skolu atstāja to laikā ieceltā pārziņa vietas aizstājēja H. Grīnblata, bet pati uz citu skolu aizgāja Līdija Ķere. Komunisti bija aizveduši Oskaru Bangu. Tā no brīvības laikiem bija palikusi tikai skolotāja M. Nebija, ko tad tūlīt 1941.g. augustā iecēla par pārziņa vietnieci un vēlāk - pārzini. Viņa ir astotā pārzine, dzim. 1908.g., beigusi Rīgas skol. institūtu un strādā kopš 1933.g. Gramzdā. Bez viņas vēl skolā kopš 1941.g. oktobra strādā skolotāja Marija Goldmane, dzim. 1904.g., beigusi vidusskolu un skolotāju sagatavošanas kursus; Rasma Preise, dzim. 1918.g., beigusi Jelgavas skol. institūtu, kopš 1942.g. septembra.

Ticības mācības māca mācītājs Oskars Birkmanis, dzim. 1906.g., strādā kopš 1942.g. februāra.

Skolotājs Žanis Freimanis, dzim. 1892.g., beidzis Liepājas augstāko 4 klasīgo ... skolu, strādā kopš 1941.g. decembra.

Dziedāšanas skolotājs, kara kapelmeistars Jānis

Kaneps, dzim. 1894.g., beidzis Rīgas mūzikas skolu, kopš 1941.g. novembra.

Praktikants Visvaldis Timbars, dzim. 1920.g., beidzis Liepājas ģimnaziju un vienu gadu studējis tieslietas, kopš 1941.g. novembra.

No 1878.g. līdz 1888.g. skolā bija jāiet trīs ziemas. Tikai pēc pirmā skolas pastāvēšanas gada pavasarī tikuši iesvētīti ap 30 skolēni, kas skolā bija gājuši vienu ziemu. Mācības sākās rudenī, 15.oktobrī, un nobeigtas 15.aprīlī. Vasaras skolā bijis jāmaksā trīs rubļi skolas pārzinim. Darbojušās trīs klases (nodaļas) divās telpās.

Pēc 1888.g. nākusi klāt vēl ceturrtā klase (nodaļa), un vasaras skolā gājuši lieli zēni, lai mācītos krievu valodu un gūtu atvieglojumus karaklausībā.

Skolēnu skaits skolā ir stipri mainījies, kā tas redzams šai tabulā:

<u>Gads</u>	<u>Zēni</u>	<u>Meitenes</u>	<u>Kopā</u>
1880	54	45	99
1881	56	43	99
1882	51	40	91
1914	40	33	73
1920	53	50	103
1930	40	35	75
1935	71	62	133
1942	70	53	123

Ir ziņas, ka no 1880.g. minēto skolēnu skaitā 20 ir bijuši saimnieku bērni (11 zēni un 9 meitenes), bet 79 kalpu bērni (43 zēni un 36 meitenes).

Internāts iekārtots jau pašā skolas sākumā un pastāvējis līdz 1933./34. m.g. Internātā bija divas istabas zēniem un divas meitenēm. Vienā gulēja, otrā mazgājās, uzglabāja savu pārtiku un gatavoja sev siltu ēdienu. Internātā Krievijas laikos bija 40 zēni un 40 meitenes. Latvijas laika pirmajos gados

internātā dzīvoja vēl 20 meitenes un 10 zēnu. 1930.g. vairs tikai 7 meitenes un 3 zēni, 1933.g. vairs neviens, jo abās zēnu internāta istabās ierīkoja klases un vienā meiteņu istabā - rokdarbu telpu.

Kopgalda skolā nekad nav bijis.

1905.g. ziemā soda ekspedīcija gribēja skolu nodedzināt. No tā atrunāja mācītājs Štēgmans.

Skolu līdz ar visu skolas archīvu un inventāru 1941.g. 1.jūlijā nodedzināja vācu armija.

Gramzdas pamatskola nav varējusi piedzīvot to uzplaukumu ko Kalētu un Purmsātu pamatskola, jo tai tuvumā visu laiku strādāja otra skola - Gramzdas ērgelnieka skola, kam uzmanību pievērša ne tikai tie, kuri gribēja iegūt nopietnākas zināšanas, bet kur arī skolotāju sastāvs bija stabilāks. To neievērojot, Gramzdas pamatskola ir veikusi lielu darbu arī pēdējos divdesmit gados, kad skolu vadīja, kaut arī mazāk sabiedrisks, taču spējīgs skolotājs Fr. Jauģietis.

Pēc 1941.g. skolas ēkas un inventāra sadegšanas un skolotāju pārmaiņām skolas dzīve atkal pamazām atdzīvojas.

Skola ir ieguvusi atkal 500 bibliotēkas grāmatu, jaunus solus, 1942.g. janvārī ar Tautas palīdzības atbalstu iegādāts harmonijs un tā paša gada novembrī - pianīns.

Skolas pagaidtelpas ir bijušā muižas pilī.

Divus gadus kopš 1938.g. Gramzdā darbojās papildskola mācītāja H.Biezā vadībā, kurā savus priekšmetus mācīja speciālisti: ārsts Jānis Liepiņš, virsmežzinis Frīdrihs Klēvers, mirtiesnesis Ernests Hūns u.c. Pieaugušie, kam šī skola bija domāta, to apmeklēja ļoti lielā skaitā. Skola izmantoja Gramzdas tautskolas telpas.

d. Kalētu skola

Arī par Kalētu skolas dzīvi nav nekādu noteiktu ziņu priekš 1876.g. Še tāpat 1876.g. 23. augustā sanāca skolas komisija, lai lemtu par skolas ierīkošanu. Protams, priekš tam Kalētos ar lielākām vai mazākām sekmēm darbojās tā sauktās muižas kalpu skolas, kurās sākumā dažas nedēļas bērnus mācīja lasīt. Ar 1876.g. ir uzglabājušās ziņas - protokoli, kas sniedz ieskatu Kalētu skolas tapšanā. Tās ievietojam chronoloģiskā kārtā.

Tanī 23-to August 1876.

Gramzdas baznīcas kunga muižā tās lauku skolas komisijas iecelšanas labad bija sanākuši priekš Kalētiem: baznīcas priekšnieka kungs barons von Nolde, Gramzdas mācītājs Stegmann un Kalētu pagasta vecākais Jānis Šalme.

1./ - Ka Kalētu pagasts tai Kiršpiles komisijai bij zināmu darījis, ka tam viens skolas nams esot, kas kopā ar to pagasta tiesas namu un kā tas pret likumiem un tā nu tā komisija nospriede šo rūmi rīt dienā 24-to August apskatīt un ismeklēt vai tas par provisoriumu līdz kā jauns skolas nams top usbūvēts tapt pieņemts.

2./ - Tā komisija tam pagasta vecākam usdeve līdz nākošai saiešanai ismeklēt un usdot, cik dvēseļu (vīriešu un sieviešu) un cik bērnu no 10 līdz 13 gadiem Kalētu un Mazkrūtes pagastā atronās.

3./ - Tā komisija usdeve pagasta vecākam par to gādāt, ka tie pagasta vietnieki jo drīz no sava vidus vienu skolas vecāju izvēlē.

4./ - Tā komisija arī usdeve pag. vec. par to gādāt, ka tie pagasta vietnieki jo drīz par to spriestu, ka tas no jauna būvējams un ierīkājams skolas nams taptu uztaisīts un it īpaši to vērā liktu 1) - uz kādu vīzi tā nauda priekš tādas būvēšanas top gādāta un droši nolikta, 2) - cik

lielam tam namam būs tapt ustaisītam, ka tur būtu rūmes priekš visiem Kalētu skolas bērniem, 3) - kādā vietā to namu būs ustaisīt.

5./ - Tā komisija usdeve pagasta vecākam par to gādāt, ka tie pagasta vietnieki usmeklē kādu derīgu skolmeisteri, kuŗu viņi tai komisijai priekšā ved, kas tad spriež, vai tas būs derīgs, vai ne.

6./ - Tā nākošā saiešana ir nospriesta uz to 1-mo September š.g. Gramzdas baznīcas kunga muižā.

J. Baron Nolde

Fr. Stegmann.

Kirchspiels Prediger zu Gramsden
xxx Jānis Šalme.

1876.g. 1.septembrī.

Gramzdas pastorātā sapulcējās pilnā skaitā Kalētu skolas komisija.

ad pet. 1. - iepriekšējam protokolam tika paskaidrots, ka minētās skolas telpas ir apskatītas, bet ka vēl nekāds definītīvs spriedums par to pieņemšanu nav izteikts, bet jo vairāk tādēļ ka,

ad pet. 2. - pagasta vecākais nevar uzdot ne pagasta dvēselu, ne bērnu skaitu.

ad pet. 3. - pagasta vecākais paskaidroja, ka par skolas vecāko ir ievēlēts Kalētu Lejnieku saimnieks Matīss Ķeire, un komisija nolēma viņu līdz turpmākam par tādu pieņemt.

ad pet. 4. - pagasta vecākais atnesa Kalētu pagasta valdes š.g. 27.augusta lēmuma norakstu, kas nekādā ziņā neatbild komisijas jautājumiem, un tādēļ nevar neko spriest.

ad pet. 5. - pagasta vecākais paskaidroja, ka tiek meklēts skolotājs. Tā kā neviens no iepriekšējās reizes jautājumiem nav nokārtots, tad komisija nolēma uzdot pagasta vecākam, saskaņā ar viņa komisijas un pagasta stāvokli, rūpēties par to, ka Kalētu pagasta valde līdz š.g. 10.septembrim katrā ziņā dotu ar rakstu definītīvu atbildi,

kad arī nolika sēdi Mazgramzdā.

J. barons Nolde
Mācītājs Štēgmans
xxx Jānis Šalme.

Nr. 32.

Aktum

Kalētu pagasta valdīšanā

tanī 27.august 1876.

No tā pagasta vecākā, kas iekš vārda tās lokala skolas komisiones tam šodien saaicinātam pagasta vietnieku pulkam uz nospriešanu priekšā nests:

1/. - kādā vīzē to naudu priekš jaunās skolas būves varētu iegādāties,

2/. - cik lielam tam skolas namam pēc tā bērnu skaita būt vajadzētu,

3/. - kurā vietā tas nams taisams būs.

Tas pagasta vietnieku pulks pie pārspriešanas šai lietā atrada:

ad 1. - ka viņš ar to karstāko gribēšanu to skolu vēlētos, bet nezinot, kur priekš tās jaunbūves tā nauda iedabonama būtu, jo tas pagasts vēl šodien to priekš tā tagadēja pagasta nama būvi ietapinātu un isliktu naudu no tā pagasta piedzen, un tās lielas nabadzības labad to cilvēku, šāds parāds vēl līdz šim brīžam nevar iedzīts tapt.

ad 2. - tam pagasta vecākajam usvēlēt, tos šī pagasta bērnus no 11, 12 un 13 gadu ismeklēt un to atrastu skaitli to lielumu tā skolas nama aprēķināt un tai komisionei usdot.

ad 3. - tāpat tam pagasta vecākajam usdot, to Kalētu gruntskundu pēc tā būvplāna usaicināt un tāpat to sadzirdētu tai komisionei zināmu darīt.

Jāne Šalme, pag. vecākais.

Lapp. Sprūde, pag.vietn. Girt Grieten, pag.vietn.

Lapp. Dzērve, - " - Samel Kļava, - " -

Jāne Grieten - Veck.-"- Mik. Ķere, - " -

Mikel Sissen, pag.vietn. Viļum Sprūde, - " -

Mik. Kuplen, pag.vietn. Jāne Grieten-Vecvag.-"-
Grige Jusup, - " - Matiss Keire, - " -

Ersehen 28. August 1876. Pag.skr. C.Šlegel.
F. Baron Nolde
Par to riktīgu norakstu: Pag. skr. C.Šlegel.

1876.g. 10.septembrī.
Mazgramzdas muižā sanāca pilnā skaitā Kalētu
skolu komisija.

1.

Pagasta vecākais paziņoja, ka Kalētos un Maz-
Krūtē dvēseļu skaits ir 1985, ar 141 bērnu 10-13
gadu vecumā, pēc kam

2.

provīzorišķās skolas telpas par tādām pieņēma.

3.

Pagasta vecākais cēla priekšā pagasta sapulcē
rakstītu paskaidrojumu, pēc kura bija nospriests,
ka naudu jaunajam skolas namam, pēc augstāko
priekšnieku atļaujas, aizņemsies no magazīnas
kapitāla. Ēku cels pēc komisijas apskatīšanas un
izšķiršanas uz pagastam piederošo zemes gabalu.

4.

Pagasta vecākais paziņoja, ka pag. sapulce
nolēmusi par skolotāju pieņemt Kalētu saimnieka
dēlu Ģirtu Šalmi, ko komisija pagaidām pieņēma ar
noteikumu, ka viņu liks priekšā draudzes skolu
komisijai apstiprināšanai.

J. barons Nolde
Mācītājs Stegmann
xxx Jānis Šalme.

Nr. 36.

Actum.

Kalētu pagasta valdīšanā,

tanī 4. september 1876.

Tas pagasta vecākais, ko tās lokales komisionas
skolas vietnieks, nesa atsaukdamies uz to šinīgu

protokoli no 27. August 1876. Nr.32, tam šodien saaicinātam pagasta vietnieku pulkam otrreiz uz spriešanu priekšā:

- kur un kā tā, priekš tās uzbūves tā jauna skolas nama vajadzīga nauda iegādājama būs.

Pēc pārsvēršanas šai lietā un labākas pārce-
rēšanas, tās priekšstāvošas prasīšanas, - ...

nolikts:

to priekš tās būves tā jauna skolas nama vajadzīgu naudu, ar atvēlēšanu tās Aizputes ap-
riņķu tiesas, no tā šinīgu magazines kapitāla
tapināt. To izrēķināšanu tā lieluma, tā jauna nama,
tam pagasta vecākajam uzdot, bet to būvplaci uz
to tam pagastam piederīgu zemes grunti iepriekš
ierādīt.

xxx Jāne Šalme, pagasta vecākais.

xxx Matiss Keire, pag.vietn.

xxx Mikel Kupše, - " - Grige Jusup, pag.vietn.

xxx Jann Grieten, - " - Jakob Sprūde, - " -

xxx Samel Kļava, - " - Girts Grietens, - " -

xxx Mikelis Kere, - " - Jane Grieten, - " -

Vilums Sprūde, - " -

Ersehen, den 6. September 1876.

F. Baron Nolde

Pag. skr. C.Šlegel

Par to rīktīgu norakstu: Pag.skr. C.Šlegel.

1876.g. 4.oktobrī.

Mazgramzdas muižā pilnā skaitā sapulcētā
Kalētu skolu komisija uzdeva Kalētu pag. vecākam,
tādēļ ka Kalētu pagasta sapulce vēl noteikti nav
pieņēmusi jaunā skolas nama celšanas vietu, līdz
š.m. 13. definītīvi paziņot, kurā laukumā cels
jauno skolas māju, un nolēma šai termiņā no jauna
sanākt komisijai Mazgramzdas muižā.

J. barons Nolde

Gramzdas baznīcas priekšnieks

Mācītājs Štēgmans

xxx Jānis Šalme

1876.g. 13.oktobrī.

Mazgramzdas muižā pilnā skaitā sapulcētai Kalētu skolas komisijai pagasta vecākais paziņoja, ka viņš, tādēļ, ka pagasta sapulce šai sakarā ir griezusies pie Virslauku skolas komisijas, nav nekādu atbildi saņēmis un nav varējis veikt š.m. 4. doto uzdevumu, un tādēļ komisija nolēma to kā sūdzību ziņot draudzes skolu komisijai.

J. barons Nolde

Gramzdas baznīcas priekšnieks.

Mācītājs Štēgmans

xxx Jānis Šalme.

18.novembrī 1876.

Baznīcas priekšnieka kungs paziņoja Mazgramzdas muižā pilnā skaitā sapulcētajai Kalētu skolu komisijai Gramzdas draudzes skolu komisijas š.g. 2.novembra 78.nr. rakstu par jaunās skolas mājas celšanas vietu.

Pēc kam komisija no Kalētu kunga Kalētu pagastam šim mērķim pēc līguma nodoto pagasta vecākā speciāli apzīmēto un komisijas apskatīto būvlaukumu pieņēma par derīgu, un pagasta vecākam uzdeva par to rūpēties, lai nu tagad ceļamā būve šai pašā laukumā tiek iesākta iespējami drīz un lai Kalētu pagasta valde Virslauku skolas komisijai ienākušo atbildi nosūta Kalētu skolu komisijai.

J. barons Nolde

Gramzdas baznīcas priekšnieks.

Mācītājs Štēgmans.

xxx Jānis Šalme.

Kalētu skolas turpmākās attīstības gaitas, kā to lasām 6-kl. pamatskolas chronikā, pēc 1876.g. veidojās šādi. 1876.g. par skolotāju pieņēma turienes saimniekdēlu Ģirtu Šalmi, kas mācīja gan drīz tikai lasīt, rakstīt un lēst 20-30 bērniem. Viņš algu saņēma 100 sudr. rubļ., vēlāk 180. Arī

skolēnu skaits pamazām pieauga. Darbā viņš palika līdz jaunā skolas nama uzcelšanai.

Par skolas pārzini jaunajā skolā pieņēma Irlavas skolotāju semināra absolventu Mikeli Škuti, Jāņa dēlu. Viņš bija cēlies no Nīcas pagasta zemniekiem, 1883.g. bijis 28 g. vecs. Atalgojums 650 sudr. rub. gadā, 20 vezumu siena un 9 pūrvietas zemes. No šīs algas viņam pašam bija jāalgo palīgskolotājs un jāgādā par skolas apgaismošanu. Skolēnu skaits šinī laikā ir bijis ap 80-85. Mācības notika no 15.oktobra līdz 15.aprīlim. Mācīja nedēļā 6 stundas latviešu un 5 stundas krievu valodu.

Oficiālais skolas nosaukums bija: "Kalētu - Mazkrūtes pagasta skola".

Kalētu skolas ēka pieder Kalētu pagasta sabiedrībai, celta 1882.g., izmaksājusi toreiz ap 9000 rub. Līdzekļi ņemti no tā saucamā pagasta magazīnas kapitāla. Būves vadītājs bijis barons Nolde, kas devis skolas celtnei kokus, kā arī pusi vajadzīgo ķieģeļu.

Turklāt vēl 1882./83.g. barons Nolde skolas celšanai devis 150 rub.

Skolas uzturēšana maksājusi 940 rub. gadā. Līdzekļus sagādāja, apliekot pagasta iedzīvotājus ar šādiem nodokļiem: katram saimniekam jāmaksā 1 rub. 68 kap. un jāizved un jāsaskalda 1/8 ass malkas; katram kalpam 1 rub 12 kap. un brīvniekam 56 kap.

1902.g. iekštelpas pārbūvētas ar pagasta līdzekļiem. Tad skola pārvērsta par 2-kl. ministrijas skolu ar 6 nodaļām, darbojās līdz 1915.g. 15.aprīlim, un to nosauca par: "Keļetjenskoje dvuchklassnoje učilišče Ministjerstva Narodn. Prosveščeniija".

1918.g. tā atjauno darbību kā 1. pak. pamatskola, un no 1925.g. tā ir pilna 6-kl. pamatskola. 1929.g. skolas ēka pārbūvēta, pacelot vienu ēkas daļu stāvu augstāk, lai iegūtu telpas 6-kl. pamat-

skolai. Sakarā ar skolnieku skaita pieaugumu arī paplašinātās telpas izrādās par šaurām.

Pie skolas vēl ir kūts ar malkas šķūni. 1937. g. vasarā skolas ēkā iespēra zibens. Aizdegās griesti vienā telpā, tomēr liesmas izdevās apdzēst.

Skolai pašreiz ir 7 ha lauksaimniecībā izmantojamas zemes. Daļu zemes, ap 3 ha, dāvinājis pagastam barons Nolde 1882.g. pēc skolas būves, pārējo piešķīris Valsts zemes fonds 1924.g. Augļu dārza platība ir ca 0,5 ha. Dārzu iekārtojis pagasts ar vietējo baronu, un dārza iekopšanā lieli nopelni skol. M.Škute.

Kā jau minējām, pirmais skolotājs Kalētos ir nepilntiesīgs skol. Ģirts (Gerhards) Šalme, dzim. 1858.g., strādājis no 1876.g. līdz 1882.g. Savas dzīves pēdējos gadus viņš pavadījis Kalētu pag. nespējnieku namā, kur arī neprecējies miris 1930. g. 23.maijā. Pirmais skolas pārzinis tagadējā Kalētu skolas namā ir Mikelis Škute. Vadījis skolu no 1882.g. līdz 1902.g. Viņa darbības laikā par palīgskolotājiem strādājuši: 1887.g. P.Štrauss; 1888.g. Kārlis Grīnbergs; 1889.g. Ivans Grunde; 1890.g. Jēkabs Ezers; Ozols; Grīns; Rudzītis no 1884.-1897.g., kad aiziet uz Tadaikiem, un Jānis Gudermanis.

Škutes laikā 1883.g. skolā lietotas šādas grāmatas:

- 1/ Bībeles stāsti no August Döbner,
- 2/ Bauslība un Evangeliums jeb. Mart. Luterā mazais katehisms no H. Blumberg.
- 3/ Jaunā derība,
- 4/ Dziesmu un lūgšanu grāmata,
- 5/ Skolas maize no L. Heerwagen,
- 6/ Krievu valodas mācība no K. Haag,
- 7/ Krievu valodas mācība no F.Golotusov,
- 8/ Uzdošanas uz tāfeli ko rēķināt no Bankina,
- 9/ Ģeografija no J.Spiess.

Nākamais skolas pārzinis ir Gustavs Klaustins, beidzis Baltijas skolotāju semināru. Viņš vadīja

toreizējo Kalētu ministrijas skolu no 1902.g. līdz 1915.g. pavasarim. Pasaules kara laikā Klaustiņš ar pārējiem saviem skolotājiem aiziet bēgļu gaitās uz Krieviju. No turienes viņš atgriežas 1921.g. rudenī Kalētu skolā.

Par skolotājiem viņa vadībā no 1902.-1915.g. strādāja: Mikelis Škute, kas iepriekš no 1882.g. - 1902.g. bija skolas pārzinis. Klaustiņu iecēla viņa vietā, kā liekas, tādēļ, ka, pārkrievošanas tendencēm pieaugot, Škutes orientācija likās pārāk vāciska. 1911.g. Alberts Sineps (sem.), līdz 1908.g. pavasarim. Pēc Sinepa aiziešanas Jānis Ļaudams, (bij. Izgl. Min. pārvaldn. 1919.g.), pēc Ļaudama F.Ūvens (sem.) un no 1912.g. 1.okt. pēc M.Škutes - P.Blūmfelds (sem.). No 1913.g. par ceturto skolotāju Elza Aufmane (ģimn. paid. kl.). Pēc Ūvena 1914.g. - Kārlis Strautiņš. Laikā no 1902.g. līdz 1915.g. skola bija viena no lielākajām apkārtnē, un tanī gāja bērni no ārpagastiem, pat tālākas apkārtnes.

Kalētu ministrijas skolas vārdam gāja līdzī laba slava. Tā, kā jau sacīts, bija ne tikai ievērojamākā skola draudzē, bet tās vārds bija pazīstams plašākā apkārtnē, un uz to tiecās toreizējās jaunatnes skati. Tas bija panākts centīgā un savu darbu mīlētāja skolas pārzina Klaustiņa vadībā. Lielu krīzi skolas darbā radīja nākamais posms - Pirmais pasaules karš.

Tā laikā Kalētos izglītība stipri cieta: laikā no 1915.g. aprīļa līdz 1917.g. rudenim skola nedarbojās; daļa inventāra un mācības līdzekļu pazuda. Skolā laikiem dzīvoja karaspēka daļas.

1917.g. rudenī vācu okupācijas pārvalde atjaunoja skolas darbus. Par pārzini darbojās kāds vācu tautības skolotājs, kuŗa vārdu nav izdevies noskaidrot. Otra skolotāja bija Emīlija Pērkone. 1918.g. janvārī pieņēma par pārzini Jūliju Čiževski, poļu tautības, nepilntiesīgu skol., kas strādāja līdz 1918.g. decembrim. Pēc viņas par

pārzini 1919.g. janvārī pieņēma Valdi Šenbrūni un Pērkones vietā (1919.g. apr.) K.Penkoku (skol. sagat.kl.), mainījis uzvārdu Mētra, tagad asistents LU Tautsaimniecības un juridiskajā fakultātē. Viņš pats bijis skolnieks Kalētu skolā, kurā pats strādāja no 1919.-1922.g. Vēlāk viņš uzrakstījis iepriekš minētās atmiņu druskas par skolu un saviem darba biedriem. No tām atzīmējami daži momenti:

"1913.gada rudenī Kalētu divklasīgajā minis-trijas skolā ieradās trīs jauni skolotāji, viņu vidū Pēteris Blumfelds-Sviris.

Es toreiz gāju skolā ceturto ziemu. Manā klasē skolotājs Blumfelds pasniedza tikai vingrošanu. Pirms tam to pasniedza pats pārzinis Gustavs Kļauštīns (skolu darbinieka un literāta Roberta Kļauštīna brālis), gauži nepiemērots fizikulturai, jo milzīgā vēdera dēļ staigāja, atpakaļ atgāzies. Kļauštīna stundās apguvām tikai ierindas mācību, štremu stāju. (....)

Pirmajā Blumfelda vadītajā nodarbībā mums, triju pēdējo nodaļu audzēkņiem, mutes vien atplētās, vērojot skolotāja izpildītos vingrojumus: pa vertikālajām līdztekām, ķermeni taisnu kā sveci, viņš uzrāpās līdz pašam šķērsskokam, uzmeta gaisā kājas, apmeta kūleni un noslīdēja lejā; stieni iemiedzis elkoņos, skolotājs griezās kā vējenu spārns; uz līdztekām šaudījās kā vāvere, stāvēja uz rokām, meta kūlenus, nobeigumā ar slaidu salto mortale nokrita uz atsperīgām kājām. Skatoties skrēja "skudriņas" pa mugurām. Skaidrs, ka mums vajag saniegt to pašu! Bet skolotājs brīdināja: bez pacietīgas trenēšanās (mums tas bija jaunvārds), tas nav sasniedzams, jāuzmanās arī no pārstaipīšanās un sadauzīšanās. (....)

Zēniem sākās īsta sportiska eiforija; dažs reizēm staigāja klibodams, šķībs un greizs vai ar miesas zilumiem.

Piektā un sestā mācību gada audzēkņiem P. Blumfelds pasniedza ticības mācības un latviešu valodas stundas. Es tur nonācu 1914.g. rudenī. Nu bija izdevība tuvāk iepazīt mūsu izcilo vingrošanas pasniedzēju. Viņš bija zem vidēja auguma, kas viņam acīmredzot nepatika, jo skolotājs centās sevi "paaugstināt" ar ļoti kuplu mākslīgi izbužinātu frizūru un augstiem, pieskrūvējamiem papēžiem. Klasē viņš nāca, vienmēr nevainojami glīti ģērbies, ar tradicionāli grabošām manšetēm; mēdza sēdēt katedrā vai stāvēt, atspiežoties pret grāmatu skapi un sakrustojot rokas uz krūtīm. Smaidīt un jokot diezko nemīlēja, pretstatā F. Ūvenam (vēlāk revolucionārais darbinieks Valkā). Toties, klausoties mūsu iezubrītos ticības locekļu un bausļu komentārus "tev nebūs iekārot sava tuvākā mantu, sievu, kalpu, kalponi, lopu vai ko citu, kas tam pieder", viņš voltēriski smīnēja. Šī smīna dēļ, puikas skolotāju iesauca par "Vellēnu". Stundas beigās skolotājs Blumfelds vienmēr mudināja jautāt par neskaidro vai nesaprotamo. Tā dažkārt stunda ievilkās līdz nākamam zvanam.

Reiz pārzinis Kļausiņš bija nodomājis "paredēt", t.i., hospitēt Blumfelda stundā. Taču skolotājs atsacījās stundu vadīt, teikdams: "Vai nu Jūs, vai es!" un grasījās atstāt klasi. Aizgāja tomēr direktors, bez kāda trokšņa.

Visu trīs jauno skolotāju saimniecību vadīja Blumfelda māmiņa, pēc rakstura pilnīgs pretstats dēlam - klusa, vienkārša, tāda kā pazemīga. Viņa turēja arī govi, bet ganības pārzināja muiža. Nu bija kādam jāiet uz muižu, lai jaunajiem skolotājiem paliktu agrākās ganības skolas tuvumā. Bet tur nu pret muižas pārvaldnieku vai vagaru kādu "kniksi" pataisīt vajadzēja. Ak vai, - sūdzējās Pēterā māmuļa, - dēls nekādi uz to nav piedabūjams. Acīmredzot viņš juta, ka agri vai vēlū ar muižu un baronu iznāks sakerties. Un tas notika visai drīz.

1913. gada vasarā Kalētu muižas kalpu Bunci nospēra zibens. Satīriskajā "Balādē iz Kalētu barona dzimtļaužu vēstures", kas publicēta "Pārērkška Viesuļa kalendārā" 1814. gadam, P.Sviris raksta, ka barons, par notikumu uzzinājis, "bij izdzēris ne divas, bet tikai glāzi šokolādes". Muižas kalpa atraitnes lūgumā baronam autors ievij sociālus motīvus:

"Priekš kunga strādāts tika, darbā pērcons
kēra,

Un nedzīvu pie zemes vīru spēra;
Un bērniņi, kaut kalpa vīra tie, sauc
maizes...

Vaj nevaŗtu cienīgs, žēlīgs lielskungs,
atvieglot šīs raizes. "

Kalendāri gāja no rokas rokā, un par dzejojumu zināja visi. Diemžēl vēstījuma stils bija tik nepārdomati neatbilstošs traģiskajam gadījumam, ka skanēja kariķējoši pret nelaimīgo ģimeni. Tomēr balāde, tagad, atmiņu skatījumā, labi raksturo autoru kā aizrautīgu un neiecietīgu jaunieci - revolucionāru.

Šajos gados P.Sviris publicējis virkni sacerējumu gan prozā, gan dzejā, taču citiem Kalētu ciemā nebija tādas atbalss kā balādei.

Kalētu ministrijas skola izplatīja apkārtnē spēcīgus kultūras impulsus. Skolu beigušie prata brīvi sarunāties krievu valodā, daudzi rakstīja bez kļūdām. Ar iegūtām zināšanām pietika, lai jaunieši varētu iekļūt skolotāju semināros, jūrskolās un, piemācoties vācu vai franču valodu, ģimnazijas attiecīgajā klasē.

Kalētu pagasts varēja lepoties arī ar savu saviesīgo biedrību, kuŗas namā - pārbūvētā magazīnas klētī - darbojās koris, dramatiskais pulciņš (tajā laikā uzvesti Vulfa "Svētki Skangalē", Blaumaņa "Skroderdienas Silmačos", "Zagli", Raiņa "Ģirts Vilks" u.c.), mūzikas (pūtēju) kapella,

bibliotēka. Dabīgi, ka arī P.Sviris apgrozījās jauniešu vidū biedrības pasākumos, kur, starp citu, bija arī jāsīvējas ar "māmuļniecisku" garu. (.....)

1915.g. pavasarī P.Blumfelds un F.Ūvens pēc skolas beigām atstāja Kalētus. Jau agrāk no Blumfelda māmiņas dzirdējām, ka izlemta došanās uz Maskavu, lai turpinātu izglītību kādā augstskolā.

Retrospektīvā skatījumā jāatzīst, ka skolotāja amats nebija Pētera Blumfelda īstais aicinājums. Bērni no viņa pat baidījās un nemīlēja tā kā Ūvenu un Aufmani. Latviešu valodas stundās mēs vairāk nopēmāmies ar gramatiku un sintaksi, bet par literatūru viņš neprata mūs ieinteresēt. No šīm stundām atmiņā palikuši tikai daži Raiņa dzejoļi. "Pats cīnies, palīdz', domā, spried un sver, pats esi kungs, pats laimei durvis ver!" - tas acīmredzot bija viņa paša kredo." 89)

Pie šīm Mētras atmiņām jāpiezīmē, ka Sviris uz Kalētiem ir atnācis jau 1912.g., jau būdams partijas (soc.-dem.) biedrs. Tāds ir bijis arī Ūvens. Kalētu pagastam vēl trīsdesmito gadu sākumā, kad es sāku darbu Gramzdas draudzē, gāja līdz slava, ka tas ir sarkans, kaut savā darbā nekad netiku to novērojis. Brīvā Latvija bija darījusi savu.

Dažus mēnešus šinī laikā strādāja arī skolotāja Ukstiņa. Vēlāk pieņēma trešo skolotāju N.Tilleri (Vītolīna). Pēc Šēnbrūnas aiziešanas 1920.g. 1.okt. par skolas pārzini ievēl Jāni Vītolīnu (ar tautsk. ties.), kas skolu vadījis līdz 1923.g. rudenim, kad pārgāja uz Krūti. Viņa laikā par skolotāju Kalētos strādāja M.Vītolīna, Kl.Mētra, un no 1921. g. rudens G.Klaustiņš, bijušais pārzinis pēc atgriešanās no Krievijas.

Pēc Penkoka aiziešanas 1922.g. rudenī pag. padome ievēl par skolotāju Žani Leju (skol. sag. k.), kas iepriekšējā gadā strādāja Vainodē.

Abiem Vītolīniem 1923.g. oktobrī aizejot, par

pārzini atkal ievēl Gustavu Klaustiņu un par skolotājiem vēl pieņem Jāni Kuršinski (sem.) un Katrīni Lečmani (Ērne) (skol. sag. k.).

Klaustiņš par pārzini nedabūja ilgi strādāt. No Krievijas viņš atgriezās ar bojātu veselību un 1924.g. vasarā, kājām ejot uz Priekules staciju, lai Liepājā apmeklētu vācu paidagogu priekšlasījumu skolotājiem, ceļā saslima un mira 19. jūlijā. Apbedīts Kalētu kapsētā.

1939.g. bijušajiem Kalētu skolas pārziniem M. Škute un G.Klaustiņam pagasta sabiedrība pietiprina skolas aktu zālē piemiņas plāksni ar uzrakstu:

"Skola ir svēta vieta, un viņai jāpaliek mūsu sirdīs ierakstītai, kamēr vien dzīvojam."

Dr. K. Ulmanis.

Sava pagasta un tautas labā strādāja Kalētu skolā ilggadējie skolas vadītāji un skolotāji: Mikelis Škute no 1882.g.-1912.g. Gustavs Klaustiņš no 1902.g.-1915.g., no 1921.g.-1924.g. 19.VII.

1939.g. augustā.

Kalētu pagasta
sabiedrība."

1924.g. 23.aug. par pārzini ievēl Jāni Kuršinski un par skolotāju Annu Leju (tautsk. ties.). 1925.g. augustā pieņem vēl piekto skolotāju Emīliju Meieri (Gauše), (Jelg. skol. inst.). Kuršinskis no Kalētiem aiziet 1925.g. janv., un tā vietā izrauga skol. Ž. Leju. Vēlāk pagasta padome arī viņu vienbalsīgi ievēl par pārzini. Par 5. skolotāju vēl tanī pašā laikā pieņem Ernestu Ērni (skol. sag. k.). 1931.g. pieņem par 6. skolotāju Z.Laivenieku (Šmiukše), (skol. sag. k.). Pēc tam vairākus gadus skolotāju sastāvs nav mainījies, tikai 1939.g. skol. E.Ērnis aiziet pensijā. Ar 1.aug. 1939.g. viņa vietā apstiprina skolotāju I.Reinfeldi (skol. inst.) un par militārās mācības skolotāju atv. kapt. O.Bangu.

Padomju laikā 1940.g. 1.okt. O.Bangu atlaiž no darba. I.Reinfelde pāriet uz Vaipodi, un skolas

darbā atgriežas atkal E.Ērnis. 1941.g. 14.jūn. skolotāju E.Gauši līdz ar ģimeni aizved uz Padomju Savienību. 1941.g. 1.okt. viņas vietā iecelta M. Putra (skol. sag. k.).

Skolā mācījās 1880./81.g. 28 skoln., 1887./88. g. 98 skoln.

Latvijas sākumā Kalētu skolā ap 120 skoln., 1925.g. - 180, 1930.g. - 157, 1935.g. - 206, 1940.g. - 210 skoln. Pilnu pamatskolu beiguši no 1925.g. - 1941.g. 253 skolnieki. Ārpagastnieku skolā ir ap 15 % no visa skolnieku skaita.

Atskatoties uz Kalētu skolas darbu, jāsaka, ka pirmajos gados skola deva tikai elementāras zināšanas. Gramzdas pagasts tad skolas zinā stāvēja augstāk: tur jau agrāk bija atvērta labi nostādīta privātā ērgelnieka skola. Ar īpašas skolas ēkas uzcelšanu un pilntiesīga skolotāja pieņemšanu apstākļi uzlabojās. Škutes laikā jau skola sniedza pagasta skolai pilnīgi atbilstošas zināšanas. Darbodamies Kalētos 30 gadus par skolas vadītāju un skolotāju, Škute ir licis pamatus kalētnieku zināšanām, audzinājis tos krietnumā un godīgumā, pats smeldamies savas zināšanas no vācu kultūras.

Klaustīns savā laikā skolā ir sniedzis vairāk zināšanu, bet reizē arī negatīvo - veicinājis pārkrievošanu. Tas bija Ministrijas skolas uzdevums. Viņa laikā Kalētu skola bija apkārtņē plaši pazīstama. Bijušie audzēkņi labi iemācījās krievu valodu un vēlāk strādāja labās vietās Krievijā.

Neatkarīgās Latvijas skolās pirmajos gados skolas darbs nebija nostabilizējies. Mainījās skolas pārzini un skolotāji, trūka mācības līdzekļu, telpas bija nepietiekamas lielajam bērnu skaitam, skolai arvien pietrūka līdzekļu. Tādos apstākļos skola vēl bija 1926.g., kad par pārzini nāca Leja. Sabiedrības un bērnu vecāku atbalstīts, kā arī zināma ideālisma vadīts, Leja rod ceļus celt skolu uz augšu kā zināšanās, tā materiālā ziņā. Pagasta atbalsts skolai bija mazs. Skola ar dažādiem

sarīkojumiem ieguva līdzekļus mācības līdzekļu un cita inventāra iegādei.

Šajos darba gados no 1926.g. līdz 1941.g. ir iegādātas vairākas jaunas kartes, paplašināta bibliotēka, iekārtota rokdarbu darbnīca ar darba rīkiem koka un dzelzs apstrādāšanai, iekārtota un papildināta kopēdināšana, sagādāti darba rīki praktiskajiem darbiem lauksaimniecībā un meitenēm rokdarbos un mājsaimniecībā, iegādāti jauni soli un klavieres. Ar skolas līdzekļiem ierīkota elektriskā apgaismošana.

Ja priekš kara gados skolotājs no sabiedriskā darba ārpus skolas bija brīvāks, tad neatkarīgās Latvijas laikā skolotāji tika pat pārslogoti ar dažādiem ārusskolas darbiem. Kalētu skolas skolotāju viena daļa ir bijusi aktīva sabiedriskā darba darītāja, sevišķi 1926.g. Skolotāji bijuši gan teātra izrāžu vadītāji, papildskolu un citu priekšlasījumu lektori, koru vadītāji, mazpulku vadītāji, aizsargi un aizsardzes, kooperatīvu, lauks. biedrību u.c. kultūras biedrību valžu locekļi, kā arī draudzes darbinieki. Skolas darba vadmotīvs ir bijis: celt savu skolu, savu pagastu, audzināt stipru jaunatni savas tautas apziņā. To pauž arī skolas karoga devīze: "Dievam, Latvijai, darbam!"

Kalētu skola savas pastāvēšanas laikā ir veikusi milzu darbu. Šis darbs ir sevišķi saistīts ar triju tās pārzinu vārdiem: M.Škuti, G.Klaustīnu un Ž.Leju. Šie vīri ir atstājuši savu noteiktu ietekmi Kalētu pagasta dzīvē, kas manāma tālu ārpus šaurajām skolas sienām. It sevišķi tas sakāms par pēdējo, kas ar vislielāko dedzību ir strādājis dažādos sava pagasta kultūrālos un saimnieciskos pasākumos, attaisnojot vārdu - tautskolotājs tā labākajā nozīmē.

e. Purmsātu skola

Purmsātu skolas attīstība un sākums ir meklējams tanī pašā laikā, kad sāka darboties citas Gramzdas draudzes skolas.

Par to liecina skolas dibināšanas protokoli.

Tanī 23-to August 1876.

Gramzdas baznīcas kunga muižā tās lauku skolas komisijas iecelšanas labad bija sanākuši

priekš Pormsates:

Gramzdas baznīcas priekšnieka kungs barons von Nolde, Gramzdas mācītājs un Purmsātes pagasta vecākais Jānis Stauge.

1.

Ka Pormsates pagasts tai Gramzdas Kirspēles komisijai bija zināmu darījis, ka tam jau viens skolas nams, bet apakš viena jumta ar tiesas namu ir, un ka tāda ierīktošana vēl pret tagadējiem likumiem, tā nu komisija nosprieda šo rūmi rīt dienā 24-to August apskatīt un ismeklēt, vai tas par provisoriumu līdz jaunas skolas nama uztaisīšanas varēs tapt pieņemts.

2.

Tā komisija pagasta vecākam usdeve līdz nākošai saiešanai ismeklēt un usdot, cik dvēseļu (vīriešu un sieviešu) un cik bērnu no 10 līdz 13 gadiem Pormsātes pagastā atronās.

3.

Tā komisija usdeve pagasta vecākam par to gādāt, ka tas pag. vietnieku pulks jo drīz no sava vidus vienu skolas vecaju isvēlētu.

4.

Tā komisija arī usdeve pag. vec. par to gādāt, ka tas pag. vietnieku pulks drīz jo drīz par spriestu, kā tas no jauna būvējams un ierīktojams skolas nams taptu uztaisīts un it īpaši to vērā likt: 1/ uz kādu vīzi tā nauda priekš tādas būvēšanas top apgādāta un droši nolikta, 2/ cik

lielam tam namam būs tapt ustaisītam, ka tur būtu rūme priekš visiem Pormsates bērniem un 3/ kādā vietā to jaunu skolas namu būs ustaisīt.

5.

ta nākoša saiešana ir nospriesta uz to .-mo September. Gramzdas baznīcas kunga muižā.

Fr.Stegmann

J. barons Nolde

Kirchspiels Prediger

Gramsdā

xxx Jānis Stauge

1876.g. 1.septembrī.

Gramzdas pastorātā sanāca pilnā sastāvā Purmsātu skolas komisija.

ad pet. 2. - pagasta vecākais ziņoja, ka dvēseļu skaits ir 1097 ar 79 bērniem 10 līdz 13 gadu vecumā.

ad pet. 1. - sakarā ar iepriekšējo protokolu tiek paskaidrots, ka uzdotās skolas telpas ir apskatītas un kā provisoriums šķitušas pietiekamas, lai gan nepietiek visiem bērniem, kam jāiet skolā, un turpmāki noteikumi par to ir jānogaida.

ad pet. 3. - pagasta vecākais paziņoja, ka par Purmsātu skolas vecāko ir ievēlēts Purmsātu Vistīņu māju saimnieks Jēkabs Sprūde un komisija viņu līdz turpmākam par tādu pieņem.

ad pet. 4. - pag. vecākais paziņoja, ka pagasta sapulcētie ir nolēmuši, ka jaunā skolas nama celšanai vajadzīgo naudu ņems no magazīnu kapitāla pēc tam, kad būs saņemta atļauja no Aizputes apriņķa tiesas. Plāns un materiāls pēc aplēses pagasta vecākam un viņa izvēlētam saprātīgam vīram ir jānovērtē un jāceļ priekšā. Skolas celšanas vietu ir piedāvājusi Purmsātu muiža un komisija to apstiprinājusi.

J. barons Nolde.

Mācītājs Štegmans.

xxx Jānis Stauge.

1876.g. 4.oktobrī.

Purmsātu pagasta vecākais ziņoja Mazgramzdas muižā pilnā sastāvā sapulcētai Purmsātu skolas komisijai, ka jaunās skolas mājas celšanai laukumu ir norādījis Purmsātu kungs. Tā kā pagasts to ir pieņēmis, arī komisija, kas to zina, pieņem.

J. barons Nolde
Mācītājs Štēgmans
xxx Jānis Stauge.

1876.g. 18.novembrī.

Purmsātu pagasta vecākais cēla priekšā Mazgramzdas muižā pilnā skaitā sapulcētai skolu komisijai pretrunā ar pēdējo reiz sapulcētās komisijas protokolu pagasta valdes š.g. 17. novembra 171.nr. rakstu, kurā ir priekšlikums piebūvēt pie jau esošās pagasta mājas skolas telpas, ko tomēr komisija kā skolu noteikumiem pretrunīgu noraida. Pēc kā tad pagasta vecākais ieteic ieiet tagadējā pagasta mājā, kas ir 10 asis gara un 5 asis plata un saskaņā ar Gramzdas draudzes skolas komisijas noteikumiem tad pārtaisīt par skolas māju, kam komisija pievienojās ar noteikumu, ka par to jāziņo draudzes skolu komisijai.

J. barons Nolde
Gramzdas baznīcas priekšnieks.
Mācītājs Štēgmans.
xxx Jānis Stauge.

1877.g. 31.augustā.

Sapulcējās Purmsātu skolas komisija pilnā skaitā Gramzdas pastorātā un vispirms tika nolasīts Virslauku skolas no š.g. 27.aprīļa ... nr. raksts.

Atbildot uz Gramzdas draudzes skolas komisijas š.g. 1.aug. 146.nr. rakstu, atrada, ka iepriekšējais skolotājs Ievalds Sprūde paliek arī uz priekšu, un komisija izteicās par viņa līdzšinējo darbu apmierinoši.

Pagasta vecākam uzlika par pienākumu uzdot

skolu vecākam pirms nākamā skolas laika ierasties pie mācītāja ne vēlāk par 9.oktōbri ar 1878. un 1879.g. iesvētījamo sarakstu.

J. barons Nolde
Gramzdas baznīcas priekšnieks.
Mācītājs Štēgmans.
xxx Jānis Stauge.

1879.g. 11.jūlijā.

Mazgramzdas muižā sapulcējās pilnā skaitā Purmsātu skolas komisija. Pagasta vecākam uzdeva ne vēlāk par 1.septembri komisiju iepazīstināt ar jauniecelamo skolotāju.

Pagasta un skolas vecākam uzdeva par pienākumu kopīgi izgatavot sarakstu par tiem bērniem, kas būtu 13. gadu sasnieguši un arī par tiem, kas vēl nepārsniedz 16. dzīvības gadu līdz ar klātpielikto kristībzīmi, vai nu pēc baznīcas ruļļiem, sevišķi ārpagasta bērniem resp. mācītāja izdotām apliecībām, līdz š.g. 15.septembrim iesniegt komisijai. Tanī pašā laikā bērniem jāpienes arī baku zīmes.

Komisija uzdeva jo sevišķi rūpēties par to, ka starp 1.-13.oktōbri bērnu veselību ārsts pārbaudītu, sevišķi kašķi apskatot, un šī ārsta apliecība jāiesniedz komisijai līdz 15.oktōbrim.

J. barons Nolde
Gramzdas baznīcas priekšnieks.
Mācītājs Štēgmans.
xxx Peter Erpe.

Purmsātu pagasta chronikā minēts, ka 1866.g. Purmsātu muižā pastāvējusi lasīšanas un lēšanas skola, ko vadījis 28 gadus vecais "rēķināšanas meistars" Johans Dāvids Brumermanis. Minēto pagasta ēku starpā skola arī minēta 1879. gadā, bet tuvāku ziņu nav. 1840.g. Purmsātu skolā mācījās 54 bērni. 1847.g. skola nedarbojās. 1849. g. Purmsātus ieguva barons Rops. Toreiz pagastā

bija 69 bērni skolas gados, bet skola nebija atjaunota. 1872.g. atjaunoto skolu Purmsātu pagastā nodeva Ievalta Sprūda pārziņā, kas veica arī ērgelnieka pienākumus Gramzdas baznīcā, bet pēc pārcelšanas uz Vainodes pagastu, viņš minēto amatu veica Bātas draudzē. Sprūds bija mācīties Gramzdā, "apriņķa" skolā un Jelgavā. Skolotāja Sprūda laikā vienklasīgajā skolā mācījās 40 bērnu. Skolotājs no pagasta saņēma gadā 100 sudr. rubļ. Mācības programmā ietilpa reliģija, aritmētika, vēsture, ģeografija, vācu valoda un dziedāšana.

1873.g. skolas stāvoklis bija slikts, jo laudis ne labprāt sūtīja bērnus skolā. Telpas bija tumšas, nepiemērotas un nekārtīgi apgādātas. Skolā skolēniem bija paredzēta tikai viena telpa, kurā reizē bija klase, gulāmistaba un ēdamistaba. Rītos gulammaisus novietoja augstenēs. Šinī gadā skolā mācījušies apmēram 25 skolēni. 1880.g. skolā mācījušies 56 skolnieki. Skolnieku saraksts rakstīts latviešu un vācu valodā.

1878.g. uzcēla jauno skolas namu. Līdzekļus tā celšanai pagasts ņēma no magazīnas kapitāla, bet koka materiālus deva barons. Skolas nams bija paredzēts 60 bērniem, un tā celšana maksājusi 3636 rub. un 38 kap. Skolas uzturēšanai pagasts deva katru gadu 481 rub. 10 kap. un izveda un saskaldīja 8 1/2 asis malkas. Katrs saimnieks maksāja 3 rubļus un 10 kap. un izveda un saskaldīja 1/40 asis malkas; kalps maksāja 1 rub. 55 kap. un brīvnieks 93 kap. Muiža skolas uzturēšanā nepiedalījās. Skolai bija 2 pūrvietas zemes. Skolā gāja tikai ziemā, bet izņēmuma kārtā atzīmēts, ka ar 1882.g. skolā gājuši ziemu un vasaru 2 saimnieku bērni: 1 zēns un 1 meitene un 2 kalpu bērni: 1 zēns un 1 meitene.

Visi skolnieki gulēja pa nakti skolā un ēda savu līdzpaņemto maizi. Jaunajā skolas namā ieejot, skolas pārziņa pienākumus 1878.g. uzņēmās Augusts Koškins ar 150 rub. algas gadā. Bet viņš

skolā darbojās tikai pāris gadu.

1880.g. viņa vietā nāca Kristaps Cimermanis, latvietis, zemnieku cēluma, beidzis Irlavas skolutāju semināru un 1883.g. bijis 24 gadus vecs. Saņēmis gadā 300 sudr. rub. un 2 pūrvietas zemes, bet par vasaras mācību saņēmis no bērniem tanī pašā gadā 9 rub.

Cimermanis skolā nostrādājis 25 gadus. 1905.g. viņš bija spiests vietu atstāt un pārgāja uz Lietuvu - Skodā, kur līdzās skolotāja darbam bija arī ērģelnieks latviešu draudzē. Miris 1928. gadā turpat.

Pēc 1905.g. skola apmēram 2 gadus nedarbojās. Tad ievēlēts skolotājs Frickops, kas skolā nostrādājis līdz 1915.g. No 1915.g. līdz 1918.g. skola nedarbojās. 1919.g. janvārī par skolotāju ievēlēja Annu Kozlovsku (Leju), kas strādāja līdz 1920.g., kad pārgāja uz Kalētu pamatskolu.

Ievērojot skolēnu skaita pastāvīgo pieaugumu, pagasta padome 1920.g. nolēma klasi pārdalīt divās telpās un pieņemt otru skolotāju. Par skolas pārzini 1920.g. ievēlēja M.Kareli, dz. 1895.g. Vainodes pagastā. Pēc pagastskolas beigšanas iestājies Liepājas pilsētas augstākajā tautskolā, ko beidzis 1915.g. 1919.g. janvārī ievēlēts Vainodes pag. Gulbenes skolā par skolotāju. Tur nostrādājis līdz 1919.g. Tad aizgājis uz Asītes pag. Dinsdurbes skolu, kur sabijis vienu gadu.

Rudenī 1920.g. pārnācis uz Purmsātu pamatskolu, kur strādā vēl tagad. Izglītības papildināšanai 1922.g. apmeklējis skolotāju sagat.kursus.

1927.g. beidzis skolotāju dziedāšanas kursus Rīgā, vēl vairākkārt apmeklējis dažādus citus paidagoģiskos kursus Rīgā un Liepājā.

Tanī pašā laikā 1920.g. par skolotāju ievēlēja Augusti Grietēnu, dz. 1893.g., beigusi 6-kl. ģimnaziju un ieguvusi pilnas pamatskolas skolotājas tiesības.

Pagasta padome šinī laikā domāja arī par skolas telpu paplašināšanu, jo telpas nebija piemērotas skolnieku skaitam. Tādēļ skolas vajadzībām pieprasīja Purmsātu muižas pili, kas arī tika piešķirta. Tomēr skola labākās telpās nepārcēlās, jo ar pagasta padomes lēmumu nebija apmierināta viena pagasta sabiedrības daļa, kas panāca, lai skolas pārcelšanas lietu izlemj tautas sapulcē. Uz sapulci bija arī ieradies tautskolu inspektors, kas aizrādīja, ka skolai jaunas telpas nepieciešamas. Tomēr ar nelielu balsu vairākumu noraidīja ierosinājumu skolu pārcelt labākās telpās. Skolas jautājumu vēlāk bieži pārrunāja pagasta padomes sēdēs.

Pagasta padome 1925.g. 29.augusta sēdē nolēma celt jaunu skolas namu un pat izgatavoja būvplānu, pēc kura skolas ēkas izmaksa bija aplēsta 60.000 latu. Pagasta pašvaldībai trūka līdzekļu. Tā arī necentās līdzekļus sagādāt. 1935.g. Purmsātu muižas telpas pēc rentes gadu notecēšanas atbrīvojās. Sakarā ar jauno kārtību Latvijā pagasta pili ieguva skolas vajadzībām.

No 1920.g. līdz 1935.g. Purmsātu skolā darbojās skolas pārzinis Mīkelis Karelis un skolotāja Auguste Grietēna. Pārejot jaunās telpās, 1936.g. rudenī ievēlēja 3. skolotāju Elzu Šici, dz. 1905.g., beigušu Rūjienas ģimnazijas paid. klasi ar pilnām pamatskolas skolotājas tiesībām. Viņa strādāja līdz 1940.g., kad pārgāja uz Nīgrandas pamatskolu. 1935.g. atvēra arī pamatskolas 5. klasi un 1939.g. - 6. klasi.

1936.g. ievēlēja ceturto skolotāju Nikolaju Vasiļjevu, dz. 1918.g., beidzis Jelgavas skolotāju institūtu. Tas strādāja līdz 1938.g.

Pēc Vasiļjeva par skolotāju 1938.g. ievēlēja Ruti Skultu (Jansone), dz. 1915.g., beigusi Rēzeknes skolotāju institūtu. Tā strādāja līdz 1941.g.

1940.g. ievēlēja Mildu Nāburgu, dz. 1915.g.,

beigusi Jelgavas skolotāju institūtu. Viņa strādāja tikai vienu gadu.

1941.g. rudenī ievēlēja Rīgas skolotāju institūtu beigušo Rasmu Budi, dz. 1919.g.

Tāpat 1941.g. rudenī darbu skolā sāka skolotāju vietas aizstājējs leitnants Roberts Pīlups, dz. 1909.g., beidzis Kara skolu. Viņš strādāja līdz 1942.g.

No 1942.g. marta par skolotāja vietnieku ir teknikumu beigušais Alfreds Kunstmanis, dz. 1910.g.

Pašreiz Purmsātu pamatskolā strādā četri skolotāji: pārzinis M.Karelis, A.Grietēna, R.Bude un A.Kunstmanis.

Pēdējos 20 gados ne tikai Purmsātu skolas darbs ir cieši saistīts ar M.Kareļa vārdu, kas veidojies viņa vadībā un guvis labākās sekmes, bet viss Purmsātu pagasta sabiedriskais darbs ir iznests gandrīz vai vienīgi uz viņa pleciem. Visos pagasta kultūrālajos un sabiedriskajos pasākumos ir bijis klāt viņa padoms.

Atsevišķi jāmin viņa gadiem vadītais Purmsātu sabiedrības koris, kas izpelnījies visā tuvākajā apkārtnē izcilu uzmanību.

Purmsātu skola blakus Kalētu skolai ir laimīga, ka ilgušus gadus to vada viena noteikta, iecienīta pedagogu roka.

P I E Z Ī M E S

- 1) E.Brastiņš, "Latvijas pilskalni I: Kuršu zeme", 1923: 79, to nepareizi apzīmē par "Pilskalnu pie Trekņu muižas". Šis pilskalns nav Trekņu novada bet Dižgramzdas tiesā.
- 2) E.Šturms, Die bronzezeitliche Funde in Lettland. Congressus secundus Archaeologorum Balticorum. Rigae, 19.-23.VIII.1930. Acta Universitatis Latviensis. Philologorum et Philosophorum Ordinis, Ser.T.I., Supp.I, Rigae, 1931: 103-144.
- 3) Latvijas PSR archeoloģija, 1974:338.
- 4) Pilnīgākas ziņas par seno latviešu dzīvi ir atrodamas katrā Latvijas vēstures mācības grāmatā, bet it sevišķi Fr.Baloža un Tentela, Latviešu vēsturē I,1,1939.
- 5) Senās Latvijas vēstures avoti II, 2:235.
- 6) Tā 1613.g. vizitātors archidiakons Teknons vēstī, ka "visa latviešu tauta ir nodevusies elku kalpošanai" (Lethavicus populus ... totus idolatriae deditas) un ka visā Livonijā ir vērojamas līdzīgas lietas (per totam Livoniam similia inveniuntur). E.Kurtz, Die Jahresberichte der Gesellschaft Jesu über ihre Wirk-samkeit in Riga und Dorpat 1583-1814, 1925: 67,145.
- 7) T.Kallmeyer, Die Begründung der evangelisch-lutherischen Kirche in Kurland durch Herzog Gotthard, 1851: 2.
- 8) Ib.: 21.

- 9) Ziņas pa daļai ir ņemtas un pārstrādātas no "Liepājas apriņķa pašvaldības XV gadi", 1935.
- 10) 1770.g. Gramzdas draudzē mācītāja nav bijis. Vēlāk mācītājs Bilterlings ir ierakstījis baznīcas grāmatās, ka bērni ir kristīti kaimiņu draudzēs un tādēļ nav atzīmēti Gramzdas baznīcas grāmatās. Arī 1795.g. un 1805.g. trūkst atzīmju par laulātajiem un 1795.g. arī par mirušiem. Cipari iekavās norāda uz vācu draudzes piederīgajiem. Kur blakus kopējam skaitlim trūkst skaitļa iekavās, tad tai gadā vai nu trūkst ziņu par vācu draudzi, vai arī tanī gadā nav neviens reģistrēts. Sākot ar 1840.g., vairs nav atsevišķi reģistrēti vācu un latviešu draudzei piederīgie.
- 11) Th.Kallmeyer, Kirchen und Prediger Kurlands. 1910:148.
- 12) Tā patiesībā bija trešā baznīca, jo pēc Gramzdas mācītāja Kaspara Martina biografiskām ziņām viņš Gramzdas draudzi ir atstājis poļu karagājiena laikā 1659.g., kad arī ir nopostīta Gramzdas baznīca. Nav domājams, ka gandrīz simts gadus, līdz 1740.g., Gramzdā nebūtu bijis baznīcas. Katrā ziņā baznīca tika atjaunota, bet par šo otru baznīcu, kas bijusi draudzes lietošanā līdz 1740.g., nekas nav zināms.
- 13) Par to sīkāk esmu rakstījis savos memuāros "Saki tā, kā tas ir...", 1985.
- 14) Ziņojumi par virsleitnanta Šmita iznīcinātāju grupas darbību Gramzdas centra iznīcināšanā atrodami: Bundesarchiv-Militärarchiv, RH 26 - 291|38:54-56, un par virsleitnanta Butkevica iznīcinātāju komandas darbību turpat 70-75.

- 15) Kallmeyer, 1910:150, ir nepareizi iespiests, ka mācītāja Adolfija vārdu kārtā Ernst ir trešais vārds, kaut patiesībā tas ir otrs vārds.
- 16) Ziņas par pirmajiem 11 mācītājiem ir gandrīz vai vienīgi ņemtas no pieminētā T.Kallmeijera darba. Tur arī atrodami norādījumi uz attiecīgiem avotiem un literatūru.
- 17) Šīs ziņas vēl jāpapildina ar J.Recke-K.Napier-sky, Allgemeines Schriftsteller- und Gelehrten-Lexikon der Provinzen Livland, Esthland und Kurland (turpmāk RN) 4:386. Pa laikam šī necilā muižnieku Transehe-Roseneck cilts izcelsme netiek minēta, piem., Deutschbaltisches Biographisches Lexikon 1710-1960. hrgs. W.Lenz, 1970:809.
- 18) RN 3:165 atzīmē viņa sarakstītos darbus.
- 19) Ib. 526. Par Ranēju un viņa uzskatiem plašāk rakstījis K.Straubergs, Vilkaču ideoloģija Latvijā. Latviešu vēsturnieku veltījums R.Viperam, red. M.Stepermanis un A.Švābe, 1939:104ss; arī A.Johansons, Latvijas kultūras vēsture 1710-1800, 1974:372ss.
- 20) Par šo ievērojamo baznīcas darbinieku ir rakstīts daudz. Skat. RN 1:78s.
- 21) RN 4:298.
- 22) Skat. III pielikumu, Bilterlinga vokācijas rakstu; arī RN 1:176s.
- 23) Skat. IV pielikumu, Adolfija ģimenes chroniku, kas glabājas Latvijas Valsts archīva (VA) fondā: Kurzemes draudžu grāmatas, nodaļā: Gramzdas draudzes baznīcas grāmatas.

- 24) VA Fonds: Grobiņas iec. prāvesta archīva 1861.g. sējumā ir atrodams Kurzemes konsistorijas raksts, ar kuŗu tā nodod kandidātu Štēgmani prāvesta Launica Grobiņā rīcībā, lai tas viņu ne tikai kalpinātu, bet iemācītu arī visus ordinēta mācītāja darbus.
- 25) Kallmeyer, 1910:673, nepareizi iespiests, ka viņš ir ordinēts Jelgavā. Skat. arī IV pielikumu.
- 26) Par šīm cīņām sīkāk ir rakstīts, apskatot attiecīgā posma draudzes dzīvi.
- 27) VA Fonds: Gramzdas baznīcas archīva 23.nr.
- 28) Skat. V pielikumu.
- 29) Pēc pārcelšanās uz Vāciju tur bijis par mācītāju dažādās draudzēs: Kīcā (Kietz) 1919-16; Corgē (Zorge) 1926-31; Lineburgā (Lüneburg) 1931-1958. 1941-44 bijis kara tulks, miris 1958.g. 13.februārī.
- 30) Skat. rakstu Ceļa Biedra 1957,10.nr. 153s.
- 31) Pēc krievu okupācijas 1945.g. Freibergs ir apcietināts un ilgāku laiku pavadījis izsūtījumā soda nometnē. Pēc atgriešanās darbojies vairākās draudzēs: Embūtē, Apriķos, Cīravā un Krūtē. Miris 1966.g. 5.jūnijā Krūtes celmalā.
- 32) Par sevi tuvākas ziņas atsacījās sniegt Savickis pats, aizrādīdams: "Par manu īso darbības laiku es neko negribu rakstīt, jo tā laika draudzes padomes kungi ar mani rīkojās tā, kā nevajadzēja." Ziņas sniegt atteicās arī Baznīcas virsvalde. Par to sīkāk rakstīts manos memuāros, 1985.

33) Sīkāks šo norišu apraksts atrodas manos memuāros, 1985.

34) Pilnīgākas ziņas atrodas latviešu un citvalodu biografiskās vārdnīcās: Es viņu pazīstu, Latvju enciklopēdija, Who's Who in the World, u.d.c. Par darbību Zviedrijas skolās Skolu departamenta skolotāju matrikulā, par akadēmisko darbību Upsalas universitātē un Obu akadēmijā šo univ. mācības spēku matrikulās un bibliografijās. Pilnīga bibliografija līdz 1979.g. Humanitas Religiosa, Festschrift für H.Biezais, 1979.

35) Šenberģis ļoti daudz ir rakstījis tā laika presē, it sevišķi "Latviešu Avīzēs", vēlāk arī "Mājas Viesī" un citur. Viņa presē izkaisīto rakstu skaits ir ļoti liels. Pārbaudot bibliografijas rādītāju "Latviešu zinātne un literatūra", izrādās, ka viņš no 1841.g. līdz 1894.g. pavisam ir publicējis 579 dzejas, 40 stāstīnus, 268 dažādus praktiskus apcerējumus un ziņojumus un 55 humorīgus stāstīnus - pavisam 948 iespiedumdarbus. Daļa šo dzeju un stāstīnu ir uzņemta Šenberģa dzeju un stāstu grāmatās:

1. Jauns priekš lasītājiem, 1856.
2. Divi patiesīgi stāstiņi, 1862. 2.izd. 1884.
3. Še ko pasmieties, 1865.
4. Skolas dziesmas, 1870. 2.izd. 1878.
5. Garīgas kāzu dziesmas, 1871. 2.izd.1888.
6. Jauna kabatas ziņģu grāmatīna, 1871.
7. Jaunas kāzu runas, 1872. 2.izd. 1888.
8. E.F.Šenberģis un M.Vītiņš, Kabatas grāmatīna, 1858. VI 1884.

Vēlāk E.Dinsberģis ir izdevis Kabatas grāmatīnas II un III daļu, kur arī ir uzņemtas Šenberģa dzejas.

Šenberģim ir bijis liels rakstīšanas prieks.

Sevišķi dažādi ir viņa praktisko rakstu temati. Vēl ir jāievēro, ka viņam toreizējos apstākļos bija laba izglītība, jo viņš bija beidzis Irlavas skolotāju semināru.

- 36) Šēnberga foto attēls ir redzams A.Prandes Latvju rakstniecība portretās, 1926:93. Par Šēnbergi trūkst kaut cik pilnīgāka pārskata un vērtējuma. Taču savu ieskatu viņa dzīvē un dzejā sniedz B.Dīriķis, Latviešu rakstniecība, 1860; arī nozīmīgus vērtējumus atrodam izkaisītus: Latviešu literatūras vēsture (LLV) 1, 1959:463,548,549,581,582,585; 2:157,248,264,277,400,420,426. Neskatoties uz Šēnberga pilnīgo pakļautību vācu muižas garam, viņš tomēr, apdzejodams skolotāja darbu, uzrakstījis pantu:

Dažs ar melniem svārkkiem staigā,
Trekni barots, sarkans vaigā,
Citam divi bērņi priekšā,
Maks ar naudu kešā iekšā.

- 37) Skat. VI pielikumu, Voitkus un draudzes līgumu.
- 38) Skat. VII pielikuma 3. pkt.
- 39) Jāņa Sprūda akts glabājas VA Fondā: Kurzemes konsistorijas 5159.nr., no kuŗa ņemts arī šis raksts.
- 40) VA Fonds: Aizputes baznīcas virspriekšnieka archīva 525.nr.
- 41) O.Nonācs, Mācītāju ziņojumi par 1905. gada revolūciju. 1930:115.
- 42) Ziņas par draudzes padomju sastāvu ņemtas no Ev.-lut. Baznīcas virsvaldes archīva Gramzdas draudzes akts.

- 43) Skat. VIII pielikumā Bekela algas sarakstu.
- 44) Skat. IX pielikumā šī kapitāla dibināšanas aktu.
- 45) Skat. VII pielikumu.
- 46) Skat. X pielikumu.
- 47) Skat. XI pielikumu.
- 48) Skat. XII pielikumu.
- 49) Skat. XIII pielikumu.
- 50) Skat. XIV pielikumu.
- 51) VA Fonds: Aizputes baznīcas virspriekšnieka archīva 205.nr.
- 52) VA Fonds: Grobiņas iec. prāvesta archīva 1853.g. sējums.
- 53) VA Fonds: tas pats 1868.g. sējums.
- 54) Turpat 1864.g. sējumā.
- 55) Turpat 1851.g. sējumā.
- 56) Par ģenerālsuperintendentu Pansku plašākas ziņas sniedz T.Kallmeyer 1910:561s.
- 57) Cand. Theol. Fr. Štēgmans jau 1858.g. 28. febr. un nākamajos gados Grobiņas iecirkņa mācītāju sinodes protokolos ir minēts viesu starpā. Pašreiz viņš bija mājskolotājs Gaviezes muižā.
- 58) Tas saskan arī ar Aušicka 1864.g. 30.sept.

ziņojumu iec. prāvestam, ka Štēgmans ir stājis savā mācītāja palīga amatā un līdz šim divas reizes jau teicis svētrunas latviešu valodā un ir ieguvis lielu draudzes atsaucību. VA Fonds: Grobiņas iec. prāvesta archīva 1864.g. sējums.

- 59) Skat. XV pielikumu par materiālu un darba spēka sadalījumu starp muižām.
- 60) Ziņas par Jirgensonu pie Kallmeyer 1910:448.
- 61) VA Fonds: Grobiņas iec. prāvesta archīvs: 1868.g. protokolu grāmata.
- 62) Skat. XVI pielikumu.
- 63) VA Fonds: tas pats, 1868.g. iesūtītie raksti.
- 64) VA Fonds: Kurzemes konsistorijas archīva 3676.nr.
- 65) Skat. XVII pielikumu.
- 66) Skat. XVIII pielikumu.
- 67) Skat. XIX pielikumu.
- 68) Skat. XX pielikumu.
- 69) VA Fonds: Grobiņas iec. prāvesta archīva 1891.g. iesūtītie raksti.
- 70) Skat. XXI pielikumu. VA Fonds: Aizputes baznīcas virspriekšnieka archīva 1874.g. 675. nr. raksts.
- 71) VA Fonds: Kurzemes konsistorijas 5060.nr.

- 72) Skat. XXII pielikumu. Turpat.
- 73) VA Fonds: Aizputes baznīcas virspriekšnieka archīva 1875.g. 675.nr.
- 74) VA Fonds: Grobiņas iec. prāvesta archīvs 1912.g.
- 75) Skat. O.Nonācs 109-115; arī Latvijas revolucionāro cīnītāju piemiņas grāmata 1,1, 1980: 252s.
- 76) Skat. XXIII pielikumu.
- 77) VA Fonds: Aizputes baznīcas virspriekšnieka archīva 790.nr.
- 78) VA Fonds: Grobiņas iec. prāvesta archīva 1914.g.
- 79) F.Mētra, Pēteris Sviris Kalētos. Karogs 1981, 11:154. Skat. arī 89. piezīmi.
- 80) Biografiskie dati Kallmeyer 1910:520s. Papildu ziņas Lexikon deutschbaltischer Theologen, s.a.:92.
- 81) Skat. Kallmeyer 736.
- 82) Skat. XXIV pielikumu.
- 83) A.Vičs, Latviešu skolu vēsture, 2. 1926.
- 84) Par Matīsu Vītiņu (1795-1861) pirmās plašākās ziņas atrodamas iepriekš minētajā B.Dīriķa darbā; arī A.Birkerts, Latviešu inteliģence 1927:95-99, viņa attēls: A.Prande, 81; viņa rokraksts ar norādījumiem uz vecāko latviešu kalendāru - E.Blese, Latviešu literatūras

vecākā un vidējā posma vēsture 1947:290s. Vītiņš tāpat kā Šēnberģis ir daudz rakstījis sava laika presē, lielāko tiesu Latviešu Avīzēs. Laikā no 1822.-1861.g. viņš ir publicējis 76 dzejas, 29 stāstīnus, 94 dažāda satura rakstus. Bet tāpat kā Šēnberģa rakstiem arī viņa rakstiem nav lielākas vērtības.

- 85) VA Fonds: Grobiņas iec. prāvesta archīva 1857.g. iesūtītie raksti.
- 86) A.Vičs, 189.
- 87) Skat. VI pielikumu.
- 88) Sudrabu Edžus (1860-1941) Gramzdas skolas pārziņa vietu ieguva ar Brīvzemnieka gādību, kas 1887.g. bija no Maskavas pārcēlies par Lejaskurzemes tautskolu inspektoru. Viņa situācija bija savdabīga, jo pēc uzticīgajiem vācu gara kopējiem Šēnberģa un Voitkus privātajā ērgelnieka skolā un tāda pat gara Vītiņa (kas savu vārdu dažreiz rakstīja Wieting) Purmsātos un viņa tiešā priekšgājēja Gramzdas pamatskolā vācieša Neulanda, grūti bija domāt par latvisku audzināšanu šai kalpu bērnu skolā, jo saimnieku bērni gāja Voitkus skolā. Sudrabu Edžus nodzīvoja Gramzdā 17 gadus un tas uzskatāms par viņa radošā mūža auglīgāko laiku. Viņš nepieslējās ne tautiskajam romantismam, ne arī marksistiski ievirzītajiem jaunlatviešiem, kaut viņam bija sakari ar tiem. Šai laikā viņš uzraksta savus labākos stāstus: Dullais Dauka (1900.), Čauksts (1900.), Pusmāšas dēls (1904.) u.c. 1905.g. viņš ļoti enerģiski piedalās revolūcijas aktivitātēs: bijis "Rīcības komitejas loceklis", runājis mītiņos, piedalījies Diždāmas muižas nodedzināšanā. Par šo viņa aktīvo darbību

ieskatu sniedz toreizējais Gramzdas mācītājs Štēgmans (Nonācs 113s).

Pēc tam 1906.g. janvārī aizbēdzis uz Krieviju un pāris gadus klaiņojis bez pastāvīgas dzīves vietas, līdz Birznieks-Upītis viņam atradis skolotāja vietu Kaukazā. Taču viņa literārā darbība ir apsīkusi, līdz viņš pēc komunistu revolūcijas ir "pārskolojies par īstu komunistu" un rakstījis lielā vairumā komunistiski noteiktus lētus ražojumus, nerasniedzot savu labāko darbu līmeni. Ar skumjām jālasa, ka "Dullā Daukas" romantiskais autors komunistu spaidos Padomju Savienībā ir juties aicināts rakstīt arī tādas propagandas dzejas kā "Darba rūka tēvreize Baltlatvijā" un "Baltlatvijas vanckariem". LLV 4, 1959, 135. Pilnīgākas ziņas par viņa dzīvi un darbu lasāmas LLV 4, 1957, 165.-191.

- 89) Mētra 153s. "Pēteris Blumfelds-Sviris (1891.-1943.), partijas biedrs no 1911.g., aktīvs padomju darbinieks un žurnālists. Pilsoņu kara gadus pavadījis sarkanajā armijā, pēckara posmā dzīvojis Maskavā, bijis laikraksta "Krievijas Cīņa", bet ar 1931.g. "Komunāru Cīņa" redaktors. Sviris tulkojis Leņina darbus latviešu valodā."

Būdams pārliecināts komunisti, dzejas laukā bijis diletants, ko pat komunistu literātūrvēsturnieki nav atzinuši. Tas nav viņu kavējis nozaimot savu dzimteni, brīvo Latviju, savā krājumā "Polītiskie pamfleti par dzimteni" (1925), nosaucot to par "brīvo vergu dzimteni" (LLV 5, 1959, 128 un 134s.).

P I E L I K U M I

I Gramzdas draudzes archīva,
kas sadedzis 1941.g. 1.jūlijā,
aktu saraksts

Inhalts - Verzeichniss des Gramsdenschen Kirchenvorsteher Archivs

wie solches nach dem Tode des Baron Friedrich von Korff dem neuen Kirchenvorsteher, Baron Johann von Nolde zu Klein Gramsden, aus Trecken zugestellt, nachträglich aber erst hat hiemit geordnet und registriert werden können:

A.

A c t e n

Acten Nr.	Littr.	Inhalt	Bemerkungen
1.	V.	Vocationen 1760-1800 (54 Blätter) darunter	Dokumente
2.	R.	Kirchenrechnungen 1850 (:30 Stück:)	" "
3.	C.	Consignationen 1852 (:25 Blätter:)	" "
4.	C.	Correspondenzen bis 1855 (:55 Blätter:)	" "
5.	B.	Bauten betreffend 1856 (:23 Blätter:)	" "
6.	R.	Rechnungen div: Bauten 1861 (:19 Blätter:)	" "
7.	B.	Bauten betr: 1861 (:8 Blätter:)	" "
8.	B.	Bau der Orgel 1863 (:9 Blätter:)	" "
9.	V.	Vicar für Auschitzkỹ 1864 (:26 Blätter:)	" "
10.	W.	Wag in der Pastor: Grunze 1864 (:83 Blätter:)	" "
11.	B.	Bau des Viehstalles 1864 (:15 Blätter:)	" "
12.	V.	Vormunds Absetzung 1866 (:14 Blätter:)	" "
13.	B.	Bauten diverse 1867 (:12 Blätter:)	" "
14.	B.	Bau des Riegendaches 1869 (:18 Blätter:)	" "
15.	W.	Wahl des Pastor Stegmann 1869 (71 Blätter)	" "

16.	T.	Torflieferung a. Pormsaten 1869 (:28 Blätter:)	unerledigt ?
17.	A.	Ämboten betr: 1869 (42 Blätter)	unerledigt
18.	W.	Weide d. Pastorats 1869 (46 Blätter u. 1 Carte)	unerledigt
19.	B.	Bauten diverse 1870 (:41 Blätter:)	" "
20.	V.	Vocation d. Past. Stegmann 1870 (:10 Blätter:)	" "
21.	C.	Correspondenzen bis 1870 (:74 Blätter:)	" "
22.	N.	Nichtleistung aus Gramsd: 1870 (:19 Blätter:)	unerledigt?
23.	R.	Kirche Rechnungen 1851-1870	" "
24.	B.	Beschlüsse u dergl: bis 1871 (:62 Blätter:)	" "
25.	P.	Feuerversicherungen bis 1871 (19 Blätter)	Fortsetzung anderweitlg.-
26.	R.	Rechnungen div: pro 1871 (:17 Blätter:)	" "

B.

d i v e r s a

Nr.	Inhalt	Bemerkungen
27.	Buch zu Kirchenrechnungen v.1760 ab	nicht mehr gebr.
28.	-Do- -do- v. Do	-Do-
29.	Convoliert div: alte Rechn: aus früherer Zeit	unnötig geworden
30.	Rechnungsbelege 1835 bis 1852 (119 Blätter)	ungeordnet
31.	-Do- 1859 - 1860 (14 Blätter)	-Do-
32.	Convolut ganz veralteter Belege etc.-	" "
33.	diverse veraltete Briefschaften u dergl:	" "

Nach dem Vorstehendes allein das aus Trecken, vom bisherigen Herrn Kirchenvorsteher zurückgelassen, Uebergeführte representirt; mancherlei Lücken wohl schon gleich bemerkbar sind; auch wohl noch mit der Zeit sich welche ausweisen dürften; -so quittirt Empfang des Obigen der nunmehrige Kirchenvorsteher, mit dem ausdrücklichen Vorbehalte, nur für Vollständigkeit fortab passirenden Acten Verantwortung zu übernehmen.

Diese in zwei gleichlautenden Exemplaren zur mehreren Garantie des Kirchenvorstehers von sämtlichen Kirchspielspatronen genehmigt und unterschreiben, wovon ein Exemplar für das Archiv des

Kirchenvorstehers bestimmt bleibt, das andere derzeitigem Herrn Kirchspielsprediger zu etwaiger Aufnahme in sein Archiv übergeben werden wird.

So geschehen zu Klein-Gramsden 8 Juli 1872.

J Baron Nolde.

Arthur Freiherr von Korff
für Gr.Gramsden in Vollmacht
von Joseph V.D.Ropp Pormsaten.

J Baron Nolde
Gramsdenscher Kirchenvorsteher

1934.gada 23.aprīlī.

C.

D r a u d z e s p r i e k š n i e k a a r c h ī v s

Nr.34. Littr. P.	Baznīcas patronu sēžu protokoli	1872 - 1914.
Nr.35. Littr. C.	Baznīcas priekšnieka sarakstīšanās	1872 - 1914.
Nr.36. Littr. C.	Mācītāju sarakstīšanās ar baznīcas priekšnieku	1872 - 1913.
Nr.37. Littr. T.	Draudzes priekšnieka un Aizputes tiesas sarakstīšanās	1872 - 1914.
Nr.38. Littr. C.	Draudzes priekšnieka sarakstīšanās ar draudzes patroniem	1872 - 1914.
Nr.39. Littr. A.	Draudzes priekšnieka apkārtraksti patroniem	1872 - 1914.
Nr.40. Littr. V.	Aizputes baznīcas virspriekšnieka un baznīcas priekšnieka sarakstīšanās	1872 - 1914.
Nr.41. Littr. T.	Tiesu lietas.	
Nr.42. Littr. Q.	Dažādas kvītis	1872 - 1914.
Nr.43. Littr. P.	Pārskati par kasi un mantu	1872 - 1912.
Nr.44. Littr. Z.	Zvanu naudas	

D.

M ā c ī t ā j a a r c h ī v s

Nr. 1. Littr. P.C.	Mācītājam iesūtītie raksti	1868 - 1940.
Nr. 2. Littr. P.A.	Draudzes zīmes no citām draudzēm	1868 - 1914.
Nr. 3. Littr. P.V.	Dažādi	

Archīvā vēl bija daudzi nesakārtoti un nesignēti dokumenti kopš 1910.g.

KURZEMES MŪZEJĀ NOVIETOTĀS
GRAMZDAS BAZNĪCAS SENLIETAS

Nr. p.k.	Priekšmetu nosaukums	lieta	Priekšmetu apraksts
2509.	Apglezn.koka plāksne fragments no ērģelēm	koka	Samēri 117x117 cm, sadalīts 4 ierāmētos nodalījumos. Augšē- jā kreisajā ieraksts: "Ger- hard Nolde Erb Herr der Gütter gross Gramsden". Aug- šējā labajā ieraksts: "Hat zum preise und Lobe Gottes diess Werk wieder durch die hülfe desselben reparen Las- sen Ao 174 Mal. H.Erasmus." Anno 1744. Apakšējos nodalī- jumos mūzicējoši eņģeli, gleznoti tempera krāsā, stip- ri nobrukuši; (pieskaitāmi 17.g.s.).
2510.	Koka gleznojuma fragments.	eļļas krāsā uz koka	Samēri 90x250 cm, 2 pa sevi nodalīti gleznojumi: vienā attēlots dabas skats, otrā līdzīgā dabas skatā redzams eņģelis izplestiem spārnjiem, sarkanā tērpā. 18.g.s.
2511.	Apustuļa attēls. Ērģeļu rotājuma fragments.	" "	Gar. 1,10 metri. Gleznājums uz dēļa. Attēlots apustulis Jānis ar grāmatu rokā. Figū- ras ārējās kontūras dēlī iz- zāģētas. 17.g.s.
2512.	Bērna attēls ar biķeri rokā.	" "	Gar. 70 cm. Bojāts, fragments no baznīcas gleznojumiem. 17. g.s.
2513.	Apustulis Mateus.	" "	Gar. 113 cm. Bojāts, frag- ments no baznīcas gleznoju- miem. 17. g.s.
2514.	Eņģeļa attēls. (Mūzicējošie eņģeļi)	koka	Gar. 120 cm. Izkrāsots miesas krāsā. Pār pleciem sarkans auts. Rokas bojātas. 17.g.s.
2515.	" "	" "	Gar. 110 cm. Izkrāsots miesas krāsā. Pār plecu sarkans auts. Rokas bojātas. 17.g.s.
2516.	" "	" "	Samēri 90 cm. Izkrāsots mie- sas krāsās dejojošā pozā. Balsts uz četrkantaina sarka- na kluciša. 17. g.s.

2517.	Ēģeļa attēls. (Mūzicējošie ēģeļi)	koka	Samēri 95 cm augsts, ar uz augšu paceltu labo roku. Zem kājām četrkantains sarkans klucītis. 17. g.s.
2518.	" "	" "	Dejojošs ēģelītis, gaŗ. 90 cm. Galva ieplaisājusi. Tāpat kā iepriekšējais 17. g.s.
2519.	Durvtigas ar ēģeļu būvētāja ierakstu.	ozola koka	Samēri 34x45 cm. Uzraksts uz papīra latīņu valodā, uzlīmēts uz durvitiņām. Ierakstā ēģeļu dāvinātājs un pagatavotāji. 1674.g. Ieraksts: IN SOLIUS DEI GLORIAM PER CURAM AC VIGI...TIAM PATRONI HUIUS ECC...IAE NOBILISS AC GENEROSISS: DOMINI MICHAELIS A NOLDEN RENOVABAT GABRIELNICIUS ORGAN MAG COSLINO ANNO CALUTIS REPARATAE 1674.
2520.	Vapenis.	koks, apglez- nots.	Ovāla forma, gaŗ. 56 cm, plat. 30 cm. Ap vapeni ieraksts: "Gerhard Nolde Anno 1745". Vidējā mazā vapenī trīs sienāži. Krāsas: zila, sarkana, zelta u.c. Bojāts. 1745.g.
2521.	Vapenītis.	" "	30x15 cm. Koka veidojums. Vidū pirmatnējs cilvēks ar rungu pār plecu. Ieraksts: "Sophia-Hedwig von Wildemann Anno 1743". Bojāts.
2522.	" "	" "	Koka veidojums 29x15 cm. Vidū stilizēts līlijas zieds. Ieraksts: "Wilhelm-Heinrich Korff Anno 1743". Bojāts.
2523.	Ēģeļu svilpe.	koka	Sarkanā krāsā. Prizmas veidīga 1,06 m gaŗ. un 0,08 m sānmalu platums. 17. g.s.
2524.	" "	" "	62 cm gaŗums. Sānmalu platums 4 cm. Sarkanā krāsā. 17. g.s.
2525.	Kristāmā bloda.	cinka	Ar vilņveid. un atsevišķu stienīti iekantētu malu. Diametrs 43 cm. Ieraksts: "Sophia-Hedwig Wildemann un Wilhelm Heinrich Korff". 18.g.s.
2526.	Upuŗu maks.	koks, āda	Gaŗ. 190 cm. Kāta apakšdaļa virpota. Upuŗa maks pārvilkts ar sarkanu tūku un to šķērso

2527.	Upuža trauks.	sudrabs	sudraba brokāta lentas. Piekārts zvanīgš. 18. g.s. Bez kāta. Arpusē 2 ziedotāju vāpēji. Datēts 1725.g.
2528.	Smilšu pulkstenis.	bronza, zeltīts	2 izrotātas bronzas skārda silītes. Samēri 23x6 cm, savienotas ar 11 skārda vītņēm. Piestipr. pie dzelzs turētāja. 18. g.s.
2529.	Kauss.	sudrabs	Augst. 18 cm. Kausa vienā pusē Noldes vāpenis, ierāmēts, ar 3 sienāžiem vidū; otrā pusē ziedotāja ieraksts. 1710.g.
2530.	Vīna krūze.	baltmetalla	Augst. 43 cm. Grieķu vāzes formā ar vāku un osi. 18.g.s.
2531.	Altāra svečturis.	aīva	Augst. 50 cm, uz trīs kājām, piemērots lielām svecēm. 18. g.s.
2532.	"Jūras jumprava".	koka plastika	65 cm gar., 55 cm augst. koka griezumā attēlota jauna sievietē, sava laika tērps ar zīvs asti un vainagu priekšā, kuņģī ietverta vāpēja plāksne. Krāsota attiecīgās krāsās un zeltīta. 18. g.s.
2533.	Kristāmās bļodas ietvere.	" "	Augst. 60 cm. Diametrs 44 cm. Apaļš konsols, virs kuņģa 4 balsti tur apaļi vilgveidīgu iedobtu trauku. Ap trauku uz zila pamata zelta burtiem bībeles uzraksts. 18. g.s.
2534.	Kristāmās bļodas ietveres vāks.	" "	Augst. 50 cm. Diametrs 47 cm. Forma līdzīga Nr.2533. Augšgals nobeidzas ar 4-zarainu kroni. 18.g.s. Uzraksts uz kristāmās bļodas ietveres (2533): 1) Thutbusse und lasse sich ein ..ieglī taufen. Auf d. nahmen Jesu Chr. zu verg. der Sünden. 2) Lasset die Kindl. zu mir kommen u weh-ret ihnen nicht den solcher ist das Reich Gottes.

MaR. 10. C. 14.

VĒSTURES MŪZEJĀ RĪGĀ
NOVIETOTĀS GRAMZDAS BAZNĪCAS SENMANTAS

- 1/ Inv. Nr. 788. Bībele latīņu valodā, vecā un jaunā derība.
1671.g.
- 2/ " " 789. Bībele- Glikā. 1689.g.
- 3/ " " 790. Eļļas glezna uz audekla - 1,91x10,6 m: Gramzdas
bazn. patrona G.Noldes portrets.
- 4/ " " 791. Melni krāsota koka lāde ar izliektu vāku un
dzelzs apkalumiem. Uzraksts: ANNO 1765.
88 x 94 x 52 cm.
- 5/ " " 792. Lektora pulsts, koka ar virpotu kāju. Augst.
1,25 m.
- 6/ " " 793. Koka krēsls ar atzveltni, bojāts.
- 7/ " " 794. Koka krēsls ar atzveltni, spirālveidīgi virpotām
kājām.
- 8/ " " 795. Pieczuburains alga rags - svečturis.
- 9/ " " 796. Vecs bojāts bīķeņa paklājs, zīda ar izšuvumiem
un bārkstīm. 62x59 cm.
- 10/ " " 797. Baznīcas sols ar atzveltni, bojāts. Gaŗ. 1,36 m.
- 11/ " " 798. Ovāla metalla nozīme ar uzrakstu: "Bauer Kirchen
Vormund Gramsden". 10x7,5 cm.
- 12/ " " 799. T.p. - ar uzrakstu: "Baznīcas Wehrminderis".
Diametrs 3,5 cm.

III

Im Namen der heiligen Dreifaltigkeit:

Nachdem es der allweissen und unerforschlichen göttlichen Vor-
sehung gefallen, unsern treuen Seelenhirten, dem Weýland Wohler-
würdigen und Wohlgelehrten Herrn, Herrn Pastor Andreas Stobbe
durch einen tödlichen Hintritt unterm 2 ten May a.c. aus dieser
Welt abzufordern: So haben wir unsern höchste Sorge seýn lassen,
solche vacante Stelle, mit einem gelehrten und tüchtigen Subjecto
wieder zu besetzen. Wir sämtliche Patroni des Gramsdischen Kirch-
spiels sind demnach im Namen der heiligen Dreifaltigkeit zur Wahl
eines neuen Predigers unserer Gramsdischen Gemeinde geschritten
und haben uns nach einmüthiger Wahl entschlossen, den Wohlehrwür-
digen und Wohlgelehrten Herrn Carl Jacob Friedrich Bilterling,
Pastor zu Gross-Kruten hiermit und in Kraft dieses anhero zu be-
rufen, wie wir ihm denn hindurch omni modo im Namen der heiligen
Dreyfaltigkeit zu unserm Pastor u Seelen hirten der Gramsdischen
Teutschen und Lettischen Gemeinde vociren und berufen, so und der-
gestalt, dass er nach angetretenem heiligen Amte verbunden seýn
soll, das wahre Wort Gottes lauter und unverfälscht, sowohl in
Lehren und predigen unserer Augspurgschen Confession gemäss vor-

zutragen, auch sich in allen Stücken nach denen übrigen, hier im Lande gewöhnlichen Kirchen-formulis und Ceremonien zu verhalten, auch mit Sittsamen und unsträflichen Priesterlichen-Lebenswandel, als ein Vorbild seiner anvertrauten Heerde vorzuleuchten und überall in seinem heiligen Amte mit gutem Gewissen treu und fleissig, als einem wahren Diener Gottes geziemet, also zu lehren zu Leben und sich zu bezeigen, wie Er dermaleinst an dem allgemeinem Berichts Tage, vor dem gerechten Richterstuhl des Ertz-Hirten Jesu Christi, verantworten und von seinem geführten Amte Rechenschaft geben kann. Da an denen drei hohen Fest-Tagen eine teutsche Vesper, und auf Weinachten eine lettische Frühpredigt gehalten wird und nachdem durch den Seegen Gottes unsere Gemeinde so sehr angewachsen, dass die an den ersten Feiertagen gewöhnliche Communion den Gottesdienst späte hinausgesetzt, so wird Er den ersten Feier-Tag keine Communicanten annehmen, ingleichen wird er an denen vier letzteren Donnerstagen in der Passions-Zeit, sowohl teutsch als Lettisch predigen, und ein für allemal teutschen Gottesdienst um 11 Uhr anfangen, in vorfallenden Krankheiten, Sterbfällen und Kidertaufen, sowohl teutscher als lettischer Gemeinde, sich als ein treuer Seelsorger mit allen Fleiss unverdrossen zu aller Zeit beweisen, im gleichen jährlich einmal unter unserer Bauerschaft die Gebeth-fahrt halten, und selbige in den Gründen des Christenthums bestermassen unterrichten. Von Ostern bis Michaelis alle Sonntage nach geschlossener lettischer Predigt catechisiren. Zu welchem Ende wir dann vermöge und in Kraft dieses wohlgedachtem Herrn Pastor Bilterling auch alles dasjenige was unserer Seel: Gramsdische Herr Pastor an Ländereyen, Heuschlägen und andere Kirchen-Gerechtigkeiten zu geniessen gehabt, zu kommen zu lassen, worüber eine aparte Schrift ausgestellt und anbeß auss dem Hofe Gross-Gramsden wöchentlich zwei tüchtige Kerls zu Pferde und eine gleichfalls tüchtige und erwachsene Magd zu Fuss am Pastorat gegeben wird. Wie wir nun solches alles fest und unverbrüchlich zu halten angeloben, so haben wir zu mehrerer Urkunde und Festhaltung alles dessen, so in dieser Vocation enthalten aller seits eigenhändig unterschrieben und besiegelt, so geschehen, Klein-Gramsd den 12 ten December 1770.

IV

Bei einem schon vorgerückten Alter und meiner Stattfindenden Kränklichkeit benutze ich, da ich nicht weiss, wann der Herr über mich gebietet und mich zu sich ruft, ietzt, da ich es noch vermag, diese Blätter des hiesigen von mir fortgesetzten Kirchenbuchs, um sub fide pastoralis Folgendes, meiner Nachkommen and andere, welchen daran gelegen nöthig zu Wissen demselben niederzulegen, weil es vielleicht zu der ersten Fortkommen, ihren für die Zukunft nützlich, dienlich, in nothwendig werden und ..ezu kann.

Am 4-ten August u. St. im Jahr 1773 wurde ich zu Blieden in Curland geboren und erhielt in der Taufe am 12-ten d.M. und Jahres die Nahmen Heinrich Ernst Johann, wurde von dem nun verstorbenen

Prediger zu Cursiten Johann Staftstein getauft und von der Reichsgräfin Agatha Eleonora von Keyserling geb. von Firks, im Nahmen ihres Sohnes des Reichsgrafen Heinrich von Keyserling zur Taufe gehalten. Mein Vater war der damalige Prediger zu Blieden Conrad Gothard Adolphi und stammte von denen Adolphi aus dem Grauduppen-Paddeggenischen Haus ab. Meine Mutter war Louisa Eleonora geboren Rickmann verehelicht Adolphi, des Pastors Ernst Wilhelm Rickmann aus Talsen älteste Tochter. Ich wurde in Stenden von dem damaligen Prediger Kristoph Julius Hartmann erzogen, studirte die Theologie in Wittenberg und Jena, wurde im Jahre 1798 zum Gehülfen meines Vaters, als Prediger bei der hiesigen Gramsdischen Gemeinde gewählt und im Jahr 1799 am 8-t. Sonntage nach Trinitatis in der hiesigen Kirche introducirt und war bis zum Jahr 1808, also 10 Jahre der Adjunct meines lieben Vaters. Ich rechne diese Jahre mit zu denen glücklichsten meines Lebens.

Im Jahr 1803 am 13-ten Januar vereheliche ich mich mit Johanna Agnesa Blumenthal, Tochter des Doctoris Medicinae Johann Heinrich Blumenthal und dessen damals schon verstorbenen Gattin Charlotte Blumenthal geboren Stäbner.

Am 30-ten November dasselben Jahres wurde mir mein ältester Sohn in Hasenpoth geboren, von dem damaligen dasiegen Prediger Auschizky getauft den 9-ten December d. M. u. J. und erhielt die Nahmen Heinrich Theodor Friedrich Gotthard Hilarius. Die Zeugen seiner Taufe waren Heinrich Johann Blumenthal, Doct. Medicinae, dessen Gattin Dorothea geb. Külz. Carl Elverfeld, Pastor zu Apprikken. Meine Schwägerin die Stadt Secretärin Katharina Pisamsky geb. Blumenthal und eine Schwester Agatha Adolphi.

Am 9-ten May 1805 wurde mein 2-ter Sohn geboren, von Herrn Pastor Stuss aus Prekuln getauft und erhielt die Nahmen Leopold Theophil Karl Heinrich Johann. Zeugen seiner Taufe waren Leopold Levin von Nolde, Erbherr auf Klein Gramsden, Johann Christoph von Nolde, Erbherr auf Kalleten, Carl von Rummel aus Gros-Gramsden, Major Fridrich Korff, Erbherr auf Trecken nebst Gemalin und der Arzt Friedrich Stiebelmacher. Er starb im Jahr 1822 den 16-ten November im Mitau.

Am 18-ten May im Jahr 1806 wurde mir eine Tochter geboren von Herrn Pastor Stuss aus Prekuln getauft und erhielt die Nahmen Maria Dorothea Louisa Juliana Agatha Annette. Pathen waren die verwittwete Doctorin Dorothea Blumenthal. Frau Marianne v. Nolde, Erbfrau auf Klein-Gramsden. Candidat Otto und Gothard Adolphi. Frau Pastorin Minna Stass und meine Schwestern Agatha und Annete Adolphi, wie auch meine gute Mutter Louise Adolphi.

Am 5-tem Junius 1807. war mir wieder ein Sohn geboren, von Pastor Stuss aus Prekuln den 9-ten Junius getauft, erhielt die Nahmen Friedrich Ludwig Karl. Taufzeugen waren Frau Majori von Korff aus Trecken, Frau Geheimrathin von Korff aus Prekuln. Baron Hermann von Korff. Frll. Charlotte von Rummel. Er starb d. 16-ten September d.J.

Am 21-sten October 1807 starb mir meine geliebte Gattin Jeannette Agnes geb. Blumenthal in ihrem noch nicht vollendeten

21-ten Lebens Jahre an einer vernachlässigten Brustentzündung, entfernen von mir am Kranken fieber schwere darniederliegende, in Ughalen Sanft ruhe die Asche der Edlen.

Am 20-ten Febr. 1813. heirathete ich zum 2-ten Mahl, und fand in meiner gegenwärtigen Gattin, Jenny Charlotte Warsohn, Tochter des Amtraths Johann Christoph Warsohn, und dessen Ehegattin Veronica Elisabeth Warsohn geb. Waegner, eine liebende Freundin, eine treue Cofährtin meines Lebens, eine sorgende Mutter für meine mutterlose Kinder.

Sie gebar mir am 10-ten Januar des Jahres 1814 einen Sohn, der vom Pastor Stuss aus Prekuln getauft wurde und die Nahmen Jeanot Louis Friedrich erhielt. Taufzeugen waren der Amtraht Johann Christoph Warsohn, die Stadt-Secretairin Kranz. Pastorin Stuss. Cand. Otto Adolphi. Baron Ervald von Sacken Erbherr auf Bathen.

Am 5-ten May 1815 gab sie mir eine Tochter, welche in der Taufe, welche Pastor Stuss verrichtete, die Nahmen Theophile Elisabeth Annete Agathe erhielt. Taufzeugen Frau Majorin von Korff aus Gros-Gramsden. Herr und Frau von Dorthesen aus Klein-Gramsden. Frau Oberstleutenant von Smilten.

Am 22-ten November 1817 ward ich durch die geburt eines Sohnes erfreut, welcher von Pastor Stuss getauft, die Nahmen Friedrich Benedict Ernst Emil erhielt und zu Zeugen seiner Taufe hatte. Collegien Secretair Friedrich Stuart aus Gros-Dahmen nebst Gemahlin. Stadt Secretair Friedrich Kranz nebst Gemahlin. Kaufmann Jens Knoch aus Libau. Pastorin Minna Stuss. Jedoch nur kurz war diese Freude - auf kurze Zeit war mir von Gott geliehen der Liebling meines Herzens. Im noch nicht vollendesten 3-ten Jahr ging er dahin, wohin ich ihm vielleicht auch wenig Jahre folgen werde. Unvergesslich wird sein Andenken mir stets seyn!

Den 24-ste Januar des Jahres 1819 gab mir meine Tochter Agnes Elise Wilhelmine. Zeugen ihrer Taufe waren die Stadt Secretärin Katinka Agnes Kranz. Arzt Warsohn. Pastorin Stuss, deren Gatte die Tauf handlung verrichtete. Cand. Otto Adolphi und Charlotte Kleinberg.

Am 14-ten Junius 1823 erblickte mein Sohn Adalbert Carl Friedrich Otto das Licht der Welt und ward am 23-ten Julius (4-tem August j.St.) meinem Geburtstage von mir selbst getauft. Zeugen seiner Taufe waren Friedrich von Korff, Erbbesitzer auf Trecken. Major Friedrich von Korff aus Gros-Gramsden, dessen Gemahlin, dessen Tochter Julie von Korff und dessen Sohn Jeanot v. Korff. Carl von Korff aus Aswikken. Wilhelm von Ratzen aus Kallehten. Doct. Wilhelm Kleinberg. Vitrinaire Arzt Wilhelm Adolphi, Apotheker Jeannot Adolphi Demoiselle Charlotte Kleinenberg. Candidat Otto Adolphi.

Möge Gotte alle diese meine Lieblinge zu meiner und meiner guten Gattin Freude erwachsen und sie zu frommen, und nützliche Menschen wiederlassen!

Möge Er, vereint mit seinen übrigen Geschwister der Geberin ihres Lebens, ihren guten Mutter, Freude, Trost und Glück im Alter -seyn und so meinen letzten Wunsch, welchen ich für die Erde habe,

erfüllen!

Im Jahre 1831 hatte ich die Freude am 23-ten Jul. meinem Geburtstage, meine erste Enkelin, die Tochter des Arztes Carl Sponholz und meiner Tochter Maria in Erdwehlen zu taufen. Sie erhielt die Nahmen Johanna Maria Katharina Theophile und war am 31-sten May d.J. geboren (ar mǎc. Štěgmana roku) - die Trauung dieses Paares hatte d. 10. Januar 1830 stattgefunden.

Gestorben ist Pastor Adolphi d. 25-sten Dezember 1834 an der Brustentzündung.

Dienstliste des Kirchspiels-Predigers zu Gramsden, Friedrich Stegmann für das Jahr 1912.

Friedrich Stegmann, Prediger an der Kirchspiels Gemeinde Gramsden, welche zur Kathegorie der in # 412 des Kirchengesetzes bezeichneten gehört. Ist geboren in Grobin den 28-sten November 1834. Aus dem Litteraten Stande, deutscher Nation und russischen Unterthan. Hat in Dorpat 1853.-1857. Theologie studiert, wurde ordiniert in Goldingen den 6. September 1864., war Pastor adj. in Gramsden bis zum 4 October 1868., darauf Kirchspiels Prediger zu Gramsden. Bezieht seiner Unterhalt aus den Ertrage der Gramsdischen Pastorats widme von 52 Lofstellen. Ausserdem erhält er von eingepfarrten Gutes 200 Lof Diversenkorn, welche nach 3 jährigen durchschnitt auf ca. 300 Rbl. zu verschlagen sind. Der Accidenz beträgt ungefähr 150 Rbl. Ist verheiratet mit Anna geb. Melwille, welche evang. luth. Conf. ist. Kinder hat er nicht.

V

Im Namen der heiligen Dreieinigkeit

Es vociert hiermit auf Grund seines Wahlprotokolls vom das Kirchspiel G r a m s d e n nach erfolgten vorstellung und danach das folgter Bestätigung den Pastor zum Kirchspiels-Prediger für das Kirchspiel G r a m s d e n , bestehend aus den Gütern - K a l l e t e n , P o r m s a t e n , G r . G r a m s d e n , Klein-G r a m s d e n und T r e c k e n , in der festen überzeugung, dass derselbe den Pflichten eines treuen Seelsorgers und Diener Gottes in Lehre und Beispiel wie derselbe es Schon als Vicar getan, unbeirrt nachkommen werde auch zum Segen und Heile der Kirchspielsgemeinde und der ihm anvertrauten Seelen.

Wenngleich das Pastorat von G r a m s d e n den Pastor nur für das Kirchspiel vocieren kann, so wird doch demselben bei Übernahme des ihm anvertrauten Amtes hiermit zur Pflicht gemacht, die sich zum G r a m s d e n s c h e n Kirche haltenden A m b o t t e n s c h e n Kirchspielsgüter: A i s w i c k e n , G r o s s - D a h m e n , K l e i n - D a h m e n , S c h m a i s e n , G a l k i t t e n und R a u d e n seelsorgisch zu bedienen, wie solches laut Convention der Kirchspiele vom 27. Juli 1879. verbindlich gemacht worden ist.

Nach der hiermit vorstehenden Vocation zum G r a m s d e n -

s c h e n Kirchspielsprediger erhält der zu diesem Amte berufene Pastor

I. Die Gramsdensche Pastoratwidme laut Inventarium vom 11. November 1893.

II. die Leistungen der Patronatsgüter laut Fundamentalvocation und Vocationsurkunde vom 13. Mai 1760., 10. August 1764., 26. Februar 1765., 1. September 1778., 3. October 1781. pflichtschuldigst zugestanden.

III. Soweit nicht eine mit Allerhöchster Bestätigung erfolgte Ablösung der Weidgerechtigkeit auf dem dienenden Gute G r o s s - G r a m s d e n erfolgt, steht dem berufenen Pastor das Weiderecht auf Gramsdenschen Grund und Boden zu, wie solches in der Documenten vom 24. August 1772, - Kirchspielsbeschluss vom 10. Juli 1789. - Transakt vom 9. Februar 1795. und Schreiben vom 28. Mai 1867. zum Ausdruck kommt.

IV. Bei Aufzählung obiger unstrittiger und unvermindert in ihren Werten zu erhaltender Gerechtsame und Forderungen des Pastors zu G. G r a m s d e n gibt sich das Kirchspiel der Hoffnung hin, dass es bei Entgegenkommen des neu berufenen Pastors möglich sein wird temporär geltenden Ersatzwerte für viele der Jeztzeit veraltet erscheinende Gerechtsame zu vereinbaren, welche später in die Vocationsurkunde Eingang finden könnten, wie solches bereits bei Lebzeiten des Pastors def. S t e g m a n n geschehen ist.

Egon von Korff für Trecken
Gramsden Kirchenvorsteher zu Gramsden
Baron v. Stromberg für Pormsaten
Baron G. Nolde für Kalleten und Kl. Gramsden.

So geschehen zu Gramsden
14. März 1918.

VI

C O N T R A C T des

Gramsdenschen Kirchspiels mit dem Küster
und Organisten C. Woitkus.

Contract

geschlossen am heutigen Tage zwischen dem Gramsdenschen Herrn Kirchenvorsteher, Johann Baron von Nolde, als gesetzlich dazu berufener Vertreter seines Kirchspiels, so wie der überdem hier mit consentirt habenden eingesessenen Herrn Patrone: an einem Theil, und dem zur Wainodenschen Landgemeinde verzeichneten Carl Woitkus, als hierdurch anzustellenden Gramsdenschen Küster und Organisten, am anderen Theile, nachdem erforderliche Genehmigung hierzu vom Herrn Kirchspielsprediger F. Stegmann ertheilt worden, und zwar auf Grund der einschläglichen Gesetze und Verordnungen, u. A. speciell der #.#. - 185 - 189 des vom Ev. Luth. General - Consistorii des anno 1863 bestätigten Reglaments, wie es nach-

stehende Punkte näher besagend...

1.

Es tritt genannter Carl Woitkus vom Georgi - Tage dieses laufenden 18 hundert sechs und siebenzigsten Jahres ab, als Küster und Organist an der Gramsdenschen Kirchspiels - Kirche, in die Dienste betreffenden selbigen Kirchspiels, und verpflichtet sich, im wahren, wohlverstandenen Interesse des selben, während ganzer Dauer dieses Vertrages, seinem Dienste und Amte treu und fleissig, auch deshalb nicht minder vorzustehen, weil es der Natur der Sache nach unmöglich wird, all die einzelnen Leistungen und Verbindlichkeiten aufzuzählen, und daher nur allgemein, wie hiermit geschieht, regliche Pflichterfüllung, pünktlichster Gehorsam gegen seine Vorgesetzten bleibt, dass p. Woitkus sich nicht allein bei Ausübung des ihm übertragenden Berufes, sondern auch überhaupt, eines soliden, ehrenhaften, zumal dem Kirchendiener geziemenden wohlanständigen Betragens und Lebenswandels zu befleissigen verspricht.

2.

Erhält und übernimmt aber hier nach Woitkus die sonst an und für sich nicht zusammengehörigen, ja sogar mit unter colledirende, Functionen, als die des Küsters, resp. Vorsängers, wie auch die eines Organisten; so erscheint besonders zu erwähnen nötig, dass derselbe immerhin beiderlei Obliegenheiten zu besorgen habe, doch der Art, dass, falls seine Person, wie z.B. gelegentlich gleichzeitigen Orgelspielens und Vorsingens, während des Gottesdienstes, nicht ausreichte, - er, Contractnehmer, sich zur Hülfe speziell einen Vorsänger für eigene Rechnung engagiren zu halten habe; dieses indess nicht anders, als nach vorhergehend eingeholter Genehmigung des Herrn Kirchenvorstehers, dessen votum hinsichtlich Anstellungsfähigkeit der betreffenden Persönlichkeit, sondern desgleichen wegen ihrer jederzeitigen Entlassung, ohne welche Erörterung von Gründen und Ursachen, allein und definitiv ausreichend sein soll. Sonst auch noch in vorübergehenden Krankheitsfällen, oder bei anderweitiger legaler Abhaltung, hat Dienstnehmer seiner Seits für passende Stellvertretung zu sorgen.

3.

Jegliche ihm bei seinem Amtsantritte, oder im Laufe der Zeit überwiesene Inventargegenstände hat Küster, resp. Organist, gewissenhaft und sorgsam zubenutzen, beziehungsweise zu conserviren, wie auch entsprechend hier beigefügtem Verzeichniss in der Beilage u. dereinst zurückzugeben. Ganz besonders jedoch wird ihm schonender, zweckmässiger Gebrauch der Orgel und des im Küsterate befindlichen Positives zur Pflicht gemacht, und noch hinsichtlich dieser Instrumente aufgetragen, etwa vorkommende Defecte an denselben, ungesäumt dem Herrn Kirchenvorsteher zumelden, damit Letzterer dieselben rechtzeitig, bevor grösserer Schaden entstände, ausbessern lassen kann.

4.

Für Erfüllung zuvor angedeuteter Verpflichtungen unter den in diese Contracte enthaltenen Voraussetzungen und Bedingungen erhält

mehrgedachter Woitkus an jährlichen Vergünstigungen und Emolumenten, und zwar, wie hier unten, entsprechend seiner Doppelstellung, in zweierlei Categorien getrennt aufgezählt:

I, Als Küster:

- a. Wohnungm wozu ihm das linke Ende, incl. Küche und Handkammer, im Küsterate, resp. Schulhause angewiesen wird.
- b. Stallraum und Kleete, wie diese das bestehende Nebengebäude bietet.
- c. das von den Gramsdenschen Kirchspielsgütern, wie zeithewig, zu Martini eines jeden Jahres zu liefernde nach altem Lofe berechnete Getreide und Brennholz (sieben Fuss cubo berechnet) als:
Aus Kalleten - 3 Lof Roggen, 1 Lof Gerste u. 2 Faden Holz.
Aus Pormsaten - 1 Lof Roggen, 1 Lof Gerste u. 1 Faden Holz.
Aus Gross-Gramsdn - 1 Lof Roggen, 1 Lof Gerste, 1 Faden Holz.
Aus Klein-Gramsdn - 1 Lof Roggen, 1 Lof Gerste, 1/2 Faden Holz.
Aus Trecken - 1 Lof Roggen, 1 Lof Gerste u. 1/2 Faden Holz.

Summa: 6 Lof Roggen, 5 Lof Gerste, 5 Faden Holz,
schreibe: sechs Lof Roggen, fünf Lof Gerste und fünf Faden Holz.

- d. Aus dem Gute Gross-Gramsdn sechs Fuder, gleich 12 Sch. Heu angeführt und aufgesteckt;
- e. das dem Küsterrate gehörige Garten- und Acker-land, wie es laut hier angeschlossener Karte als Beilage B. nachgewiesen;
- f. Weide, für Pferd u. a. Vieh, so wie bisher.

II, Als Organist:

- a. Bisherige -" -" -" -" 82 Rbl. 50 Cop.
- b. in Stelle des nunmehr abgeschafften Klingbeutels u. der wie jegliche sonstige hier nicht erwähnte Nebeneinkünfte, untersagten Einsammlungen bei Gebetfahrtle etc. -" -" 17 Rbl. 50 Cop.

Summa: 100 Rbl. 51br.
schreibe ein Hundert Rubel, welche postnummerando zu Martini und Georgi, vom Herrn Kirchenvorsteher zu empfangen sind.

5.

Dieser Contract wird für die Zeit von Georgi 18 hundert sechs und siebenzig bis dahin 18 hundert sieben und siebenzig geschlossen und bleibt von Jahr zu Jahr weiter bestehen, so lange nicht von einem, oder dem anderen Theile, zum Martini - Tage Kündigung erfolgte, - ist solche Kündigung aber verlautbar, sei es durch Contract nehmer, sei es anderer Seits, im letzterem Falle allein die gesatzmässige Ubereinstimmung vom Kirchenvorstand und

des Herrn Pastors vorausgesetzt, - so erlischt dieser Contract mit dem darauffolgenden Georgi - Termine, ohne Weiteres.

6.

Bei dereinstigem Abgange des Küsters Woitkus, ist derselbe gehalten, die von ihm innegehabte Wohnung, hübsch, sauber, die Gärten und Felder, der Jahreszeit antsprechend, gut u. landesüblich bearbeitet, den vierten Theil des Ackers gut gedüngt und rechtzeitig, mit wohlkeimender Roggensaat gut bestellt, an Viehfutter, je nach Verhältniss; und zu Georgi die fünf Faden Brennholz, wie beim Abzuge erhalten zu hinterlassen; - und hat überhaupt seinen Abzug in den vorausgesehenen Fällen ex propriis unweigerlich und ungesäumt zu bewerkstelligen, ohne irgend welche Entschädigung, Meliorationsanrechnung u. derg. beanspruchen zu können. -

7.

Hochwü. p. Woitkus, behufs Aufbesserung seiner Einnahmen, unabhängig von hier sonst beschriebenem Engagement, auch von selbigem, wie weiter unten gesagt wird, immer möglich zu trennen, einstweilen die Berechtigung zugestanden, unter nachstehenden Bedingungen eine Anzahl Schüler, resp. Pensionaire sich zu halten; wozu ihm Möglichkeit erleichtert werden soll, in dem das Kirchspiel gleichfalls revocabel und vorbehaltlich einiger Einschränkung für die Zeit des Confirmanden Unterrichtes, wenn zu solchem bisher benutzten Localitäten unzureichend würden, - ihm, dem Küster zugedachten Zwecken auch das der Küsterwohnung gegenüber liegende Ende, so wie oberen Raum überlässt. - Solch Unternehmen des Woitkus aber wird in den hauptsächlichstem Umrissen erinnert wie folgt:

1. Die Zahl der Schüler und Pansionaire, welche Contraktnehmer, frei nach eigenem Ermessen zu nehmen, dann aber selbst zu unterrichten und in jeder Hinsicht gewissenshaft zu beaufsichtigen hat, darf nicht über 30 bis 40 Kinder hinausgeben.
2. Den Vorzug hierbei sollen Kinder der Gemeindeglieder aus den eingepfarrten Gütern, möglichst nach Verhältniss deren Grösse haben, in zweiter Reihe kommen Kinder anderer in der qu. Gütern wohnhafter Leute, und nur, wenn geregte Zahl sich hieraus nicht erreichen liesse, wären fremde Kinder von ausserhalb hinzuzunehmen.
3. Alljährlich wird zu Georgi und Martini eine Liste der auf Zunehmen beabsichtigten Schüler angefertigt und dem Kirchenvorsteher zur Genehmigung und zur eventuellen Ausstellung unterlegt; auch welche Veränderungen im Laufe des Schuljahres ist rechtzeitig zu melden.
4. Überhaupt wird dem Herrn Kirchenvorsteher Beaufsichtigung des ganzen Arrangements, besonders des Unterrichtes, speciell vorbehalten, dessen Sache es auch ist, auf Beobachtung der Anforderungen der neuen Schulreglements, beziehungsweise der Schulautoritäten zu halten, und demnach bleibt nur noch
5. allgemeine Kennzeichnung des Characters solch entstehender Schule dahin zubezeichnen, dass sie eine einklassige, elemen-

tare werden soll, in die möglichst gleiche Kenntnisse aufweisende, jedenfalls bereits des Lesens, Schreibens und Rechnens kundige Kinder zur weiterer Ausbildung eintreten dürfen.

8.

Aufhören dieser Schule hingegen tritt entweder ein, sobald Woitkus sie aufgibt; sonst noch abgerechnet fahrlässiges, ungesetzliches Verschulden mehrgedachten Lehrers, - sobald das Kirchspiel aus beliebigen erwägungen des fallsigen entschluss zu Martini eines jeden Jahres aussprache, worauf dann mit dem nächsten Georgi - Tage hier qu: Theil dieser übereinkunft ohne Weiteres erlischt, auch entsprechend Localitäten ordnungsmässig der fernerer Disposition des Kirchspiels anhemgestellt werden müsste.

9.

Zur mehreren Uhrkunde dessen haben die beiden contrahirenden Theile diesen Contract eigenhändig unterschrieben und bewilligen die Coroboration dieses Contractes, wo und wie gehörig, ohne alle fernere als die hiermit geschehene Recognition. -

So geschehen zu Klein-Gramsdenschen, den 9-ten Januar 1876.

Carl Woitkus

J. Baron von Nolde
Gramsdenscher Kirchenvorsteher

vorstehende Contract genehmigt hiermit
Klein-Gramsdens am 10-ten Januar 1876

Gr. Gramsdens

Trecken

Pormsathen

In Vollmacht:

P. v. Ropp.

J. Baron v. Nolde

VII

Kirchspiels-Schluss

Auf geschעהener Convocation des Herren von Nolde, aus Kalleten, itzigen Herren Kirchenvorstehers haben Unterzeichnete sich hier versammelt, und sich über folgende Punkte geeinigt:

1. Die Beyde gemauerte Gewölbe, namlich das gemeinschaftlich Gramsdensche u Kalletsche, und das Treckensche Gewölbe, werden mit Ziegeln zugezogen, und die übrige Gewölbe müssen mit Schutt angefüllt werden. Die Materialien werden nach geschעהener Heu- und Roggen-Aerndte, nach Repartition des HE. Kirchenvorstehers von dem Kirchspiele zugeführt, und diese Arbeit als dann unternommen. Für das Zumauern wird der Herr Kirchenvorsteher dem Maurer eine kleine Zulage von 4 thl. machen.

2. Die Reparatur des schadhaften Schornsteines im Pasthorate überlassen wir dem HE. Kirchenvorsteher.

3. Der Herr von Nolde aus Gros-Gramsdens wird die Beschwerden des HE. Pastors Adolphi wegen der Aufstauung des Mühlenteiches untersuchen, und hierüber nach Recht und Billigkeit eine Auskunft zu

treffen suchen.

4. Auf gehorsamer Bitte des Vorsängers Peise gestehet das Kirchspiel demselben jährlich 3 Fuder Brennholz oder für jedes Fuder 18 gr am Gelde vom Hacken zu.

Da der HE. von Rummell hierüber seinen HE. Bevollmächtigten keine Vollmacht ertheilet hat, so bleibt demselben seine Einwilligung zu ertheilen, das Recht unbenommen.

So geschehet Kalleten d 10-ten July 1789.

Karl von Nolde.

Lewin Leopold Nolde.

W. v. Korff.

E. v. Nolde in Vollmacht für Pormsaten.

VIII

C o n s i g n a t i o n

was der Gramsdische Herr Pastor Gottfried Beckel beÿ der erhalten v o c a t i o n untern 9. April 1735 von allen Höfen Jährlich bekommen sollen und im Heutigen dato von sämtl. zu Endes unterschriebenen Herren Kirchspiels Patroni Schriftl: verfasst und zugestanden worden.

1-tens, werden aus Gros Gramsden, 12 fl. cour, 24 Loff Roggen, 18 Loff gersten, 24 Loff Haber, 2 Lebendige Schaafe, 1 Schinken, alle Jahr gegen einer qvittance eingesetzt, und wöchentlich 2 tüchtiege pferde gänger und 1 tüchtiege Magd gegeben, zum Korn verführen werden Jährl. 5 Posten so ä 6 Loff aufnehmen Biss Libau zu gestanden, dabei wird Jährl. ein Heÿschlag abgeschlagen, und trocken in Kuÿer geworfen.

2-tens, werden aus Calleten 15 fl. cour. 24 Loff Roggen, 18 Loff gersten, 24 Loff Haber, 1 Schinken alle Jahr gegen einer Qvittance eingesendet, zum Korn Verführen werden Jährlich 10 Posten so ä 6 Loff aufnehmen Biss Libau zu gestanden, dabei müssen 3 Creutzfaden Holtz, so der Herr Pastor erkauffen, angeführet, 2 L.. von des Herrn Pastors Flachss gesponnen, und ein Heÿschlag abgehauen und trocken in Kuÿen geworfen, zugleich auch das gersten: feld abgeschlagen werden, unter die 15. fl sind die 9. fl begriffen so gezahlet wird, wann die 3 faden Holtz nicht geführet werden.

3-tens, werden aus Klein Gramsden 1 fl 6 gr., 12 Loff gersten, 1 Lebendig Schaaf, alle Jahr gegen einer Qvittance eingesendet, zum Korn verführen werden Jährlich 5 Posten so ä 6 Loff aufnehmen Biss Liebau zu gestanden, dabei muss 1 Creutz-fäden Holtz so der Herr Pastor erkauffen, angeführet, 1 L.. von des Herrn Pastors Flachss gesponnen, und ein Heÿschlag abgehauen und trocken in Kuÿen geworfen werden,

4-tens, werden auss Trecken 1 fl 6 gr 7 Loff Roggen, 7 Loff gersten, 7 Loff Haber, 1 Schinken, alle Jahr gegen einer Qvittance eingesendet, zum Korn verführen werden Jährl. 3 Posten so ä 6 Loff

aufnehmen Biss Liebau zu gestanden, und 1 L. von des Herrn Pastors Höde gesponnen werden.

5-tens werden aus Pormsaten und Predenekken 1 fl 24 gr 13 Loff Roggen, 13 Loff gersten, 9 Loff Haber, 2 Schinken alle Jahre gegen einer Qvittance eingesendet, zum Korn Verführen werden Jährl. 7 Posten so ä 6 Loff aufnehmen, Biss Liebau zu gestanden, dabey müssen 3 Creutzfaden Holtz, so der Herr Pastor erkauffen, angeführet, und von des Herr Pastors Flachss und Höde, jedes 1 L gesponnen, und dass Roggen:feld abgehauen und in Kuÿen geworffen werden.

So geschehen Gros Gramsden den 13 Marty, 1760.

(Siegel) Johann Friedrich Nolde
mein Hand und Siegel

(Siegel) Adam Michel Nolde
mein Hand und Siegel

(Siegel) Johann Heinrich Nolde
mein Hand und Siegel

(Siegel) Wilhelm Carl Korff
mein Hand und Siegel

(Siegel) Wilhelm Christoph von Rummell
mein eigen Hand und Siegel.

IX

Kund und zu wissen seÿ hiemit jedermänniglich, Besonders denen so daran gelegen, dass im heutigen Dato, von sambtlichen hier unterschriebenen Gramsdischen Kirchspiels *P a t r o n e n*, Aus Gottseligem Triebe, zu Beförderung der Ehre Gottes, und seines dienstes, folgender vergleichwegen der Kirchen Onerum gemacht, und auf ewigen Zeiten zu unverbrüchlicher Beobachtung geschlossen worden, zu Mahlen in dem Hiesigen Kirchspiel, gar keine Bestimbte Ordnung, weder wegen erbauung noch *R e p a r a t i o n* der Kirche und *P a s t o r a d s*, noch *O r g a n i s t e n* und Vorsingerswohnung, *S a l a r ü* und unterhalt, weder überhaupt noch ins besondere in denen alten Schriften an zu tröffen ist, und darüber bey einem oder anderem Vorfalle, viele Streitigkeiten zum grössten Nachtheil des Christlichen Gottesdienstes und zur allgemeinen Ärgernüss entstehen, so haben nunmehr sämbtlich. Kirchspiels *P a t r o n e n* zu verhinderung alles dessen, und mit gleichen Eifer für die Ehre Gottes und dem lieben Frieden für sich, und ihre Nachkommen, sich über nachstehende Puncten vereiniget.

1. Alldieweilen von denen Bisherigen Kirchen einkünften die erforderliche Ausgaben nicht bestritten werden können, so haben

sich sämmtliche Hochwohlgeborene Herren Kirchspiels Patroni darin verglichen, ein Capital von fünftausend Floren Courant als ein Legatum Perpetuum aus freyen folgendergestalt zusammen zu tragen, als der Hochwohlgeborene Herr Johan Friedrich Nolde hochfürst. Hauptmann zu Frauenburg Erbherr auf Gross-Gramsden und Galkitten. Ein tausend floren courant, der Hochwohlgeborene Herr Major Adam, Michael Nolde, Erbherr der Callettschen und Klein-Krutschens Güther, zwei tausend floren courant, der Hochwohlgebohrne Herr Johan, Heinrich Nolde, Erbherr auf Kleingramsden und Birsenecken fünf hundert Floren courant. Der Hochwohlgebohrne Herr Capitain, Carl Wilhelm Korff, Erbherr auf Trecken und Plepppek, sieben hundert Floren courant. Der Hochwohlgebohrne Herr Lieutenant Wilhelm Christoph von Rummell, Erbherr auf Pormsatische und Predenecksche Güther, acht hundert floren courant, dieses erwehnte Capital bleibet zu ewigen Zeiten ein Legatum Perpetuum, und beständiger, und bei keinen vorfällen anzugreifender Fond.

2-tens die Interessen von diesem Capital acr 5000 fl. cour., sowohl als die jährlich. einkommende Kirchengelder werden von dem jedes Mahligen Herrn Kirchenvorsteher zu Reparatur oder neuer erbauung der Kirche des Pastors und dasselben Neben gebäuder, des Organisten und vorsingers Wohnung und derselben Nebengebäuder, als Vieh und Pferde-Ställe, dem Armen Hause wie auch Koches Hause, nach einer genauen Berechnung verwendet, im gleichen die zur Kirche erforderliche ausgaben, Organisten und Vorsingers Gage bestritten, das übrigbleibende aber, wann es die Summa von 100 fl. erreicht. ä 6 Procent so wie das ganze Capital jährl. auf interessen ausgethan.

3-tens. Da das Legatum derer 5000 fl. cour. zu ewiegen Zeiten ohne anzugreifen bleiben soll und muss, in der folge derer Jahren aber, von denen Interessen und übrige ein Künfte sich ein Capital sammeln Lasset, so wird auf erforderl. falle, wann dereinst die Kirche oder Pastoraad und alle Kirchengebäuder Neu zu Bauen wäre, dass Capital so über die 5000 fl. cour. gesammelt worden, darzu angewendet.

4-tens. Sollte wieder Vermuten bei einem gantz neuer Kirche oder Pastoraad-Bau, oder durch Unglücksfälle: (welches Gott aus Gnaden verhüten wolle): Verursachten grossen Reparatur die Gelder so über die 5000 fl. cour.: Gesammelt worden, nicht zu länglich seien, so wird von uns allen Endes unterschriebenen einmütig bewillieget, dass das fehlende Geld, nach der Haaken Zahl von einen jeden besitzer ohne wieder:Rede an den Kirchenvorsteher, abgetragen werde.

5-tens. Da sowohl bey der Kirchen, als Pastoraad, bey der Reparatur oder Neuen Arbeit zur anfuhr der Mate-

ri a l i e n Posten erorderlich seien, so wird von uns allen Beliebet, nach des Kirchenvorstehers genauem Berechnung der Benötigthen M a t e r i a l i e n, die Posten zu Bestimme, und zwar nach der Haaken Zahl von jedem Besitzer abfolgen zu lassen, und stehet dem Kirchenvorsteher es frey, die erforderl.: Posten selber zu geben oder in n a t u r a zu begehren, wannenhor wir auf dem ersten Falle veste setzen, dass wann keine Posten zur anführe der M a t e r i a l i e n verlangt werden möchten, so ist der Kirchenvorsteher berechtieget von jede Meile vor einen einspännigen Waagen oder Schlitten einen sechser ein zu behalten, wenn er aber von denen anderen Höfen die Benöthigte Posten zur anführung derer M a t e r i a l i e n Begehret, so ist er ebenmässig denjenigen von denen er die Posten Nimmbt, wie oben gesagt, einen sechser vor die Meile zu Bezahlen, und zu Berechnen schuldig.

6-tens. Die Arbeiter bei der R e p a r a t u r an der Kirchen, oder P a s t o r a d und alle übrige zur Kirchen Behörigee Wohnungen, suchet der Kirchenvorsteher durch Tag-Löhner nach den genausten a c c o r d zu Stellen oder aber mit eigene Leute zu p r a e s t i r e n, und als dann vor einen Arbeiter zu pferde tägl. dreÿ sechser und vor einen Fussgänger tägl. sechs ferdinge sich bezahlet nehmen, und berechnen kann.

7-tens. Ein jedes Hauss Bek..., in der Kirche ein Mann und Frauen gestühlte und zwar hat sich das Gross-Gramsche Hauss dass v e e r - gestühlte ohnweit dem A l t a r zu Mann und Frauen: sitz ausgebethen solhnen auch noch gegeben worden, dass erste Manns und Frauen gestühlt Bekombt das C a l l e t s c h e Hauss: das 2.-te, dass K l e i n g r a m s c h e, das 3.-te, dass T r e c k e n s c h e, das 4.-te, dass P o r m s a h t i c h e, und das 5.-te, dass P r e d e n e c k s c h e - Hauss, dass letzte Manns gestühlte bleibt vor die Herren S t u d e n t e n und das letzte Frauen gestühlt vor der Frau P a s t o r i n.

8-tens. Dass ausgebaute - C h o o r in der Kirchen ist vor alle Höfe im Kirchspiel gemein, daher ein jedes Hauss einen Schlüssel darzu hat.

9-tens. Dass gross gramsche, C a l l e t s c h e und Klein-gram s c h e Hauss, haben das erste Gewölbe vorm A l t a r zusammen.

10-tens. Dass T r e c k e n s c h e Hauss hat das 2.-te Gewölbe.

11. - Dass P o r m s a h t s c h e und P r e d e n e c k s c h e Hauss haben das 3.-te Gewölbe zusammen.

12. - Das 4.-te Gewölbe so Zeithero zu Freÿer gewesen bleibt vor den Priester und dessen F a m i l i e allein, und vor denen S t u d e n t e n.

13. - Der Priester bey der G r a m s d i s c h e n Kirche hat die Ländereyn Heuschlage, Arbeiter und Fussgänger, so wie es der jetzige Herr Pastor Gottfried Boeckel vermöge der unterm 9.-ten. April 1735 erhaltenen V o c a t i o n,

aus Gros Gramsden, und Laut im Heutiegen dato von sämbl. Herren Patronis ausgestellten Consignation die übrige Praestanda ohne eine Kürztung zu genießen.

14. - Alle Sonn- und Fest-Tage wird ein Balgentreter ohne den geringsten Vorzug aus Gros-Gramsden gestellt.

15. - Eine Wohnung vor einen Organisten und Vorsinger, auf gros-gramschen Grund und Boden nahe an der Kirche, dergestalt zu bauen, dass sie zwar unter einem Dache, jedoch aber ein jeder Separiret wohnen, und gute Commodite haben können, und so wohl die Teutsche als unteutsche Schule zu halten.

16. - So-Balde ein Organist angenommen wird, so hat er die Wohnung bey der Kirchen, nebst ein Garten-Ställe, und Salarium Laut Contract von dem Kirchenvorsteher zu empfangen.

17. - Einen Armen: Hauss vor die unvermögende Bauer dieses Kirchspiels zu erbauen.

18. - Ein Knochen-hauss auf der anderen Seite der Kirche zu bauen.

19. - Umb den Kirch-Hof einen Zaun von Feldsteine, Bretter, oder Raasen aufzuführen, nebst einen verschlossenen Thoor-wercke.

20. - Einen Leichen-Waagen, 4 trauer Mäntel, eine Leiche-decke, nebst 6 schwarze Pferde-decken, Bey der Kirchen im guten Stande zu feuyër zu halten.

21. - Wird einer von denen Herrn Kirchspiels Patroni dass ambt eines Kirchen Vorstehers alle 2.- Jahre nach der Ordnung wie ein jedes-Hauss die Gestühlte in der Kirchen besitzt, übernehmen und von Einnahme und Ausgabe die rechnung dem Kirchspiele ablegen, und ist der Kirchen Vorsteher in den zwey Jahren, alles fehlende nach Möglichkeit im Stande zu bringen, und nicht, was mit wenigem geholfen werden kan, zu negligiren, sondern alles, wann er vorhere dem Kirchspiele so Neu-gemacht worden soll angezeuget, zu besorgen und anfertigen zu lassen verbunden.

22. - Der Vorsinger bekombt das Land, Heyschlag und Strauch zur wärme, und jährlich zwey Loof Roggen, ein Loof gersten aus Gros Gramsden, drei Loof Roggen, ein Loff gersten aus Calleten, ein Loof Roggen, ein Loof gersten aus Klei-n Gramsden, ein Loof Maltz aus Trecken, und ein Loof Maltz aus Pormsaten, die 30.- fl. cour. aber zahlen ihnen der Kirchen Vorsteher Jährlich.

23. - Disseit der Kirchen Thüre ist auf dem Kirch-Hofe niemanden begraben zu lassen.

24. - Ist ohne Einwilligung sämbl. Herren Patroni weder Bey der Kirchen noch Kirchen bediente, auch sonst etwas ein-zuführen, noch auch abzuschaffen.

25. - Denen Armen, so mit Pässe von der Regierung versehen ist Lediglich der Kirchen-Stand erlaubet.

26. - Der Transact de dato GrosGramsden den 30. November 1683, wegen dermahligen aufgerichteten Pastora d:

Lade C e s s i r e t gäntzl.

27. - Keine frembde Leiche in keinem Gewölbe ohne der Kirchen vor eine grosse Leiche 15. fl.-cour. - und eine kleine Leiche 6 fl. cour., an den Kirchen Vorsteher Vorhero Baar ausgezahlt zu haben, einsetzen zu können.

28. - Vor einer Leiche von Teutschen Leuthen sie sei gross oder klein, in der Kirchen zu begraben wird. Neuen Floren gezahlet, und hinter der Kirche auf den P l a n i r t e n Kirch-Hofe zwey Floren. Vor eine grosse Leiche und Vor eine kleine Leiche ein Floren. Vor den Leichen-Waagen dreß Floren, vor die Leichen-decke drey Floren. Vor die 4 - Mäntel und 6 Pferd-decken zusammen sechs Floren, und wann keine Pferde-decken genommen, so müssen vor die 4 trauer Mäntel dreß Floren, vor das Läuten einer Adelichen grossen Leiches jedes-mahl 18 gr. Das gleichen auch vor einer kleinen Adel. Leiche. Vor eine Teutsche grosse oder kleine Leiche 12 gr. und vor eine Bauer-Leiche 3 gr. gezahlt werden, so der Vorsinger jedes Mahl ehe galäutet wird abfordern und an den Herrn Pastor zur weiteren abgabe an der Kirchen Vorsteher, ein Behändigen muss.

29. - Die O b l i g a t i o n e. Über die Bewilligte L e g a t a der 5000 fl. cour. werden, von einem jedem Herrn P a t r o n i den 24. Juny, 1760, an der G r a m s d i s c h e n Kirche ausgestellt mit dem Vorbehalt nach gewöhnlicher Aussage das C a p i t a l zu erlegen.

30. - Die Feldsteine, Bretter oder Raasen zum Kirch-Hof - Zaun werden von allen Höfen nach vorher gemachten Billigen eintheilung angeführet, und nebst den verschlossenen Thor-wercke fordersahmst Besorget.

31. - Wird von uns allen Beliebet, auf erfordern., falle ein Gewölbe zur Dreßer in der Kirchen wiederumb an zu Legen.

Nachdem um dieses alles von sämbl. T r a n s i g i r e n - den Theilen wohlbedächtig aus aufrichten Hertzen verabredet, und geschlossen worden, als R o n u n c ü r e n sie auch sambt und sonders, vor sich und ihre Erben und Nachfolger, allen und jeden ihnen sämbl. oder einen ins besondere dawider zu statten kommenden. Rechts-Behülten oder aus pflugten sie mögen. Nahmen haben wie sie wollen bereits erdacht sein, oder noch erdacht werden, auf das feyerlichte und in sonderheit der E x c e p t i o n l a e s i o n i s c u y u s c u m q v e, c o m p e t e n t i a l S i m u l a t i o n i s, f r a u d u l e n t a e p e r s u a s i o n i s, r e i n o n s i c s e d a l i t e r g e s t a e nach der gemeinnen rechts R e g u l, welche will, dass keine allgemeine Verzicht gelten soll, wann keine Besondere erzählung derselben vorhergegangen, Uhrkündl. sind hier 5 gleich lautende e x e m p l a r i s ausgefertigt, und von sämbl. T r a n s i g i r e n d e n Theilen eigenhändig unterschrieben, und Besiegelt, auch Bewilliget, dass selbiges ohne fernere r e c o g n i t i o n als welche Hiemit geschiehet, denen Hochfürste: G o l d i n g s c h e n I n s t a n c e gerichts- A c t i s i n g r o s s i r e t und S i g i l l o P u b l i c o m u n i r e t werden möge.

So geschehen in G r o s G r a m s d e n den 13. Marty 1760.

(Siegel) Johan Friedrich Nolde
mein Hand und Siegel

(Siegel) Adam Michel Nolde
mein Hand und Siegel.

(Siegel) Johan Heinrich Nolde
mein Hand und Siegel.

(Siegel) Wilhelm Carl Korff
mein Hand und Siegel.

(Siegel) Wilhelm Christoph von Rummell
mein eigen Hand und Siegel.

X

Kund und zu wissen sey jedermänniglich Besonders deren so daran gelegen dass im heutigen Dato zwischen den Hochwohlgeborenen Herrn JOHANN FRIEDRICH NOLDE Hoch. fürstl. Hauptmann und Erb-Herrn der Gros-Gramsdschen Güter als verkäufern, an einentheilem und denen übrigen sämtl. Hochwohlgeborenen Herrn Kirchen Patronen der Gramsdischen Kirchspiels-Kirche, als Käufern am andere Theile folgender geschlossen worden. Es verkauft der Hochwohlgeborene Herr Hauptmann Nolde sein unweit von der Kirche stehendes Haus, nebst denen dazu gehörigen zweyen Gartenstellen, davon eines schon um Zäumet, zur ORGANISTEN und Vorsingers wohnung um und für dass praecium, von 63 Fl. alb, den Thaler zu 19 Sechsser Preuss-courant gerechnet, welches Geld der Hochwohlgeborene Herr JOHAN HEINRICH NOLDE Erb-Herrn der Klein-Gramsdschen Güter, als den über Rest eines von seinen seel. Herrn Gross-Vater der Gramsdischen Kirche vermachten LEGATE, an den Hochwohlgeborenen Herrn verkäufer diesen bevorstehenden JOHANNIS aus Zahlet, wie dern auch aufkommendes JOHANNIS Die Würdliche Übergabe des Hauses und der zweyen Garten stellen geschiehet. Zu mehrere gewissheit ist dieses von sämtl. Hochwohlgeborene Herrn Kirchen Patronis unterschrieben und besiegelt worden.

Datum Klein Gramsden den 19 Febr. 1762.

(Z-v-) Johan Friedrich Nolde
als Verkäufer, mein Hand und Siegel

Adam Michel Nolde
als Käufer

Wilhelm Carl Korff
als Käufer

Johann Heinrich Nolde
als Käufer

Wilhelm Christoph von Rummell
als Käufer.

Kund und Zuwissen sey hiermit jedermänniglich, besonders denen daran gelegen und es zu wissen von nöhten, dass ich JOHANN FRIEDRICH NOLDE Hochfürstlicher Hauptmann und Erbherr der gross Gramschen Güter, das mir bishero gehörige gegen über der Gramschen Kirche nahe bey meinem Kirchen Krüge gelegene Hauss, nebst denen dazu gehörigen zwey Garten Stellen, und der ganzen Grenze, so wie selbige im heutigen Dato, denen jezigen Herrn Kirchenvorsteher den Hochwohlgeborenen Herrn JOHANN HEINRICH NOLDE Erbherr: der Klein Gramschen Güter übergeben, eingewiesen, und bemerkmahlet worden; auch mit allen adelichen Rechten und Freyheiten, das Dominijdirecti, zur beständigen Wohnung des Organisten und Vorsingers, mit dem einzigen Vorbehalt, dass im besagten Hause unter keinem pro-texte weder heimlich noch öffentlich, Bier, Brantwein oder andere Krugswaaren geschenket und ferkauffet werden sollen, an die übrigen Hochwohlgebohrnen Herrn Herrn Kirchen Patronen der Gramsdischen Kirchspiels Kirchen vor das Kauff praetium von 63 rthl: alb. schreibe drey und Sechzig rthl: alb: den Thaler zu 19 sechser in preusch courant gerechnet, zu ewigen Zeiten, auf das bündigste und zu recht beständigste Erb und Eigenthümlich verkauft habe, und hiedurch verkaufte. Da nun auch der Hochwohlgeborenen Herr Johann Heinrich Nolde, Erbherr der Klein Gramschen. Güter besagten Kauff-Schilling mit dreÿ und sechzig rthl: alb: zu 19 sechzer in preusch Courant von Kirchen Geldern, nemlich mit denen so viel betragenden übrerr ist eines von seinem seeligen Herrn Gross Vater der Gramschen Kirchen vermachten Legati, baar und richtig in ungetheilte SUMMA an mich ausgezahlt hat, und ich solches auch zu seinen besten Nützen angewendet habe; als quittir ich nicht allein, die übrigen sämtlichen Herrn Kirchen Patronen, unserer Gramschen Kirchspiels Kirche als Käuffer über, den richtigen, wahren und bahren Empfang des Kauffe Geldes mit verzicht der Ausflüchte des nicht gezahlten, nicht empfangenen oder nicht zu meinem Nuzen angewendeten Käuff-Pretii, und des nicht erfüllten Kauff Contracts hiemit wohlbedächtig auf das zu recht beständigeste, sondern ich entsage auch vor mich und meine Erben, und Erbnehmern allen an dieses Haus und dessen Grundstelle Gärten und Grenze bishero gehabtten Rechte und künfftig zu machenden ansprüchen und allen mir wieder diesen Kauff Brief zu statten kommenden Rechts wohltahten und ausflüchten aus Geist und Weltlichen Rechten insgesammt und insonderheit, der Exception des Betrugs, der Über-eilung, der Überredung, der Unwissenheit, der Rechte, des Irrtums, des Scheinhandels, der Verletzung über die Hälfte, der anders verstandenen, als hier beschriebenen Sache, der wieder Einsetzung in vorigem Stande und allen andern, Rechts behälffen. Sie mögen bereits erdacht seyn, oder noch erdacht werden, wie sie nahmen haben mögen zusamt der Rechts Regeln, dass eine allgemeine verzicht nicht gelten sollen, wenn keine besondere Erzehlung vorhergegangen, wohbedächtig auf das feyerlichste, alles sonder arge ist und Gefährde Urkündlich habe, diesen Kauff-Brief nebst denen hier zu erbehtenen Herrn gezeugen eingenhändig unterschrieben und

besiegelt auch bewilliget, dass derselbe ohne alle fernere recognition, als welche hiemit geschiehet denen Goldingschen gerichtsh-Actis ingrossiret und Sigillo Publico Corroboriret werden möge.

So geschehen in Gross Gramsdens den 9-ten Junij 1762.

(Siegel) Johann Friedrich Nolde
mein Hand und Siegel.

Anno 1795 den 9sten Februar ist dieser Kauf und Verkauf-Brief gerichtlich producuret, auf die darinnen enthaltenen Recognition und Bewilligung, den Hochfürstlich. Goldingschen Instanzgerichts-Acten ingrossiret, auch zur Künftigen mehrere Besicherung, üblicher massen corroboriret worden. Actum Goldingae ut supra.

(Siegel) Hoh. Bertram Friedr. Recke
Ducal. Jud. pr. inst. Goldings. Secrs mpp

XII

In untergesetzten Dato wurde vom Hochwohlgeb. Gramsdenschen Kirchspiel der Hochwohlgeborene Herr Johann Friedrich Nolde Hauptmann zu Windau und Erbherrn der Gross Gramsdenschen Güther erbeten, dem jezzigen Herrn Pastori der Gramsdenschen Kirchspiels Gemeinde dem wohlehrwürdigen und wohlgelehrten Herrn Carl Jacob Fried. Bilterling die zum Pastorath gehörigen Felder, Heuschläge und Ländereyen einzuweisen, solches geschehe den an obbenannten Tage in Gegenwart des Hochwohlgeb. Herrn Capitain Wilhelm Carl Korff Erbherrn der Trekkenschen und Pleppschen Güther als jezzigen Kirchen Vorsteher und der hiez zu aus allen Höfen des Gramsdenschen Kirchspiels aufgeforderten und unten Nahmentlich benannten Leuten, bey welcher Gelegenheit von dem Hochwohlgeb. Herrn Hauptmann von Nolde aus besonderer Freundschaft vor den obbenandter Herrn Pastor ein Heuschlag Pavarre Puhste genandt, so bey Trekken gelegen zur nuzzung als eine Vergütung des Schadens, so das Wasser in der unter dem Pastorath gelegenen Purwe verursacht, gegeben wurde. Gegeben im Gramsdenschen Pastorath den 24-ten August Ao 1772.

(Z.v.) Johann Friedrich Nolde
mein Hand und Siegel

(Z.v.) Wilhelm Carl Korff, Kirchen Vorsteher
mein Hand und Siegel.

Anno 1795 den 9ten Febr. ist diese obstehende Versicherungsschrift, gerichtlich producirt, dem Anverlangen gemäss den Hoffürstlich Goldingschen Instanzgerichts-Acten ingrossiret, und zur mehrere Urkunde und Besicherung, üblicher maassen corroboriret worden. Actum Goldingen ut supra.

(Z.v.) Joh. Bertram Friedrich Recke
Ducal. Jud. pr. Inst. Goldings. Secrs. mpp.

Die bey der Grenz Einweisung den Pastoraths Ländereyen gegenwärtig gewesene Bauren sind folgende:

aus Gross Gramsden

der Wirth Jaugette Girt	der Wirth Gausche Jacob
der Knecht Uschele Ewald	der Elste Kiddele Jahne

aus Calleten

der Wirth Sunde Girt	der Wirth Carole Jacob
ein Junge Zabele Samuel	ein Junge Grawe Jahne

aus Kl. Gramsden

der Wirth Gibbesch Girt	ein Junge Gibbesch Indrik
-------------------------	---------------------------

aus Pormsahten

der Wirth Wahkene Jacob	der Wirth Schade Indrik
ein Junge Zebel Peter	ein Junge Tijune Jahne
ein Junge Sixne Ernst	ein Junge Ruizene Mahke

aus Trekken

der Wirth Sudmalle Wiljum	der Wirth Sweedre Ernst
ein Junge Streele Fridrik	ein Junge Sudmalle Indrik

XIII

Kund und zu wissen sey hiemit jedermann, besonders aber denen, so daran gelegen, dass im heutigen Dato zwischen dem Herren Karl von Nolde, Erbherren auf Gross-Gramsden, einen Theils, und dem Gramsdenschen Kirchspiele anderen Theiles folgender unwandelbare Transact zu ewigen Zeiten, der sich auf dem Kirchspiels schlus vom 31-sten July 1790 gründet, ist verabredet und geschlossen worden, bey gegenseitiger Poen von ein hundert Dukaten:

Da der Herr von Nolde aus Grosgramsden die in dem obgenannten Kirchspiels-schlusse verlangte Ratification seines Pfandhalters dem Kirchspiele produciret hat; so stehet das Kirchspiel von dem Weyde-Rechte, welches der Gros-Gramsdenschen Prediger nebst dem Vorsänger auf der Hayde-Gegend, die sich von der Gros-Gramsdenschen Preeden an nach Norden und Osten zu erst-recket, mit Grosgramsden ausgeübet hat, in so fern ab, dass dem Grosgramsden-schen Besitzer das Recht, sie als Ackerland zu nutzen, übertragen wird, und solange es braache liegt, sie wieder von dem Prediger und Vorsänger beweydet werden kann. Dagegen verspricht der Herr von Nolde aus Grosgramsden für sich, seine Erben, und Erbnehmer, für dieses erlangte Recht, alljährig dem Prediger zwanzig Fuder Heu a 1 1/2 p. Fuder, und dem Vorsänger sechs floren cour am Gelde zur Schadeloshaltung zu geben. Der Prediger und Vorsänger bleiben übrigens ungestöhrt in dem Weyde-Nutzbesitz aller der Gegenden, wo bis jetzt von ihnen ungestöhrt geweidet worden ist, nebst deren abgemäheten angrenzenden Heuschläge. Zu mehrerer Versicherung und gegenseitiger Festhaltung bewilligen wir, Endes Unterschriebene die gerichtliche Corroboration und Ingrossation dieses in 2 gleichlautenden Exemplarien abgefassten Transacts, ohne alle fernere recognition, als welche hiemit geschehen, nebst Entsagung aller dawieder zu statten kommenden rechtlichen Ausflüchte, und

sammt der Rechtsregel, dass eine allgemeine Verzicht nicht gelte, in specie Agenere.

So geschehen Klein-Gramsden den 18-ten September 1790.

Lewin Leopold Nolde für mich
und in Vollmacht für Kalleten (Siegel)
meine Hand und Siegel.

Wilhelm Carl Korff
mein Hand und Siegel. (Siegel)

Carl von Nolde für mich
und in Vollmacht für Pormsaten (Siegel)
meine Hand und Siegel.

XIV

Im Heutigen untergesetzten Dato, haben Endes Unterschriebene, nemlich der Herr von Nolde aus Klein-Gramsden mit hinzu aus dem Kirchspielsschlosse de Dato Klein-Gramsden d. 31-sten July 1790. von dem Kirchspiele entheilte Vollmacht, eines Theils, und der Herr von Nolde aus Gros-Gramsden anderen Theils, die Grenze des Pastoraths Heuschlages Essere Purve genannt auf folgende Art berichtigt und berichtzeichnet. Der Anfang wurde von dem Zaune gemacht, der hinter der Pastoraths Roggel, die Grenze zwischen dem Pastoraths Heuschlage, der linker Hand, und dem Heuschlage des Grosgramsdenschen Bauern, Gausche Jacob, der rechter Hand liegt, bezeichnet: diesem gerader Linie queer über der Essere-Purve zu folgen, biss an das erste gegrabene Grenzkreutz, und von diesem linker Hand von einem Grenzkreutze zu dem anderen in geraden Richtungen, biss an dem letzten, welches das dreijundzwanzigste ist, und an dem grossen Wege, der von der Gramsdenschen Kirche nach Schoden gehet, liegt, zu folgen, dergestalt dass, alles was rechter Hand ist, denen Grosgramsdenschen Bauern als Weyde, und alles was linker Hand ist, dem Gramsdenschen Prediger als Heuschlag zugehöret. Von der andern Seite des Heuschlages Grenzen die Pastoraths Ländereyen an, und es bedurfte daheer keiner nähern Berichtigung.

Der von einigen Grosgramsdenschen Leuten angebliche Weyde Composses in Obbenanntem Pastoraths Heuschlage wurde hirmit von dem Grosgramsdenschen Erbherrn auf das kräftigste gänzlich gehoben und annulliret, weil eine solche Weyde Nutzung dem ausdrücklichen Zwecke des Stifters dieser Widmo Schnuergerade entgegen läuft.

Dieses Instrument ist in zwey gleichlautenden Exemplaren abgefasst, davon das eine zu ewigen Zeiten in der Gramsdenschen Kirchen Lade aufbewahret, und das andere dem Grosgramsdenschen Besitzer eigenhändiget wird.

Es wird auch gegenseitig die gerichtliche Corroboration und Ingrossation, ohne alle fernere Recognition, als welche hirmit ge-

REPARTITIONS - LISTE über

die Geldbeiträge, Material-Lieferungen und Stellung der Handlanger, zu den durch Kirchspiels-Beschluss, d.d. 21^{ten} Januar 1874, bestimmten Reparaturen an der Gramsdenschen Kirchspiels-Kirche.

Im Jahre 1874.

Repartitions

Bezeichnungen der Gegenstände	Geld		Dachpfannen	Forststeine	Ziegeln	Kalk	Kapsenden-scher Kalk genannt Cement	Latten 1 1/2 " stark 3" breit	Bretter 14" stark 5" breit 18" Länge	Bretter 11" stark 7" breit 18" Länge	Bretter 1" stark 6-7" breit	Balken runde 8" lang ca 8" u 4" stark	Balken runde 6" lang 4" stark	Zahl der Handlanger	Grand.	Handlanger in Geld berechnet
	Rbl	Cop	Stück	Stück	Stück	Tonnen	Tonnen	Faden	Faden	Stück	Faden	Stück	Stück	Tage	Fuder	Rbl
Allgemeines Quantum	300	"	20,000	500	5000	72	24	10	2500	500	250	100	10	880	175	220 "
1. Kalleiten	93	75	6250	156 80	1562 80	40 22 80	7 40 80	3 10 80	781 20 80	156 20 80	78 10 80	31 20 80	7 40 80	275	54 55 80	68 75
2. Pormaten	78	75	5250	131 80	1312 40 80	18 72 80	6 24 80	2 50 80	656 20 80	131 20 80	65 50 80	26 20 80	6 24 80	231	45 75 80	57 75
3. Gr:Gramsden	67	50	4500	112 80	1125 "	16 80	5 32 80	2 20 80	562 40 80	112 40 80	56 20 80	22 40 80	5 32 80	198	39 30 80	49 50
4. Kl:Gramsden	33	75	2250	56 20 80	562 40 80	8 8 80	2 56 80	1 10 80	281 20 80	56 20 80	28 10 80	11 20 80	2 56 80	99	19 55 80	24 75
5. Trecken	26	25	1750	43 60 80	437 40 80	6 24 80	2 8 80	70 218 60 80	43 60 80	21 70 80	8 60 80	1 8 80	2 8 80	77	15 25 80	19 75
Summa:	300	"	20,000	500	5000	72	24	10	2500	500	250	100	10	880	175	220 "

XIV - nobeigums

schiehet, bewilliget.

So geschehen inm Gramsdenschen Pastorathe d.2-ten August 1790.

Karl von Nolde
Erbherr auf Grosgramsdén,
meine Hand und Siegel
(Siegel)

Lewin Leopold Nolde
als hiezu erbethener Bevollmäch-
tigte des Gramsdenschen Kirch-
spieles - meine Hand und Siegel.
(Siegel)

XVI

Mes Gramsda draudze essim arr Deeva geelastibas ehradduschi tik daudz ka zilwehku kuhdums sneez muhsu mazitaju swehtus wardos arr muhsu mazitaju milestibas darbehm wehnasehm atrast. Ta tas bija arr muhsu nelaiķīgu mazitaju Auschitzky, kas mums miligs un goidigs waditais bija un sawu sirdi milestibas.

Tapat 3 $\frac{1}{2}$ gaddus mus jaunais mazitais Stegemanis ne wehn arr wardeem jeb arr sawehm darbehm mums weinads wehn (?) peeradzees ka winam sirds un dohmes pee draudses gaida (?) un tas winam dsiwibas zelsch redsams.

Laime irr un mehs (....) pats christigu tizibas arr skaidru Lutheri mazischanas mazitais arr draudsi saziwo, un zilwehku kadris prats warr paslaistes us mazitu sinnadams ka schis mazitais wisas baggatibas mekle un milestibas arr milestibu. Pec toi pirmoi prowes spredika, kur tas jaunas mazitais prettim muhsu lugschanas Gramsda mazitajam klaht gribbedams, mehs nu kanzeles essim mazibas zirdejuschi, kas prettim ta mahzitaja paschahm eksch muhsu basnizu ehsaktam darbam runna, un tais mazibas wardos eksch wehja laisch.

Mazitais tois augstasis wardus islaidi, ka tuhwakahm milestibu japarada un newarr nomirtte wardu jeb arr darbehm (....) ka pee tizibas turras, tas swehtais tais zellos vadidams.

Preti tahm augstam un swehtam gruntu wardehm mes turrames, jeb newarim preti tehm, toi jaunu mazitaju darbus nav Kristig tur un prettinehkse tehm wardehm, talab ka winsch tuwakahm skades un noskumumu darr, panehm brahlim tas maisi jaw kas winnu gruti un ar lelu gaidu pelniis, wehnu draudsi sawu mazitaju grib atraut, kas winnai eksch sirdi ehaguts.

Mes wisi taggad prassam wai muhs jauns mazitais Stegmans nau tuwakees un tai jaunu' mazitaju jeb tukschtoischi draudses imehseles nu butu tuwakai tam tai proiwu sprediku turedamu mazitu Jurgenson (Pats tam mes stipri) turesam ka grehks ir laulibu mantu mens skirr jeb mens parr lehlaku grehku turram tizibas milestibu laulibu ar mazita un draudses gwalti gis...t.

Talab nu ka pirmais prowu spredikis wardi pretti darba mehs luhzam toi mazitaju mums pa gramsdas draudses mazitaju neus-spehsch nu essim mehs sawu Kirchspeles prekschneka Kungu, muhsu (....) prettim tai mazitu Jurgensonam ka tam goidigam un milam Brasche Nizes mazitajam usdewuschi, un newarrim un ne gribim slept

ka mehs toi parrunehm un muhsu bernehm laizibu dzivibu turrim lidz augstaku tehsem muhsu taisnibu luhksdami.

Bez paraksta, (....) leekas, ari bes beigam.

Papīrs tāds pats ka Korfa vēlēšanu protokola uzmetumam. Arī spalva tāda pati un rokraksts. Jādomā, ka Korfs uzrakstījis, ko cilvēki viņam teikuši.

XVII

Auf Befehl
Seiner Kaiserlichen Majestät
des Selbstherrschers aller Reussen
etc. etc. etc.
entheilt das Kurländische Ewangelisch. Lutherische
Consistorium in Grundlage der Art 294. und 311. des
Ewangelisch-Lutherischen Kirchengesetzes,
Ausgabe vom Jahre 1857, folgendes
Constitutorium:

Nachdem bei der am 16 Januar 1868 im Gramsdenscher Kirchen-Kirchspiele bewerkstelligten Prediger-Neuwahl sich Stimmenparität für 2 Prediger-Candidaten herausgestellt und in Folge dessen Ein Ewangelisch-Lutherisches General Consistorium oberrichterlich zu Gunsten des bisherigen Gramsdenschen Pastor-Adjuncts Friedrich Stegmann entschieden hatte, nachdem endlich der Pastor Stegmann neuerdings auch noch das vorschriftmässige Colloquium befriedigend bestanden, so wird besagter Pastor Friedrich Stegmann nunmehr hiermit dergestalt zum Gramsdenschen Kirchspiele prediger constituirt, dass derselbe das ihm dadurch übergebene Amt, gegen Geniessung dessen was ihm darin rechtlich zukommt, nach Vorschrift des Allerhöchst bestätigten Gesetzes für die Ewangelisch-Lutherische Kirche in Russland, der ebenmässigen Instruction und der Agenda, also verwalten möge, wie es einem rechtschaffenen Prediger gebührt und wie es dies vor seinem eigenen Gewissen, vor seinem Vorgesetzten und dereinst vor GOTT, als dem höchsten Richter, zu verantworten sich getrauet.

Gegeben am 3. October 1869, im Kurländischen Ewangelisch-Lutherischen Consistorio, auf dem Schlosse zu Mitau.

Nr. 2386.

Brügge (?)
Präsident
Welt: Mitglied.
N. Barth (?)

(Siegel)

Consistorialrath
Neander (?)
Secrétaire Richter.

Pastorat Gramsden den 6-ten July 1870.

Nachdem am 4 Sonntage p. Trin. den 5-ten July die Introduktion des zum Prediger zu Gramsden vocirten Pastors Friedrich Stegmann durch den Kurlandischen Herrn General Superintendenten Lamberg Vollzogen worden, wurde am Heutigen Dato zur Inventur den Gramsden'schen Kirche und der Pastorats Widme geschriften.

Als über die Verhältnisse in Gramsden sprechende Dokumente wurden von dem Herrn Kirchenvorsteher, Baron v. Korff auf Trecken vorgelegt.

1. ein Convolut Aktum Sign. d. 13 Merz 1760 mit einer Consignation.
2. ein Convolut Aktum über die Regulirung in Betreff der sich zur Gramsden'schen Kirche haltenden Ambothenschen Güter.

Es wurde nunmehr eine genaue Besichtigung der Kirche u der Pastorats Widmen Gebäude vorgenommen u deren Befund, wie nachfolgend aufgenommen.

I

Die Gramsden'sche Kirche ist aus Feldstein u gebrannte Ziegeln unter einem Dache von eichenen Biberschwänzen im Jahre 1740-44 erbaut u im Jahre 1854 zuletzt gründlich repariret worden, enthält den Faden à 6 Fuss gerechnet, 19 Faden Länge, 6 1/2 Faden Breite, 3 1/2 Faden höhe. Der Kirchenturm springt um 2 Faden 1 Fuss vom Kirchengebäude vor, u ist bis zum Stern 10 Faden ... Fuss hoh, u bis zum Dach 8 Faden 3 Fuss hoh u 2 1/2 Faden breit. Innerhalb der Kirche befindet sich die Sacristei, einen abgetheilten Raum in Gebäude einnehmend. Die in der Kirche vorhanden - Orgel, im abgeschätzten Werthe von 1200 Rb. ist in gutem Stande. Alle zum Kirchengebäude gehörigen Thürme u Fenster, letztere in Holzrahmen sind mit den erforderlichen eisernen Beschlägen u w nöthig auch Schlössern versehen. Das Kirchengebäude befindet sich in vollkommen gutem Zustande.

Zum Bau u zur Erhaltung des Kirchengebäudes sind verpflichtet sämtliche Güter des Gramsden'schen Kirchspiels nach ihrer Hakenzahl in Grundlege.

Die zum Gramsden'schen Kirchenbezirke eingepfarrten Güter sind nachbenannte

- | | |
|-----------------|-----------------|
| 1. Gr. Gramsden | mit 2 2/8 Haken |
| 2. Kalleten | mit 3 1/8 Haken |
| 3. Kl. Gramsden | mit 1 1/8 Haken |
| 4. Trecken | mit 7/8 Haken |
| 5. Pormsahten | mit 2 5/8 Haken |

Das Kirchen Kapital besteht aus der im Capital Bestande von 1500 Rb. angeschlagenen, jährlich zu zahlenden Willigung von 90 Rb. Davon zahlten Kalleten 36 Rb, Gr. Gramsden 18, Kl. Gramsden 9, Pormsahten 14 Rb. 40 Cp., Trecken 12 Rb. 60 Cp.

Das verhandene bewegliche Vermögen der Kirchen nach einen vorhandenen Inventario vom Jahre 1834 ist nachfolgendes.

II. Pastorats - Widmen Gebäude

1. Das Wohnhaus, von Stein u Ziegeln unter einem Pfannendach, im Jahre 1870 repariert, ist 14 Faden lang, 6 Faden breit, 10 Fuss hoh, enthält 7 Zimmer u 2 Vorzimmer, 1 küche u 2 Handkamern.

2. Die Herberge von Holz unter einem Pfannendach aus Brettern, im Jahre 1870 reparirt, 10 Faden 4 Fuss lang, 4 Faden 1 Fuss breit, 8 Fuss hoh, enthält 6 Zimmer, 1 küche u 1 Keller.

3. Die Kornkleete von Holz mit einem Dache von Pfannen aus Brettern, 8 1/2 Faden lang, 4 Faden breit, 8 Fuss hoh. Im besten Zustande.

4. Der Pferdestall von Holz auf 3 Fuss hohen Stein fundamente, unter einem Schindel Dach, 11 1/2 Faden lang, 3 Faden 4 Fuss breit, 6 Fuss hoh. Neu.

5. Der Viestall von Stein mit Schindel Dach, 15 1/2 Faden lang, 6 Faden breit, 8 Fuss hoh mit einer Oberlage von Brettern. Im besten Zustande.

6. Die Riege, von Stein unter einem Schindeldach, 14 Faden lang, 4 Faden 3 Fuss breit, 10 Fuss hoh. Ein Winkel 5 1/2 Faden lang, 3 1/2 Faden breit. Das Dach neu gedeckt im Jahre 1869.

7. Die Holz- u Getreidescheune vom Holz mit Strohdach ist 10 Faden lang, 4 1/2 Faden breit, 1 Faden hoh. Gehört nicht zu den Widmen-Gebäuden, sondern wird von dem Prediger erhalten zu eigner Bequemlichkeit.

Anlagend die Bauverpflichtung zu den obengenannten Widmen Gebäuden, mit Ausnahme des sub Nr 7 verzeichneten, so sind sämtliche Güter des Kichspiels nach ihrer Hakenzahl in Grundlage zu derselben verpflichtet.

III. Gerichtigkeiten des Herrn Gramsdenschen Kirchsp. Predigers.

Es haben die eingepfarrten Güter an den Prediger alljährlich, namentlich das Getreide nach altem Lofmasse zu geben lx = Consignation Litt = B NB.

Der HE. Gramsdensche Prediger ist verpflichtet, seinen Nachfolger ein besäetes Roggenfeld, oder die zu demselben nöthige Roggen Saat zurückzulassen.

Endlich wurde noch inventirt das Küstorat.

1. Das Wohnhaus von Stein unter einem Dach von eichenen Biberschwänzen auf Bretter, 10 Faden 4 Fuss lang, 5 Faden breit, 8 Fuss hoh. Ein Ende hat einen Aufbau 3 Faden 5 Fuss lang, 5 Faden breit. Enthält 5 Zimmer unten, 2 Zimmer oben, 1 Vorhaus u 1 Küche. In bestem Zustande.

2. Das Nebengebäude, neu von Holz auf 2 Fuss hohem Fundament unter einem Pfannendach auf Brettern, 8 Faden lang, 5 Faden breit, 7 Fuss hoh. Neu erbaut im J. 1870.

IV.

Zu der Gramsdenschen Pastorats Widme gehören, ausser den Gärten, 52 Lofstellen Ackerland mit Kopitzen begrenzt, u die Heuschlage.

1. Daube

2. Purwe
3. Karschin, von Kl. Gramsden abzuemdt
4. Schihdeke
5. Wihken, von Gr. Gramsden abzuemdt
6. Wihken von Kalleten abzuemdt
7. Wihken von Widmenbesitzer abzuemdt.

Der Gramsdensche Prediger erhält von den eingepfarrten Gütern 30 Kreuzfaden 6 Schue 1 Zoll Brennholz.

1. Consignation Litt C.

Zur Bedienung der Kirche sind als Kirchenbeamte angestellt ein Vorsänger u Organist, u 2 Kirchendiener die ohne Fundationsverpflichtung jetzt von Gr. Gramsden gestellt werden.

Der Vorsänger erhält als Gagierung 82 Rb. 50 Cop., 6 Lf. Roggen, 5 Lof Gerste, 5 Faden Brennholz, 6 Fuder Heu u die Nutzung eines laut Kaufbrief v. 9 Juny 1762 erkaufen.

Stück Landes von circa 6 Lofstellen.

NB. An den 3 Hohem Festtagen u am Neujahrstage erhält der Prediger die Einnahme des Klingbeutels u ausserdem nach der Usanes die gebühren für Amtshandlung, u Ausfertigung von kirchlichen Zeugisten.

Urkundlich ist dieses Kirchen- u Pastorats Inventarium, nach dessen hiemit erfolgtem Schlusse u vorhergegangenen Approbation eigenhändig unterschrieben, auch besiegelt u in gleichlautenden Exemplaren, das eine für das Archiv des Hasenp. O.K.V. Amts, das zweite für den Kirchenvorstand, das dritte für den Gramsdenschen Prediger ausgefertigt worden.

So geschehen ut supra. Gramsden.

XIX

Zum Protocoll d.d. 14.-ten November

79. gehörig.

Da in Betreff unseres Organisten Woitkus mein Plan und Vorschlag in Bezug dessen, dass er seine Privatschule aufgeben und sich von der Gemeinde als Schullehrer wählen lassen möge, aber dennoch als solcher, zusammen mit einen Lehrergehülffen, beide Lehrer stellen versuchen könne, durch seine, des Woitkus unfasslicher kurzsichtigkeit oder sonstiger unnotivirter Gründe oder Veranlassung nicht zur Ausführung gekommen ist, und wir daher die Localität des Woitkus Privatschule, wie von mir in meinem Plan und Vorschläge war, als Conformanden - Local zu benutzen, nicht gewonnen haben, so muss ich das auf das von Herrn Baron von Nolde Kalleten eingebrachte und sehr einsichtsvoll behandelte Deliberatorium vide ad III, und welches nur im Sinne der Herrn Patronen zu betrachten ist, meinen gegenwärtigen Vorschlag begründend in heutiger Convokation den gedachten Herren Patronen hiermit vorstellen.

In Berücksichtigung der zu erwartenden Repartition der inventirten Pastorats - und Küsterats - Gebäude, dürfte ich wohl für

entschieden annehmen; dass die Herren Patronen gesamen sein könnten, bei den vielen jährlichen Bauten, welche wir schon bis hierzu über unsere Kraft geleistet haben, gegenwärtig noch mit einen Neu-qua Anbau oder Umbau eines schon in genügender Grösse und seinen Zwecken entsprechenden Gebäudes, sich nicht zu belasten.

Da nun gegenwärtig - jede mögliche Beschaffung eines nothwendig erforderlichen Confirmanded - Locals, so wie das Erhalten des Organisten eine Geldfrage ist, die entweder in einem auszuführenden Bau oder im baaren Gelde entsteht, so muss ich mich entscheiden gegen jeglichen Bau und nur für einen Beitrag von baarem Geld hiermit erklären, und dahin meinen Vorschlag zum Vortrage bringen, der Herr Kirchenvorsteher möge den Organisten Woitkus - im Falle eine Kündigung desselben gegenwärtig zu Spät ist - verpflichten für die Zeit des Confirmanden - Unterrichtes, seine Schüler auf die Zeit von 6 Wochen zu entlassen, und die Schul-Localität für die Confirmanden-Kinder einzuräumen. Da nun auf unter den gegenwärtigen Schülern des Organisten, sich solche befinden, welche den Confirmanden zugezählt werden müssen, so hätte der Organist nur für die ihm übrig bleibenden Schüler, die für dieselben ausfehlenden 6 Wochen, das Lehren nachzuholen.

Für das nächste Jahr aber durch nicht zu unterlassende rechtzeitige Kündigung des Organisten Woitkus, demselben, oder auch eine sich dazu qualifizierende Person unter bessern odern günstigeren Verhältnissen, als Organisten und Gemeinde-Schullehrer mit Ausnahme eines Gehülfen und zwar für beide Stelle, zu wählen und zu engagiren.

Zum Schluss noch bitte ich, die Kündigung des Organisten Woitkus - falls in diesem Jahre zu spät - doch in nächsten Jahre bewerkstelligen zu wollen.

Gr. Gramsden den 13.-ten November 1879

Baron A. v. Korff.

XX

A c t u m .

Klein Gramsden den 8. August 1881.

Auf Wunsch der Herrn Eingesessenen des Gramsdenschen Kirchen Kirchspieles traten Unterzeichnete Baron A. v. d. Osten - Sacken - Paddern und Baron L. v. d. Paplacken am heutigen Tage zusammen um Differenzen die bei dem Baue am Gramsdenschen Küsterats - und Confirmanden Lokale zwischen den Herrn Eingesessenen und den Herrn Gramsdenschen Kirchenvorsteher entstanden waren, beilegen zu helfen.

Nach eingehender Durchsicht der im Archive des Herrn Kirchenvorstehers enthaltenen Correspondenzen, soweit dieselben oben berührten Bau betreffen, und nachdem Unterzeichnete sich an Ort und Stelle des Baues gegeben hatten, erschien ihnen diese Angele-

genheit wie folgt:

"Nachdem das Kirchspiel die Notwendigkeit eines Umbaues des Küsterates resp. einer Erweiterung des unter demselben Dache befindlichen Confirmanten-Lokales anerkannt hatte, vergeht einige Zeit ehe man sich über die Bauausführung einigt, bis auf einer Kirchen Convocation am 14. November 1879 - der Herr Baron Nolde Kalleten den Vorschlag macht für 600 Rbl. den Aus- resp. Umbau zu übernehmen. Der Plan zur Ausführung dieser Arbeit wird durch eine zum Convocations Protokoll vom 14. November 1879 beigelegte Skizze veranschaulicht. Das Kirchspiel soll das Holz- und Ziegel-Material liefern, die Fuhren zur Anfuhr des Kalkos stellen und jene 600 Rbl. zahlen, wogegen der Herr Bauunternehmer nach Skizze den Bau fertigstellt. Es vergeht der Sommer 1880 der Bau wird nicht begonnen. Im Frühjahr 1881 macht der Herr Bauunternehmer keine Anstalten zum Beginn des Baues, und der Herr Kirchenvorsteher beginnt nunmehr denselben anstatt des Herrn Bauunternehmers. Während des Umbaues stellt es sich heraus, dass ein Theil des Gebäudes und zwar der in Fachwerk gebaute 2-te Stock baufällig ist, ferner erscheint es dem Herrn Kirchenvorsteher wünschenswert den unteren Stock um 2 Fuss zu erhöhen. Der Herr Kirchenvorsteher schreibt weitere Materiallieferungen aus, repartiert Fuhren, beides durch die erweiterten Grenzen des Umbaues nothwendig geworden; anfangs liefern die Güter bis endlich bei der dritten und vierten Repartition vom 21 Juni d.J. No 12 resp. 5 Juli No 15 die Güter Gross Gramsden und Pormsaten zu ormonstrieren beginnen und endlich infolge der fünften Repartition vom 16 Juli No 17-a Gross Gramsden die Zusammenberufung einer Kirchen-Convocation veranlangt, worauf am 25 Juli letztere zusammentritt und beschliesset: sämmtliche aus obigem, in der Kürze zusammengefassten Schwerhalte, sich ergebenden strittigen Punkte einem Schiedsgerichte zu übergeben, und zu Mitgliedern desselben Unterzeichnete erwählt.

Am heutigen Tage konnten nun Unterzeichnete ihre Thätigkeit nicht ganz zum Abschlusse bringen, wegen fehlenden Materiales zur Aufstellung der Kostenberechnung des Baues stellten jedoch fürs Erste fest:

I). Aus der Rechnungs-Aufstellung über den Neu- und Umbau des Küsterates wird festzustellen sein, wie viel die Ausgaben an Material (exclusive Holz und Ziegel), Handwerkern, Handlagern und Fuhren (exclusive Kalk-Fuhren) für derjenigen Theil des Neu- und Umbaues betragen, den laut Skizze und Kirchspielsbeschluss vom 14 November 1879. Baron Nolde Kalleten für die Summe von 600 Rubel fertig zu stellen übernommen hatte. Sollte diese Ausrechnung ergeben dass obige Summe überschritten ist, so wird das etwaige Mehr an Ausgaben der Herr Bauunternehmer Baron Nolde - Kalleten zu tragen haben, sollten jene 600 Rbl. nicht verausgabt sein, so gehört der Rest derselben dem obengenannten Herrn Bauunternehmer.

II). Der Herr Kirchenvorsteher wäre entsprechend dem # 165 des Reglements für die Kirchenvorsteher verpflichtet gewesen, wegen der seiner Ansicht nach nothwendig gewesen Erhöhung des

unteren Stockwerkes um 2 Fuss, desgleichen des seiner Ansicht nach nothwendigen Abbruches des aus Fachwerk erbauten 2 Stockes und Neubaus desselben aus Ziegeln, das Kirchspiel zu befragen, respective dessen Einwilligung hiezu, herbeizuführen. Da er dieses unterliess, so fehlte ihm die Berechtigung sowohl zum Beginn dieser Arbeiten wie auch die Berechtigung zum Ausschreiben der Repartitionen, des durch diese Ausdehnung des Baues nothwendig geworden Mehrbedarfes an Material, Leezeneeken und Fuhren.

Berücksichtigen Unterzeichnete jedoch

erstens, dass bei einem theilweisen Umbau, vorher ausser Betracht gelassene Schäden derjenigen Theile des Gebäudes die unberührt vom Neubau bleiben sollten, sich ergeben können, zweitens, solche Schäden dann billiger und besser beseitigt werden können, als wenn ad hoc ein besonderer Umbau vorgenommen wird,

drittens, dass der aus Fachwerk bestehende 2-te Stock doch über kurz oder lang umgebaut werden musste,

viertens, das Kirchspiel durch den Abbruch und Neubau des 2 Stockes ein solides, längere Dauer versprechendes Küster-rats Gebäude und Confirmandenlocal erlangt hat,

so sehen sie sich veranlasst, dem Kirchspiele zu empfehlen, den mehrfach erwähnten Abbruch und Neubau des 2 Stockes, nachträglich gutzuheissen. Was die Erhöhung des unteren Stockwerkes um 2 Fuss anbelangt, so können Unterzeichnete das Praktische derselben vom Standpunkte des Kirchspieles, nicht wie bei oben erwähnten Abbrüche einsehen; gesetzliche Vorschriften für die Zimmerhöhe von Küsteraten und Confirmandenlocalen giebt es nicht, sie sind daher der Ansicht, dass die Unkosten die diese Erhöhung geursacht, von dem Kirchspiele nicht zu tragen seien.

Dadurch, dass Baron Nolde - Kalleten seinen Verpflichtungen als Bauunternehmer nicht nachkam, war der Herr Kirchenvorsteher in die Lage versetzt, die Mühewaltung bei dem mit Baron Nolde - Kalleten veranordneten Baue als Leiter desselben zu übernehmen. Hätte der Herr Bauunternehmer seine Verpflichtungen erfüllt, so wurde diese Schlage vermieden, so boten die Erhöhung des ersten Stockes um 2 Fuss und die anderweitigen Ausdehnungen des Baues, Veranlassung zu Meinungsverschiedenheiten, zwischen dem Herrn Bauunternehmer einerseits, der hiezu nicht verpflichtet war, und dem Herrn Kirchenvorsteher anderseits, der dieselben für wünschenswerth erachtete. Es wäre dann aller Wahrscheinlichkeit nach die Ansicht des Kirchspieles hierüber eingeholt worden, und es wären in solchem Fall der Wahrscheinlichkeit nach die strittigen Fragen gar nicht entstanden, die den Appell an ein Schiedsgericht verursachten. Aus diesen angeführten Gründen, entscheiden Unterzeichnete, dass die Mehrkosten Baues, soweit dieselben ausserhalb der Interesse des Kichspieles liegen, zur Hälfte von dem Herrn Baron Nolde - Kalleten qua Bauunternehmer der seinen Verpflichtungen nicht nachkam und zur Hälfte von dem Herrn Baron Nolde Klein Gramsden qua seine Befugnisse überschreitenden Kirchenvorsteher, zu tragen seien.

III). Beschliessen Unterzeichnete dem Kirchspiel vorzuschlagen:

- a). den Bau trotz der Differenzen nicht zu unterbrechen, sondern auf oekonomischen Wege zu Ende zu führen oder führen zu lassen;
- b). fürs Erste dem Kirchspiele nur diesen letzteren Vorschlag aus Vorstehendem Protokole mitzuteilen.

Osten - Sacken - Paddern.

Leon von der Ropp.

XXI

Wir Endes Unterzeichnete Eingesessene des Kirchspiel Ambothen, haben nach der, mit dem respect: Kirchspiel Gramsden stattgehabten Uebereinkunft, wegen der Ambothenschen Kirchspiels-Gütern Aiswicken, Gross-Dahmen, Kl. Dahmen, Schmaisen, Rauden, und Galkitten, die sich zur Gramsdenschen Kirche gehalten, folgende Convention abgeschlossen.

1.

Der derzeitige Kirchspiel: Gramsdensche Herr Prediger A: Auschitsky, übernimmt, nach seiner Erklärung, für das, ihm zu fallende Accidence, die Kirchliche Fürsorge, die Kirchspiel: Ambothenschen Güter Aiswicken, Gross-Dahmen, Kl. Dahmen, Schmaisen, Rauden, und Galkitten betreffend, dahingegen der Kirchspiel: Ambothensche Herr Prediger Grube, der die Natural-Leistungen dieser quaest: Güter erhält, gehalten ist, diese Güter an den Kirchspiel: Gramsdenschen Herrn Prediger, abzutreten.

2.

Das Gramsdensche Kirchspiel, verpflichtet sich hiemit, unter nachfolgenden Bedingungen, die Gramsdenschen Kirchspiels-Prediger, mit der Verpflichtung zu vociren, dass dieselben, die Kirchliche Fürsorge, auch auf die quaest: Ambothenschen Güter extendiren; wogegen das Ambothensche Kirchspiel, sich verbindlich machet, ihre respect: Herrn Prediger, dahin vociren, diese quaest: Güter, dem Gramsdenschen Herren Kirchspiels-Prediger, fürs Accidence, abzutreten.

3.

Das Kirchspiel Gramsden, gestattet aber nur, die vom Gramsdenschen Kirchspiel-Prediger, auf die Ambothenschen Kirchspiels-Güter Aiswicken, Gross-Dahmen, Kl. Dahmen, Schmaisen, Rauden, und Galkitten von nun an, pflichtmässig zu extendirende Kirchliche Fürsorge, in so fern, dem Kirchspiel Gramsden, durch Zuziehung; dieser quaest: Ambothenschen Kirchspiels-Güter, zufolge Allerhöchstes-Kirchenordnung, und spätere Verordnungen und Befehlen, sie mögen Nahmen haben, welche sie wollen, keine neuen Onera, entstehen, namentliche in vergrösserten Bauten, Veränderung bei den Prediger-Verpflichtungen vielleicht nothwendig werden der Bestellung eines permanenten Adjunctess, in erhöhten Gagen der bestehenden Kirchendiener, durch neu anzustellende Beamten oder Geld-Contributionen etc:etc: bestehen, sie mögen noch unausger-

führet, jedoch gesetzlich begründet existiren, oder später angeordnet werden, nichts davon und der Art ausgenommen.

4.

Würden demnach neue, im Punkt 3 dieser Convention, näher bezeichnete Onera, dem Kirchspiel Gramsden, durch Zuziehung, der mehrfach erwähnten Kirchspiel: Ambothenschen Güter Aiswicken, Gross-Dahmen, Kl. Dahmen, Schmaisen, Rauden, und Galkitten zu ihrem Kirchenverbunde entstehen, so kann das Gramsdensche Kirchspiel, wenn solches als dann, mit denen zur Contribution und anderen Leistungen, ihm übergebenen quaest: Ambothenschen Kirchspiels-Güter, die in solchen Falle von denen dem Ambothenschen Kirchspiel zu leistenden Verpflichtungen ausgeschieden, und mit diesen aus Gramsdenschen Kirchspiel, übertragen werden, nicht zufriden sein könnte, und wollte, diesen mehrfacherwähnten Ambothenschen Kirchspiel-Güter, die Kirchliche Fürsorge, sogleich entziehen, wonach das Ambothensche Kirchspiel, verpflichtet wird, diese ihm eingepfarrten Kirchspiels-Güter, ohne fernere Einrede, zurück zu nehmen, wenn nicht beide, respective Kirchspiele, sich darüber, ferner einigen sollten. -

5.

Das Kirchspiel Ambothen ist gehalten, so lange die mehrgedachten Ambothenschen Kirchspiels-Güter, im Kirchspiel Gramsdenschen Kirchenbunde conventions-mässig, verbleiben könnten, dem jedesmaligen Herren Gramsdenschen Kirchenvorsteher, die Aufsicht, über die Gemeinden der quaest: Ambothenschen Kirchspiels-Güter, zu übertragen, und namentlich wegen der Wahl und Bestätigung wie Oberaufsicht, der Kirchen-Vormunder. Jedes der beide Kirchspiele verpflichtet sich, dieser respect: Convention oder Versicherungsschrift gleichlautend, und von ihren derzeitigen Kirchen-Vorstehern unterschreiben dem anderen Kirchspiele auszustellen, indem zur Feststellung dieser Convention, die Eingesessene der respect: Kirchspiele für sich ihre Erben, Erb- und Rechtsnahmen, nicht aus allen und jeden, wieder dieser hier erreichten Convention, zu statuten kommenden Rechtswohlthaten und Ausflüchten, zu sammt der Rechtsregel, nach welches eine allgemeine Verzicht, ohne Benennung der darunter begriffenen Einreden nichts gelten solle, entsagen, mit der Bewilligung der Corroberation nach der hiemit geschehenen Recognition wenn solche nothwendig, erachtet werden sollte.

Eduard von Fircks
Kirchenvorsteher zu Ambothen. (B.S.)

C. v. Dorthesen
Kirchenvorsteher von Ambothen. (B.S.)

Gramsden den 29 Jly 1875

Nachdem laut Auftrag eines Hasenpothschens Oberkirchenvorsteheramts vom 17 Mai c. in erfolgter Aufforderung erschienen worden:

I. Für das Gramsdensche Kirchspiel

Baron v. Nolde auf Kl.Gramsden als Kirchenvorsteher und in Generalvollmacht seines Herrn Vaters,
Baron v. Korff für Gross-Gramsden und
" v. Nolde für Kalleten in Generalvollmacht,
" Paul v.d. Ropp für Pormsahten

II. Für das Ambothensche Kirchspiel

Baron August v. Fircks als stellv. Kirchenvorsteher für Welden u. in Vollmacht für Niegranden, Alschhof, Gr.Wormsahten u. Gr.Windaushof.
Baron v. Roenne für Nikrazen u. in Vollmacht für Dehseln u. Tuckumshof.
Baron Theodor v. Fircks für Schmaisen u. in Vollmacht für Meldsern.
Baron v. Korff für Aswicken u. in Vollmacht für Gr.Dahmen, Preekuln-Assieten u. als Kurator für Rauden.
Baron Paul v.d. Ropp in Vollmacht für Kl.Dahmen.
Baron Leo v. Grotthus für Wainoden u. in Vollmacht für Pleppen,

wurde die Angelegenheit in Betreff der zum Ambothenschen Kirchspiele eingepfarrten 6 Güter Aswicken, Galkitten, Gr.Dahmen, Kl.Dahmen, Schmaisen u. Rauden, welche sich bisher in Kirchlicher Beziehung zur Gramsdenschen Kirche gehalten, und der nicht genügenden Baulichkeiten wegen Kündigung erhalten haben, zum Vortrage gebracht.

Die beiden Herren Prediger Stegmann z Gramsden und Lundberg erklärten auf Befragen, dass sie, im Fall es zwischen den beiden Kirchspielen zur Einigung komme, mit dem bisher Bestandenen zufrieden seyen und keine weitere Forderungen machen würden.

Das Ambothensche Kirchspiel sprach den Wunsch aus, dass das bis jetzt bestandene Verhältniss auch ferner beibehalten werden möchte, worauf das Gramsdensche Kirchspiel erklärte, unter nachfolgenden Bedingungen darauf eingehen zu wollen, u. das nämlich das Ambothensche Kirchspiel an der Reparatur oder dem erforderlichen Neubau des Konfirmanden-Lokals sowie an den innern Bauten der Kirche Theil nehme, wobei den genannten 6 Gütern hinsichtlich dieser Bauten keine Stimme zuerkannt wird. Hierauf erklärte das Ambothensche Kirchspiel auf die Forderung hinsichtlich der Reparatur oder des Neubaus des Konfirmanden-Lokals unter der gestellten Bedingung eingehen zu wollen, indessen an den innern Bauten der Kirche nur derartig Theil zu nehmen, wenn ihm bei denselben eine Stimme mit bewilligt werde.

Auf vorstehende Erklärung äusserte sich das Gramsdensche Kirchspiel dahin, dass es für die benannten Ambothenschen Güter ein Stimmrecht für die innern Bauten nach Verhältniss der Haken-

zahl der zu Gramsden gehörigen Güter zu den benannten 6 Gütern derartig, dass über ein halber Haken für einen ganzen Haken, unter einem halben Haken gar nicht gerechnet werden soll, bewilligen wollen, was angenommen wurde.

In Anbetracht vorstehender Convention wurde vom Ambothenschen Kirchspiele erklärt, dass es die 6 Güter Aswicken, Galkitten, Gr. Dahmen, Kl. Dahmen, Schmaisen und Rauden, die in der Reparatur u. dem Neubau des Konfirmanden-Lokals in Gramsden Theil zu nehmen haben, von dem Bau u. der Reparatur des Ambothenschen Konfirmanden-Lokals freigeben und liberiren wolle und das Kirchspiel Ambothen als solches weiter keine Verleichtungen für die 6 Güter übernehme.

(Unterschrift der Eingangs als erschienen genannten Herren)

Pro vera copia
des Hasenp. OKV. Amts-Notair (Unterschrift)

XXIII

C o n v e n t i o n

geschlossen zwischen den Herrn Besitzer des Gutes Gr. Gramsden u. den Gramsdenschen Herrn Pastor dahin, dass an Stelle der, Winter u. Sommer hierdurch, täglich zu stellenden 2 Arbeiter zu Pferde, die auch in der Nacht des Pastors Getreide ausdreschen müssen, des Gut Gr. Gramsden nur für die Sommerarbeiter die beiden Pferde giebt, dazu 20 Maassfuder neu u. 20 Lof Hafer, so ein 25 Rbl. an Geld, wohingegen der Pastor selbst 2 Arbeitspferde halten, im Winter sich mit den 2 Arbeitern ohne Pferde begnügen u. auf die Drescher zuzahlen muss.

Mit der Erneuerung dieser früher schon zwischen dem Besitzer des Gutes Gr. Gramsden u. dem Gramsdenschen Pastor geschlossenen Convention sind für ihre Lebzeiten einverstanden u. deponiren durch von ihnen beiden eigenhändig unterschriebene Conventions-Erneuerung als Beleg der diesbezügl. Rechte des Gramsdenschen Pastorats im Archiv der Gramsdenschen Kirche.

J. Stegmann
Pastor zu Gramsden

Baron Erwin Heyking Besitzer
auf Gros-Gramsden.

Gr. Gramsden
d. 23-st. April 1885.

Am 14. III versammelten sich im Gramsdenschen Pastorat die Patrone des Kirchspiels Gramsden um die Wahl eines Predigers für das Gramsdensche Kirchspiel zu vollziehen, und zwar waren vertreten:

- 1.) Für das Gut Kalleten - Baron Gerhard von Nolde
- 2.) Für das Gut Pormsaten - Baron Alvain von Stromberg
- 3.) Für das Gut Trecken - Baron Egon v. Korff
- 4.) Für das Gut Gross-Gramsden - Baron R. von Korff
in Vollmacht Baron B. v. Unger-Sternberg
- 5.) Für das Gut Klein-Gramsden - Baron G. von Nolde
in Sp. Vollmacht Baron W. von Nolde
- b.) Als Probst der Grobinschen Diöcese: Pastor Spehr.

Zum Candidaten für die Besetzung obgenannter Predigerstelle wurde mit 5 Stimmen

Herr Pastor vic. Harry Kügler

denominiert und zu der Wahl desselben geschritten, wobei derselbe fünf affirmative und keine negative Stimmen erhielt und somit als gewählt und vociert anzusehen ist.

Auf Grund obigen Wahlaktes vocieren wir endesunterzeichneten Patrone des Kirchspiels Gramsden und instruieren unseren Kirchenvorsteher gemeinsam mit dem Herrn Probst der Grobinschen Diöcese dahingehende Schritte zu tun, dass diese unsere Wahl unter Beobachtung der für solche festgelegten Formalien in schnellster Zeit ihre Bestätigung durch die darin competente Kirchenbehörde erlange.

Danach wurde das Protokoll geschlossen und die Vocationsurkunde diesem Wahlprotokoll zugefügt.

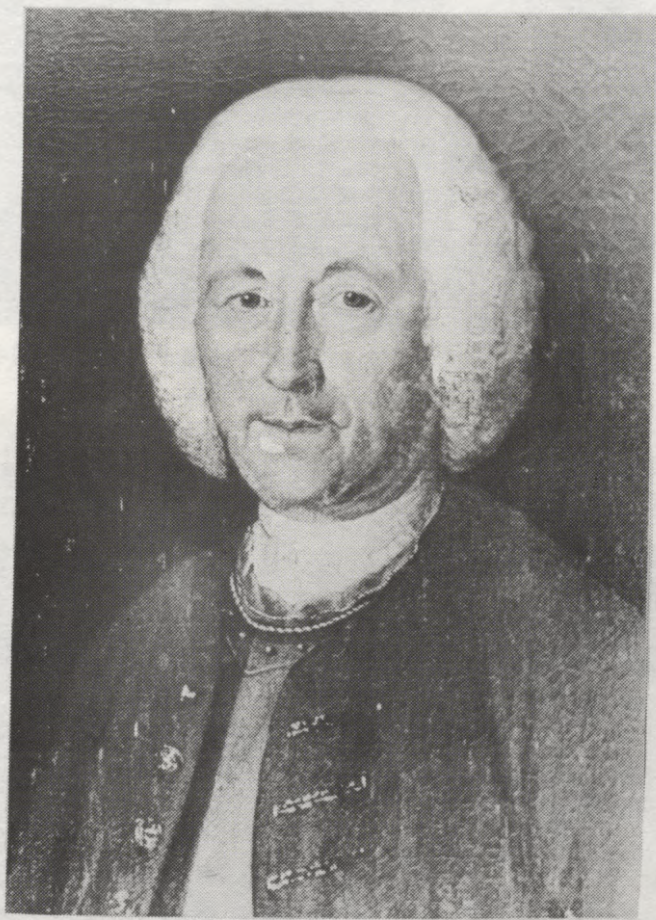
(Siegel) Egon Baron v. Korff f. Trecken u Gramsden
Gramsdenscher Kirchenvorsteher

(Siegel) Baron A. v. Stromberg für Pormsaten

(Siegel) Baron G. Nolde für Kalleten u Kl.Gramsden

G. Spehr, Grobinscher Probst.

A T T Ě L I



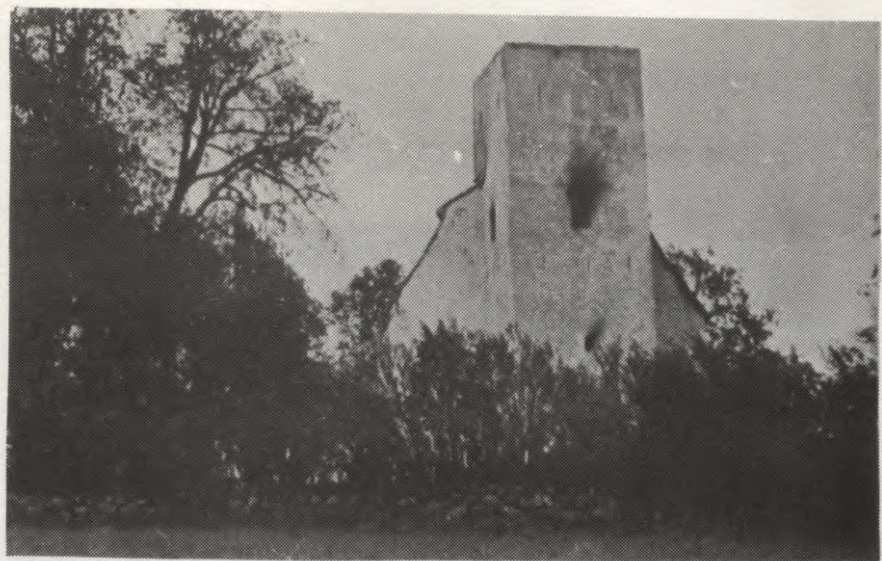
1. att. Gerhard Nolde, dz. 1680.g.



2. att. Gramzdas baznīca, celta 1740-1744,
atkārtoti pārbūvēta.



3. att. Gramzdas baznīcas drupas
1941.g. 1.jūlijā.



4. att. Gramzdas baznīcas drupas
1941.g. 1. jūlijā.



5. att. Atjaunotā Gramzdas baznīca
1941.g. novembrī.



6. att. Atjaunotā Gramzdas baznīca
1941.g. novembrī.



7. att. Gramzdas baznīcas ērģeļu
greznojumi 17. g.s.



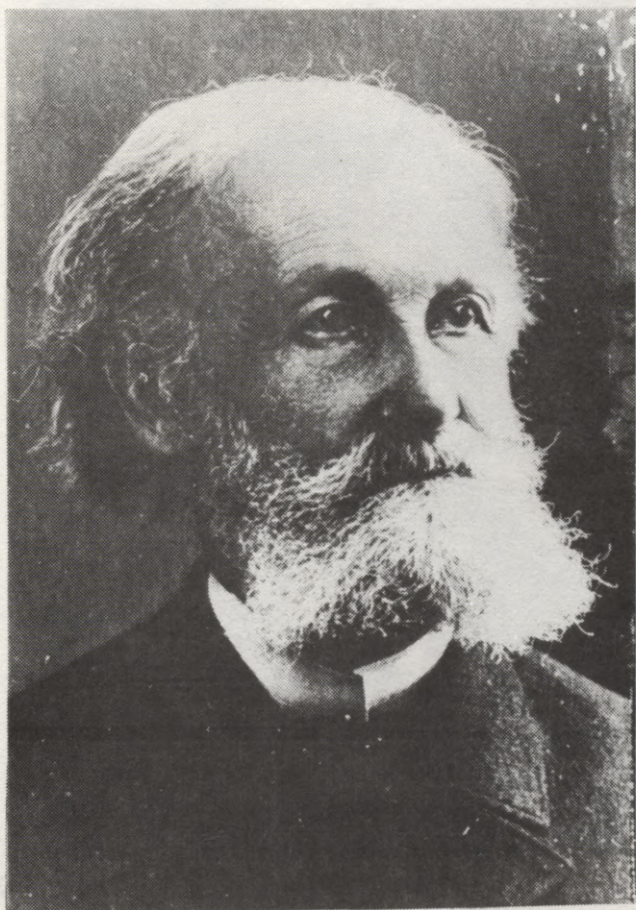
8. att. Gramzdas baznīcas ērģeļu
greznojums 17. g.s.



9. att. Gramzdas baznīcas kulta piederumi,
18. g.s.: vīna kanna un kauss, altāra
svečturis un kanceles smilšu pulkstenis.



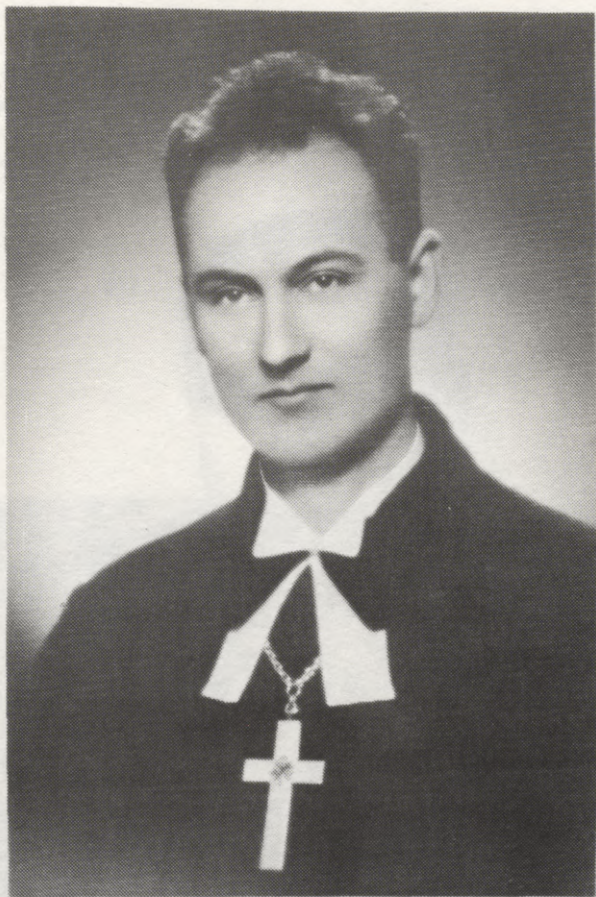
10. att. Gramzdas kristību trauka
pamatnes meistara zīme (?). 18. g.s.



11. att. Mācītājs Fr. Štēgmans (1834.-1914.)



12. att. Mācītājs Arturs Voitkus (1878.-1962.)



13. att. Mācītājs Haralds Biezais 1932.g.



14.att. Mācītājs Oskars Birkmanis (1906.-1981.)

und Kapuze fests. Gefunden.
Aloisius v. Sigmund, von Baumgarten Jacob ist die folgende
verzeichnet die nachdenkliche Arbeit im Grämden 2. d. 1809.
Austrian. (Ullstein) d. 22. Jan. Febr. 1809.

L. M. von Nide.



16. att. Nodedzinātā ērgelnieka māja
1941.g. 1.jūlijā.



17. att. Atjaunotā Ērgelnieka māja,
tagad mācītāja māja, 1941.g. rudenī.



18. att. 1944.g. rudenī sagrautās Gramzdas
baznīcas drupas. 1950.g. uzņēmums.



19.att. 1944.g. rudenī sagrautas Gramzdas
baznīcas drupas. 1971.g. uzņēmums.



a



b



c



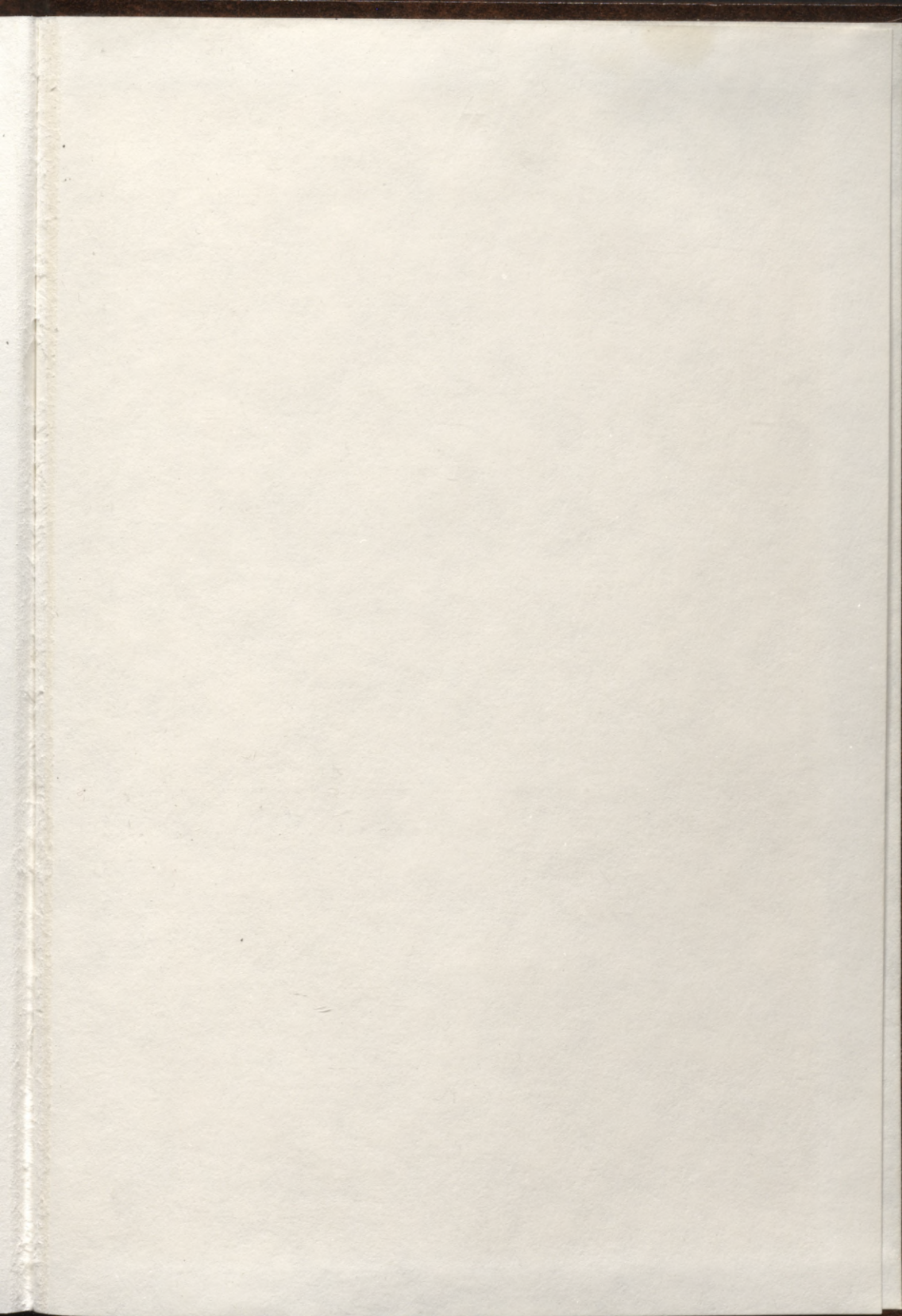
d

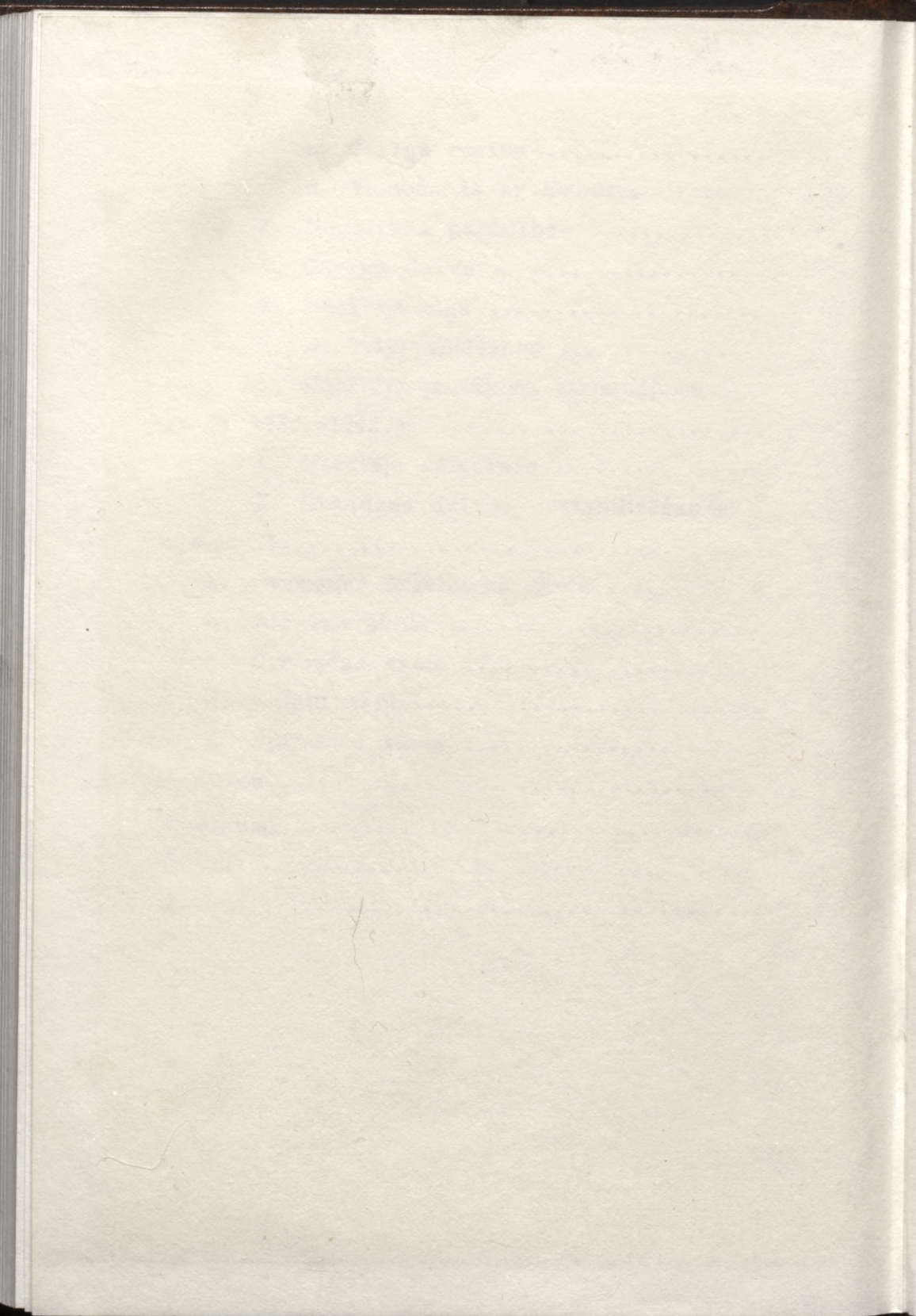
20. att. Gramzdas draudzes zīmogi: a. 19. g.s. sākums; b. 19. g.s. vidū ar baznīcas attēlu; c. 1922.g.; d. 1935.g.

S A T U R S

Priekšvārds	5
Ievads	8
Draudzes stāvoklis un sastāvs	13
Baznīca	18
Mācītāji	40
Ērgelnieki	59
Kēsteri	70
Skolotāji	79
Draudzes vecākie	81
Draudzes pārvalde	89
Draudzes dzīve	98
I 1567.-1760.g.	98
II 1760.-1870.g.	102
a. Būvniecība	102
b. Saimniecība	106
c. Iekārta	112
d. Garīgā dzīve	115
III 1870.-1920.g.	120
1. Štegmana chronika	122
Paskaidrojumi par chroniku	137
a. Štegmana vēlēšana	137
b. Patronu strīdi	143

c. Garīgā rosība	146
d. Vienošanās ar Embūtes draudzi	151
2. Negatīvās parādības	157
3. Garīgā dzīve	160
4. Mācītāja alga	162
5. Mācītāju vēlēšanas	164
6. Mācītāju jautājuma atrisinājums ...	171
IV 1920.-1942.g.	173
1. Mācītāja vēlēšanas	173
2. Draudzes dzīves nostabilizēšanās	188
Skolas	190
a. Gramzdas ērgelnieka skola	193
b. Aizvīķu skola	201
c. Gramzdas skola	216
d. Kalētu skola	235
e. Purmsātu skola	251
Piezīmes	259
Pielikumi	271
Attēli	311
Saturs	327





3. 306. r

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTĒKA



0303020802

